

RIKSDAGENS
REVISORERS BERÄTTELSE

över den år 1958

av dem verkställda granskningen angående

STATSVERKET

DEL I
REVISORERNAS UTTALANDEN

SVENSKA
TRYCKERIAKTIEBOLAGET
STOCKHOLM 1958

581436

Innehållsförteckning

	Sid.
<i>Riksdagens revisorers skrivelse</i>	1
<i>Justitiedepartementet</i>	
§ 1. Vikariatsförordnanden vid fångvårdsanstalterna	3
<i>Försvarsdepartementet</i>	
§ 2. Försvarsgrenarnas tjänstemeddelanden	14
§ 3. Vakthållningen vid försvarets ämbetsbyggnad »Tre vapen»	23
§ 4. Förhyrning av viss bergverkstad	26
§ 5. Militärassistenternas pensionsålder	29
§ 6. Förmåner för viss å Revingehed tjänstgörande personal	33
§ 7. Upplåtelse till enskilda av försvarets badinrättningar i Karlskrona och Karlsborg	36
§ 8. Till chefen för kustflottan utgående mässpenningar m. m.	39
§ 9. Marinens proviantbod i Karlskrona	44
§ 10. Elevtillgången vid försvarets läroverk	49
§ 11. Förvaltningen m. m. av vissa å försvarets fabriksfond redovisade maskiner	57
<i>Socialdepartementet</i>	
§ 12. Synpunkter på den statliga långivningen till egna hem	67
§ 13. Handläggningen av visst låne- och bidragsärende	78
§ 14. Samernas bostadsfråga	90
<i>Kommunikationsdepartementet</i>	
§ 15. Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget	100
§ 16. Mellanriksvägen över Storlien	105
§ 17. Vissa brobyggnader i Västerbottens län	111
§ 18. Trådradionätets utbyggnad	118
§ 19. Anläggande av nytt järnvägsspår vid Hallsberg	134
§ 20. Anordningar vid korsning mellan järnväg och väg	144
§ 21. Aktiebolaget Trafikrestauranger	152
§ 22. Flygplats vid Umeå	

Finansdepartementet

§ 23. Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.	167
§ 24. Vissa organisationsfrågor inom skatteväsendet	188
§ 25. Tullrestitutionsförfarandet för statliga myndigheter m.m. ..	200
§ 26. Vissa författningar som reglera förvaltningsverksamheten ..	207
§ 27. Öreslös redovisning	212
§ 28. Redovisningen av vissa småbelopp inom statsförvaltningen	218
§ 29. Tillvaratagande av statens intressen med avseende på upp- finningar	224

Ecklesiastikdepartementet

§ 30. Kostnaderna för domkapitlens verksamhet	245
§ 31. Utbetalningen m. m. av de allmänna studiebidragen	249

Jordbruksdepartementet

§ 32. Lantbruksstyrelsens byråorganisation	251
§ 33. Lantbruksnämnderna	262
§ 34. Den centrala lantbruksadministrationen	276
§ 35. Lantbruksnämndernas fastighetsinnehav	285

Inrikesdepartementet

§ 36. Vissa organisationsfrågor inom länsförvaltningen	302
§ 37. Blankettkommissionen m. m.	360
§ 38. Gränsbevakningen mot Finland	368

Civildepartementet

§ 39. Vissa iakttagelser angående övertidstjänstgöringen inom statsförvaltningen	376
---	-----

<i>Reservation</i> angående den statsfinansiella utvecklingen	387
---	-----

<i>Avlagda besök</i>	399
----------------------------	-----

Jämlikt § 6 den för riksdagens revisorer gällande instruktionen få revisorerna härmed avgiva berättelse över av dem verkställd granskning av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning. Stockholm den 15 december 1958.

RUD. ANDERBERG	MANNE STÅHL	BERTIL ANDERSSON
T. G. von SETH	LARS JONSSON	AXEL LANDGREN
ERIK W. NORÉN	J. W. PETTERSSON	LARS LINDAHL
RAGNHILD SANDSTRÖM	SVEN EM. OHLON	E. BIRKE

/ *Per Dahlberg*

Justitiedepartementet

§ 1

Vikariatsförordnanden vid fångvårdsanstalterna

Riksdagens revisorer ha funnit det vara av intresse att inhämta vissa uppgifter om de vikariatsförordnanden som meddelats vid fångvårdsanstalterna under tiden den 1 juli 1957—den 30 juni 1958. Innan de uppgifter som därvid inforrats från fångvårdsstyrelsen närmare redovisas, torde få lämnas en redogörelse för de grundläggande bestämmelser som härutinnan meddelats.

Då det prövas erforderligt att uppehålla ordinarie, extra ordinarie eller extra tjänst med vikarie och därför anlitas innehavare av i statens allmänna avlöningsreglemente (Saar) avsedd lönegradsplacerad tjänst, må tjänstemannen enligt 8 § reglementet utan förändring av anställningen meddelas vikariatsförordnande å tjänsten. Sådant förordnande må kunna meddelas jämväl i det fall, att tjänstens innehavare för handläggning av visst ärende eller viss grupp av ärenden inom verket eller eljest för fullgörande av särskilt åliggande i tjänsten erhållit befrielse helt eller delvis från övriga honom åliggande tjänstegöromål.

Kan ordinarie eller extra ordinarie tjänst förutses komma att uppehållas på förordnande med full tjänstgöring under minst sex månader i följd, skall, såframt icke Kungl. Maj:t för visst fall eller viss grupp av fall annorlunda beslutit, vikariatslöneförordnande snarast möjligt meddelas å tjänsten. Kungl. Maj:t må jämväl eljest, då särskilda skäl därtill föranleda, meddela vikariatslöneförordnande å tjänst av angivna slag eller medgiva, att sådant förordnande må meddelas.

Vikariatslöneförordnande skall, om ej annat följer av beslut eller bestämmelser som meddelats av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av vederbörande myndighet, meddelas i den ordning, i förekommande fall efter kungörande till ansökning, som är stadgad för tillsättande av den tjänst förordnandet avser. Vikariatslöneförordnande må icke meddelas annan än den, som äger behörighet för tjänst av det slag förordnandet avser och i övrigt är fullt lämplig för förordnandet. Ifrågakommer till sådant förordnande annan än den, som innehar i reglementet avsedd lönegradsplacerad tjänst, skall han i stället anställas som extra tjänsteman med placering i

lönegrad med samma ordningsnummer, som gäller för den uppehållna tjänsten.

Tjänsteman må endast under förutsättning att det uppenbarligen är be-
tingat av statens intressen förordnas att uppehålla tjänst, som är lägre än
den han innehar eller å vikariatslöneförordnande uppehåller.

Innehavare av i reglementet avsedd lönegradsplacerad tjänst må, där ej
annat följer av beslut eller bestämmelser som meddelas av Kungl. Maj:t,
kunna meddelas förordnande, vilket utan att innebära vikariat å viss tjänst
avser bestridande av göromål, som eljest ankomma på tjänstemän i viss
högre lönegrad. Beträffande sådant förordnande att bestrida göromål skall
vad ovan nämnts äga motsvarande tillämpning.

I anslutning till 6 § i tilläggsbestämmelserna till Saar ha meddelats vissa
anvisningar rörande vikariatsförordnanden m. m. Det heter där bl. a. föl-
jande.

Det åligger myndigheterna att begränsa meddelandet av vikariatsförord-
nanden till vad som erfordras för arbetets behöriga gång. I överensstäm-
melse med uttalanden av 1936 års lönekommitté böra myndigheterna upp-
märksamma att vikarie icke behöver förordnas vid varje fall av semester
eller tjänstledighet för vederbörande tjänstinnehavare. Om denne åtnjuter
ledighet under allenast en eller annan dag, synas i åtskilliga fall, särskilt i
vissa rent administrativa befattningar, honom åliggande göromål kunna utan
större olägenhet uppskjutas; i en del dylika fall kunna löpande eller mera
brådskande göromål uppdelas på andra tjänstemän i samma eller högre
lönegrad utan att dessa senare behöva befrias från egna arbetsuppgifter.
För nu antydda fall synes särskild vikarie icke behöva förordnas. Det sagda
synes, där så kan ske utan hinder för arbetets jämna gång, böra iakttagas
även vid ledigheter av längre varaktighet än allenast några dagar. Särskilt
synes det angeläget, att statens kostnader för semesterledigheter icke i
onödan ökas genom förordnande av vikarie i fall, då göromålen kunna anstå
under tjänstinnehavarens ledighet. En förutsättning för meddelande av vi-
kariatsförordnande i avlöningsreglementets mening å högre tjänst bör så-
lunda vara, att hänsyn till arbetets behöriga gång kräver, att ersättaren
övertager samtliga eller den huvudsakligaste delen av de med den högre
tjänsten förenade göromålen och för detta ändamål måste befrias från
skötseln av arbetsuppgifterna i den egna tjänsten.

För sådana fall där de göromål, som icke utövas av vederbörande tjänst-
innehavare, kunna åläggas tjänsteman i lägre lönegrad i dennes innehavande
tjänst, är det för undvikande av onödiga kostnader av vikt att tillse, att
sådant åläggande men ej vikariatsförordnande meddelas. Inom reglerad be-
fordringsgång är användningen av de i olika lönegrader placerade tjänsterna
i princip beroende av den tid, under vilken tjänstemannen tidigare haft an-
ställning, men icke av göromålets art. Härav följer, att tjänsteman inom
reglerad befordringsgång i allmänhet bör kunna i innehavande tjänst åläggas
sådana göromål, som eljest skulle hava fullgjorts av innehavaren av annan
tjänst inom befordringsgången eller av ordinarie tjänst med motsvarande
arbetsuppgifter. Där fråga är om göromål av sådan art, att de regelmässigt
böra fullgöras av innehavare av tjänst i den högsta inom befordringsgången
förekommande lönegraden eller av motsvarande ordinarie tjänst, bör likväl

hinder icke möta att, under iakttagande av förut angivna allmänna begränsningar, meddela vikariatsförordnande för tjänsteman inom befordringsgången, såframt han ej är aspirant. Vikariatslöneförordnande å ordinarie tjänst med arbetsuppgifter motsvarande dem, som ankomma på tjänsteman inom reglerad befordringsgång, bör under den förutsättning, som nyss angivits, och med tillämpning av de grunder, som gälla för befordran till ordinarie tjänst, kunna meddelas jämväl tjänsteman inom reglerad befordringsgång, dock icke aspirant.

1945 års lönekommitté har uttalat, att anställning som aspirant, varunder vederbörande skulle tillhöra en två nummer lägre lönegrad än den, till vilken motsvarande ordinarie eller extra ordinarie tjänster hänfördes, i förevarande hänseende vore att betrakta som ett led i en reglerad befordringsgång, och att en aspirant därför icke borde kunna erhålla vikariatsförordnande å sådan extra ordinarie tjänst, för vars erhållande aspiranttiden närmast utgjorde en förberedelse, eller å motsvarande ordinarie tjänst. Icke heller kunde i de fall, då en extra tjänst vore placerad i lägre lönegrad än en motsvarande ordinarie eller extra ordinarie tjänst, förutsättningar för vikariatsförordnande å dylik tjänst anses föreligga.

Vad här anförts beträffande vikariatsförordnande är tillämpligt även beträffande förordnande att bestrida göromål, som eljest ankomma på tjänstemän i högre lönegrad.

I 31 § Saar ha lämnats föreskrifter om vikariatsersättning m. m. Dessa innebära följande.

Då på grund av förordnande tjänsteman uppehåller högre ordinarie, extra ordinarie eller extra tjänst eller bestrider göromål, som eljest ankomma på tjänstemän i viss högre lönegrad, äger han, där ej fråga är om vikariatslöneförordnande, åtnjuta *vikariatsersättning*. Sådan ersättning må dock icke, med mindre Kungl. Maj:t för visst fall eller viss grupp av fall det medger, utgå vid vikariatsförordnande, som omfattar högst sju dagar i följd.

Vikariatsersättning utgår enligt särskild av Kungl. Maj:t med stöd av riksdagens beslut utfärdad tabell samt i anslutning därtill meddelade närmare föreskrifter rörande ersättningens bestämmande.

Då förordnande undantagsvis meddelas att under del av dag uppehålla annan tjänst, skall vikariatsersättningen minskas i förhållande till nedsättningen av tjänstgöringstiden på den uppehållna tjänsten.

Vid vikariatsförordnande eller förordnande att bestrida göromål, som eljest ankomma på tjänstemän i viss högre lönegrad, skall, då så med hänsyn till göromålets art och omfattning finnes skäligt, vikariatsersättningen bestämmas till lägre belopp än som eljest skolat utgå.

I anslutning till statens löneförordning ha meddelats föreskrifter rörande vikariatsersättningens storlek m. m. Enligt dessa bestämmas ersättningen med utgångspunkt från lönegradsnumret för den tjänst vikarien innehar eller å vikariatslöneförordnande uppehåller. Ersättningens storlek är beroende på vikariens lönegrad och ortsgrupp och är differentierad med hänsyn till om vikariatet avser tjänst med lönegrad med nummer som är 1—4 enheter eller 5 eller flera enheter högre än numret å vikariens lönegrad.

Till belysande av vikariatsersättningens storlek i olika fall må hänvisas till omstående tabell, som hänför sig till beloppen per den 1 juli 1957.

Vika- riens löne- grad	Vikariatsersättning i öretal för dag, då förordnande avser lönegrad med nummer som är							
	1—4 enheter				5 eller flera enheter			
	högre än numret å vikariens lönegrad och vikarien uppbär lön enligt							
	Löneplan A, ortsgrupp				Löneplan A, ortsgrupp			
nr	2	3	4	5	2	3	4	5
6	130	135	145	155	260	270	290	310
7	130	135	145	155	265	285	300	320
8	135	150	155	165	285	305	325	345
9	150	155	170	180	305	320	345	365
10	155	165	175	185	345	355	370	380
11	190	190	195	195	390	395	400	400
12	200	205	205	205	415	420	420	420
13	215	215	215	215	435	435	440	440
14	220	220	225	225	460	465	470	465
15	240	245	245	240	495	500	495	490
16	255	255	250	250	520	520	520	515
17	265	265	270	265	550	545	545	545
18	285	280	275	280	585	580	570	570
19	300	300	295	290	620	615	610	600
20	320	315	315	310	660	650	645	635

I skrivelse den 2 juni 1958 till fångvårdsstyrelsen ha revisorerna, såsom ovan antytts, infortrat vissa uppgifter om de vikariatsförordnanden vid fångvårdsanstalterna som omfattat minst 14 dagar och som helt eller delvis infallit under tiden den 1 juli 1957—den 30 juni 1958. Beträffande ettvar av dessa förordnanden har inhämtats följande uppgifter, nämligen vederbörandes namn, innehavd tjänst (lönegrad) och stationering, uppehållen tjänst (lönegrad) och därvid innehavd tjänstgöringsort, vikariatets tidsutdräkt (i de fall förordnande börjat före den 1 juli 1957 och/eller beräknats fortsätta efter den 30 juni 1958 har jämväl begynnelse- och beräknad slutdag här för angivits), vikariatsförordnandets art, i förekommande fall storleken av sammanlagd uppburen vikariatsersättning samt resekostnads- och traktamentsersättning (i förekommande fall jämväl för tid före den 1 juli 1957 och/eller till beräknad slutdag efter den 30 juni 1958) ävensom anledningen till förordnandet.

De uppgifter som fångvårdsstyrelsen lämnat revisorerna ha utgjorts av sammanställningar, uppgjorda vid respektive anstalter. Det har vid granskning visat sig, att uppgifterna i åtskilliga hänseenden varit bristfälliga. Det har därför för revisorerna varit förenat med ett betydande arbete att få fram ett material, som kan göra anspråk på tillräcklig tillförlitlighet. Detta har emellertid i vad avser förordnanden mot vikariatsersättning sammanfattats i omstående tabeller 1—9, som även om de på anförda skäl icke torde vara helt rättvisande synas kunna giva en bild av förhållandena i förevarande avseenden.

Tabell 1

Norra anstaltsgruppen

Sammanlagda antalet tjänstemän den 1 juli 1958 uppgick till 236

Anledning till förordnandet	Antalet tjänstemän som meddelats förordnanden	Antal vikariat, omfattande de tidrymder i dagar räknat som nedan angivas				Sammanlagda antalet förordnanden	Sammanlagda antalet dagar med förordnanden	Vikariatsersättning kr.	Rese- och traktementsersättning kr.	Summa av kolumn 6 och 7 kr.
		14—20	21—27	28—34	35—					
1	2	3				4	5	6	7	8
Semester	39	19	13	11	7	50	1 329	2 770: 10	2 225: 95	4 996: 05
Succession ¹	33	42	18	20	32	112	4 097	8 450: 20	3 436: 20	11 886: 40
Vakans	13	3	3	3	7	16	865	1 708: 85	—	1 708: 85
Sjukdom	13	1	3	3	9	16	736	1 411: 15	1 512: —	2 923: 15
Utbildningskurs ..	5	2	2	1	—	5	111	226: 60	883: 50	1 110: 10
Nyöppnad anstalt ²	3	1	2	—	4	7	633	1 812: 70	10 208: 25	12 020: 95
Diverse	1	—	—	—	1	1	101	138: 75	—	138: 75
Summa	—	68	41	38	60	207	7 872	16 518: 35	18 265: 90	34 784: 25

¹ Med succession avses förordnande som meddelats å tjänst till följd av att innehavaren av denna erhållit förordnande å högre tjänst.

² Med nyöppnad anstalt avses förordnande som meddelats å tjänst vid ny anstalt, innan tjänsten där tillsatts.

Tabell 2

Östra anstaltsgruppen

Sammanlagda antalet tjänstemän den 1 juli 1958 uppgick till 506

1	2	3			4	5	6	7	8	
Semester	107	47	32	33	62	174	6 419	13 323:35	10 562:—	23 885:35
Succession ¹	41	11	9	4	37	61	4 029	7 624:45	30 263:48	37 887:93
Vakans	35	16	8	12	47	83	6 108	11 051:50	38 335:70	49 387:20
Sjukdom	31	13	11	5	28	57	3 434	6 256:15	2 532:40	8 788:55
Utbildningskurs ..	4	3	—	1	1	5	135	287:50	443:85	731:35
Nyöppnad anstalt ²	2	—	—	—	2	2	669	456:—	11 113:30	11 569:30
Diverse	3	—	—	—	3	3	411	159:60	6 522:20	6 681:80
Summa	—	90	60	55	180	385	21 205	39 158:55	99 772:93	138 931:48

Tabell 3

Västra anstaltsgruppen

Sammanlagda antalet tjänstemän den 1 juli 1958 uppgick till 331

1	2	3			4	5	6	7	8	
Semester	54	21	32	11	13	77	2 183	4 186:05	2 856:63	7 042:68
Succession ¹	31	24	12	6	32	74	4 196	8 006:—	7 805:57	15 811:57
Vakans	14	10	2	3	20	35	2 433	5 096:95	5 239:55	10 336:50
Sjukdom	18	12	3	2	16	33	1 603	2 719:15	—	2 719:15
Utbildningskurs ..	2	1	1	—	—	2	41	71:—	666:25	737:25
Nyöppnad anstalt ²	1	—	—	—	1	1	90	117:—	—	117:—
Diverse	7	—	—	—	7	7	1 248	1 639:95	12 052:73	13 692:68
Summa	—	68	50	22	89	229	11 794	21 836:10	28 620:73	50 456:83

Tabell 4

Södra anstaltsgruppen

Sammanlagda antalet tjänstemän den 1 juli 1958 uppgick till 264

1	2	3		4		5	6	7	8	
Semester	47	15	13	9	17	54	1 616	3 091: 35	3 344: —	6 435: 35
Succession ¹	33	26	18	8	31	83	3 957	7 057: 05	13 907: 95	20 965: —
Vakans	17	3	4	4	22	33	2 368	4 319: 20	8 576: 75	12 895: 95
Sjukdom	12	5	—	1	6	12	423	763: 90	736: 80	1 500: 70
Utbildningskurs ..	3	2	—	—	1	3	83	121: —	—	121: —
Ombyggnadsarbete	2	—	—	—	10	10	663	1 155: 90	1 759: —	2 914: 90
Diverse	5	3	3	1	3	10	435	658: —	3 312: 30	3 970: 30
Summa	—	54	38	23	90	205	9 545	17 166: 40	31 636: 80	48 803: 20

Tabell 5

Kvinnogruppen

Sammanlagda antalet tjänstemän den 1 juli 1958 uppgick till 42

1	2	3		4		5	6	7	8	
Semester	6	4	—	1	1	6	124	264: 90	—	264: 90
Succession ¹	2	—	—	—	2	2	244	802: 60	4 608: 50	5 411: 10
Vakans	1	—	—	—	1	1	103	306: —	2 267: —	2 573: —
Sjukdom	3	1	—	1	5	7	333	506: 50	—	506: 50
Summa	—	5	—	2	9	16	804	1 880: —	6 875: 50	8 755: 50

Tabell 6

Säkerhetsgruppen

Sammanlagda antalet tjänstemän den 1 juli 1958 uppgick till 250

1	2	3			4	5	6	7	8	
Semester	59	31	18	14	15	78	2 282	4 215: 20	1 007: 85	5 223: 05
Succession ¹	25	10	3	3	23	39	2 472	5 528: —	5 631: 10	11 159: 10
Vakans	6	—	—	—	9	9	924	2 163: 90	—	2 163: 90
Sjukdom	17	5	3	6	11	25	1 446	2 590: 05	1 571: 40	4 161: 45
Diverse	1	—	—	—	1	1	44	55: 90	—	55: 90
Summa	—	46	24	23	59	152	7 168	14 553: 05	8 210: 35	22 763: 40

Tabell 7

Sinnessjukhus

Sammanlagda antalet tjänstemän den 1 juli 1958 uppgick till 45

1	2	3			4	5	6	7	8	
Semester	6	3	3	2	—	8	182	266: 70	—	266: 70
Succession ¹	6	3	3	1	11	18	1 156	1 782: 40	—	1 782: 40
Vakans	1	—	—	2	3	5	249	514: 60	—	514: 60
Sjukdom	2	2	—	—	—	2	38	78: 10	—	78: 10
Summa	—	8	6	5	14	33	1 625	2 641: 80	—	2 641: 80

Tabell 8**Ungdomsgruppen**

Sammanlagda antalet tjänstemän den 1 juli 1958 uppgick till 325

1	2	3			4	5	6	7	8	
Semester	32	15	9	7	5	36	933	1 546: 20	4 174: 45	5 720: 65
Succession ¹	16	10	2	3	12	27	1 413	3 463: 90	9 371: 30	12 835: 20
Vakans	25	7	5	1	29	42	3 844	7 137: 20	15 309: 90	22 447: 10
Sjukdom	10	3	2	1	6	12	934	1 468: 35	488: —	1 956: 35
Utbildningskurs ..	3	1	1	—	1	3	140	209: 45	1 842: 50	2 051: 95
Diverse	2	2	—	—	—	2	38	—	1 583: 07	1 583: 07
Summa	—	38	19	12	53	122	7 302	13 825: 10	32 769: 22	46 594: 32

Tabell 9**Sammanfattning av tabell 1—8**

Sammanlagda antalet tjänstemän den 1 juli 1958 uppgick till 1 999

1	2	3			4	5	6	7	8	
Samtliga fångvårds- anstalter, summa	—	377	238	180	554	1 349	67 315	127 579: 35	226 151: 43	353 730: 78

Utöver de uppgifter som framgå av tabellerna må nämnas, att sammanlagt sju vikariatslöneförordnanden redovisats under ifrågavarande tidsperiod.

Revisorernas uttalande. Revisorerna ha funnit det vara av intresse att inhämta upplysningar om de vikariatsförordnanden vid fångvårdsanstalterna som omfattat minst 14 dagar och som helt eller delvis infallit under tiden den 1 juli 1957—den 30 juni 1958. I skrivelse till fångvårdsstyrelsen ha revisorerna därför infordrat vissa uppgifter härom. Det material som med anledning därav tillställts revisorerna och som avser förordnanden mot vikariatsersättning har sammanfattats i vissa tabeller, vilka redovisats i det föregående. Av tabellerna framgår bl. a. att sammanlagt 1 349 förordnanden mot vikariatsersättning med angiven tidslängd meddelats under nämnda tid. Den vikariatsersättning som härför utbetalts utgör i runt tal 128 000 kronor; därtill komma kostnaderna för resor och traktamenten med över 226 000 kronor.

Även om de tabellariska sammanställningarna på skäl som angivits i det föregående icke kunna göra anspråk på full tillförlitlighet, giva de dock ett tillräckligt underlag för revisorerna — som med hänsyn till materialets omfattning givetvis icke kunnat ingå i prövning av huruvida det varit motiverat att i de särskilda fallen meddela vikariatsförordnande — att framföra vissa synpunkter i ämnet. Till att börja med må då erinras att fångvården f. n. befinner sig i ett skede av stark utveckling, kännetecknat av bl. a. att nya anstalter tillkomma och att gamla upprustas med ett betydande plats-tillskott som följd. En naturlig konsekvens härav är, att fångvårdsstyrelsen ställs inför betydande administrativa problem icke minst när det gäller att anskaffa personal, som är tillräckligt utbildad och eljest användbar för sin uppgift. Det är då många gånger lämpligt, att uppkommande personal-svårigheter lösas genom att förordnanden meddelas tjänstemän att uppehålla nyinrättade tjänster eller eljest vakanta sådana. Å andra sidan är det emellertid uppenbart att vissa olägenheter uppstå, om dylika förordnanden måste meddelas i en större omfattning. Den nödvändiga kontinuiteten i arbetet vid olika anstalter kan sålunda lätt bli lidande till följd av en sådan ordning. Beaktas bör även att det icke alltid — trots de fördelar i ekonomiskt avseende som ofta äro förbundna därmed — ligger i vederbörande personals intresse att systemet med vikariatsförordnanden tillgripes i alltför stor utsträckning med exempelvis långvarig bortovaro från hemmet som följd. För revisorerna framstå givetvis de kostnader som äro förbundna med ifrågavarande förordnanden som den främsta olägenheten. De förut redovisade sammanställningarna i ämnet utvisa sålunda under budgetåret 1957/58 utgifter för detta ändamål med över 350 000 kronor. Det bör emellertid framhållas, att de totala kostnaderna under nämnda tid för vikariatsförordnanden vid fångvårdsanstalterna voro betydligt större, då här endast redovisats förordnanden mot vikariatsersättning som omfattat minst 14 dagar.

Mot bakgrunden av nu angivna förhållanden är det angeläget, att fångvårdsstyrelsen i möjligaste mån söker begränsa ifrågavarande utgifter. Detta kan ske bl. a. därigenom att åtgärder i god tid vidtagas för att tillsätta ledigblivande tjänster och genom i övrigt lämpligt avvägda personaldispositioner.

Av den inledningsvis lämnade redogörelsen framgår att utförliga anvisningar meddelats i anslutning till gällande avlöningsbestämmelser rörande vikariatsförordnanden. Det förtjänar emellertid erinras, att flera myndigheter därutöver utfärdat för respektive myndighet speciella direktiv rörande de fall då dylika förordnanden böra meddelas. Revisorerna ha uppmärksammat, att några sådana anvisningar icke utfärdats för fångvårdsanstaltens del. Viserligen har fångvårdsstyrelsen i ett cirkulär den 28 februari 1958 meddelat vissa bestämmelser angående lönegradsplacering vid vikariat m. m. Dessa bestämmelser innehålla emellertid icke några anvisningar av den art revisorerna här avse. Med hänsyn till den omfattning vikariatsförordnandena kunna väntas få vid fångvårdsanstalterna även för framtiden synes det därför påkallat, att fångvårdsstyrelsen genom ett särskilt cirkulär snarast meddelar sådana anvisningar som med beaktande av innehållet i avlöningsbestämmelserna giva vägledning för en god hushållning även på detta område. Enligt revisorernas mening kunna lämpligt utformade anvisningar vara ett verksamt medel, vid sidan av andra, att åstadkomma en angelägen begränsning av kostnaderna för ifrågavarande vikariatsförordnanden.

Försvarsdepartementet

§ 2

Försvarsgrenarnas tjänstemeddelanden

I sin år 1946 avgivna berättelse upptogo riksdagens revisorer bl. a. till behandling frågan om en centralisering av försvarsgrenarnas tjänstemeddelanden. Av den därvid lämnade redogörelsen för tillkomsten av sagda meddelanden må följande återgivas.

På hemställan av dåvarande chefen för försvarsdepartementet beslöt Kungl. Maj:t den 16 december 1921 att en publikation, benämnd »Tjänstemeddelanden rörande Lantförsvaret», skulle under år 1922 försöksvis utgivas genom lantförsvarets kommandoexpeditioners försorg. I publikationen, som var avsedd att tillhandahållas vederbörliga myndigheter och truppförband m. m. inom armén, skulle enligt vissa närmare angivna grunder bl. a. införas från försvarsdepartementet utgående brev och skrivelser, av arméförvaltningens olika underavdelningar utfärdade förvaltningsföreskrifter, i kommandoväg meddelade beslut samt andra meddelanden från kommandoexpeditionen. Det närmaste syftet med publikationens utgivande var, enligt vad departementschefen i sitt anförande till statsrådsprotokollet ovannämnda dag framhöll, att få utrönt, huruvida den föreslagna anordningen skulle befordra en snabbare kommunikation mellan högre och lägre myndigheter samt möjliggöra vissa förenklingar och besparingar i de olika militära expeditionernas arbete.

I enlighet med Kungl. Maj:ts omförmälda beslut började »Tjänstemeddelanden rörande Lantförsvaret», i förkortning benämnda TL, att utkomma från och med år 1922. Genom särskilda kungl. brev den 24 november 1922 och den 4 maj 1923 har sedermera frågan om publikationens fortsatta utgivande närmare reglerats. Några större redaktionella förändringar har den sedan sin tillblivelse icke undergått; nämnas bör dock att dess olika avdelningar (»upplagor») från ingången av år 1940 utökats med ytterligare en.

Även vid marinen finnes en med TL jämförlig form för publicering och distribution av sådana allmänna bestämmelser som beröra försvarsgrenens olika myndigheter. Jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 18 december 1936 erhöll nämligen sjöförsvarets kommandoexpedition i uppdrag att från och med den 1 januari påföljande år påbörja utgivandet av en publikation, benämnd »Tjänstemeddelanden rörande Sjöförsvaret». Publikationen, som i förkortning benämnes TS, redigeras enligt ungefär samma principer som TL.

Inom flygvapnet förefinnes icke någon direkt motsvarighet till ovannämnda tjänstemeddelanden. Det behov som vid armén och marinen föranlett utgivandet av ifrågavarande publikationer har här tillgodosetts på annat sätt. Sålunda förordnade flygförvaltningen den 15 maj 1940, att

ekonomiska förvaltningsbeslut av allmän räckvidd skulle efter beslut i varje särskilt fall publiceras genom införande i en särskild cirkulärsamling, vilken skulle tillställas vederbörliga myndigheter. Denna cirkulärsamling har från och med den 1 februari 1944 ersatts med »Ekonomiska föreskrifter för flygvapnet» (Ekof), i samband varmed viss omredigering av innehållet företagits. Även om vissa framför allt yttre olikheter föreligga mellan TL och TS å ena sidan samt Ekof å den andra, kan dock sistnämnda publikation, åtminstone i vad gäller själva förvaltningsverksamheten, sägas utgöra ett slags flygvapnets tjänstemeddelanden.

I detta sammanhang torde slutligen böra nämnas, att försvarets sjukvårdsförvaltning, med stöd av Kungl. Maj:ts i brev den 8 juni 1945 lämnade bemyndigande, från och med år 1946 igångsatte utgivandet av en publikation, benämnd »Tjänstemeddelanden från försvarets sjukvårdsförvaltning» (Tsjv); efter det 1949 års riksdag beslutat ändring av benämningen på ämbetsverket till försvarets sjukvårdsstyrelse kallas publikationen numera »Tjänstemeddelanden från försvarets sjukvårdsstyrelse» (Tsjv). Däri införas av sjukvårdsstyrelsen utfärdade cirkulärskrivelser och andra tjänstemeddelanden, innefattande bestämmelser av natur att böra delgivas därav berörda myndigheter m. fl.

Revisorerna ha från försvarets kommandoexpedition, försvarets sjukvårdsstyrelse och flygförvaltningen infordrat vissa upplysningar rörande de ovannämnda publikationerna TL, TS, Tsjv och Ekof. Uppgifterna, som avse år 1956, äro till sitt huvudinnehåll tillämpliga även för innevarande år. Av de lämnade uppgifterna samt av vad revisorerna i övrigt inhämtat framgår bl. a. följande.

Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret

Tjänstemeddelandena uppdelas i fyra olika serier, benämnda A, B, C o. D.

I serien A införas kungl. brev, ämbetsskrivelser o. d. av allmänt intresse för armén. Däri intagas även skrivelser och meddelanden av allmän natur från försvarets centrala förvaltningsmyndigheter. Under år 1956 infördes i serien A följande antal meddelanden från nedan angivna myndigheter:

försvarsdepartementet	79
civildepartementet	14
ecklesiastikdepartementet	1
försvarets civilförvaltning	41
försvarets sjukvårdsstyrelse	4
försvarets fabriksstyrelse	1
armétygförvaltningen	9
arméintendenturförvaltningen	55
Stockholms tygstation	1
Gotlands tygstation	1

I serien B publiceras endast generalorder. År 1956 uppgingo dessa till ett antal av 3 076.

I serien C intagas endast personalförändringar avseende officerare och vederlikar, således icke beträffande underofficerare och underbefäl. Dessa förändringar gälla exempelvis förordnanden, utnämningar, tillstånd att inträda i reserven, entlediganden och avsked.

I serien D intagas samtliga arméorder. Dessa gälla huvudsakligen kurser, utbildning, vissa förordnanden, personalplaceringar, ledigförklarade arvodesbefattningar, fastställande av vissa reglementen, utbildningsföreskrifter och minnesregler. Vidare intagas meddelanden från militärbefälhavare och förbandschefer om ledigförklarade arvodestjänster, adressförändringar o. d.

Omfattningen av de olika serierna framgår av följande tablå, där antalet tryckta sidor och antalet utgivna nummer av de olika serierna angivas för några år.

År	A		B		C		D		Totalt	
	nr	sid	nr	sid	nr	sid	nr	sid	nr	sid
1945	108	328	125	386	28	84	133	396	394	1 194
1950	69	203	124	358	20	62	176	516	389	1 139
1955	74	207	77	262	26	89	155	426	332	984
1956	77	315	102	322	21	64	172	474	372	1 175

De olika seriernas upplagor voro år 1956 av följande storlek: A 2 400 exemplar, B 2 200 exemplar, C 2 100 exemplar, D 2 200 exemplar. Tryckning sker hos Ivar Hæggströms Boktryckeri AB. Tryckningskostnaderna uppgingo för nämnda år till 61 900 kronor. Antalet utgivningsdagar var 174, d. v. s. utsändning skedde något mera än varannan arbetsdag.

Tjänstemeddelanden rörande sjöförsvaret

Nämnda publikation uppdelas liksom TL i fyra serier — A, B, C och D — i vilka sker publicering på liknande sätt som ovan angivits beträffande TL. Före år 1946 indelades TS i avdelningarna A:I, A:II, B:I, B:II, C:I och C:II.

I serien A infördes år 1956 följande antal meddelanden från nedan angivna myndigheter, nämligen

försvarsdepartementet	40
civildepartementet	14
ecklesiastikdepartementet	1
försvarets civilförvaltning	43
försvarets sjukvårdsstyrelse	4
försvarets fabriksstyrelse	1
marinförvaltningen	80
arméintendenturförvaltningen	1

Omfattningen av de olika serierna under åren 1945, 1950, 1955 och 1956 framgår av följande tablå.

År	A (I o. II)		B (I o. II)		C (C I)		D (C II)		Totalt	
	nr	sid	nr	sid	nr	sid	nr	sid	nr	sid
1945	111	440	67	160	50	117	55	279	283	996
1950	63	161	60	140	14	28	132	334	269	663
1955	70	197	53	127	11	23	107	282	241	629
1956	67	220	66	163	15	33	101	271	249	687

Tryckning sker hos AB P. A. Norstedt och Söner. Då fråga är om längre meddelanden, vilka skola införas i såväl TL som TS, sker tryckning hos Ivar Hægströms Boktryckeri AB, vilket bolag såsom ovan nämnts trycker TL. Tryckningskostnaderna för TS uppgingo år 1956 till 29 700 kronor. TS-serierna tryckas normalt i 1 600 exemplar men vissa nummer i ytterligare 500 exemplar. Dessa senare exemplar äro avsedda för samlingsverket »Samling för marinen av förvaltningsföreskrifter».

En officer, en underofficer och två å tre värnpliktiga äro vid försvarets kommandoexpedition sysselsatta med utgivandet av publikationerna TL och TS.

Distributionen av TL och TS sker enligt fastställda avsändningslistor (TLB nr 93/1951, TSB nr 51/1951). Utöver de exemplar som expedieras enligt dessa avsändningslistor och som tilldelas myndigheterna gratis prenumerera de militära myndigheterna på ytterligare exemplar efter behov.

Antalet icke statliga abonnenter av TL var år 1956 105 och av TS 25. Prenumerationspriset per år är för serien A 5 kronor, B och D 12 kronor och C 3 kronor. Samtliga fyra serier betinga ett prenumerationspris av 15 kronor per år.

Tjänstemeddelanden från försvarets sjukvårdsstyrelse

I publikationen Tsjv intagas meddelanden endast från försvarets sjukvårdsstyrelse samt det styrelsen underställda militärapoteket. Tryckning sker hos AB P. A. Norstedt och Söner. Publikationen omfattade år 1953 37 sidor, år 1954 46 sidor, år 1955 31 sidor och år 1956 68 sidor. Tryckningskostnaderna uppgingo för år 1956 till 6 800 kronor. Redigeringen av publikationen omhänderhas av expeditionsofficeren vid styrelsen. Korrekturläsning utföres å respektive fackbyråer, och distributionen ombesörjes av en expeditionsvakt eventuellt med biträde av en värnpliktig.

Upplagens storlek är normalt 1 400 exemplar. I de fall meddelande skall införas i »Samling för marinen av förvaltningsföreskrifter» ökas upplagan med 475 exemplar. Antalet utgivningsdagar var elva år 1956.

Ekonomiska föreskrifter för flygvapnet

Ekof har såsom tidigare nämnts i sin nuvarande utformning utgivits av flygförvaltningen sedan den 1 februari 1944. Publikationen är uppdelad

i fyra serier, benämnda C, I, M och F. I serien C intagas kungl. brev, ämbetsskrivelser och andra meddelanden rörande civilförvaltningstjänsten. I vissa fall intagas emellertid dylika meddelanden i stället på s. k. flygvapenorder. I serien I införes meddelanden angående intendenturärenden, i M meddelanden angående materielärenden och i F meddelanden angående flygfältsärenden.

Ekofupplagans storlek är för serien C 650 exemplar och för serierna I, M och F vardera 600 exemplar. Antalet utgivningsdagar var 48 under år 1956. Tryckningskostnaderna för publikationen, som framställes av flygförvaltningen medelst s. k. rotaprinttryck, uppgingo till ca 1 500 kronor för år 1956.

Flygvapnet kungör order för flygvapnet i en av flygstaben utgiven, i det föregående omnämnd publikation »Flygvapenorder», vilken är uppdelad i en serie A för sådana order som avses skola äga längre giltighet och en serie B för övriga. På flygvapenorder intagas kungl. brev, ämbetsskrivelser, generalorder, meddelanden från överbefälhavaren m. m. Även meddelanden om ledigförklarade arvodes- och andra tjänster intagas däri.

År 1956 omfattade serien A 56 order och serien B 114 order. Flygvapenorder för år 1956 omfattade inklusive register 406 blad.

Såsom tidigare nämnts ifrågasatte 1946 års revisorer, huruvida icke en centralisering av försvarsgrenarnas tjänstemeddelanden borde genomföras.

Revisorerna hänvisade därvid bl. a. till att föredragande departementschefen i bilaga till 1945 års statsverksproposition, fjärde huvudtiteln, i samband med anmälan av viss fråga uttalat, att det syntes böra övervägas, huruvida icke de för försvarsgrenarna särskilda publikationerna av tjänstemeddelanden borde samlas till en för hela försvaret gemensam publikation, uppdelad i serier för olika fackgrenar. Vad departementschefen i ärendet anförde lämnade riksdagen utan erinran. Revisorerna framhöllo, att systemet med efter försvarsgrenar uppdelade tjänstemeddelanden framstode som föga rationellt särskilt mot bakgrunden av att en av de ledande principerna vid omdaning av den svenska försvarsorganisationen varit att på olika områden inrätta för hela försvaret gemensamma, centrala organ. De förvaltningsföreskrifter och grundläggande bestämmelser i övrigt som utfärdades av de olika militära myndigheterna hade därigenom alltmer kommit att avse försvaret i dess helhet, vilket i sin tur haft till följd att de ifrågavarande tre publikationerna i växande omfattning erhållit identiskt samma innehåll. Även andra olägenheter vore enligt revisorernas mening förbundna med det rådande sättet för publicering och distribuering av försvarets tjänstemeddelanden.

Det av revisorerna framförda förslaget om en centralisering av berörda tjänstemeddelanden föranledde icke någon åtgärd. En av orsakerna här-

till torde ha varit, att det i en inom försvarets kommandoexpedition år 1946 upprättad promemoria gjorts gällande att några besparingar icke stode att vinna på genomförande av en centralisering. I promemorian framhölls bl. a. följande.

Förevarande spörsmål hade varit föremål för undersökning redan i slutet av år 1943, då en beräkning gjordes över kostnaderna för tryckningen av TL och TS under år 1942, under förutsättning att TL och TS varit sammanslagna till en publikation om fyra gemensamma serier (upplagor) med samma serieindelning som TL (A, B, C, D). Beräkningen, som gjordes av Ivar Hæggströms boktryckeri och bokförlags AB, vilket under en följd av år tryckt TL, gav vid handen, att en sammanslagning av TL och TS skulle ha medfört en merkostnad för år 1942 av närmare 27 000 kronor. TL och TS hade nämnda år utgått i en upplaga av 3 000 respektive 1 300 exemplar. Den beräknade kostnadsökningen vore att hänföra till att såväl TL som TS i fall av en sammanslagning hade måst tryckas i förhållandevis stor upplaga. En centralisering ansåges för den skull icke böra ifrågakomma, och detta även av det skälet, att man därigenom skulle ha frångått i vart fall dåmera gällande princip, att de olika försvarsgrenarna borde genom TL och TS få del endast av de ärenden som berörde den egna försvarsgrenen. Efter beredskapens upphörande hade upplagorna av TL och TS uppgått till 2 300 respektive 1 400 exemplar, varför en sammanslagning numera förmodligen icke skulle ställa sig fullt så dyrbar som beräkningen för år 1942 givit vid handen.

Jämväl frågan om inrättande av ett särskilt tjänstemeddelande för flygvapnet hade tidigare varit föremål för undersökning. Chefen för flygvapnet hade emellertid genom en den 20 januari 1944 utfärdad flygvapenorder fastställt ett centralt ordersystem, som väl fyllde samma behov som ett tjänstemeddelande skulle kunna göra. I »Ekonomiska föreskrifter för flygvapnet (Ekof)» — den publikation, som för flygvapnets vidkommande motsvarade TL och TS — publicerades kungl. brev, ämbetsskrivelser och meddelanden av ekonomisk innebörd från för försvaret gemensamma förvaltningsmyndigheter samt flygförvaltningen. Ekof mångfaldigades genom rotaprintryck å flygvapnets eget hjälpptryckeri.

Under förra delen av år 1944 hade frågan om införande av en särskild publikation, gemensam för de tre försvarsgrenarna och förslagsvis benämnd »TK» (tjänstemeddelanden för krigsmakten), upptagits till behandling. Enligt ett förslag skulle alla kungl. brev (ämbetsskrivelser) och meddelanden från för försvaret gemensamma förvaltningsmyndigheter intagas i TK, enligt ett annat skulle dessutom meddelanden från försvarsgrensförvaltningarna publiceras i TK. Med hänsyn till att dessa alternativ visade sig innebära en kostnadsökning av 9 000 kronor respektive 15 000 kronor i förhållande till kostnaderna för utgivandet av befintliga publikationer, fick frågan förfalla. Under januari månad 1945 verkställdes inom kommandoexpeditionen undersökning rörande kostnaderna för TK, därest där intoges endast sådana meddelanden som berörde samtliga — eller två — försvarsgrenar och som tidigare varit föremål för publicering såväl i TL och TS som Ekof, nämligen kungl. brev (ämbetsskrivelser) samt meddelanden från de gemensamma förvaltningarna och överbefälhavaren. Av vederbörande leverantör gjord kostnadsberäkning visade att en besparing på omkring 2 000 kronor per år kunde beräknas uppkomma. En förutsättning för en

dylik besparing vore emellertid att sidorna i publikationen kunde komma att fyllas helt, ett krav som icke kunde beräknas komma att uppfyllas. Med hänsyn bl. a. härtill och till att sjukvårdsförvaltningen dåmera avsåges erhålla tillstånd att utgiva en egen publikation — tjänstemeddelanden från sjukvårdsförvaltningen (Tsjv) — beslöts, att dubbelsättning av TL och TS i större ärenden skulle undvikas på annat sätt än genom utgivandet av en särskild publikation. Från och med år 1946 hade frågan i vart fall tills vidare lösts på så sätt, att meddelanden av större räckvidd, som avsåges att publiceras i TL och TS, intoges i specialnummer av dessa publikationer, vilka specialnummer trycktes hos Hæggströms boktryckeri (TS trycktes i övrigt hos Aktiebolaget P. A. Norstedt och Söner). Från och med år 1946 hade även en viss besparing kunnat uppnås därigenom, att serieindelningen av TS gjorts helt i överensstämmelse med den som tillämpades beträffande TL, det vill säga begränsats från sex serier till fyra, varigenom sidorna kunnat fyllas bättre än tidigare.

En av remissmyndigheterna, försvarets civilförvaltning, uttalade att, då varken ekonomiska eller distributionstekniska skäl syntes tala för lämpligheten av de åtgärder revisorerna förordat, något sammanförande av försvarsgrenarnas tjänstemeddelanden icke för det dåvarande borde komma till stånd. Ett framtida tillskapande av ytterligare för försvaret gemensamma institutioner kunde emellertid, enligt civilförvaltningens uppfattning, komma att giva ett annat underlag för spörsmålets bedömning, varigenom frågan om en centralisering kunde komma att ånyo aktualiseras.

Revisorernas uttalande. Publicering av försvarets tjänstemeddelanden sker för närvarande i tre för försvarsgrenarna särskilda publikationer, nämligen Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret (TL), Tjänstemeddelanden rörande sjöförsvaret (TS) och Ekonomiska föreskrifter för flygvapnet (Ekof). Därjämte utgives av försvarets sjukvårdsstyrelse en publikation benämnd Tjänstemeddelanden från försvarets sjukvårdsstyrelse (Tsjv), vari intagas meddelanden från sjukvårdsstyrelsen samt det under styrelsen stående militärapoteket.

Frånvaron inom försvaret av en samlad publikation för tjänstemeddelanden har, såsom av den lämnade redogörelsen framgått, lett till att i betydande utsträckning för försvarsgrenarna gemensamma bestämmelser måst publiceras i såväl TL som TS och Ekof. Till belysande härav kan nämnas, att i ett inom försvarets civilförvaltning upprättat sakregister rörande civilförvaltningens ämbetsområde hänvisning i 285 fall gjorts till TL, TS och Ekof, vilket innebär att i samma antal fall identiskt lika bestämmelser återgivits i samtliga tre publikationer. Även om behovet av en för försvaret enhetlig publikation starkast gör sig gällande i fråga om civilförvaltningstjänsten — som i allt väsentligt är likartad inom försvaret och där gränserna mellan försvarsgrenarna överbryggats genom att t. ex. kassaorgan vid en försvarsgren betjäna förband ur andra försvarsgrenar — förekommer här berörda tredubbla publicering även i fråga om andra för försva-

ret gemensamma bestämmelser, vilka utfärdas i kungl. brev, ämbetsskrivelser och generalorder samt meddelanden från överbefälhavaren och de centrala förvaltningsmyndigheterna.

Nackdelarna med det nuvarande sättet för publicering och distribuering av försvarets tjänstemeddelanden påtalades redan av 1946 års revisorer, vilka ansågo att en centralisering av berörda meddelanden snarast borde genomföras. Det underströks att föredragande departementschefen i bilaga till 1945 års statsverksproposition, fjärde huvudtiteln, i samband med anmälan av viss fråga framhållit, att det borde övervägas att sammanföra meddelandena till en för hela försvaret gemensam publikation, uppdelad i serier för olika fackgrenar. Någon ändring av publiceringsförfarandet har emellertid ännu icke kommit till stånd. En av orsakerna härtill torde ha varit, att vissa inom försvarets kommandoexpedition åren 1943 och 1945 gjorda beräkningar syntes ha utvisat att några nämnvärda besparingar icke voro att förvänta av en omläggning. Det bör emellertid uppmärksammas att kommandoexpeditionen vid sina beräkningar utgick från att en gemensam publikation skulle behöva delgivas samtliga försvarsgrenar, oberoende av om visst meddelande berörde endast en försvarsgren. Revisorerna vilja i detta sammanhang vidare erinra om att, när 1946 års revisorer behandlade förevarande spörsmål, den centrala förvaltningen inom försvaret nyligen undergått en genomgripande omorganisation, varigenom bl. a. nya gemensamma förvaltningsmyndigheter tillskapats. Nämda myndigheters publiceringsbehov torde vid ifrågavarande tidpunkt ha varit tämligen oklart. Sedan den nya organisationen numera vunnit stadga, borde enligt revisorernas mening här berörda problem kunna bedömas med större säkerhet.

Revisorerna anse därför skäl tala för att en förnyad utredning verkställes angående förutsättningarna i dagens läge för ett sammanförande av försvarets tjänstemeddelanden till en gemensam publikation, förslagsvis uppdelad i serier för de olika förvaltningsgrenarna m. m. Samtidigt som all dubbelsättning och dubbeltryckning undvekes skulle genom en sådan utformning av publikationen den fördelen vinnas, att icke någon myndighet behövde tillställas andra meddelanden än dem som berörde det egna verksamhetsområdet. Sakregistreringen, som med nuvarande system är mycket betungande, då hänvisning ofta måste göras till samtliga publikationer, skulle vidare avsevärt underlättas.

Utredningen borde vidare ägna uppmärksamhet åt frågan, huruvida icke tryckning av tjänstemeddelandena kunde ske på ett billigare sätt än nu är fallet. Som tidigare nämnts användes vid framställningen av Ekof rotaprinttryck i stället för vanligt tryck. Erfarenheterna av förstnämnda framställningssätt ha, enligt vad revisorerna inhämtat, varit uteslutande goda. Hinder borde därför enligt revisorernas mening icke möta att helt övergå till ifrågavarande tryckningsmetod. Det må i detta sammanhang omnäm-

nas, att medan kostnaderna för tryckning av TL och TS år 1956 belöpte sig till respektive 61 900 kronor och 29 700 kronor motsvarande kostnader för Ekof uppgingo till allenast 1 500 kronor. Det förefaller därför revisorerna uppenbart, att en övergång till rotaprinttryck skulle leda till icke obetydliga besparingar.

Revisorerna vilja slutligen också i detta sammanhang ifrågasätta, om icke meddelanden som kanske beröra endast en eller ett par myndigheter kunde offentliggöras på ett enklare och billigare sätt än som nu sker, exempelvis uppgifter om kommenderingar på en eller annan dag till en stab eller förvaltning, ändrad uttagning och tilldelning av värnpliktiga, utbyte av militärattachéer vid utländska beskickningar, inkallande av vapenfria värnpliktiga o. d., vilka meddelanden få anses vara av natur att icke kräva allmän spridning. Enligt revisorernas mening torde det över huvud icke vara behövt, att meddelanden av sådan art delgivas andra än den eller dem som direkt beröras därav.

§ 3

Vakthållningen vid försvarets ämbetsbyggnad »Tre vapen»

I försvarets ämbetsbyggnad »Tre vapen» på Ladugårdsgärde i Stockholm äro inrymda försvarets civilförvaltning, armétygförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, marinstaben och flygstaben jämte vissa andra militära organ, såsom andra flygeskadern och flygkrigshögskolan. Runt byggnadens s. k. borggård finnas elva ingångar, betecknade med bokstäverna A till K. Ingångarna A och B äro avsedda för flygvapnet, C och D för marinen och E—G för armétygförvaltningen. H- och K-ingångarna användas av såväl armétygförvaltningen som försvarets civilförvaltning. Ingångarna I och J äro icke öppna för inpassering.

Revisorerna ha från försvarets civilförvaltning, armétygförvaltningen samt marin- och flygförvaltningarna inhämtat vissa uppgifter rörande vakthållningen i den ifrågavarande ämbetsbyggnaden. Ämbetsverken ha därvid bl. a. meddelat följande.

Försvarets civilförvaltning

Under ordinarie arbetstid svarar en portvakt (expeditionsvakt) för in- och utpasseringen (H-porten). Under övrig tid svarar armétygförvaltningen för den inre och marinförvaltningen för den yttre bevakningen.

En särskild tillsynsman (expeditionsvakt hos verket) finnes, som efter arbetstidens slut skall tillse bl. a. att fönstren äro stängda, portarna låsta och lamporna släckta. Denna uppbär härför ett årligt arvode om 600 kronor.

Armétygförvaltningen

Ämbetsverket svarar endast för inre vakthållning inom lokalerna. Denna skötes under ordinarie arbetstid av ämbetsverkets egen personal och eljest av AB Svensk Nattvakt. Under ordinarie arbetstid hållas fyra ingångar öppna (E, F, G och K) och utom arbetstid endast en (E). För vakthållningen under arbetstid finnas fyra expeditionsvakter, varjämte en förste expeditionsvakt och en expeditionsvakt disponera högst hälften av arbetstiden för vakthållningen. En dagofficer övervakar vakthållningen.

Under budgetåret 1957/1958 uppgingo kostnaderna till 62 300 kronor för vakthållningen under ordinarie arbetstid och 34 800 kronor för vakthållningen efter nämnda tid.

Marinförvaltningen

Under ordinarie arbetstid svarar ämbetsverket för vakthållningen i C- och D-ingångarna. Härför äro anställda tre vaktmästare i lönegrad Ae 7.

Nattbevakningen omfattar på sätt framgår av en särskild instruktion såväl bevakning av D-ingången (porten C hålles stängd under icke ordinarie tjänstetid) som ronder inom ämbetsverket och ronder utomhus vid hela ämbetsbyggnaden. För nattbevakningen finnas fyra personer kontraktsanställda.

För såväl inner- som ytterbevakningen finnas nattvaktkontroller med kontrollnycklar uppsatta på ett fyrtiotal ställen. Radioförbindelse upprätt-

hålles mellan yttervakten och vaken i D-ingången.

Kostnaderna under budgetåret 1957/58 utgjorde för dagbevakningen 37 930 kronor och nattbevakningen 57 962 kronor.

Flygförvaltningen

För in- och utpasseringskontrollen i flygvapnets lokaler (A- och B-ingångarna) svara under ordinarie tjänstetid tre vaktmästare tillhörande flygstaben (lönegrad A 7) med biträde av erforderligt antal värnpliktiga. Under övrig tid svarar dagofficeren och honom underställda värnpliktiga ordonnanser för såväl in- och utpasseringskontrollen som den inre bevakningen. Ämbetsverket har ej någon personal särskilt avsedd för vakthållning o. dyl. i ämbetsbyggnaden. Ej heller har särskilt företag anlåtats här för under budgetåret 1957/58.

I anslutning härtill må ytterligare följande uppgifter lämnas.

Ämbetsbyggnaden är omgiven av ett högt ståltrådsstängsel, vars grindar genom marinledningens försorg hållas låsta i regel mellan kl. 18.45—06.00. Inpassering av fordon genom grindarna i huvudporten till borggården under angivna tider ombesörjes av den personal som sköter kontrollen av A-ingången, d. v. s. personal tillhörande flygvapnet. Då grindarna äro låsta sker in- och utpassering av gående genom en grind (nr 10 A) i portiken vid huvudporten. Den som önskar inpassera har att medelst en porttelefon hos vakterna i respektive A-, D- och E-ingångarna begära detta. Genom att vederbörande vakt trycker på en knapp kan grinden öppnas. Endast vaken i A-ingången, som sköter inpasseringen till flygvapnets lokaler, kan se den som ringer i porttelefonen. D-ingången ligger ca 100 meter från grinden, och E-ingången är belägen i en del av byggnaden som ligger utom synhåll för grinden. Vid utpassering behöva vakterna ej medverka utan den utpasserande kan själv öppna grinden. Vakterna i D- och E-ingångarna kunna således icke se om t. ex. flera personer inpassera samtidigt eller om en utpasserande släpper in obehörig besökare.

Vid huvudporten har en särskild vaktlokal uppförts, vilken är så belägen att vaktpersonal därifrån kan se in- och utpasserande genom grinden i portiken. Lokalen utnyttjas emellertid icke för sitt ändamål.

Revisorernas uttalande. Omfattande anordningar äro vidtagna för vakthållningen vid försvarets ämbetsbyggnad »Tre vapen», i vilken, såsom i det föregående nämnts, ett flertal militära myndigheter ha sina tjänstelokaler.

Kontrollen av in- och utpassering under ordinarie arbetstid ombesörjes av expeditionsvakter (vaktmästare). Vakthållningen på annan tid har organiserats på olika sätt av de berörda myndigheterna. Sålunda har armétygförvaltningen träffat avtal med AB Svensk Nattvakt om kontroll av in- och utpasseringen till nämnda ämbetsverk samt till försvarets civilförvaltning. Vid marinförvaltningen ha för ifrågavarande kontroll anställts särskilda vaktmästare. Sistnämnda personal skall också omhänderha den yttre bevak-

ningen av hela ämbetsbyggnaden. Vid flygförvaltningen har det icke ansetts erforderligt att anställa särskild personal för här berörda ändamål, utan en dagofficer med underställda värnpliktiga ansvarar helt för bevakningen efter ordinarie tjänstetid. Kostnaderna för nattbevakningen under sistförflutna budgetår ha uppgått till för armétygförvaltningen 34 800 kronor och marinförvaltningen 57 962 kronor eller tillhopa omkring 90 000 kronor. Flygförvaltningen har under samma tid icke haft några direkta utgifter för sin nattbevakning.

På grund av det anförda och då armétygförvaltningens och marinförvaltningens bevakningsorganisation årligen åsamkar statsverket förhållandevis icke obetydliga utgifter anse revisorerna det böra undersökas, om icke för nedbringande av kostnaderna såväl den inre som den yttre nattbevakningen vid ämbetsbyggnaden »Tre vapen» i likhet med vad som är fallet vid flygförvaltningen kunde i sin helhet handhas av dagofficerare och värnpliktig personal. Ianspråktagande av värnpliktiga för nämnda ändamål synes revisorerna böra kunna komma i fråga även av den anledningen att bevakningstjänst ingår som ett led i deras utbildning.

Enligt revisorernas uppfattning måste vidare det nu tillämpade förfaringssättet i fråga om in- och utpasseringskontrollen efter tjänstetidens slut betecknas som otillfredsställande. Såsom tidigare nämnts kan nämligen den personal som avdelats för övervakning av D- och E-ingångarna icke se de personer som begära inpassering eller som utpassera genom grinden vid huvudingången. Några större svårigheter för obehöriga personer att bereda sig tillträde till ämbetsbyggnaden torde därför icke föreligga. Då det givetvis är angeläget att de ifrågavarande bevakningsanordningarna givas största möjliga verkningsgrad, anse revisorerna att den vid huvudingången inrättade vaktlokalen i fortsättningen bör tagas i anspråk för sitt ursprungliga ändamål. En i nämnda lokal placerad vaktchef skulle med tillhjälp av värnpliktig personal kunna utöva en effektiv kontroll över in- och utpasseringarna genom huvudingången. Enligt revisorernas mening skulle den inre vakthållningen härigenom i avsevärd grad underlättas, vilket i sin tur skulle leda till minskat behov av personal för sistnämnda bevakning.

Förhyrning av viss bergverkstad

I december 1940 träffades mellan flygförvaltningen och visst enskilt företag avtal om leverans av flygmotorer och propellrar jämte därtill hörande reservdelar samt om reparationer av sådan materiel. Företaget förband sig därvid att verkställa den utvidgning av sina anläggningar som var erforderlig för fullgörande av dess åtaganden enligt avtalet. Utvidgningen innefattade bl. a. byggande av en särskild bergverkstad samt anskaffande av erforderliga maskiner, verktyg m. m. Uppförandet av bergverkstaden betingade en kostnad av ca 3,5 miljoner kronor.

I avtalet föreskrevs att företaget i priset för de till flygförvaltningen levererade produkterna ägde rätt att inkalkylera och erhålla betalning för avskrivningar på de till följd av avtalet gjorda nyanläggningarna och nyanskaffningarna på sådant sätt och i sådan takt, att de ifrågavarande kapitaltillgångarna bleve helt avskrivna åren 1941—1946. I enlighet med avtalet fullgjorde företaget därefter under angivna tidsperiod leveranser till flygförvaltningen och erhöll således därigenom av kronan betalning för sina kostnader i samband med uppförandet av bergverkstaden. Eftersom ingenting annat stadgats i avtalet bibehöll emellertid företaget äganderätten till verkstaden.

År 1946 erbjöd företaget flygförvaltningen att övertaga bergverkstaden mot en köpeskilling av 2,2 miljoner kronor. Enligt vad revisorerna inhämtat var erbjudandet föranlett av en önskan hos företaget att erhålla medel för att bygga en ovan jord belägen verkstad, som närmare skulle anslutas till företagets övriga rörelse. Någon försäljning av bergverkstaden till flygförvaltningen kom emellertid icke till stånd.

Sedermera hemställde fortifikationsförvaltningen och marinförvaltningen i underdånig skrivelse den 22 december 1953 om godkännande av ett preliminärt med berörda företag tecknat kontrakt angående upplåtelse till kronan av den ifrågavarande bergverkstaden. Av skrivelsen framgick bl. a. att ämbetsverken fört förhandlingar med företaget, vilka givit vid handen att företaget vore villigt att utföra vissa servicearbeten åt marinen i bergverkstaden, under förutsättning att överenskommelse kunde träffas med kronan om förhyrning av densamma under en tid av tio år. Genom beslut den 7 maj 1954 godkände Kungl. Maj:t efter vissa ändringar det preliminärt träffade avtalet. I fråga om hyresersättningen har i avtalet bl. a. bestämts följande.

Fortifikationsförvaltningen skall till företaget utbetala ersättning med 145 000 kronor per år, räknat från dagen för kontraktets ikraftträdande, i nedanstående ordning.

610 000 kronor	den	1/7	1954
280 000	„	„	1/7 1958

280 000 „ „ 1/7 1960

280 000 „ „ 1/7 1962

Totalt har statsverket således förbundet sig att under åren 1954—1962 i hyra till företaget erlägga ett belopp av 1 450 000 kronor. Mellan parterna har vidare överenskommit att den förhyrda egendomen skall anses ha ett dagsvärde av 3 250 000 kronor. Efter den för kontraktet avtalade giltighetstidens början skall kronan äga rätt att förvärva egendomen till nämnda värde, vilket dock skall vara underkastat indexreglering i enlighet med skrivelse från finansdepartementet den 23 november 1951 angående reglering av entreprenadsumma för befästmings- och andra bergumsarbeten på grundval av indextal. Vid ett eventuellt förvärv skall kronan genom erläggande av den förenämnda hyresersättningen anses av den slutliga köpeskillingen ha gäldat 3/70-delar per år. Kronan skall emellertid i intet fall erlägga högre köpeskillning än 3 000 000 kronor, vilket belopp skall, på sätt nyss sagts, vara underkastat indexreglering.

De handlingar som ligga till grund för den här lämnade redogörelsen äro av hemlig natur.

Revisorernas uttalande. Genom beslut den 7 maj 1954 godkände Kungl. Maj:t ett preliminärt mellan å ena sidan fortifikationsförvaltningen och marinförvaltningen och å andra sidan ett enskilt företag träffat avtal, varigenom företaget förband sig att mot enligt vissa grunder fastställd ersättning utföra speciella servicearbeten åt marinen. I avtalet har bl. a. bestämts, att kronan under en tid av tio år skall förhyra en av företaget ägd bergverkstad, i vilken huvuddelen av de nämnda servicearbetena skola utföras. Kronan har därvid utfäst sig att under åren 1954—1962 i hyra för verkstaden erlägga ett sammanlagt belopp av 1 450 000 kronor. Därest kronan efter den för kontraktet avtalade giltighetstidens början (den 1 juli 1954) önskar förvärva verkstaden, skall kronan genom erläggande av den avtalade hyresersättningen anses av den slutliga köpeskillingen ha gäldat 3/70 per hyresår.

Den ifrågavarande bergverkstaden byggdes, såsom tidigare nämnts, omkring år 1940 och betingade en kostnad av i runt tal 3,5 miljoner kronor. Anledningen till att den uppfördes var att förenämnda företag i ett år 1940 med flygförvaltningen träffat leveranskontrakt åtagit sig att verkställa en för kontraktets fullgörande erforderlig utvidgning av sina anläggningar. Kronan hade emellertid därvid å sin sida förbundet sig att bestrida de med utvidgningen förenade kostnaderna på så sätt, att företaget tillerkändes rätt att under åren 1941—1946 i priserna för de till flygförvaltningen levererade produkterna inkalkylera avskrivningar på de till följd av kontraktet gjorda nyanläggningarna och nyanskaffningarna med så stort belopp, att företaget under sagda år av kronan erhöll täckning för sina kostnader i samband med uppförandet av verkstaden.

Av vad ovan anförts framgår, att kronan genom det förenämnda hyresavtalet förbundit sig att i hyra till företaget under en tioårsperiod erlägga inemot 1,5 miljoner kronor för den i praktiken med statsmedel uppförda bergverkstaden. Likaledes framgår att statsverket vid ett eventuellt köp av verkstaden — oaktat köpeskillingen då skall minskas i förhållande till vad som erlagts i hyra — kommer att två gånger erlägga betalning för en och samma fastighet. Revisorerna ha funnit angivna förhållanden anmärkningsvärda och förutsätta därför att förhandlingar upptagas om skälig jämkning av det föreliggande hyresavtalet.

§ 5

Militärassistenternas pensionsålder

För att skapa erforderligt samarbete mellan vissa för riksförsvaret särskilt viktiga civila myndigheter och försvarsledningen ha hos förstnämnda myndigheter inrättats befattningar för militärassistenter. Dessa, som f. n. i allmänhet äro uppförda på försvarsstabens stat eller militärt knutna till denna stab, äro officerare på aktiv stat eller pensionsavgångna officerare i arvodesbefattning. Till officer på aktiv stat utgår vid tjänstgöring såsom militärassistent i regel särskilt fyllnadsarvode utöver lön. Förteckning å dessa arvoden finnes intagen i den vid tilläggsbestämmelserna till statens allmänna avlöningsreglemente fogade bilaga D. Arvodena variera mellan 960 och 2 700 kronor för år. Pensionsavgången officer i dylik befattning åtnjuter i viss utsträckning fyllnadsarvode av civila avlöningsmedel (driftmedel).

Enligt 1948 års riksdags beslut finnas å försvarsstabens stat upptagna 32 beställningar på aktiv stat för militärassistenter. Genom beslut av 1956 års riksdag har vidare tillkommit ytterligare en beställning å försvarsstabens stat avsedd för befattning såsom militärassistent vid riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. F. n. finnas således å försvarsstabens stat uppförda sammanlagt 33 beställningar för officerare på aktiv stat avsedda för befattningar såsom militärassistenter enligt följande fördelning:

i järnvägstjänst	10
vid rikets allmänna kartverk	1
vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsen	2
vid vattenfallsstyrelsen	1
vid televerket	3
vid civilförsvarsstyrelsen	1
vid riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap ..	1
vid envar av länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Örebro, Västmanlands, Gävleborgs, Västernorrlands, Väs- terbottens och Norrbottens län	14

Å försvarsstabens stat finnas vidare upptagna fem för pensionerade officerare avsedda arvodesbefattningar med placering som militärassistent vid vattenfallsstyrelsen, televerkets distrikt och järnvägsstyrelsen. Vid envar av de länsstyrelser samt överståthållarämbetet, där officer på aktiv stat icke placerats som militärassistent, finnas inrättade sammanlagt tio arvodesbefattningar för pensionerad officer med tjänstgöring som militärassistent. Förstnämnda å försvarsstabens stat upptagna arvodesbefattningar äro förenade med arvode motsvarande fyllnad till lön enligt löneklass A 24.

Bestämmelser om arvode till pensionsavgången officer i befattning som militärassistent vid länsstyrelse finnas meddelade i kungl. brev den 4 juli och den 10 oktober 1952. Dylikt arvode utgår i princip med sådant belopp att arvodet jämte vederbörandes pensionsförmåner sammanlagt skola motsvara lön enligt löneklass A 26.

Militärassistenternas nuvarande förmåner ha i huvudsak reglerats genom beslut av 1945 års riksdag enligt i propositionen 1945: 170 framlagt förslag, som grundats på en av 1943 års arvodessakkunniga gjord utredning.

I anslutning till spørsmålet om avvecklande eller bibehållande av arvoden till militärassistenterna på aktiv stat ha de arvodessakkunniga berört arbetsuppgifterna i befattningarna och därvid uttalat bl. a. följande:

De sakkunniga ha vid företagen undersökning av militärassistenternas arbetsuppgifter kommit till den uppfattningen, att dessa befattningshavare i allmänhet ha sig anförtrodda åligganden, som i fråga om art och omfattning komma i paritet med dem som regelmässigt åvila sektionschef i de centrala förvaltningarna och motsvarande befattningar vid örlogsvarven. De officerare, som tjänstgöra vid de civila verken, måste på grund av tjänstgöringens art icke blott hålla sig å jour med den militära utvecklingen utan även tränga in i och efter hand vidga sina kunskaper på det civila område, där de satts att tillhandagå med militär expertis; allmänt har ock omvitnats, att fritid i icke obetydlig omfattning måste tillsättas för studier inom det nya verksamhetsfältet. Därtill komma rekryteringssynpunkterna; då tjänstgöringen som militärassistent trots dess förhållandevis kvalificerade natur icke anses direkt meriterande för befordran och då de med arvoden till militärassistenter närbesläktade kompaniofficersarvoden i de centrala försvarsförvaltningarna avses skola bibehållas, skulle ett avskaffande av assistentarvoden enligt arvodessakkunnigas förmenande med nödvändighet föra med sig en försvårad rekrytering till de befattningar, om vilka nu är fråga. — En särställning i arvodeshänseende intaga enligt de sakkunnigas förmenande de militärassistenter, vilka inom respektive verk intaga ställning av ledamot och i sådan egenskap ha att jämte verkschefen deltaga i den slutliga handläggningen av militärt betonade ärenden med rätt och skyldighet att till protokollet anteckna eventuellt avvikande mening. Militärassistent, som är byråchef i den egentliga bemärkelsen, d. v. s. inrangerad bland de styrelsens ledamöter, som med ämbetsverkets chef konstituera verksstyrelsen, finnes endast i järnvägsstyrelsen, där en permanent militärbyrå är organiserad, men militär befattningshavare i ledamots ställning finnes även vid rikets allmänna kartverk, i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt i telegrafstyrelsen.

Av vederbörliga instruktioner framgår, att militärassistenten i allmänhet har att taga befattning med frågor rörande samordnande av olika organ inom hemortsförsvaret, verkshemvärn och i övrigt uppgifter för ordnande av en effektivare beredskap inom respektive myndigheters förvaltningsområde. Enligt exempelvis 14 § instruktionen för rikets allmänna kartverk (SFS 1946: 468) skall militärassistenten biträda med handläggning av frågor som röra kartverkets förhållande till försvarsväsendet samt mili-

tära specialkartors upprättande, varjämte stadgas att militärassistenten åvilar som chef för militärbyrån enahanda skyldigheter som i 13 § instruktionen angivas för byråchef. I 22 § länsstyrelseinstruktionen (SFS 1953:541) föreskrives, att militärassistent åligger att vara sambandsman mellan länsstyrelsen och de militära myndigheterna, att enligt vad i 25 § stadgas vara föredragande, att enligt länsstyrelsens närmare bestämmande biträda sektionchef med handläggning av försvarsärenden samt att i övrigt utföra de göromål, som enligt arbetsordningen eller eljest av länsstyrelsen meddelade föreskrifter ankomma på militärassistenten. Länsstyrelsernas arbetsordningar innehålla i regel bestämmelse om att vid förfall för civilförsvarsdirektören dennes göromål skall fullgöras av militärassistenten.

Av ovannämnda proposition framgår, att det förhållandet att kompaniofficerare på aktiv stat placerats såsom militärassistenter vid vissa länsstyrelser har sin orsak däri, att ifrågavarande län ansetts särskilt betydelsefulla ur försvarssynpunkt. Emellertid har länsstyrelsen i Kopparbergs län i samband med fråga om pensionsförbättring för innehavaren av den för pensionerad officer avsedda befattningen som militärassistent vid länsstyrelsen bl. a. uttalat, att arbetet som militärassistent vid länsstyrelsen varit av samma natur, som de åligganden, vilka tillkomma militärassistenter på aktiv stat. Överståthållarämbetet har i liknande ärende beträffande den vid ämbetet inrättade arvodesbefattningen som militärassistent uttalat, att arbetsuppgifterna i befattningen torde få anses mer komplicerade än de som i allmänhet åvila innehavare av militära arvodesbefattningar. Beträffande den för aktiv officer avsedda befattningen som militärassistent vid rikets allmänna kartverk har kartverket på sätt framgår av förenämnda proposition framhållit bl. a., att assistenten intoge byråchefs ställning, att det visat sig svårt att erhålla och få bibehålla lämplig person på denna befattning och att täta ombyten på befattningen vore till stor olägenhet för kartverkets arbeten, särskilt som det numera icke kunde beräknas, att militärassistenten före befattningens tillträdande erhållit någon egentlig kartteknisk utbildning.

Pensionsåldern för regementsofficer (överstelöjtnant och major) samt för kapten är i allmänhet 55 respektive 50 år. Detta innebär att officer på aktiv stat, som placerats som militärassistent vid ett civilt verk, är nödsakad att vid en i förhållande till de civila tjänstemännen vid samma verk relativt tidig levnadsålder — därest undantagsvis anstånd med avsked icke medgives — avgå ur tjänst och frånträda befattningen som militärassistent, å vilken han efterträdes av yngre officer på aktiv stat.

Pensionskostnaderna för hel pension till överstelöjtnant, major och kapten på aktiv stat belöpa sig f. n. i runda tal till respektive 20 000, 17 000 och 15 000 kronor för år. Lönekostnaderna för motsvarande beställningshavare i högsta löneklass (5-ort) uppgå i runda tal till respektive 34 000, 29 000 och 26 000 kronor för år.

Revisorernas uttalande. Av ovanstående redogörelse framgår, att för närvarande 33 beställningar för officer på aktiv stat samt 15 arvodesbefattningar för pensionsavgången officer finnas inrättade vid civila myndigheter i och för tjänstgöring såsom militärassistenter. När officer på aktiv stat uppnår den för honom i hans militära beställning gällande, i förhållande till civila statstjänstemän i allmänhet mycket låga pensionsåldern, måste han avgå ur tjänst med pension. Han måste då även lämna den innehavda befattningen som militärassistent, oberoende av om de med befattningen förenade göromålen äro av sådan art, att han utan olägenhet kunnat kvarstå i befattningen till högre levnadsålder och han i övrigt visat sig lämplig för fortsatt tjänstgöring i befattningen. Såsom tidigare nämnts har länsstyrelsen i Kopparbergs län i visst sammanhang uttalat, att de med den för pensionerad officer avsedda befattningen som militärassistent vid länsstyrelsen förenade arbetsuppgifterna vore jämförbara med de göromål som åvila militärassistent på aktiv stat. Vidare har rikets allmänna kartverk hävdadt, att täta ombyten på befattningen som militärassistent vid kartverket vore till stor olägenhet för kartverkets arbeten.

Enligt revisorernas uppfattning synes sannolikt, att med ett icke obetydligt antal av de nuvarande för officerare på aktiv stat avsedda befattningarna som militärassistent äro förenade sådana arbetsuppgifter, att vederbörande officer med fördel skulle kunna kvarstå i befattningen jämväl efter uppnådd pensionsålder i sin militära beställning, därest han i övrigt visat sig lämplig för befattningen. Med hänsyn till de pensionskostnader som därigenom skulle besparas statsverket anse revisorerna sig böra förorda att utredning åvägbringas i syfte att klarlägga, huruvida och i vad mån det kan vara möjligt att i stället för nuvarande befattningar som militärassistent för officerare på aktiv stat inrätta ett ytterligare antal arvodesbefattningar för pensionerad officer eller i vart fall alternativt dylika befattningar. Upplysningsvis må nämnas att, därest exempelvis hälften av här ifrågakarande befattningar uppehölls av pensionsavgångna officerare, statsverkets besparade pensionskostnader skulle uppgå till mer än 225 000 kronor för år. Härtill komma inbesparade kostnader för flyttningssersättningar, omplaceringstraktamenten och liknande utgifter, som ofta åsamkas statsverket vid omstationering av militär personal på aktiv stat.

§ 6

Förmåner för viss å Revingehed tjänstgörande personal

I kungl. brev den 30 juni 1948 med bestämmelser om tjänstgöringstraktamente m. m. för personal vid försvaret har i fråga om vissa å Revingehed tjänstgörande befattningshavare föreskrivits följande.

Sådan södra skånska infanteriregementet tillhörande personal som är erforderlig för ordinarie tjänstgöring på Revingehed skall placeras för tjänstgöring därstädes under förutsättning att vederbörande kan erhålla bostad (vid behov familjebostad) på orten eller på ett avstånd av högst 3 kilometer därifrån. För sålunda placerad tjänsteman skall Revinge utgöra stationeringsort. Annan personal vid regementet äger, med bibehållande av Ystad som stationeringsort, under tiden för tjänstgöring på Revingehed rätt till fri inkvartering, fri förplägnad eller kontant ersättning därför ävensom tjänstgöringstraktamente enligt de grunder som gälla för deltagande i övningar med trupp utom stationeringsorten.

Ovannämnda föreskrifter blevo i princip upphävda genom kungl. brev den 30 april 1953 och ersatta av Särskilda bestämmelser om traktamente m. m. vid vissa institutioner inom försvaret. Dock föreskrevs i samband därmed, såvitt nu är i fråga, att utan hinder av vad i oförmälda brev stadgats de äldre bestämmelserna fortfarande skulle tillämpas å tjänsteman som före den 1 juni 1953 till försvarets civilförvaltning anmält, att han icke önskade underkasta sig de nya föreskrifterna. Sådan anmälan inkom sedermera från sammanlagt 19 tjänstemän. Enligt vad revisorerna inhämtat åtnjuta för närvarande nio på Revingehed tjänstgörande befattningshavare de i 1948 års brev angivna förmånerna. Vederbörandes tjänsteställning och bostadsort samt den tid förmånerna innehafts framgå av nedanstående uppställning.

Tjänsteställning	Tid	Bostadsort
Förrådsförman	fr.o.m. 1/7 1945	Lund
Överfurir	„ 1/7 1945	„
„	„ 3/12 1949	„
„	„ 24/1 1950	„
Tyghantverkare	„ 1/11 1950	Långebro
Överfurir	„ 1/6 1952	Lund
Fanjunkare	„ 3/6 1952	Hälsingborg
Överfurir	„ 1/12 1952	Holmby
Förrådsförman	„ 1/12 1952	Lund

Traktamentsersättningarna jämte kostnaderna för förplägnad uppgå till i runt tal 2 700 kronor per tjänsteman och år. För sex av befattningshavarna tillkomma därutöver kostnader för inkvartering i bostadsrum på

Revingehed; dessa belöpa sig till omkring 240—660 kronor per rum och år. De genom förenämnda kungl. brev fastställda nya traktamentsbestämmelserna tillämpas för närvarande beträffande två tjänstemän, nämligen dels en arméingenjör som åtnjutit anstånd med omstationering fr. o. m. den 1 mars 1953 och dels en kapten som haft sådant anstånd sedan den 1 september i år. De ungefärliga traktamentskostnaderna för sagda tjänstemän uppgå till 2 300 respektive 3 200 kronor för år, vartill för vardera kommer kostnaden för bostadsrum i officersbostaden, ca 850 kronor för år. Kronans sammanlagda utgifter för nu nämnda förmåner belöpa sig således till omkring 35 000 kronor för år.

Orsaken till att statsverket årligen tvingas vidkännas dessa förhållandevis betydande extrakostnader för här angivna tjänstemän är att bostäder av tillräckligt god standard hittills icke kunnat erbjudas dem i Revinge. På av revisorerna gjord förfrågan ha emellertid representanter för vederbörande kommun, Södra Sandby, upplyst att kommunen är villig uppföra erforderligt antal bostäder under förutsättning att staten garanterar att dessa bli uthyrda i tillfredsställande omfattning. Från kommunens sida har man nämligen icke ansett sig kunna bortse från den möjligheten, att åtskilliga av ifrågavarande tjänstemän komma att bo kvar på sin nuvarande bostadsort, även om godtagbar bostad erbjudes dem i Revinge, vilket enligt kommunens mening skulle kunna leda till att de nyuppförda bostadslägenheterna helt eller delvis bleve outhyrda.

Revisorernas uttalande. Vissa på Revingehed tjänstgörande militära befattningshavare åtnjuta med stöd av i kungl. brev den 30 juni 1948 och den 30 april 1953 utfärdade bestämmelser särskilda förmåner i form av tjänstgöringstraktamente, fri inkvartering och fri förplägnad eller kontant ersättning därför. Flertalet av ifrågavarande tjänstemän har under en följd av år — i vissa fall i mer än tio år — kommit i åtnjutande av sagda förmåner. Såsom i det föregående nämnts uppgå statsverkets sammanlagda utgifter i nu nämnt hänseende till förhållandevis icke obetydliga belopp; de årliga kostnaderna torde belöpa sig till omkring 35 000 kronor.

Orsaken till här berörda förhållanden är att det hittills icke visat sig möjligt att erbjuda angivna befattningshavare godtagbara bostäder i Revinge eller dess närhet. Enligt vad revisorerna inhämtat har emellertid vederbörande kommun, Södra Sandby, förklarat sig villig att uppföra erforderligt antal bostadslägenheter på villkor att kronan ikläder sig garanti för att lägenheterna bli uthyrda. Kommunen har nämligen icke ansett det uteslutet att åtskilliga tjänstemän, oaktat godtagbara bostäder erbjudas dem i Revinge, komma att bo kvar i sina nuvarande bostäder.

Med hänsyn till storleken av de extrakostnader kronan årligen måste vidkännas för ifrågavarande tjänstemän anse revisorerna starka skäl tala för att statsverket under viss tid påtager sig den av kommunen begärda garan-

tien. Revisorerna vilja i detta sammanhang framhålla, att vederbörande tjänstemän själfallet icke kunna göra anspråk på bibehållande av här berörda förmåner för det fall de avvisa erbjudande om godtagbar bostad i Revinge. Om därför vissa av de nyuppförda bostadslägenheterna skulle komma att stå outhyrda — en omständighet som i nuvarande läge på bostadsmarknaden synes osannolik — torde statsverkets kostnader i anledning av hyresgarantien mer än väl täckas av de besparingar som skulle uppkomma i form av minskade traktamentskostnader etc.

På grund av anförda omständigheter anse revisorerna, att åtgärder snarast böra vidtagas i av revisorerna angivet syfte.

Upplåtelse till enskilda av försvarets badinrättningar i Karlskrona och Karlsborg

Sedan stadsfullmäktige i Karlskrona i skrivelse till marinförvaltningen den 4 oktober 1938 förklarar, att förutsättningar saknades för ett samgående mellan marinen och staden i fråga om byggande av en gemensam sim- och idrottshall i Karlskrona, beslöt marinförvaltningen föreslå Kungl. Maj:t uppförande av en för marinens behov avsedd simhall. Med stöd av kungl. brev den 26 maj 1939 byggdes sedermera Flottans simhall i Karlskrona, vilken togs i bruk i slutet av år 1941. Enär Karlskrona saknar egen badinrättning, har hallen alltsedan dess tillkomst på särskilda tider fått disponeras av skolor, idrottsföreningar m. fl. civila sammanslutningar i staden.

Vid simhallens byggande förelåg med hänsyn till rådande råvaruläge brist på fullgod materiel, varför underhållskostnaderna redan från början blevo relativt höga. Sålunda tvingades man år 1946 att byta ut vissa vattenledningar m. m. till en kostnad av omkring 20 000 kronor samt påföljande år inmontera en ny varmvattensberedare till en kostnad av omkring 12 000 kronor. Sammanlagda underhållskostnaderna under de sex senaste budgetåren ha uppgått till 79 000 kronor. Trots att således förhållandevis betydande belopp av underhållsmedel nedlagts i simhallen, återstår enligt vad revisorerna inhämtat en hel del arbetsobjekt som måste utföras under de närmaste åren, såsom fortsatt utbyte av rörledningar, förbättrad ventilation, moderniserat reningsfilter etc.

Simhallen utnyttjas i första hand av militär personal och vid militära förband anställda civila personer. Härutöver ha emellertid, såsom ovan nämnts, särskilda badtider anslagits för elever i Karlskrona stads skolor samt medlemmar i idrottsföreningar m. fl. sammanslutningar. Badfrekvensen är beroende på det antal elever som kommenderas till flottans skolor i Karlskrona. Vid tider då elevantalet nedgår kunna försvaret utomstående personer i ökad utsträckning beredas tillträde till badet. Badfrekvensen under tiden 1/8 1957—31/7 1958 framgår av nedanstående tablå.

Månad	Militär personal	Skolor	Föreningar m. fl.	Summa
Augusti	5 998	—	—	5 998
September	3 538	567	640	4 745
Oktober	4 495	568	706	5 769
November	6 663	441	724	7 830
December	4 369	301	363	5 033
Januari	3 518	321	650	4 489
Februari	7 501	460	837	8 798
Mars	3 867	403	530	4 800
April	6 679	316	827	7 822

Maj	4 075	287	482	4 844
Juni	2 276	—	188	2 464
Summa	52 981	3 664	5 947	62 592

Ersättning för avgiftsbelagda bad erlägges i enlighet med av försvarets civilförvaltning den 19 december 1950 utfärdade föreskrifter. För varmbad skall enligt nämnda föreskrifter betalas en avgift av för karbad 50 öre, för bastubad 30 öre och för varmdusch 20 öre. Från och med den 1 oktober innevarande år har priset för bastubad med simbad fastställts till 70 öre. Inkomsterna krediteras en under anslaget till bränsle m. m. upplagd redovisningstitel, kallad Inkomster från badinrättning.

Försvarets badinrättning i Karlsborg, vilken är den enda på orten, färdigställdes år 1931. Inrättningen, som icke är utrustad med simhall, tillhandahåller bastubad och karbad. De ursprungliga byggnadskostnaderna uppgingo enligt inhämtad uppgift till omkring 50 000 kronor. Reparations- och underhållskostnader under budgetåren 1951/52—1958/59 ha belöpt sig till inemot 15 000 kronor. I likhet med vad som är fallet i Karlskrona äga elever från Karlsborgs kommuns skolor samt andra civila personer rätt att mot ersättning utnyttja badanläggningen. Antalet civila bad uppgår årligen till omkring 8 000, varav omkring 1 200 utgöras av skolbad. Ersättningen erlägges enligt av arméintendenturförvaltningen den 30 maj 1958 utfärdade bestämmelser. Avgiften är fastställd till för karbad 60 öre, för bastubad 50 öre och för varmdusch 30 öre. För kommunala bad betalar Karlsborgs kommun dessutom ett engångsbelopp av 300 kronor per år. Inflytande medel tillgodoföras arméns bränsleanslag.

Badinrättningen i Karlsborg är, även bortsett från att den saknar simhall, i fråga om sin allmänna standard avsevärt sämre än marinens badanläggning i Karlskrona.

I sin år 1956 avlämnade berättelse behandlade riksdagens revisorer bl. a. frågan om skäligheten av de priser som Bodens stad i enlighet med ett med försvarets fabriksstyrelse år 1945 träffat avtal debiterade kronan vid disposition för militär personals räkning av stadens år 1950 uppförda badinrättning. Därvid konstaterades att kronans direkta kostnader per bad uppgingo till ca 3 kronor. I detta pris hade emellertid icke inkalkylerats ränta och amortering å det belopp om 300 000 kronor varmed staten bidragit till badinrättningens uppförande. Kronans verkliga kostnader per militärt bad överstego därför icke obetydligt nyss angivna belopp.

Revisorernas uttalande. Sedan länge ha de av kronan i Karlskrona och Karlsborg för militär personals räkning uppförda badinrättningarna fått utnyttjas av respektive kommuners innevånare. Bl. a. ha anläggningarna begagnats för tillhandahållande av skolbad, varjämte i stor utsträckning enskilda föreningar m. fl. beretts tillfälle att använda dem.

I ersättning för dispositionen av berörda badinrättningar ha vederbörande

militära myndigheter tillämpat olika priser. I Karlskrona kostar sålunda bastubad 30 öre, karbad 50 öre och varmdusch 20 öre. Från och med den 1 oktober innevarande år uttages en ersättning av 70 öre för bastubad med simbad. I Karlsborg utgöras avgifterna av för bastubad 50 öre, för karbad 60 öre och för varmdusch 30 öre. Dessutom betalar Karlsborgs kommun för kommunala bad årligen ett engångsbelopp av 300 kronor.

Enligt revisorernas mening måste det i och för sig anses riktigt, att genom tillmötesgående från de militära myndigheternas sida civila personer beredas möjlighet att intaga bad i de av kronan ägda badanläggningarna. Såväl Karlskrona som Karlsborg sakna nämligen egna sådana. Revisorerna ha emellertid funnit, att de avgifter som tillämpas äro förhållandevis låga. I det föregående har såsom jämförelse angivits de badpriser som av Bodens stad debiteras kronan för tillhandahållande av bad åt värnpliktiga m. fl. i stadens badinrättning, i vilken staten såsom bidrag till byggnadskostnaderna investerat 300 000 kronor. De där fastställda avgifterna, vilka i stort sett torde överensstämma med de priser som i allmänhet gälla vid allmänna badinrättningar, överstiga mångdubbelt de i Karlskrona och Karlsborg tillämpade. Den låga prissättningen synes revisorerna så mycket mer otillfredsställande som underhållskostnaderna för här berörda militära badanläggningar, särskilt vad gäller simhallen i Karlskrona, äro betydande. Det förhållandet att inflytande medel i sin helhet tillgodoföras vederbörande bränsleanslag synes utvisa, att i de till grund för prissättningen liggande kalkylerna icke inräknats bl. a. avskrivnings- och underhållskostnader.

Revisorerna vilja på grund av det anförda förorda, att undersökning snarast verkställes rörande kronans verkliga kostnader för badanläggningarna i Karlskrona och Karlsborg samt att därefter erforderlig jämkning av nu tillämpade badpriser genomföres.

§ 8

Till chefen för kustflottan utgående mässpenningar m. m.

Under sjötjänstgöring å fartyg eller båt med inmönstrad besättning utgå i enlighet med bestämmelserna i 7 § resereglementet för försvaret till personal som bespisas i mäss särskilda mässpenningar med belopp för dag räknat motsvarande summan av för vederbörligt fartyg eller båt gällande penningvärde av skeppsportion jämte vissa fasta tillägg.

Enligt 35 § 2 mom. statens allmänna avlöningsreglemente och 23 § punkten 1 tillägsbestämmelserna till nämnda reglemente äger vidare beställningshavare att såsom särskild löneförmån under sjötjänstgöring uppbära sjötillägg.

Slutligen åtnjuter beställningshavare under vissa förutsättningar traktement för det fall fartyg befinner sig å beställningshavarens stationeringsort och vederbörande tages i anspråk för tjänstgöring ombord på fartyget.

Enligt vad revisorererna inhämtat har marinens förbindelsefartyg Marieholm alltsedan år 1951 under varje vinterhalvår fungerat som chefens för kustflottan (CKF) flaggskepp. CKF:s stab har därvid varit förlagd till fartyget. Under den tid fartyget varit rustat för CKF:s räkning har det till största delen legat förtöjt vid kaj — i regel inom örlogsvarvet i Stockholm. Enligt uppgifter inhämtade från vederbörlig mönsterrulla har Marieholm åren 1951—1958 varit rustat under följande tider.

Rustat den	Avrustat den	För räkning
17/9 1951	16/4 1952	CKF stab
6/10 1952	22/4 1953	»
1/10 1953	22/4 1954	»
1/10 1954	23/4 1955	»
27/6 1955	12/8 1955	KSSS regatta
20/9 1955	28/4 1956	CKF stab
28/5 1956	14/7 1956	Ryttarolympiaden
1/10 1956	18/4 1957	CKF stab
12/10 1957	10/5 1958	»
10/9 1958		»

Enligt uppgifter likaledes tagna ur mönsterrullan har CKF stab åren 1954—1958 embarkerat och debarkerat Marieholm nedanstående dagar.

Embarkerat den	Debarkerat den	Skeppso nr
15/10 1954	13/4 1955	12/55
14/10 1955	15/4 1956	2/55 och 16/56
10/10 1956	31/3 1957	6/56 och 18/57
14/10 1957	15/4 1958	10/58

I CKF stab ingick den 1 september 1958 följande personal.

Befattning	Lönegrad	Antal
Konteramiral; chef	Bo 5	1
Kommendör; flaggkapten	Bo 3	1
Marindirektör av 1. gr; stabsingenjör	Ao 26	1
Kkapt av 2. gr; stabsintendent	Ao 23	1
Marinläkare av 1. gr; stabsläkare ..	Arvode	1
Kapten; flaggadjutant	Ao 21	5
Kapten; expeditionsofficer	Ao 21	1
Löjtnant; flaggadjutant	Ao 13	1
Flaggunderofficer	Ao 13	2
Underofficer av 2. gr	Ao 11	4
Högbåtsman; hovmästare	Ao 9	1
Högbåtsman	Ao 9	4
Värnpliktig	—	3
S:a personal		26

För att hålla Marieholm rustat erfordras, enligt vad revisorererna inhämtat, ungefärligen nedan angivna personal.

Befattning	Lönegrad	Antal
Flaggunderofficer	Ao 13	3
Underofficer av 2. gr	Ao 11	1
Högbåtsman	Ao 9	7
Värnpliktig	—	24
S:a personal		35

Dessutom tillkommer, när fartyget är i gång, ytterligare personal för maskinernas skötsel.

Räkenskaperna för kassa nr 622 (CKF stab) och kassa nr 715 (Marieholm) utvisa att för tjänstgöring på Marieholm tiden den 15 oktober 1957—den 15 april 1958 i mässpenningar, sjötillägg och traktamenten utbetalats följande belopp.

Ändamål	CKF stab Marieholm	
	kr	kr
Mässpenningar	11 687	10 609
Dagskostnad för portion (utökning av mässpenningen)	11 972	10 296
Sjötillägg	6 730	5 873
Traktamenten till vakthavande ombord	—	1 200
S:a kronor		30 389
Tillhopa kronor		58 367

Enligt vad revisorerna inhämtat organiseras övningsåret för kustflottan enligt följande.

Under vinterhalvåret sammandragas fartygen till egna marinkommandon. Fartygen uppdelas i grupper: »Grupp Ost», förlagd till Hårsfjärden och »Grupp Syd» förlagd till Karlskrona. Vid behov organiseras också »Grupp Väst», förlagd till Göteborg. Med undantag för fartygens översynsperioder, som i regel förläggas till isperioden februari—mars, äro fartygen i gång under arbetsveckorna. Den tillämpade fartygsutbildningen och grundläggande förbandsutbildningen äger rum under andra kvartalet. Till nämnda kvartal koncentreras även officerarnas yrkesutbildning ombord. Kustflottan baseras då i huvudsak på Hårsfjärden och övar till sjöss utanför Stockholms södra skärgård. Den tillämpade förbandsutbildningen och kustflottans operativa utbildning förläggas till tredje kvartalet och bedrivs i huvudsak under mörker. Slutligen må omnämnas att kustflottans fartyg året om upprätthålla jourtjänst för att vid behov utföra övervakningsuppdrag, biträda vid sjöräddning m. m. Under kustflottans ordinarie övningar till sjöss inom Sverige omgivande farvatten hålles vidare uppsikt över uppträdande främmande fartyg.

I fråga om CKF:s med stab funktioner under övningsåret må följande framhållas.

CKF med biträde av staben planlägger, leder, kontrollerar och inspekterar kustflottans verksamhet. Kustflottans personalstyrka uppgår till mellan 1 500 och 3 000 man. CKF leder själv kustflottans övningar under sommarhalvåret. Arbetet med bearbetning och genomgång av det gångna övningsårets erfarenheter sker under vinterhalvåret. CKF bedriver fortlöpande utbildningskontroll inom hela kustflottan. Denna verksamhet har tillmätts särskild vikt under vintern, enär det på hösten nytillträdande förbands- och fartygsbefälet har bristande erfarenhet av utbildningsarbete och utbildningen under vintern är en förberedelse för kommande sommarhalvårs avancerade övningar. Enligt uppgift skall från och med innevarande år stamofficerarnas yrkesutbildning ombord, för vilken CKF är utbildningschef, påbörjas redan under vinterhalvåret.

Flaggkaptenen vid kustflottan har på av revisorerna gjord förfrågan lämnat nedanstående motivering till att ett särskilt stabsfartyg ansetts erforderligt under hela året.

CKF med stab representerar i fredstid inom flottan den sjögående verksamheten. Som följd därav blir CKF en viktig remissinstans för de flesta marina landmyndigheter. För att CKF och staben därvid skall kunna lägga fram, bevaka och motivera den moderna sjökrigföringens krav på fartyg, vapen och besättningar fordras att CKF och staben på nära håll följer förbandens och stridsfartygens övningar.

Denna fordran säkerställs med nuvarande system, där CKF med stab är rörlig året runt och hela tiden leder och kontrollerar verksamheten.

I och med att kryssare typ Tre Kronor, som hittills härbärgerat CKF med stab under sommarhalvåret, i fortsättningen endast i undantagsfall kommer att vara rustade i fredstid erfordras särskilt sjögående stabsfartyg året runt för att CKF med stab skall kunna fylla ovan angivna uppgifter. Detta bör ske utan att CKF tar utrymme i anspråk på stridsfartygen.

Efter många överväganden har det framkommit att Marieholm är lämpligast för detta ändamål. Förutom att fartyget skänker CKF och staben tillräckligt arbetsutrymme är det försett med modern telemateriel som säkerställer sambandet såväl med kustflottans fartyg som marina landmyndigheter. Marieholm är därjämte lämplig plattform för underhållande navigeringsutbildning med officerare och kan med fördel tjänstgöra som målfartyg för torpedskjutningar och vid den taktiska förbandsutbildningen.

Revisorernas uttalande. Under vinterhalvåret har de senaste åtta åren marinens förbindelsefartyg Marieholm tjänstgjort som flaggskepp för chefen för kustflottan (CKF). Till detta fartyg har därför under sagda tid CKF:s stab varit förlagd. Stabspersonalen har utgjorts av ett 25-tal befattningshavare. För att hålla Marieholm rustat ha härutöver, inberäknat de värnpliktiga, erfordrats omkring 35 man. I de fall fartyget varit i gång har dessutom tillkommit personal för maskinernas skötsel.

Såsom i det föregående nämnts utgå enligt härom utfärdade föreskrifter under sjötjänstgöring å fartyg eller båt med inmönstrad besättning särskilda förmåner i form av mässpenningar, sjötillägg och traktamenten. Under sistförflutna vinterhalvår utbetalades i dylika förmåner till den å Marieholm tjänstgörande personalen i runt tal 60 000 kronor.

Kustflottans fartyg sammandragas under vinterhalvåret till egna marin-kommandon. Även om fartygen under denna tid i viss utsträckning äro i gång, ligger det i sakens natur att den sjögående verksamheten på vintern är starkt begränsad. Härtill kommer att fartygen under isperioden äro föremål för översynsarbeten.

Mot bakgrunden av nämnda förhållanden ha revisorerna ansett sig böra aktualisera frågan, om det ur militär synpunkt kan anses nödvändigt att under vinterhalvåret hålla ett särskilt fartyg rustat för CKF och dennes stab. Den omständigheten att Marieholm de senaste åren under nämnda halvår till större delen legat förtöjt vid kaj — som regel vid Stockholms örlogsvarv — synes enligt revisorernas mening tala för att stabspersonalen denna tid utan större olägenheter skulle kunna förläggas i land. Därest för ändamålet erforderliga lokaler kunde ställas till stabens förfogande, skulle en sådan anordning leda till avsevärda besparingar icke blott i fråga om de tidigare nämnda sjöförmånerna utan även beträffande kostnaderna för att hålla Marieholm rustat. De för CKF:s verksamhet erforderliga inspektionerna av utbildningen på flottans fartyg skulle enligt revisorernas mening vid en landbasing av stabspersonalen kunna ske genom inspektionsresor till fartygens förtöjningsplatser av för inspektionernas genomförande erforderlig personal ur staben. Så sker för övrigt redan nu enligt vad revi-

sorerna inhämtat i fråga om de till marinkommandona Syd och Väst förlagda fartygen.

Då det icke minst med hänsyn till den starkt begränsade anslagstilldelningen till marinen är nödvändigt att hålla driftskostnaderna för flottans fartyg nere, anse revisorerna det angeläget att undersökning snarast verkställas i av revisorerna här angivet syfte. Revisorerna förutsätta emellertid därvid självfallet att före ett slutligt ställningstagande till förevarande spörsmål tillbörlig hänsyn tages till de militära synpunkter som kunna anläggas på frågan.

Marinens proviantbod i Karlskrona

För försäljning till enskilda av i marinens förråd ingående eller vid marinens livsmedelsfabriker tillverkade proviantartiklar har i Karlskrona inrättats en s. k. proviantbod. Rätt att där verkställa inköp tillkommer försvarsväsendet tillhörande, i Karlskrona tjänstgörande personal. Proviantboden startades år 1923. Dessförinnan försåldes livsmedelsartiklar till angivna personal direkt från de olika matinrättningarna samt i kronobageriet.

Ursprungligen svarade under stationsbefälhavaren chefen för underofficers- och sjömanskårerna för driften vid proviantboden, varvid verksamheten omhänderhades av dels kårchefens intendent såsom redovisande m. m. och dels kasernbefälhavaren såsom kontrollant. Själva rörelsen i proviantboden sköttes av en föreståndare, som var flaggunderofficer. Dessutom kommenderades i erforderlig omfattning stamanställt och värnpliktigt manskap för tjänstgöring därstädes.

År 1934 utsågs en civil befattningshavare såsom föreståndare, och tre år senare ersattes all övrig militär personal med kvinnliga anställda. Organisatoriskt underställdes proviantboden år 1946 chefen för intendenturförvaltningen vid sydkustens marindistrikt, nuvarande marinkommando syd.

Grundläggande föreskrifter för verksamheten vid proviantboden ha meddelats dels i förvaltningsreglemente för marinen och dels i av marinförvaltningen fastställda »Föreskrifter angående proviantboden i Karlskrona». I sistnämnda föreskrifter har bl. a. stadgats, att de varor som utlämnas till proviantboden för försäljning skola betalas av denna enligt för respektive förråd eller fabrik gällande utlämningspriser. I den mån utlämningen av varor medför särskilda kostnader för kronan, t. ex. för transporter, omförpackning eller dylikt, skola dessa kostnader särskilt debiteras. Prislista för de artiklar som försäljas i proviantboden skall fastställas av förvaltningsmyndigheten, vilken, såsom ovan nämnts, utgöres av chefen för intendenturförvaltningen vid marikommando syd. Samtliga kostnader som äro förknippade med proviantbodens verksamhet skola bestridas av proviantbodens medel, således även utgifter för hyra, värme, lyse etc.

Under förvaltningsmyndigheten utövas kontrollen över och ledningen av verksamheten vid proviantboden av en kontrollant, som utses av förvaltningsmyndigheten. För kontroll av räkenskaperna finnas två av förvaltningsmyndigheten utsedda revisorer. Sedan räkenskaperna i vederbörlig ordning granskats, insändas samtliga bokslutstabläer under juli månad varje år till marinförvaltningen.

Föreståndaren i proviantboden åtnjuter av proviantbodens medel arvode

motsvarande lön enligt löneklass A 17. Övriga anställda äro uppdelade i två kategorier, nämligen dels kollektivavtalsanställda biträden och dels timanställda extrabiträden. För de kollektivavtalsanställda, vilka uppgå till ett antal av 9 personer, tillämpas i fråga om kontantlönen gällande avtal mellan Kooperationens förhandlingsorganisation å ena sidan och Handelsanställdas förbund å den andra. De timanställda erhålla timlön enligt samma avtal.

I fråga om personalens pensionsförmåner har marinförvaltningen i skrivelse den 16 december 1952 föreskrivit, att personalen i pensionshänseende skall betraktas såsom arbetare i statens tjänst. I enlighet härmed skola de anställda vara underkastade gällande pensionsreglemente för arbetare, oavsett enligt vilken avlöningsform de äro anställda. För reglering av pensionskostnaderna skall proviantboden till vederbörande riksstatsanslag varje budgetår inbetala 10 % av utgående avlöningsförmåner till pensionsberättigad personal.

Vid leverans till proviantboden av proviantartiklar från kronans förråd tillämpas följande prispålägg: varor enligt arméintendenturförvaltningens prislista 5 %, vissa övriga magasinsvaror 8 % samt kronobageriets och kronocharkuteriets produkter 3 %; det sistnämnda tillägget överensstämmer med det av marinförvaltningen fastställda s. k. civilbeställningspålägget. Enligt vad revisorerna inhämtat tillfördes statsverket genom ovan nämnda prispålägg under år 1957 ca 38 000 kronor. Av sagda belopp belöpte ca 22 000 kronor på leveranser från intendenturförvaltningens livsmedelsmagasin, vilket motsvarar avlöningskostnaderna under ett år för två av magasinets tre kollektivavtalsanställda arbetare.

Proviantbodens prissättning har avpassats så, att rörelsen icke lämnar större vinst än som bedömes erforderligt för erhållande av ekonomisk säkerhetsmarginal för verksamheten. Kapitalbehållningen utgjorde den 30 juni 1958 i runt tal 88 000 kronor. Inköpsrätt tillkommer som nämnts endast militär personal och dess hushållsmedlemmar; den är för olika varuslag maximerad. År 1957 uppgick årsomsättningen till 1,4 miljoner kronor. Därav belöpte 57 % på livsmedelsmagasinet, 36 % på kronocharkuteriet och 7 % på kronobageriet.

De av proviantboden disponerade lokalerna ha en yta av 84,5 kvm. Dessutom tillkomma källarutrymmen om 94,8 kvm. Hyran har fastställts av fortifikationsförvaltningen i samråd med hyresnämnden i Karlskrona. För av kronan tillhandahållen elström och värme erlägges, såsom tidigare nämnts, särskild ersättning. Kostnaderna för underhåll av lokalerna samt all inredning ha, enligt vad revisorerna inhämtat, bestritts av proviantbodens medel.

I samband med riksdagsbehandlingen av 1957 års revisorers berättelse i vad den avsåg vissa livsmedelsindustrier inom försvaret gjordes i ett an-

förande i andra kammaren bl. a. gällande, att proviantboden i Karlskrona intog en subventionerad ställning i förhållande till den enskilda handeln samt att dess kundkrets utvidgats att omfatta även icke militär personal. Det framhölls att, eftersom statsverket bestred kostnaderna för affärslokaler m. m., proviantbodens verksamhet innefattade en osund konkurrens med andra livsmedelsaffärer i staden. Talaren ansåg därför att proviantboden borde avvecklas.

I detta sammanhang må omnämnas, att enligt vederbörliga förvaltningsföreskrifter personal tillhörande armén, marinen och flygvapnet generellt tillerkänts rätt att på vissa villkor mot ersättning utbekomma proviantartiklar från kronans förråd. Frågan angående ändamålsenligheten av denna i statlig regi bedrivna proviantförsäljning har tidigare varit föremål för riksdagens revisorers uppmärksamhet. Sålunda ifrågasatte 1953 års revisorer, huruvida icke sagda inköpsrätt borde bli föremål för omprövning. Riksdagen lämnade det av revisorerna framförda förslaget utan erinran.

Beträffande proviantboden i Karlskrona har intendenturförvaltningen vid marinkommando syd som främsta motiv för ett bibehållande av densamma åberopat, att den därstädes bedrivna försäljningen möjliggör en ökad omsättning av de i kronans förråd lagrade livsmedlen, vilket i sin tur skapar underlag för en hög beredskapsmässig fredslagring. Nämda förhållande har ansetts särskilt betydelsefullt, emedan Blekinge i fråga om livsmedel är att betrakta som ett underskottsområde med relativt begränsade och sårbara förbindelser med inlandet. Vidare har proviantboden ansetts ha en stor funktion att fylla i det avseendet, att den icke oväsentligt bidrager till ett fullt utnyttjande av försvarets livsmedelsindustrier i Karlskrona.

I fråga om proviantbodens administrativa ställning synes viss oklarhet råda. Intendenturförvaltningen har ansett, att den närmast är att jämföra med manskapskassorna vid försvaret. Det torde emellertid böra nämnas, att Kungl. Maj:ts reglemente den 12 november 1954 för läger- och manskapskassor inom försvaret icke tillämpas i fråga om proviantboden och följaktligen icke heller de av försvarets civilförvaltning med stöd av nämnda reglemente den 12 april 1955 utfärdade föreskrifterna och anvisningarna för redovisning av läger- och manskapskassor med därtill anslutna rörelser.

Revisorernas uttalande. I viss utsträckning och på särskilda villkor har personal tillhörande armén, marinen och flygvapnet tillerkänts rätt att mot ersättning utbekomma proviantartiklar från kronans förråd. Denna inköpsrätt har i varierande omfattning utnyttjats av anställningshavarna vid de olika truppförbanden. Medan vid vissa förband någon proviantförsäljning över huvud taget icke förekommer, har försäljningsverksamheten vid andra förband tagit en icke oväsentlig omfattning. Det sistnämnda

gäller särskilt örlogsbasen i Karlskrona, där man för ändamålet inrättat en särskild proviantbod.

Verksamheten vid proviantboden i Karlskrona har på senare tid väckt viss uppmärksamhet. Bl. a. har gjorts gällande att proviantboden i betydande utsträckning åtnjuter subventioner från statens sida och att till följd därav en osund konkurrens i förhållande till den enskilda och den konsumentkooperativa handeln skulle förekomma. Revisorerna ha förden skull funnit sig böra närmare undersöka i vad mån de mot försäljningsverksamheten vid proviantboden riktade anmärkningarna kunna anses befogade. Såsom av den tidigare redogörelsen framgått ha undersökningarna utvisat, att några subventioner icke förekomma i fråga om den här berörda verksamheten. Revisorerna anse därför de i nämnt hänseende åberopade skälen för en avveckling av proviantboden omotiverade.

Revisorerna ha emellertid därmed icke tagit ställning till den principiella frågan, om staten över huvud taget bör engagera sig i sådan proviantförsäljning varom här är fråga. Beträffande nämnda spörsmål må erinras om att riksdagens revisorer i sin år 1953 avgivna berättelse ifrågasatte, huruvida icke den försvarets personal tillkommande inköpsrätten i avseende å livsmedel borde bli föremål för omprövning. Vad revisorerna därutinnan anförde lämnade riksdagen utan erinran. Några åtgärder i av revisorerna angivet syfte synas emellertid ännu icke ha vidtagits. I avvaktan på resultatet av den föreslagna omprövningen ha årets revisorer ansett det angeläget att i förevarande sammanhang något beröra det sätt på vilket proviantboden i Karlskrona för närvarande är organiserad.

Närmare bestämmelser angående proviantbodens organisation ha meddelats i av marinförvaltningen utfärdade föreskrifter. I stort sett kan sägas, att proviantboden i förhållande till de centrala förvaltningsmyndigheterna intager en relativt självständig ställning. Sålunda tillsätter förvaltningsmyndigheten — intendenturförvaltningen vid marinkommando syd — föreståndare för boden samt utser kontrollant och revisorer. Viss oklarhet synes råda i fråga om proviantbodens allmänna ställning i den statliga förvaltningen. Intendenturförvaltningen har ansett den närmast vara att jämföra med manskapskassorna vid försvaret. Såsom tidigare framhållits äga emellertid de för sagda kassor utfärdade redovisningsföreskrifterna icke tillämpning i fråga om proviantboden, vilket bl. a. har till följd att dess verksamhet icke är underkastad granskning från försvarets civilförvaltnings sida. Revisorerna anse nämnda förhållande otillfredsställande. I detta sammanhang må omnämnas, att marinens manskapskassor och av dem drivna rörelser (markententerier m. m.) före år 1955 redovisades i gemensamma räkenskaper, som granskades av marinförvaltningens förrådskontrollkontor. I samband med tillkomsten av reglementet för läger- och manskapskassor inom försvaret skedde emellertid den ändringen, att manskapskassorna fr. o. m. den 1 januari 1955 redovisas i statsmedels-

räkenskapen, under det att rörelserna redovisas i särskilda räkenskaper för varje rörelse. Marinförvaltningen utövar därför icke längre någon revision av manskapskassorna och deras rörelser. Såväl den kamerala som den tekniska granskningen av verifikationerna ombesörjes i stället av försvarets civilförvaltning vid den inom ämbetsverket inrättade läger- och manskapskassedetaljen. Civilförvaltningen handhar även uppbördsgranskningen. Manskapskassornas rörelser, vilka fortlöpande insända sina bokslutstabläer till civilförvaltningen, bli också genom ämbetsverkets försorg föremål för revision på platsen.

Enligt revisorernas mening är det önskvärt, att frågan om proviantbodens i Karlskrona allmänna ställning i den statliga förvaltningen utredes. Därest det vid en sådan utredning skulle visa sig att proviantbodens rörelse är att jämföra med de rörelser som bedrivs av manskapskassorna, anse revisorerna det angeläget att de för nämnda kassor gällande redovisningsföreskrifterna tillämpas också i fråga om proviantboden. Härigenom skulle automatiskt följa, att den centrala kontrollen över dess verksamhet förlades till försvarets civilförvaltning, som förfogar över för ändamålet särskilt utbildad personal. Därjämte skulle vinnas att redovisningen av de ifrågakommande rörelserna bleve enhetlig för hela försvaret.

§ 10

Elevtillgången vid försvarets läroverk

Efter beslut av 1925 års riksdag inrättades år 1926 en särskild arméns underofficersskola, till vilken centraliserades all den underofficersutbildning inom armén som tidigare skett truppslagsvis. Utbildningen omfattade såväl rent militära som allmänbildande ämnen; därjämte öppnades möjligheter för elever, vilka önskade kvalificera sig för fortsatt utbildning till officer, att vid skolan avlägga begränsad studentexamen. Underofficersskolan inflyttade år 1928 i förutvarande Upplands artilleriregementes kaserner i Uppsala, där den alltjämt är förlagd.

En betydelsefull omläggning av verksamheten skedde sedermera såsom en följd av 1942 års försvarsbeslut. Detta innebar, såvitt nu är i fråga, att den vid arméns underofficersskola dittills bedrivna allmänbildande undervisningen skulle överföras till en fristående läroanstalt, vilken skulle ombesörja motsvarande undervisning för jämväl övriga försvarsgrenars behov. Verksamheten utvidgades därjämte till att avse även värnpliktig personal. Den nya läroanstalten, som fick namnet försvarets läroverk, trädde i verksamhet år 1944. Läroverket disponerar egna lokaler i en särskild byggnad, uppförd i omedelbar närhet till arméns underofficersskola.

Undervisningen vid läroverket är organiserad på tre linjer, allmänna linjen, realskolelinjen och studentlinjen. Då läroverket bygger på den utbildning som meddelas vid de olika truppförbanden, räknas sistnämnda utbildning som klass 1 inom varje linje. Läroverkets bottenklasser kallas därför 2 A, 2 R och 2 S.

Allmänna linjen (A-linjen, klasserna 2 A och 3 A), som är avsedd för blivande underofficerare, kan närmast betecknas som en realskolelinje med endast ett främmande språk, så gott som undantagslöst engelska. Fordringarna för godkänd examen på denna linje äro därtill reducerade i förhållande till fordringarna i realexamen, så att examinand kan godkännas i examen trots underbetyg i två av linjens nio ämnen, under förutsättning att intet av dessa ämnen är svensk skrivning eller matematik. Däremot äro fordringarna i varje enskilt ämne lika med fordringarna för realexamen.

Realskolelinjen (R-linjen, klasserna 2 R och 3 R), som också är avsedd för blivande underofficerare, för fram till vanlig realexamen (utan franska).

Studentlinjen (S-linjen) är avsedd för blivande officerare och är treårig. Första årskursen vid läroverket (klass 2 S) är gemensam för linjens samtliga elever och motsvarar närmast klasserna 4⁵ och 5⁵ vid allmänt läroverk. Under de båda sista åren är S-linjen delad i två underavdelningar.

Studentlinjen special (Ss-linjen, klasserna 3 Ss och 4 Ss) motsvarar de allmänna läroverkens reallinje och är organiserad med såväl biologisk gren (Ss 1) som matematisk (Ss 2). Denna linje är obligatorisk för elever från

artilleriet, luftvärnet, ingenjörtrupperna, signaltrupperna och marinen, men även elever från andra vapenslag kunna efter särskild ansökan intagas på Ss-linjen.

Studentlinjen normal (Sn-linjen, klasserna 3 Sn och 4 Sn) motsvarar den allmänna linjens sociala gren. Den är avsedd för elever ur andra trupp-slag än de ovan uppräknade.

Flygvapnet har sedan flera år haft tillstånd av Kungl. Maj:t att på S-linjen ha särskilda läsavdelningar för sina elever, vilka påbörja och avsluta läsåret omkring två veckor tidigare än parallellklasserna för att bättre kunna utnyttja sommarens flygmöjligheter.

Den "begränsade studentexamen" som avlägges vid läroverket och som berättigar till inträde vid krigsskola omfattar ett i jämförelse med vanlig studentexamen reducerat antal ämnen. Obligatoriska examensämnen äro på båda linjerna modersmålet, engelska, historia med samhällslära, matematik och fysik samt på Sn-linjen geografi. Examensfordringarna i de enskilda ämnena äro lika med fordringarna i vanlig studentexamen. Undervisning med frivilligt deltagande meddelas vid läroverket i de ytterligare ämnen som tillhöra reallinjen respektive den allmänna linjens sociala gren, varför eleverna ha möjlighet att avsluta studierna vid läroverket med fullständig studentexamen. De som endast avlägga begränsad studentexamen ha möjlighet att erhålla fullständig examen enbart genom komplettering med återstående ämnen under de närmast följande sex åren efter det begränsad studentexamen avlagts (kungl. brev den 24/4 1953). Dessa möjligheter att erhålla fullständig examen utnyttjas av allt fler elever — under läsåret 1957/58 av sju direkt-examinerade och två efterprovande. Även utan komplettering berättigar den begränsade studentexamen (med förbehåll i vissa fall att realexamenskunskaper i franska måste vara styrkta) till inträde vid universitet och högskolor.

Enligt det för läroverket fastställda reglementet (SFS 1944: 497) äro fordringarna för inträde vid läroanstalten följande.

1. Inträde i klass 2 på samtliga linjer vinnes utan inträdesprövning av den som med godkända betyg i samtliga ämnen genomgått klass 1 (mot-svarande) vid försvarets manskapsskolor.

2. Inträde direkt i klass 3 på studentlinje vinnes utan inträdesprövning av den som avlagt realexamen. Elev som avlagt realexamen må dock antingen på egen önskan direkt placeras i klass 2 eller före utgången av december dit överflyttas från klass 3, om lärarna i sistnämnda klass finna honom ur stånd att följa undervisningen där.

3. Inträde direkt i övriga klasser vinnes efter godkänd inträdesprövning.

I fråga om den nuvarande tillämpningen av de sålunda meddelade föreskrifterna för inträde vid försvarets läroverk har dess rektor upplyst följande.

För närvarande gäller vid armén, som lämnar det ojämförligt största antalet elever till läroverket, att den, som kommenderas till *underofficerslinjerna*, skall ha genomgått instruktörsskola I och instruktörsskola II och i deras olika ämnen ha fått i genomsnitt (efter en tiogradig betygsskala) 8 (= AB enligt vanlig skolbetygsmodell); härifrån har Kungl. Maj:t undantagsvis medgivit avsteg. Vid övriga försvarsgrenar gälla bestämmelser, som ha rätt avvikande formulering. I sak är naturligt nog nivån rätt olika hos de ynglingar, som från landets inemot 100 olika förband komma till FL; att få detta heterogena material homogent är just en av de viktigaste uppgifterna för läroverket, men proceduren brukar gå överraskande hastigt. I sak bruka vi räkna med att eleverna stå ungefär på slutnivån i hittillsvarande klass 3⁵ eller 2⁴ vid allmänt läroverk, då de börja 2 R resp. 2 A vid FL. Undervisningen anses alltså ungefär kunna börja med 4⁵:s eller 3⁴:s kurser åtminstone i ämnena modersmålet och matematik. Däremot få vi försöka att t. ex. i biologi med hälsolära, som så gott som alls icke lästs vid förbanden, skumma över 1⁵—4⁵:s kurser i klass 2 R resp. 2 A. Engelska intar en mellanställning; allt flera elever ha nu åtnjutit åtminstone något års undervisning däri. Det kunde vara önskvärt att under några övergångsår i likhet med vad som numera gäller vid de allmänna läroverken få ha någon extratimme per vecka däri med elever, som icke före FL fått någon undervisning alls i detta språk. — — — För inträde på *studentlinjen* fordras numera — fortfarande vid armén; övriga försvarsgrenar någorlunda motsvarande — att ha genomgått kadettskola och därvid fyllt vissa krav i fråga om maximiålder, ha förvärvat genomsnittsbetyget 7,5 i skolans så gott som enbart militära ämnen och övningsgrenar samt ha förklarats lämplig för utbildning till officer på stat. Av allmänbildande kunskaper *kan* således föreligga blott så mycket, som getts i avslutad folkskola. Detta är sällsynt, men graden av mottagen allmänbildande undervisning växlar avsevärt. En viss utjämning i bottnen erhålles genom en preparandkurs vid FL på omkr. 7 veckor under våren samma år som vederbörande skall börja i 2 S. För övriga regleras problemet så, att aspiranter med avlagd allmän realexamen prövningsfritt intagas i 3 S, om de så önska, men alternativt med stöd av uttrycklig bestämmelse i reglementet medgivas börja i 2 S, om de föredraga detta, vilket blivit allt vanligare. För dem, som ha teknisk eller handelsbetonad realexamen i stället för allmän sådan, fordras i överensstämmelse med stadgan för de allmänna läroverken (§ 37) tentamen i vissa ämnen, om de söka till klass 3 S. Till 2 S intagas de utan prövning. Övriga fall regleras individuellt; just för närvarande är regleringen ganska besvärlig, eftersom det ofta gäller betyg förvärvade enligt 1933 års läroverksstadga, medan FL numera ansluter till 1954 års gymnasieorganisation.

Såsom framgår av omstående tablå, vilken också utvisar elevernas fördelning på de olika utbildningslinjerna, har elevantalet vid läroverket under de gångna åren kraftigt minskat. Medan under läsåret 1948/49 792 elever undervisades vid läroanstalten, utgör antalet elever under innevarande läsår blott 398.

Läsår	S	R	A	T	Totalt
1944/45	182	103	321	66	672
1945/46	217	103	292	119	731
1946/47	200	131	224	103	658
1947/48	218	132	222	128	700
1948/49	267	147	260	118	792
1949/50	285	155	207	134	781
1950/51	254	136	125	134	649
1951/52	237	96	80	91	504
1952/53	222	71	50	61	404
1953/54	200	80	35	50	365
1954/55	171	90	38	56	355
1955/56	153	96	34	53	336
1956/57	158	115	41	—	314
1957/58	183	141	60	—	384
1958/59 ¹	202	131	65	—	398

¹ Avser antalet den 9 oktober 1958.

Läroverket lyder närmast under en styrelse, bestående av arméstabschefen, chefen för arméns underofficersskola, läroverkets rektor, en representant för marinen och en för flygvapnet, en i pedagogiska och skolorganisatoriska frågor förfaren civil ledamot samt en representant för läroverkets kollegium. I militärt hänseende är läroverket, vars elever äro förlagda i ett internat, underställt chefen för arméns underofficersskola som jämväl förestår internatet. Undervisningsverksamheten ledes av läroverkets rektor. I undervisningsfrågor står läroverket under skolöverstyrelsens inseende. I förvaltningshänseende är läroverket anslutet till arméns underofficersskola, vars chef handlägger — förutom ärenden rörande internatet — frågor angående elevernas utspisning, avlöning och redovisning m. m. ävensom förvaltningen och vården av läroverkets byggnader. Ärenden som röra personal för undervisningsverksamheten handhavas av rektor.

Vid krigsmakten fast anställda elever vid läroverket uppbära under den tid de undervisas där lön enligt innehavd militär grad. Värnpliktiga elever, som utgöra flertalet, erhålla penningbidrag och tilläggslön, tillsammans för närvarande omkring 438 kronor per månad. De direkta utgifterna för avlöningar till läroverkets personal samt omkostnaderna för läroanstalten under budgetåren 1953/54—1957/58 framgå av nedanstående uppställning.

	Avlöningar	Omkostnader	Summa
1953/54	746 077	76 224	822 301
1954/55	747 482	76 846	824 328
1955/56	779 446	79 579	859 025
1956/57	776 666	69 137	845 803
1957/58	907 064	71 518	978 582

I den för läroverket uppförda byggnaden ha vissa lokaler sedan lång tid tillbaka upplåtits till den till arméns underofficersskola förlagda stabbitsbiträdesskolan. Denna disponerar för närvarande sex rum i läroverket.

Såsom tidigare nämnts har tillströmningen av elever till läroverket under

de senaste åren företett en starkt minskande tendens i förhållande till elevantalet under 1940-talet. Detta innebär att läroverkets undervisningskapacitet i dagens läge icke på långt när är utnyttjad. Revisorerna ha fördensskull ansett sig böra undersöka i vad mån förutsättningar finnas för en utökning av antalet studerande vid läroanstalten. I sådant syfte ha upplysningar inhämtats från läroverkets rektor, vilken redovisat sin syn på frågan i en till revisorerna överlämnad promemoria, vari bl. a. framhållits följande.

Lokalfrågorna — — — tala kraftigt för den ifrågasatta ökningen av antalet elever. Lärosalar finnas lediga eller kunna åtminstone göras fria. Redan detta är sällsynt i svenska skolor i dag. Vanliga lärosalar kunna dock kanske annorstädes till nöds ordnas i baracker, i vanliga bostadsvåningar eller dylikt. Men FL har möjlighet att ta emot ytterligare elever också i sina naturvetenskapliga institutioner. — — — Några alltför svåra olägenheter av den ifrågasatta elevökningen ser jag knappast. Dock bli de redan nu hårt ansträngda — för att icke säga överansträngda — utrymmena i gymnastiksal och matsal än mer ansträngda. — För de ifrågasatta nya eleverna kunna FL:s rektor, dess institutionsvaktmästare och dess rektorsexpedition tjänstgöra. Gentemot en helt ny skola innebär detta besparing.

För undervisningen räknar jag — — — t. v. icke med några ordinarie eller ens extra ordinarie lärartjänster. Antalet timlärartimmar har beräknats efter samma timplaner, som nu gälla för FL. Om 6 klasser skola ifrågakomma (2 motsv. FL klass 2 S = studentlinjens bottenklass + 1 klass 3 Sn = A II³ soc. + 1 klass 3 Ss = R II³, med 20 elever på biologisk gren, 10 på matematisk d:o + 1 klass 4 Sn = A III³ soc + 1 klass 4 Ss = R III³, med biologisk och matematisk gren i samma proportioner som 3 Ss) blir då medeltalet 291,75 lärartimmar per vecka. Om i stället 4 klasser ifrågakomma, dvs om båda 2 S-klasserna utgå, blir siffran 184,75 lärartimmar per vecka. Gymnastik, bestridd efter CT 14 = 13:70 kr per timme, har i båda fallen medtagits i kalkylen, för de sex klasserna med 34 veckotimmar, för de fyra med 22, båda siffrorna enligt FL:s nuvarande timplaner. (Vid nuvarande FL bestrides gymnastikundervisningen av officerare [kaptener], som i militär ordning kommenderas till denna tjänst och uppbara officerslön.)

Jag har gjort ett par olika kalkyler över vad timlärararvoden för ifrågavarande 6 resp. 4 klasser skulle gå på. Jag har därvid räknat med två ytterlighetsalternativ, nämligen *dels* att till buds stå lärare, berättigade till högsta timarvode, alltså AT 23 (=ordinarie adjunkt eller lektor; kalkylerna A och C), *dels* att enbart filosofie magistrar utan provår kunna påräknas (AT 17; kalkylerna B och D). Det faktiska lärarbeståndet i de ifrågasatta klasserna komma förmodligen att vara blandat av dessa båda kategorier och möjligen några mellanliggande och kostnaderna därför att hålla sig på någon mellannivå. — Jag har räknat med ett läsår på 28 veckor och antagit, att samtliga för fullständig studentexamen nödvändiga ämnen och även tysk tilläggskurs på allmänna linjens sociala gren komma att läsas och detta som sagt med de timtal, som nu gälla för FL. Vidare har jag antagit, att i de delvis frivilliga laborationsämnen så många elever deltaga, att delning vid laborationer blir påkallad överallt. Jag har vidare räknat med att så många läsa frivilliga ämnen, att samläsning på ingen punkt kan ifrågakomma (medan vid nuvarande FL t. ex. franska upplar blott *en* läsavdelning för samtliga *fyra* klasser). De faktiska siffrorna

kunna av detta skäl förmodas bli lägre än de nedan angivna. I kostnadsstegrande riktning verka å andra sidan de uppjusteringar av timlärarnas arvoden, som då och då äga rum. Möjligen kunna sistnämnda båda faktorer beräknas ungefär motväga varandra.

Under angivna förutsättningar kommer jag fram till en summa för samtliga timlärararvoden under ett läsår av:

- A: för 6 klasser, helt undervisade av ord. adjunkter ..... 218 366 kr.
 B: för 6 klasser, enbart betjänade av fil. magistrar utan provår 143 309 kr.
 C: för 4 klasser med adjunkter som lärare ..... 138 089 kr.
 D: för 4 klasser med fil. magistrar som lärare ..... 90 693 kr.

Angelägenheten av en utökning av elevantalet vid försvarets läroverk har redan tidigare varit föremål för behandling av riksdagens revisorer. I sin år 1953 avgivna berättelse framhöllo sålunda revisorerna i denna fråga bl. a. att det — icke minst mot bakgrunden av det ansträngda läget vid de allmänna läroverken, vilket bl. a. toge sig uttryck i att årligen ett avsevärt antal inträdessökande måste avvisas — vore önskvärt att en undersökning snarast verkställdes rörande möjligheterna av ett effektivare utnyttjande av undervisningskapaciteten vid försvarets läroverk. I sitt utlåtande nr 104 framhöll statsutskottet vid 1954 års riksdag, såvitt nu är i fråga, följande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har statskontoret, under hänvisning till vad revisorerna i förevarande sammanhang anfört, i underdånigt utlåtande den 13 januari 1954 angående organisation och förläggning av läroverket för vuxna uttalat, att goda skäl syntes tala för att detta läroverk förläggdes till Uppsala med anknytning till försvarets läroverk. Då det torde få förutsättas, att vid prövningen av detta förslag jämväl de av revisorerna anförda synpunkterna komma att beaktas, har utskottet ansett sig kunna begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen omförmåla.

Beslut om upprättande av det i berörda utlåtande omnämnda läroverket för vuxna hade fattats av 1953 års riksdag (skr. 294). I den till grund för beslutet liggande propositionen (1953:158) hade föredragande departementschefen bl. a. anfört, att skolöverstyrelsen föreslagit Stockholm som förläggningsort för läroverket. Enligt departementschefens mening vore det emellertid att föredraga, om läroverket kunde placeras på annan ort, under förutsättning att tillräckligt gynnsamma förhållanden för läroverket erbjöde sig där. Det finge emellertid ankomma på Kungl. Maj:t att efter närmare utredning bestämma förläggningssorten. Kungl. Maj:t beslöt sedermera (kungl. brev den 12 maj 1955), att läroverket skulle placeras i Norrköping. Läroverket påbörjade sin verksamhet år 1956. Enligt vad revisorerna inhämtat har elevtillströmningen varit mycket god, och läroverkets undervisningskapacitet är för närvarande fullt utnyttjad.

Revisorernas uttalande. Försvarets läroverk i Uppsala, som började sin verksamhet år 1944, har i enlighet med sitt reglemente till uppgift dels att på sin studentlinje föra fram elever som blivit antagna för utbildning till officerare på stat till begränsad eller eventuellt fullständig studentexamen,

dels att på underofficerslinjen åt blivande underofficerare före inträde på underofficersskola meddela allmänbildning upp till en nivå som i huvudsak motsvarar allmän realexamen.

Tillströmningen av elever till försvarets läroverk var till en början mycket tillfredsställande. T. o. m. läsåret 1950/51 undervisades sålunda genomsnittligt per år omkring 700 elever. Sedermera skedde emellertid en kraftig minskning. Den lägsta nivån i fråga om antalet elever hänför sig till läsåret 1956/57, då allenast 314 elever erhöles undervisning vid läroanstalten. Innevarande läsår utgör elevantalet 398.

Självfallet har den minskade elevtillgången ställt läroverksledningen inför svårlösta omställningsproblem, icke minst då det gällt att anpassa lärarkrafterna efter den förändrade elevfrekvensen. Även om härvidlag alla möjligheter till personalinskränkningar etc. tillvaratagits, kvarstår dock att läroverket i fråga om lokaler är överdimensionerat i förhållande till det nuvarande elevantalet. Revisorerna ha i detta läge ansett det angeläget att närmare undersöka, huruvida icke möjligheter förefinnas att öka antalet studerande vid läroverket genom en breddning av elevunderlaget till att omfatta även civila elever. Det må i detta sammanhang erinras om att förevarande spörsmål redan år 1953 var föremål för behandling av riksdagens revisorer, vilka föreslogo att en undersökning snarast borde verkställas angående förutsättningarna för ett effektivare utnyttjande av läroverkets undervisningskapacitet. Statsutskottet hänvisade i sitt utlåtande över berörda förslag till att statskontoret i sitt år 1954 avgivna utlåtande angående organisation och förläggning av läroverket för vuxna uttalat, att goda skäl syntes tala för att detta läroverk förlades till Uppsala med anknäytning till försvarets läroverk. Det finge därför enligt statsutskottets mening förut sättas, att de av revisorerna anförda synpunkterna komme att beaktas vid prövningen av frågan om placeringen av läroverket för vuxna. Såsom tidigare nämnts förlades emellertid sedermera sistnämnda läroanstalt till Norrköping.

De av årets revisorer verkställda undersökningarna i avseende å försvarets läroverk ha givit vid handen, att goda förutsättningar föreligga för en avsevärd ökning av antalet elever vid läroanstalten. I en av läroverkets rektor utarbetad och till revisorerna överlämnad promemoria har påvisats, att ytterligare minst 120 elever kunna beredas undervisning utan att någon utbyggnad av skollokalerna behöver företagas; enda villkoret är att de av stabsbiträdesskolan nu disponerade lokalerna friställas för läroverkets räknäing. Även i fråga om tillgången till lärare äro förutsättningarna gynnsamma för en elevökning. Läroverkets rektor har i förenämnda promemoria framhållit att han räknat med att för undervisningen icke skulle behövas några ytterligare ordinarie eller extra ordinarie tjänster utan enbart timlärartjänster. Såvitt revisorerna kunna bedöma torde det heller icke möta några större svårigheter att i Uppsala för sistnämnda tjänster erhålla kvali-

ficerade lärare, då åtskilliga akademiker, vilka på grund av sina studier icke önska antaga tjänst utanför universitetsstaden, torde vara villiga att åtaga sig begränsad undervisningsskyldighet vid läroverket. För många skulle en sådan tjänstgöring som lärare självfallet medföra en icke obetydlig lättnad i fråga om finansieringen av fortsatta akademiska studier.

Såsom i det föregående redan berörts anse revisorerna, att den önskvärda elevökningen vid försvarets läroverk bör kunna åstadkommas genom att också civila elever beredas tillträde till läroverket. Genom en sådan åtgärd skulle denna läroanstalt kunna fylla en betydelsefull uppgift som komplement till det i Norrköping förlagda läroverket för vuxna, vars undervisningsresurser, som tidigare nämnts, redan nu äro helt utnyttjade. I detta sammanhang må framhållas, att den av revisorerna föreslagna breddningen av elevunderlaget med all säkerhet kommer att i hög grad underlättas i och med genomförande av enhetsskolan, då givetvis kunskapsnivån för elever från sådan skola kommer att bli avsevärt högre än i fråga om elever från vanlig folkskola. Revisorerna vilja samtidigt understryka, att enhetsskole-reformen sannolikt även kommer att verka i den riktningen, att tillströmningen av militära elever till försvarets läroverks underofficerslinje successivt minskas, då det torde kunna förväntas att i framtiden flera blivande underofficerare före inträde på underofficersskola ha förvärvat kunskaper motsvarande den nuvarande realexamen. Därest mot förmodan en tillräcklig elevökning icke skulle uppnås enbart genom att läroverket på angivet sätt göres tillgängligt för civila elever, anse revisorerna det böra övervägas, om icke i vissa fall åt tjänstemän i den civila statsförvaltningen kunde beredas samma möjlighet till kostnadsfri undervisning vid läroverket som nu är förbehållen den militära personalen. En sådan förmån, vilken i och för sig icke behövde begränsas till anställda i statlig tjänst, skulle självfallet endast komma i fråga för tjänstemän som ådagalagt stor duglighet och som i övrigt visat sig ha förutsättningar för och vilja att utbilda sig för mera kvalificerade poster.

Med hänsyn till ovan anförda omständigheter anse revisorerna det angeläget att åtgärder snarast vidtagas i syfte att möjliggöra en sådan utökning av elevunderlaget vid försvarets läroverk, att dess undervisningskapacitet i fortsättningen kan bli till fullo utnyttjad.

§ 11

Förvaltningen m. m. av vissa å försvarets fabriksfond redovisade maskiner

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillsatte chefen för försvarsdepartementet år 1954 en organisationsnämnd för den centrala försvarsförvaltningen med uppgift att föreslå vissa åtgärder med avseende å den av samma års riksdag beslutade omorganisationen av försvarets centrala tyg-, intendentur- och civilförvaltning. Nämnden framlade i underdånig skrivelse den 27 januari 1955 vissa förslag beträffande den framtida förvaltningen och redovisningen av de s. k. skuggfabrikerna och de maskiner för krigsmaterieltillverkning som för det dåvarande stodo under krigsmaterielverkets förvaltning. Av skrivelsen framgick bl. a. följande.

Termen »skuggfabriker» användes enligt propositionen 1944: 75 angående bildandet av försvarets fabriksfond såsom en sammanfattande benämning på »kapitaltillgångar, vilka utgöras av andra staten tillhöriga anläggningar inom krigsmaterielverkets anskaffningsområde än fabriksstyrelsen underställda fabriker och anstalter och vilka äro avsedda att för försvarets räkning utnyttjas i drift vid privata företag». Benämningen hade emellertid kommit att tillämpas även på privatägda anläggningar, i vilka staten på olika sätt investerat medel för att säkerställa viss tillverkningskapacitet för försvarets behov. Kapitalinvesteringarna i skuggfabriker hade tillkommit för att tillgodose försvarsgrenarnas, huvudsakligen arméns, behov av ammunitionstillverkning. Skuggfabrikernas kapitaltillgångar redovisades av försvarets fabriksstyrelse under försvarets fabriksfond på ett konto, benämnt krigsmaterielverkets fastigheter m. m. Krigsmaterielverkets maskiner (motsvarande) voro uppställda hos statliga eller privata tillverkare, i skuggfabriker eller förvarade i förråd. Maskinerna hade, liksom skuggfabrikerna, anskaffats för ammunitionstillverkning. De ingingo likaledes i försvarets fabriksfond och redovisades av fabriksstyrelsen på konto: krigsmaterielverkets maskiner m. m.

I propositionen 1954: 109 angående organisationen av försvarets centrala tyg-, intendentur- och civilförvaltning (sid. 71—76) berördes bl. a. en skrivelse från dåvarande arméförvaltningens tygavdelning den 14 december 1953 med förslag beträffande skuggfabriker och maskiner. Förslaget

innebar i huvudsak, att skuggfabrikernas förvaltning borde överföras till den blivande armétygförvaltningen men att någon ändring i fråga om fabrikkernas redovisning icke borde ske. Maskinerna i sin tur borde i princip överflyttas från krigsmaterielverket till tygförvaltningen; i samband därmed borde de avföras ur fabriksfonden och ställas under armétygförvaltningens direkta förvaltning. Apparatur och andra anordningar som inginge i skuggfabriker för kruttillverkning och vilkas användning vore bunden till viss lokal borde dock alltså redovisas å fabriksfonden. Maskiner vid krigsmaterielverkets sammansättningsverkstäder slutligen borde redovisas enligt de grunder som gällde beträffande armétygförvaltningen underställda tygverkstäder. Föredragande departementschefen framhöll, att han fann bärande skäl förebragta för att skuggfabrikerna skulle underställas armétygförvaltningen. Anläggningarna borde dock tills vidare redovisas av fabriksstyrelsen. Beträffande maskinerna förordade departementschefen, att förvaltningen av dessa skulle överföras till armétygförvaltningen, med undantag dock för bl. a. maskiner som vore avsedda för driften vid fabriksstyrelsens fabriker. Till frågan om redovisningen av maskinerna förklarade sig departementschefen icke beredd att taga slutlig ställning, men ställde i utsikt närmare utredning beträffande lämplig redovisningsform i samband med den nya förvaltningsorganisationens genomförande. Det i propositionen framlagda förslaget godkändes av riksdagen.

Organisationsnämnden för den centrala försvarsförvaltningen har i sin förenämnda skrivelse indelat maskinerna och apparaturen i fem grupper.

1. Maskiner för tillverkning av handvapenammunition;
2. Maskiner för tillverkning av grövre ammunition;
3. Kemisk-teknisk apparatur för krutskuggfabriker;
4. Utrustning för trotylgjutning vid de till vissa centralförråd knutna sammansättningsverkstäderna; samt
5. Dimsyreanläggningar.

Inköpsvärdet av ovannämnd materiel utgjorde enligt nämndens beräkningar i avrundat tal 40 335 000 kronor, vilket belopp var helt avskrivet. Anskaffningen hade till övervägande delen belastat driftbudgetanslag. De under punkten 5 angivna dimsyreanläggningarna utgjordes av lagerbehållare med tillhörande utrustning, vilka voro inbyggda i bergutrymmen. De redovisades å försvarets fastighetsfond: befästningars delfond.

Nämnden har framhållit att den dryftat flera alternativ beträffande spörsmålet om förvaltningen och redovisningen av berörda maskinpark och apparatur. Utgångspunkten hade emellertid varit att i enlighet med uttalande i förvaltningspropositionen de maskiner som vore avsedda för driften vid fabriksverkets fabriker borde överföras till fabriksstyrelsens förvaltning. Detta krävde i och för sig ingen annan redovisningsåtgärd än en omföring mellan olika konton under fabriksfonden. De dimsyreanläggningar som funnes inom berganläggningar, vilka redan vore invärderade å försvarets

fastighetsfond, vore närmast att betrakta som ett slags lagerutrymmen och borde överföras till fortifikationsförvaltningen och redovisas under försvarets fastighetsfond. De till centralförråden för ammunition knutna s. k. sammansättningsverkstäderna hade viss maskinutrustning samt utrustning för trotylgjutning. Då dessa verkstäder, sedan de underställts armétygförvaltningen, skulle komma att bedrivas i samma ordning som övriga verkstäder, vilka vore underställda nämnda ämbetsverks verkstadsavdelning, syntes det nämnden ur alla synpunkter lämpligt, att maskinerna och utrustningen avfördes ur fabriksfonden och förvaltades av armétygförvaltningen i likhet med vad som gällde maskiner och utrustning vid förvaltningens andra verkstäder.

Vad beträffar övriga maskiner, av vilka en icke ringa del mot ersättning uthyrts till privatindustrin, hade, såsom ovan berörts, från armétygförvaltningens sida ifrågasatts, om icke dessa — med undantag för apparatur m. m. vid krutskuggfabriker — borde avföras ur fabriksfonden samt redovisas under en särskild av armétygförvaltningen förvaltd maskinfond. Ämbetsverket hade därjämte framhållit önskvärdheten av att inflytande hyresmedel i första hand skulle få tagas i anspråk för underhåll och återanskaffning och att först därefter återstående belopp skulle behöva inlevereras till statsverket. Nämnden hade emellertid för sin del icke funnit tillräckliga skäl att förorda en sådan lösning, vilken icke syntes innebära några påtagliga fördelar i förhållande till den dittills tillämpade ordningen. Nämnden hade därför föreslagit, att maskinerna fortfarande i samma ordning som dittills skulle redovisas under försvarets fabriksfond och att inflytande hyresmedel genom fabriksstyrelsens förmedling skulle inlevereras till statsverket.

I enlighet med de av nämnden sålunda avgivna förslagen meddelade Kungl. Maj:t genom beslut den 11 mars 1955 bl. a. följande föreskrifter beträffande de av krigsmaterielverket förvaltda maskinerna för krigsmaterieltillverkning:

a) maskiner som äro avsedda för driften vid försvarets fabriksverks anläggningar skola underställas fabriksstyrelsen;

b) dimsyreanläggningar inom sådana berganläggningar som äro upp-tagna under befästningars delfond skola underställas fortifikationsförvaltningen och redovisas å befästningars delfond;

c) maskiner vid de till vissa centralförråd för ammunition knutna sammansättningsverkstäderna samt vid sådana verkstäder befintlig apparatur för trotylgjutning skola underställas armétygförvaltningen för att av nämnda ämbetsverk förvaltas och redovisas i samma ordning som maskiner och övriga verket underställda verkstäder;

d) övriga maskiner skola underställas armétygförvaltningen.

Slutligen föreskrevs att vad som om krigsmaterielverket stadgas i de bestämmelser som Kungl. Maj:t den 9 juni 1944 och den 21 juni 1946 medde-

lat angående förvaltningen av försvarets fabriksfond i stället skall avse armétygförvaltningen.

Den 18 juni 1956 hemställde armétygförvaltningen i underdånigskrivelse, att de maskiner som enligt nyssnämnda brev underställts ämbetsverket måtte för redovisning överföras från försvarets fabriksfond till det beredskapsförråd som förvaltades av ämbetsverket, dock med undantag av den produktionsutrustning som vore avsedd för krut och annan explosivämnestillverkning, vilken alltjämt föreslogs kvarstå å fonden. Tillika hemställdes ånyo, att de inkomsthyror och försäljningsmedel som inflöte genom uthyrning eller försäljning av maskiner m. m. överförda till beredskapsförrådet finge användas till ersättningsanskaffning. Till stöd för sin framställning anförde armétygförvaltningen bl. a. följande.

Den maskinpark som underställts armétygförvaltningen för fortsatt redovisning på försvarets fabriksfond bestode av specialmaskiner och normalmaskiner. En grupp av specialmaskinerna vore av sådan art att de ej kunde användas för annat ändamål än tillverkning av viss krigsmateriel (krut m. m.). De vore delvis avpassade för de anläggningar i vilka de uppmonterats och kunde i fredstid endast nyttiggöras i samband med tillverkningen i nämnda anläggningar. Då en fredstillverkning av krut därstädes ej erfordrades för att tillgodose fredsbehovet och därjämte droge avsevärda kostnader, hade produktionsutrustningen icke kunnat nyttiggöras sedan beredskapstillverkningen upphörde. Någon uthyrning av ifrågavarande maskiner kunde icke påräknas under normala fredsförhållanden. Produktionsutrustningen syntes emellertid under ytterligare avsevärd tid vara fullt användbar för avsett ändamål under förutsättning att den omsorgsfullt underhölls och vårdades, särskilt mot korrosionsangrepp. — Den andra gruppen av specialmaskiner, d. v. s. sådana för tillverkning av handvapenammunition, vore ej på samma sätt som den förenämnda för sin användning knuten till viss anläggning utan kunde uthyras till de privata företag som även i fredstid hade tillverkning av finkalibrig ammunition på sitt program. Uthyrningens omfattning bleve huvudsakligen beroende på storleken av utlagda statliga fredsbeställningar. Hyresinkomsterna beräknades till ca 150 000 kronor per år. Maskinparken nedsletes successivt, varför behov av fortlöpande ersättningsanskaffning förelåg, därest avsedd kapacitet för beredskaps- och krigsproduktion skulle kunna vidmakthållas.

Normala maskiner, vilka anskaffats för att säkerställa tillverkning av ammunition under beredskap och krig, vore ofta av sådan konstruktion, att de kunde nyttiggöras även i rent civil produktion. Viss del av normalmaskinerna hade därför kunnat uthyras både i samband med fredstillverkning av ammunition och för civilproduktion. Andra maskiner hade stått oanvända, antingen därför att de redan vore helt föråldrade och företagen icke ansett det ekonomiskt lönsamt att förhyra dem eller därför att erforderlig maskin-

kapacitet för fredsbehov kunnat uttagas ur företagens egen maskinpark. Hyresinkomsterna hade i genomsnitt uppgått till ca 500 000 kronor per år men befarades minska, dels därför att vissa maskintyper vore relativt nedslitna, dels på grund av att en icke oväsentlig del av maskinerna uthyrts med inlösningsrätt för hyrestagaren.

Gemensamt för den del av armétygförvaltningens maskinpark som alltjämt redovisades på fabriksfonden vore enligt ämbetsverkets mening, att den icke avsetts för förvaltningens anskaffningsverksamhet under normala fredsförhållanden utan tillkommit enbart med hänsyn till anskaffning av ammunition under beredskap och krig. Flertalet maskiner hade anskaffats för anslag på driftbudgeten och samtliga maskiner vore till fullo avskrivna.

För att maskinparken ur beredskapssynpunkt skulle bibehålla sitt värde och fylla avsett ändamål ansåg armétygförvaltningen det nödvändigt att den anpassades efter de aktuella behoven. Frågan om ersättning och förnyelse vore därför av synnerlig betydelse, vilken borde ägnas stor omsorg, så att erforderlig anskaffning skedde planmässigt under hänsynstagande till avsedd tillverkning och behovet att utfylla den industriella produktionsutrustningen. Föråldrade, nerslitna och i övrigt icke aktuella maskiner m. m. borde ersättas, varvid borde eftersträvas att nyanskaffade maskiner bleve av sådan kvalitet och utformning att de kunde nyttiggöras i största möjliga utsträckning vid industriföretagens normala fredsproduktion. Armétygförvaltningen kunde icke finna att nuvarande system, där inkomster som erhöles genom uthyrning och försäljning av maskiner icke finge disponeras för ersättningsanskaffning, gynnade en rationell förvaltning av maskinparken. Ämbetsverket ansåg därför, att vissa ändringar i gällande bestämmelser angående redovisningen av maskiner å försvarets fabriksfond vore påkallade. Till närmare belysning härav anförde ämbetsverket följande.

De nu å denna fond redovisade maskinerna utgöra en kapitaltillgång avsedd för beredskapsändamål och synes därför närmast vara jämförbara med de kapitaltillgångar, som redovisas i KATF underställt beredskapsförråd. Ändamålet med såväl maskinerna som förnödenheterna i ett beredskapsförråd är att säkerställa tillverkningen av krigsmateriel under beredskap och krig. Beredskapsförrådet finansieras från ett kontant beredskapskapital, som kan kontinuerligt omsättas genom att i samband med förnödenheternas ianspråktagande för fredsanskaffning och försäljning av överflödiga eller inkuranta varor inflytande medel få disponeras för ersättningsanskaffning. Härigenom gives möjligheter att bibehålla tillgångarnas värde och vidmakthålla avsedd beredskap. Därest maskinparken för beredskapsändamål redovisades på i princip samma sätt, som föreskrivits angående redovisning av förnödenheter i beredskapsförråd, skulle detta innebära att maskinparken hänfördes till ett beredskapskapital, som ställts till armétygförvaltningens förfogande samt att hyresinkomster och försäljningsmedel skulle få användas även till ersättning och förnyelse av maskinparken i princip enligt Kungl. Maj:ts bestämmelser angående medelsredovisning för vissa beredskapsförråd. Härigenom skulle i varje fall vissa möjligheter skapas att vidmakthålla maskinparkens ekonomiska och bered-

skapsmässiga värde. Som framgår av det föregående äro möjligheterna till utnyttjande i fredstid för att på så sätt erhålla inkomsthvor nästan obefintliga vad beträffar produktionsutrustningen för tillverkning av krut och andra explosivämnen. Denna del av maskinparken kan sålunda knappast förnyas genom självfinansiering. Dessutom må framhållas att mera genomgripande förändringar av utrustningen i skuggfabriker knappast låter sig göra utan ändringsarbeten även i själva anläggningarna. Då maskinpark och anläggningar höra intimt samman finnes knappast någon anledning att icke låta maskinparken redovisas på samma sätt som anläggningarna, d. v. s. å fabriksfonden.

Det bör framhållas att, därest maskinparken i övrigt avföres från fabriksfonden och i stället överföres till ämbetsverkets beredskapsförråd, erforderlig ersättningsanskaffning ej helt torde kunna finansieras av inflytande hyresinkomster och försäljningsmedel. Maskinparken är delvis nersliten och i avsevärd utsträckning föråldrad eftersom hittills influtna inkomster (ca 7 milj kr) ej disponerats för ersättningsanskaffning och någon plan för dylik anskaffning icke blivit fastställd. Såvitt armétygförvaltningen har sig bekant har anslag för ersättningsanskaffning i nämnvärd omfattning ej ställts till vederbörande förvaltningsmyndighets förfogande. De maskinanskaffningar, som efter 1953 gjorts medelst ianspråktagande av medel från anslaget: »Engångskostnader för industriell krigsberedskap» hava nämligen enligt ÖB direktiv till krigsmaterielverket avsett utökning av den maskinella kapaciteten inom vissa särskilt trånga sektorer av ammunitionstillverkningen. Med hänsyn till nu framlagda förslag om ändrad redovisning av maskinparken avser ämbetsverket icke att i äskanden för budgetåret 1957/58 upptaga frågan om särskilda medel för ersättningsanskaffning.

Enligt armétygförvaltningens mening skulle en övergång till ett redovisningsförfarande, som möjliggjorde maskinparkens åtminstone delvisa förnyelse genom självfinansiering, icke innebära något avsteg från tillämpade budgetprinciper. Visserligen skulle, om skötseln av den ifrågavarande maskinparken kunde anses hänförlig till statens löpande förvaltningsverksamhet, den hittills tillämpade bruttoprincipen överensstämma med de regler som i princip användes för redovisning av vissa statens inkomster. Maskinparken representerade emellertid uteslutande ett beredskapskapital, som ur beredskapssynpunkt måste vidmakthållas, och skötseln därav kunde på intet sätt anses såsom löpande förvaltningsverksamhet. Som regel hade för beredskapskapital av berörd art självfinansieringsprincipen tillämpats. Ämbetsverket ansåg av angivna skäl den hittills använda redovisningsmetoden varken sakligt eller ekonomiskt riktig.

I ett den 6 februari 1957 i ärendet avgivet utlåtande avstyrkte riksräkenskapsverket den av armétygförvaltningen gjorda framställningen. Riksräkenskapsverket anförde därvid bl. a. att för armétygförvaltningens maskiner i princip borde tillämpas samma ordning för ersättningsanskaffning som för fabriksverkets egna maskiner. Anskaffningen borde således ske med anlåtande av investeringsanslag, som anvisades för ändamålet. De inkomster som uppkommo genom utnyttjandet av fabriksverkets egna maskiner kunde lika litet som de genom uthyrning av armétygförvaltningens

maskiner inflytande inkomsterna direkt tagas i anspråk för ersättningsanskaffning, och medel som inflöto genom försäljning av maskiner kunde icke heller i någotdera fallet direkt disponeras för sådant ändamål. Riksräkenskapsverket erinrade om att beträffande såväl armétygförvaltningens som fabriksverkets egna maskiner gällde, att inkomsterna till den del de motsvarades av årliga avskrivningar av maskinerna och övriga anläggningstillgångar samt försäljningsmedlen till den del de hänförde sig till icke avskrivna försäljningsvärden skulle via investeringsstaten för fabriksfonden tagas i anspråk för täckande av förekommande utgifter för ersättningsanskaffning och nyanskaffning. Riksräkenskapsverket underströk, att på grund av de för fabriksfonden gällande avskrivningsreglerna genom redovisning på fonden av ifrågavarande av armétygförvaltningen förvaltade maskinpark garantier erhöles för att värdet av det kapital som investerades i maskinparken vidmakthölles, samtidigt som möjlighet bereddes att fördela de kostnader för ersättningsanskaffning och nyanskaffning som slutligt skulle belasta fjärde huvudtiteln på det antal år som motsvarade maskinernas ekonomiska livslängd. Enligt riksräkenskapsverkets mening skulle den fasta och konsekvent utformade ordning som gällde för redovisningen av berörda anläggningstillgångar samt deras avskrivning och förnyelse komma att helt sönderbrytas, därest i enlighet med armétygförvaltningens förslag sådana maskiner som beräknades kunna uthyras skulle överföras från fabriksfonden till det beredskapsförråd som förvaltades av armétygförvaltningen. Efter en sådan omläggning skulle kostnaderna för ersättningsanskaffning få bestridas på tre olika sätt, nämligen dels från investeringsanslag för fabriksfonden i vad avser de maskiner som föreslagits skola kvarstå å fonden, dels med anlåtande av hyresinkomster och försäljningsmedel och dels från anslag under fjärde huvudtiteln i vad avser de maskiner som föreslagits skola överföras till beredskapsförrådet.

Vad armétygförvaltningen anfört om att genom medgivande att för ersättningsanskaffning disponera inkomster som erhöles genom uthyrning och försäljning av maskiner skulle skapas möjligheter att vidmakthålla maskinernas värde ur beredskapssynpunkt ansåg riksräkenskapsverket icke såsom något godtagbart skäl för en redovisningsomläggning, då enligt ämbetsverkets uppfattning armétygförvaltningen borde ha möjlighet att erhålla erforderliga medel för ersättningsanskaffning genom utverkande av investeringsanslag för ändamålet. Riksräkenskapsverket kunde icke heller dela armétygförvaltningens mening, att den kapitaltillgång som den ifrågavarande maskinparken utgjorde närmast vore jämförbar med de kapitaltillgångar som beredskapsförråden representerade och att därför de inkomster som inflöto vid uthyrning och försäljning av maskinerna borde få tagas i anspråk för ersättningsanskaffning på samma sätt som de medel som inflöto vid utlämning från ett beredskapsförråd. Enligt riksräkenskapsverkets uppfattning hade armétygförvaltningens maskiner karaktären av

anläggningstillgångar, vilka icke kunde likställas med de i ett beredskapsförråd ingående förnödenheterna, vilka utgjordes av omsättningstillgångar. De från maskinerna härrörande hyresinkomsterna voro därför av en helt annan natur än de vid utlämning ur beredskapsförråd inflytande medlen.

Kungl. Maj:t lämnade genom beslut den 15 februari 1957 den av armétygförvaltningen gjorda framställningen utan bifall.

Revisorernas uttalande. För att av beredskapsskäl säkerställa en tillfredsställande tillverkningskapacitet för försvarets behov ha statsmakterna ansett erforderligt att anvisa betydande belopp till anskaffning av vissa maskiner och verktyg för krigsmaterieltillverkning. Anskaffningen har till övervägande del belastat driftbudgetanslag. Inköpsvärdet av den ifrågavarande materielen har i avrundat tal uppgått till 40 miljoner kronor, vilket belopp är helt avskrivet. Maskinerna ha i stor utsträckning mot ersättning uthyrts till den privata industrien. I fråga om maskinernas redovisning har Kungl. Maj:t på grundval av förslag från organisationsnämnden för den centrala försvarsförvaltningen den 11 mars 1955 meddelat närmare föreskrifter. I det föregående har redogjorts för innehållet i nämnda föreskrifter. De innebära i huvudsak att större delen av maskinparken, med undantag för de maskiner som äro avsedda för driften vid försvarets fabriksverks anläggningar, skall underställas armétygförvaltningen men redovisas på försvarets fabriksfond. Såsom tidigare nämnts har armétygförvaltningen i underdånig skrivelse den 18 juni 1956 hemställt att maskinerna i fråga måtte för redovisning överföras från fabriksfonden till det beredskapsförråd som förvaltas av ämbetsverket. Samtidigt har armétygförvaltningen anhållit att de inkomstthyror och försäljningsmedel som inflyta genom uthyrning eller försäljning av maskinerna och som enligt gällande bestämmelser oavkortat skola inlevereras till statsverket i fortsättningen i överensstämmelse med vad som är fallet i fråga om beredskapsförråden måtte få användas till ersättningsanskaffning. Hyresinkomsterna ha beräknats till omkring 650 000 kronor per år. Ämbetsverket har i detta sammanhang bl. a. framhållit att, eftersom dittills influtna inkomster — ca 7 miljoner kronor — icke disponerats för ersättningsanskaffning och någon plan för dylik anskaffning över huvud icke fastställts, maskinparken blivit delvis nersliten och i avsevärd utsträckning föråldrad. Nämnda förhållanden ha enligt ämbetsverkets mening lett till att maskinerna icke längre i tillräcklig grad kunna anses fylla det beredskapsändamål för vilket de ursprungligen avsetts.

Den av armétygförvaltningen gjorda framställningen lämnade Kungl. Maj:t genom beslut den 15 februari 1957 utan bifall. Till grund för nämnda beslut torde bl. a. ha legat ett av riksräkenskapsverket i ärendet avgivet utlåtande. Riksräkenskapsverket har däri bl. a. framhållit, att för armétygförvaltningens maskiner i princip bör tillämpas samma ordning för ersättningsanskaffning som för försvarets fabriksverks maskiner, d. v. s. anskaff-

ningen bör ske med anlitage av investeringsanslag som anvisas för ändamålet. Ämbetsverket har vidare hävdadt att de kapitaltillgångar som armétygförvaltningens maskiner representera närmast äro att anse som anläggningstillgångar och alltså icke jämförbara med de i ett beredskapsförråd ingående förnödenheterna, vilka utgöras av omsättningstillgångar. De inkomster som inflyta vid uthyrning och försäljning av ifrågavarande maskiner böra därför enligt riksräkenskapsverkets uppfattning icke i redovisningsavseende jämsställas med de vid utlämning ur förråd inflytande medlen.

Enligt revisorernas mening är det självfallet i princip riktigt att, så länge de av armétygförvaltningen övertagna maskinerna redovisas å försvarets fabriksfond, de för nämnda fond gällande förvaltningsföreskrifterna tillämpas i fråga om t. ex. ersättnings- och nyanskaffning. Det må emellertid erinras om att sagda bestämmelser utformats med hänsyn till att huvuddelen av fondens tillgångar utgöras av kapitaltillgångar, d. v. s. att de anskaffats med investeringsmedel, vilket icke är förhållandet beträffande de ifrågavarande maskinerna. Vidare må framhållas att det vid fondens inrättande år 1944 förelåg gynnsammare förutsättningar att utnyttja maskinparken produktivt än vad som senare efter beredskapens upphörande blivit fallet. Det framstår därför som naturligt att maskinerna från början upptogs å fonden, även om de icke voro att anse som produktiva kapitaltillgångar i egentlig mening. Mot bakgrunden av angivna förhållanden synes det revisorerna tveksamt om tillräckliga skäl föreligga att, såsom riksräkenskapsverket föreslagit, för ersättnings- och nyanskaffning anvisa investeringsmedel, allrahelst som i enlighet med i Sverige tillämpade regler krigsmateriel i princip icke skall behandlas som kapitaltillgång. Därest det skulle befinnas lämpligt att för ifrågavarande maskiner även framdeles tillämpa gällande ordning i redovisningshänseende, anse revisorerna därför att medel för ersättnings- och nyanskaffning böra anslås över driftbudgeten. Enligt revisorernas uppfattning är emellertid även en annan lösning av här berörda problem tänkbar, nämligen att avföra maskinerna ur fabriksfonden och överföra dem till en diversemedelstitel för att redovisas efter liknande grunder som tillämpas vid 1. och 2. klassens tygverkstäder, i fråga om vilka den bestämmelsen gäller att gjorda avskrivningar krediteras ett särskilt konto som disponeras av armétygförvaltningen för ersättningsanskaffning.

Ehuru delade meningar kunna råda om vilken redovisningsform som i förevarande fall bör tillämpas, torde någon tvekan icke föreligga i fråga om angelägenheten av att landets krigsindustriella beredskap hålles på en sådan nivå, att industrins produktion av krigsmateriel icke äventyras. Med hänsyn härtill anse revisorerna det vara av största betydelse att här berörda maskiner, vilka äro avsedda att utgöra en viktig produktionsreserv i ett skärpt läge, förnyas och underhållas på sådant sätt att deras beredskapsvärde bibehålles. Därest garantier härför icke skapas, torde det av bered-

skapsskäl i fortsättningen bli nödvändigt att begränsa deras användning under fredstid. Enligt revisorernas mening kan det emellertid ur ekonomisk synpunkt knappast anses försvarligt att på sådant sätt lösa här föreliggande problem. Revisorerna anse därför att sådana åtgärder snarast böra vidtagas som möjliggöra ett fortsatt utnyttjande av maskinerna utan att deras värde som beredskapsfaktor nedgår. I första hand bör i detta syfte utarbetas en plan för maskinernas användning, underhåll och förnyelse. Enligt revisorernas uppfattning bör i samband därmed också undersökas om det icke är möjligt att genom exempelvis modernisering av vissa maskiner skapa förutsättningar för att utnyttja dem i ökad omfattning.

Socialdepartementet

§ 12

Synpunkter på den statliga långivningen till egna hem

I kungörelsen den 24 maj 1957 (nr 359) om egnahemslån m. m. ha meddelats bestämmelser rörande de förutsättningar och villkor som gälla för lån för nybyggnad eller därmed i fråga om resultatet likvärdig, mera genomgripande ombyggnad av enfamiljshus som skall bebos av låntagaren eller av tvåfamiljshus vars ena lägenhet skall bebos av låntagaren. Enligt 5 § må egnahemslån endast beviljas om bostadshus, som uppföres eller ombygges med hjälp av lånet, kan beräknas få stadigvarande användning för bostadsändamål. Enligt 6 § gäller som regel att säkerhet i form av in-teckning i fastigheten skall lämnas för lånet. Fastighetens kreditvärde skall således enligt gällande bestämmelser beaktas vid långivningen.

Till grund för ifrågavarande bestämmelser ligger bl. a. ett uttalande av föredragande departementschefen vid anmälan av propositionen 1953:138 angående anslag för budgetåret 1953/54 till främjande av bostadsförsörjningen m. m. Det heter där i fråga om lokaliseringen, d. v. s. fastighetens belägenhet i förhållande till annan bebyggelse, bl. a. följande.

Av det anförda torde framgå att statligt lån för uppförande av egnahem på den rena landsbygden icke bör vägras enbart av det skälet att efterfrågan på egnahem utanför tätorter på längre sikt möjligen kan förändras på sådant sätt att staten i vissa fall skulle kunna komma att löpa vissa risker. Det är ett önskemål att uttunningen av befolkningen på den egentliga landsbygden icke blir för stor. Allmänt hållna bedömningar av kreditriskerna bör därför icke få fälla utslaget vid prövning av ansökningar om egnahemslån till hus på landsbygden. I de fall då en uppenbart olämplig plats för egnahemmet har valts, bör dock lån icke beviljas. Liksom hittills bör då fråga är om lån till egnahem på jordbruksfastighet hänsyn tagas till den pågående strukturrationaliseringen inom jordbruket. Jag förutsätter, att länsbostadsnämnderna vid prövning av låneansökningar avseende egnahem på landsbygden kommer att beakta de legitima nybyggnadsbehov som där kan föreligga.

I statsutskottets av riksdagen sedermera godkända utlåtande i ämnet (1953:153) framhålles följande.

En allmänt restriktiv inställning till egnahemsbyggandet på landsbygden bör enligt utskottets mening icke få vara vägledande för långivningen. Lika klart är att lån icke bör beviljas, om en uppenbart olämplig plats för egnahemmet har valts. Allmängiltiga normer för bedömning av i vilka fall lån icke bör utgå torde icke kunna uppställas. Det torde få ankomma på länsbostadsnämnderna att med beaktande såväl av vad ovan anförts som av de särskilda omständigheterna i varje enskilt fall avgöra, huruvida lån bör beviljas eller ej. Utskottet godtäger sålunda de av departementschefen angivna riktlinjerna för lån till egnahem på landsbygden.

I Råd och anvisningar angående samverkan mellan lantmäteri- och bostadsmyndigheter m. m., utgivna år 1950 av lantmäteristyrelsen och bo-

stadsstyrelsen i samråd med byggnadsstyrelsen, ha sammanfattats de synpunkter som böra vara vägledande vid prövningen av kreditvärdet. Det heter där bl. a. följande.

Sedan länge förekommer och pågår alltjämt en minskning av de inom de egentliga landsbygdsnäringarna sysselsatta befolkningsgrupperna och en viss inflyttning till städer och övriga tätorter.

På grund av den förutsebara befolkningsutvecklingen, jordbrukets rationalisering och den fortsatta dragningen till tätorterna torde antalet hushåll på den egentliga landsbygden icke komma att öka, såvida icke landsbygdsbefolkningen erhåller nya förvärvsmöjligheter genom förläggning till landsbygden av industri och hantverk samt serviceverksamhet. Behovet av nya bostäder på den egentliga landsbygden torde därför i huvudsak komma att tillgodoses genom förbättring och ombyggnad av befintliga bostäder samt ersättningsbyggnader i anslutning till tidigare bosättningar.

En följd av den sålunda förutsebara utvecklingen blir också att investeringar i bostäder, vilka i förhållande till tätorter och kommunikationer eller på rena landsbygden belägna småföretag äro mindre välbelägna, sannolikt komma att vara förenade med betydande risker därest det aktuella bostadsbehov, som skall tillgodoses, icke föränledes av sysselsättning inom de primära näringarna jordbruk och skogsbruk samt därav betingad serviceverksamhet.

I samband med den statliga långivningen har det hittills ansetts angeläget att verkställa granskning av samtliga tomtplatser med hänsyn till belägenhet och beskaffenhet. En sådan granskning har befunnits särskilt betydelsefull då fråga är om tomtplatser utanför de egentliga tätorterna, där avstånden till arbetsplats, skolor m. m. kunna bli betydande. Såsom en bedömningsgrund har man i sådana fall infört jämväl frågan om kreditvärdigheten hos det tilltänkta låneobjektet. En bebyggd fastighet säges ha lågt kreditvärde om efterfrågan på fastigheten vid en eventuell försäljning kan väntas bli så ringa, att därvid icke kan erhållas ett pris för fastigheten, som någorlunda motsvarar priset för liknande fastigheter med bättre belägenhet. I sådana fall riskerar i första hand den enskilde att vid en framtida försäljning förlora hela eller större delen av sitt i fastigheten nedlagda kapital. Men även för en långgivare innebär belåning av sådana mindre välbelägna fastigheter stora risker.

Vad nu sagts får emellertid icke uppfattas så, att det allmänna i samband med långivningen icke vore berett att taga risker för tillgodeende av vissa sociala önskemål. Sådana risker böra i viss omfattning tagas, men det är angeläget att icke i onödan öka risktagandet genom att bevilja lån till bostäder med uppenbart ringa kreditvärdighet. En viss familjs speciella sysselsättningsförhållanden och även andra omständigheter kunna motivera ett för övrigt icke försvarligt risktagande.

Huvudsynpunkten på frågan om kreditvärdigheten är att ifrågavarande låneobjekt bör vara så beläget att det utan uppenbart risktagande för långgivaren eller låntagaren kan förväntas komma att få stadigvarande användning för avsett ändamål.

Frågan om beviljandet av egnahemslån sammanhänger även intimt med samhällsplanering och samhällsbyggande. Syftet med byggnads- och jorddelningslagstiftningen är bl. a. att främja tillkomsten av välbyggda samhällen, som tillgode högt ställda krav hygieniskt, ekonomiskt och socialt,

samt att förhindra uppkomsten av illa planerade eller från allmän synpunkt ej önskvärda samhällsbildningar.

De materiella kraven på avstyckning för bostadsändamål vid glesbebyggelse, vilka äro av särskilt intresse i förevarande sammanhang, inskränka sig till det för avstyckning generellt gällande s. k. allmänna lämplighetskravet i 19 kap. 2 § andra stycket jorddelningslagen, att styckningsdel skall till omfång och beskaffenhet i övrigt samt med hänsyn till belägenheten vara sådan att den bildar fastighet, som är varaktigt lämpad för sitt ändamål.

I de nämnda anvisningarna anföres i fråga om denna föreskrift bl. a. följande.

Kravet på varaktig lämplighet innebär nämligen att det skall vara troligt, att även framtida ägare skall finna med sin fördel förenligt att utnyttja den tilltänkta fastigheten för samma ändamål. Belägenheten skall alltså vara acceptabel med hänsyn till de anspråk, som i allmänhet uppställas. Där emot torde man med stöd av jorddelningslagens bestämmelser icke vara berättigad vägra avstyckning endast på den grund, att köparen av en tomtplats kan förväntas göra en kanske relativt betydande förlust vid en framtida försäljning av tomtplatsen med därå uppförd byggnad. I begreppet belägenhet torde icke blott läget i terrängen (i backe, på kulle, i dalsänka o. s. v.) anses höra ingå utan även läget i vidare bemärkelse, varvid kommer under bedömande avstånd till allmän väg, till järnvägsstation, buss-hållplats, skola, affärer o. s. v.

Riksdagens revisorer ha funnit det vara av intresse att genom besök i vissa län inhämta närmare kännedom om hur angivna direktiv kommit tillämpas i praktiken. Resor ha därför i sådant syfte företagits i Södermanlands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Örebro, Jämtlands och Västerbottens län. Revisorerna ha därvid varit i tillfälle att bl. a. genom besök på respektive platser taga del av ett stort antal låneärenden, där lokaliseringssynpunkterna spelat en väsentlig roll. Av dessa ärenden torde redogörelse få lämnas för följande.

Södermanlands län

Gnesta köping (3 241 innevånare den 1 januari 1958). Tomtplatsen är belägen vid en biväg till länsväg nr 225 ungefär mitt emellan Gnesta köping (tätorten) och Björnlunda stationssamhälle men omkring 5 km från köpingens centrum. Goda landsvägsförbindelser finnas. Sökanden, som är anställd som bonare i Gnesta, har förvärvat tomten av svärfadern, från vilkens jordbruksfastighet den är avstyckad. Daga Härads Sparbank erbjöd fullt bottenlån och byggnadskreditiv. Lån för ett egna hem på en närbelägen tomt har tidigare beviljats. Vid länsbostadsdirektörens och kamrerrarens hos länsbostadsnämnden besök på platsen bedömdes denna icke vara så avlägset belägen, att allmänna kreditvärdesynpunkter borde ge anledning till avslag. Om man emellertid såge avståndet till tätorter med skolor

och affärer m. m. i förening med en viss närhet till gårdens ekonomibyggnader och gödselstad, kunde viss tveksamhet anses befogad. Tomtplatsen besöktes därför även av nämndledamöter och företrädare för olika länsmyndigheter, med vilka nämnden samarbetar, vid länsbostadsnämndens årliga resa i juni 1958. Resultatet av bedömningen vid detta tillfälle blev att egnahemslån borde kunna beviljas, vilket skedde i september 1958 efter viss komplettering beträffande vattenförsörjningen, som icke från början var tillfredsställande planerad.

Rönö kommun (2 770 innevånare den 1 januari 1958). Fastigheten är belägen i tätortsbildningen vid Lids kyrka, där affär, skola och ett nybyggt pensionärshem finnes; avståndet till Nyköping är ca 15—20 km. Sökanden drev lanthandel i ett äldre hus på samma fastighet. Sedan detta hus nedbrunnit, söktes egnahemslån för nybyggnad, innehållande bostadslägenhet samt affärslokal jämte lager. På tillstyrkan av förmedlingsorganet, som uppgav sig ha fått de bästa upplysningar om sökanden, meddelades preliminärt beslut om egnahemslån i september 1954. Lånet utanordnades i januari 1956.

Oaktat Rönö är en avfolkningskommun, ansågs egnahemslån i tätortsbildningen vid Lids kyrka icke kunna nekas ur kreditvärdesynpunkt. Det visade sig emellertid att sökanden efter nybygget ej åter kunde driva upp affärsrörelsen på tillfredsställande nivå, troligen bl. a. beroende på konkurrensen från en annan affär strax intill. Sökanden gjorde konkurs år 1957, och på våren 1958 nödgades länsbostadsnämnden att vid exekutiv auktion inropa fastigheten för 50 000 kronor; inget annat bud förekom. För att täcka statens fordran skulle ha behövts en köpeskilling av ca 85 000 kronor.

I syfte att täcka nämndens fordringar har först prövats möjligheten att kommunen skulle förvärva fastigheten och efter ombyggnad av affärslokalen använda den till lärarbostäder. Då detta projekt icke synes kunna realiseras, har fastigheten utannonserats, men försäljning har ej varit möjlig. F. n. undersökas förutsättningarna för att kommunen tills vidare skall hyra fastigheten för kommunalkassör och kommunalexpedition. Denna expedition kommer emellertid på längre sikt att flyttas till annan plats.

Göteborgs och Bohus län

Kville kommun (4 849 innevånare den 1 januari 1958). Sökanden är lantbrukare, fastigheten omfattar 12 hektar åker och 5,5 hektar skog. Avståndet till Fjällbacka (750 inv.) är omkring 7 km. Fastighetens taxeringsvärde är 23 900 kronor, sökandens skuld vid tidpunkten för ansökan om egnahemslån uppgick till 35 000 kronor, varav statligt garantilån 23 000 kronor. Länsbostadsnämnden har beviljat denne ett egnahemslån med en övre lånegräns av 62 000 kronor (år 1956). Lantbruksnämnden, som tidigare hade beviljat sökanden lån till förvärv av fastigheten, hade från början icke ansett sig böra tillstyrka annat bostadsstöd än förbättringslån men har

icke motsatt sig, att lånet beviljades. Det påpekas dock att saluvärdet på fastigheten efter en ombyggnad ligger icke obetydligt under 50 000 kronor. Sökanden har fem små barn, varför hans egna bostadskostnader med anledning av ombyggnadslånet tack vare familjebostadsbidrag bli små och väsentligt mindre än vid ett genomgripande förbättringsföretag. Huset var helt obeboeligt utan en relativt kostnadskrävande upprustning.

Ekonomibyggnaderna på gården äro dåliga; en nödvändig reparation av dessa beräknas kosta 20 000 kronor.

Vette kommun (5 301 innevånare den 1 januari 1958). Under hänvisning till lantbruksnämndens avstyrkande avslogs en framställning från en lantbrukare om egnahemslån för nybyggnad i Lilla Holma. Lantbruksnämnden ansåg, att en nybyggnad skulle föregripa en framtida rationalisering. Fastigheten (om 8 hektar åker och 13 hektar skog) anses icke bärkraftig. Ekonomibyggnaderna bedömdes som bristfälliga. Utbudet av fastigheter i norra länsdelen ansåges troligen bli större än efterfrågan, vilket bl. a. skulle medföra risker vid högbelåning av denna typ av jordbruk. Sökanden besvärade sig och anförde bl. a., att han idkade hönsskötsel som "huvudnäring" och att han icke vore beroende av några ekonomibyggnader utöver hönseriet, som vore nybyggt. Länsbostadsnämnden anförde med anledning av besvären, att kreditvärdet på en avstyckad tomt visserligen i och för sig vore svagt men att det icke bedömdes vara förenat med någon risk att lämna egnahemslån i detta fall (skulden å fastigheten var då 7 500 kronor, taxeringsvärde 20 300 kronor), varför frågan vore av jordpolitisk natur; nämnden ställde inget yrkande. Bostadsstyrelsen upphävde efter lantbruksstyrelsens hörande länsbostadsnämndens beslut och visade ärendet åter för ny behandling. Erforderligt lån har numera beviljats.

Älvsborgs län

Svansjö kommun (2 522 innevånare den 1 januari 1958). Öxabäck och Torestorp äro tätorter i kommunen. Övervägande delen av befolkningen har sin utkomst inom jordbruket och genom hemarbete. En del har sysselsättning inom industrien i Kinna och Skene köpingar, dit avståndet är ca 2 mil. Jordbruket består av små bruksenheter, de flesta under 20 hektar. Det aktuella ärendet avser nybyggnad av eget hem i Älekulla; låntagaren har sin utkomst som chaufför i Kinna. Avståndet mellan arbetsplatsen och hemmet är ca 2,5 mil. Älekulla är en typisk glesbygd utan andra sysselsättningsmöjligheter än jordbruk och hemarbete. Nämnden ställde sig mycket tveksam inför lånefrågan. Platsen besöktes av nämnden, innan beslut fattades. Först efter starka påtryckningar från kommunen bifölls framställning om lån.

Vårgårda kommun (8 012 innevånare den 1 januari 1958). Befolkningen erhåller sin utkomst genom jordbruket. Detta ärende gäller nybyggnad av mangårdsbyggnad å en jordbruksfastighet. Denna är enligt lantbruksnämnden

den ett övergångsjordbruk med dåligt byggnadsbestånd. Skogen är uthuggen. Stora svårigheter att klara de skulder fastigheten åsamkas genom nybyggnad ha ansetts föreligga. Vid en uppdelning av jordbruket på grannarna saknar bostadshuset som särskild fastighet varje värde. Länsbostadsnämnden har avslagit låneframställningen, men ärendet har återförvisats av bostadsstyrelsen med föreläggande för nämnden att bevilja lån.

Örebro län

Ett av de ärenden som varit aktuella i detta län har revisorerna funnit vara av den karaktär, att det kommer att redovisas i särskild ordning.

Jämtlands län

Ströms kommun (8 254 innevånare den 1 januari 1958). Harrsjön är en skogsby med ca 125 innevånare. Befolkningen erhåller sin utkomst huvudsakligast genom skogsarbete. Under åren 1949—1957 ha tio nybyggnader uppförts med stöd av egnahemslån. Härjämte har ett egnahemslån för ombyggnad beviljats samt även fyra förbättringslån. Bostadsbeståndet var tidigare dåligt men har genom nybyggnader och ombyggnader undergått en väsentlig förbättring. Byn anses numera livskraftig och någon folkminskning har icke under de senaste åren kunnat konstateras. Skola och affärer samt ett gemensamt badhus finnas i byn. Ur skogsbrukets synpunkt har det bedömts angeläget, att byns utveckling och fortsatta bestånd understödas.

Innan länsbostadsnämnden beviljade det första egnahemslånet för nybyggnad i Harrsjön, gjordes omfattande utredningar angående förutsättningarna för byns möjligheter att bestå och utvecklas. Dessa utredningar gävo vid handen, att befolkningen kunde räkna på att få jämn och god sysselsättning i skogarna runt om byn och att det vore av intresse att tillgången på arbetskraft för skogsbrukets behov inom detta område tryggades. Det har senare visat sig att byn "fått nytt liv" och att utvecklingen gått i avsedd riktning.

Sjulsåsens by, som är belägen inom *Frostvikens kommun* (2 673 innevånare den 1 januari 1958), består av några få gårdar; skola och affärer saknas. Avståndet till sådana är 25 km. Innan regleringsdammen uppfördes vid Bågedeforsen, fanns där en fiskodling; fiske bedrevs i forsen. Fiskeintressenterna hade vid forsen uppfört en del byggnader, en inrymmande pensionat samt en bostad för tillsyningsmannen. I samband med reglering av forsen försåldes anläggningarna till regleringsföreningen.

Den tidigare av en fiskeklubb anställda tillsyningsmannen anställdes av regleringsföreningen som dammvakt. Då han saknade egen bostad, gjorde han framställning om egnahemslån för nybyggnad å tomt som gratis upplåtits åt honom av föreningen. Länsbostadsnämnden ställde sig mycket tveksam till framställningen med hänsyn till fastighetens belägenhet. Efter ingående utredningar och efter att ha inhämtat upplysningar av reglerings-

föreningen angående dammvaktens försörjningsmöjligheter m. m. fann länsbostadsnämnden skäligt bevilja det sökta lånet.

Västerbottens län

Dorotea (5 738 innevånare den 1 januari 1958). Lövsjö, en by i kommunen, belägen 500 m från allmänna vägen Risbäck—Borgafjäll, 16 km väster om Risbäck samt 9 km till närmaste grannar i Tvärsele och Båtas. I Lövsjö har de senaste åren funnits en bebodd fastighet. Två söner till ägaren av denna fastighet anhöllo år 1957 om egnahemslån för uppförande av var sitt bostadshus. Den ene sonen övertog faderns jordbruksfastighet och den andre var ägare till en intilliggande mindre jordbruksfastighet. Efter hörande av lantbruksnämnden och efter viss utredning beviljade länsbostadsnämnden de begärda egnahemslånen. Nämnden hade därvid haft att taga ställning till frågan, om egnahemslån över huvud taget skulle beviljas i Lövsjö och i så fall om två egnahemslån skulle beviljas. Främst i syfte att förbättra trivseln på platsen ansågs det, att lån borde beviljas till båda sökandena.

Granberget är beläget inom samma kommun vid enskild väg, ca 3 km öster om allmänna vägen Storbäck—Strömnäs. Byn består av tre gårdar; ägarna av dessa äro bröder. Lantbruksnämnden har enligt uppgift lämnat lån till två ladugårdar på en sämjedelad fastighet i byn utan att kontakt tagits med övriga länsmyndigheter.

Sökanden, som är gift och har fyra minderåriga barn, äger ett mindre bostadshus å en tomt, som nyligen avstyckats. Vid avstyckningen uppgav sökanden, att han ej ämnade söka statligt egnahemslån till nytt bostadshus. Med hänsyn till belägenheten har tveksamhet uppstått, om egnahemslån, som numera sökts, bör beviljas. Beslut i ärendet hade vid tidpunkten för besöket å platsen ännu ej meddelats.

Revisorernas uttalande. Enligt de förutsättningar och villkor som gälla i fråga om egnahemslån må dylikt lån endast beviljas om bostadshus, som uppföres eller ombygges med hjälp av lånet, kan beräknas få stadigvarande användning för bostadsändamål; vidare skall säkerhet i form av in-teckning lämnas för lånet. Fastighetens kreditvärde skall med andra ord beaktas vid långivningen. Bland de faktorer som komma in i bilden vid prövningen av detta värde ingår även fastighetens lokalisering, d. v. s. dennas belägenhet i förhållande till annan bebyggelse. Frågan härom har under senare år uppmärksamrats i skilda sammanhang; den har sålunda bl. a. vid upprepade tillfällen föranlett diskussioner i riksdagen. De uttalanden från statsmakternas sida som härutinnan skola vara vägledande återfinnas i den förut omnämnda propositionen 1953: 138 samt statsutskottets utlåtande nr 153 med anledning därav. Det heter i propositionen, att då fråga är om egnahemslån till hus på landsbygden lån icke bör beviljas, då en uppenbart

olämplig plats för egnahemmet valts. Uttrycket "uppenbart olämplig plats" är till sin natur sådant, att någon entydig tolkning av dess innebörd icke är möjlig; för tydlighets skull bör dock framhållas att uttrycket knappast tar sikte på sådana fall, där fråga är om tomtplatsens själva beskaffenhet. Såsom statsutskottet framhöll i sitt nämnda utlåtande ankommer det på länsbostadsnämnderna att med beaktande av departementschefens nyss återgivna uttalande och omständigheterna i varje enskilt fall avgöra, huruvida lån bör beviljas eller ej. Till ledning för nämndernas verksamhet härutinnan har, såsom framgår av det föregående, bostadsstyrelsen gemensamt med lantmäteristyrelsen utfärdat vissa anvisningar.

Mot bakgrunden av den förda diskussionen och då nu gällande direktiv i ämnet tillämpats under så lång tid, att viss erfarenhet därav bör ha vunnits, ha revisorerna funnit det vara av intresse att genom besök i vissa län närmare informera sig om hur nämnda normerande uttalanden kommit att tillämpas vid långivningen till egnahem. I anslutning till de iakttagelser som därvid gjorts ha revisorerna ansett sig böra sammanfatta sin syn på här avsedda frågor, vilka med hänsyn till den pågående samhällsutvecklingen uppenbarligen måste antagas få stor betydelse jämväl i framtiden.

Det är enligt revisorernas mening två huvudsynpunkter som i första hand böra beaktas vid en diskussion av förevarande spørsmål, nämligen dels de risker som ur statsekonomisk synpunkt äro förenade med långivningen till egnahem, dels angelägenheten av att åstadkomma en ur olika synpunkter lämplig bebyggelse. Helt allmänt kan konstateras, att ett tillgodoseende av sistnämnda synpunkt även innebär, att de ekonomiska riskerna elimineras i väsentlig grad. I syfte att ge en uppfattning om storleken av dessa må erinras, att statens utestående fordringar i egnahemslån f. n. uppgå till över två miljarder kronor.

En fastighet har en sådan livslängd, att man vid övervägande av frågan huruvida lån bör medgivas icke kan beakta enbart den lånesökandes intressen. Jämväl förhållandena sådana de kunna gestalta sig i framtiden måste tagas med i bilden. Fastigheten måste med andra ord beräknas få varaktig användning för sitt ändamål. Detta krav ansluter sig således till det villkor som i jorddelningslagen uppställts för avstyckning vid glesbebyggelse.

Det är enligt revisorernas mening naturligt, att den som önskar utnyttja befintliga lånemöjligheter måste finna sig i att samhällets organ vid bedömande av lånefrågan tager hänsyn till även andra förhållanden än dem som åberopas av den lånesökande och som ofta kunna vara av så speciell art, att det knappast tillkommer samhället att tillgodose dem. Vidare bör i detta sammanhang erinras, att långivningen under de senaste åren skett under en i stort sett fortlöpande högkonjunktur. Förändrade samhällsekonomiska förhållanden kunna möjligen komma att ändra förutsättningarna för långivningen. Å andra sidan är det uppenbart, att vissa risker måste

tagas för att tillgodose sociala önskemål; hela vår bostadspolitik har f. ö. som bekant en starkt social inriktning.

Då man har att bedöma de ekonomiska konsekvenserna av ett bostadsföretag är det nödvändigt att även uppmärksamma, att med varje bosättning följa andra utgifter än de som direkt sammanhånga med själva husbygget. En olämplig lokalisering kan sålunda medföra ökade utgifter för samhället i form av kostnader för skolskjutsar, läkarvård o. s. v. Det är vidare ett självklart krav att bebyggelse lokaliseras på sådant sätt, att befintliga eller projekterade vatten- och avloppsanläggningar kunna utnyttjas i avsedd omfattning.

Det förtjänar i detta sammanhang framhållas, att de bostadspolitiska organen ha en viktig uppgift att fylla, när det gäller upplysningsverksamhet på detta område. Erfarenheten synes f. ö. visa, att en lånesökande som till följd av länsbostadsnämndernas direktiv nödgas bygga ett eget hem på annan plats än den ursprungligen avsedda oftast med tillfredsställelse accepterar nämndens inställning, därest han tillräckligt informeras om de vådor som kunna vara förbundna med en olämplig tomtplats.

Det göres stundom gällande att nu anförda synpunkter, som i väsentlig mån anknutits till statsverkets intressen, skulle stå i motsatsförhållande till de kommunala. En sådan uppfattning är emellertid enligt revisorernas mening icke hållbar. Såsom är allmänt känt pågår bl. a. till följd av jordbrukets rationalisering en uttunning av befolkningen på landsbygden. Oavsett politisk uppfattning råder allmän enighet om att icke önskvärda konsekvenser komma att uppstå, därest denna utveckling fortsätter alltför länge; det göres f. ö. stundom gällande att den redan gått för långt. Revisorerna ha icke anledning att taga ställning till hur därmed må förhålla sig. Det kan dock konstateras, att det ur landsbygdssynpunkt måste vara ett betydande intresse, att landskommunerna kunna bibehålla ett tillräckligt befolkningsunderlag, som gör det möjligt för dem att åstadkomma sådana levnadsbetingelser som icke blott uppmuntra till kvarboende på landsbygden utan även kunna locka till viss utflyttning från städer och andra större tätorter. Speciellt med tanke på ungdomen och dess betydelse för landsbygdens framtid är det nödvändigt, att landskommunerna få förutsättningar att ordna med sådana gemensamhetsanordningar som kunna bidra till att ungdomen kvarbliver på landsbygden. Erfarenheten visar att möjligheterna härtill äro större, om bebyggelsen lokaliseras på lämpligt sätt. Vid överläggningar som revisorerna haft med representanter för större skogsbolag har framkommit, att det är lättare att exempelvis åstadkomma livskraftiga s. k. skogsarbetarbyar, om dessa anslutas till redan befintlig bebyggelse än om man söker skapa helt nya centralorter inom en kommun. Det säger sig f. ö. självt, att ju mer man satsar på en enda sådan centralort, desto större äro förutsättningarna för att man skall kunna giva denna en tillfredsställande standard i olika hänseenden. Denna uppfattning delas

uppenbarligen av ansvariga kommunalmän, även om kommunindelningsreformen fört med sig speciella problem i detta avseende. Utredningar som utförts i olika sammanhang ge även vid handen, att handel och hantverk i väsentlig grad äro beroende av tillräckligt stora tätorter för att kunna erbjuda en tillfredsställande service. I anslutning till vad sålunda anförts må understrykas det angelägna i att länsbostadsnämnderna realistiskt söka bedöma den framtida utvecklingen i fråga om bebyggelselokaliseringen, när det gäller att bevilja lån till hus avsett att innehålla även affärslokaler. I annat fall föreligga risker för betydande felinvesteringar.

Under senare år har en medveten strävan förelegat att om möjligt förlägga industri till landsbygden. Arbetsmarknadsmyndigheterna ha bl. a. genom sin rådgivningsverksamhet sökt att verksamt bidra därtill. En fortsatt sådan utveckling är ur olika synpunkter önskvärd, i den mån tillräckliga förutsättningar därför finnas. Man bör dock icke förbise att vid nyetablering av företag vissa problem kunna uppkomma i fråga om bostadsbebyggelsens lämpliga lokalisering. Revisorerna vilja därför understryka betydelsen av det samarbete som redan förekommer mellan nämnda myndigheter och länsbostadsnämnderna; av vikt är givetvis att även företagareföreningarna i sin verksamhet beakta dessa synpunkter.

Såvitt revisorerna kunnat konstatera ha här redovisade synpunkter i stort sett beaktats av de länsbostadsnämnder vilkas verksamhet närmare studerats. Givetvis ha inom denna verksamhet förekommit även sådana låneärenden, beträffande vilka olika meningar kunna råda; avgörande för ställningstagandet i ett tveksamt fall måste alltid bli, vilken synpunkt som skall anses väga tyngst. Det kan då ofta bli beroende på t. ex. intresseinriktningen hos vederbörande vilket beslut som till sist fattas. Men oavsett dessa fall bör den bedrivna lokaliseringspolitik, vilken måste — och detta anse sig revisorerna särskilt böra framhålla — vara till gagn för landsbygdens framtid, med all kraft fullföljas, och detta gäller givetvis icke blott i här aktuella län utan även i landet i dess helhet. Med den inställning nämnderna i regel synas intaga till förevarande spörsmål tala goda skäl för att så även skall bli fallet. Här må jämväl erinras om att nämnderna ha en sådan sammansättning, att man kan utgå från att de lokala synpunkterna i tillbörlig mån bli beaktade. Särskilt med hänsyn härtill måste det enligt revisorernas mening föreligga synnerligen starka skäl för att överordnad myndighet skall upphäva av vederbörande länsbostadsnämnd fattat beslut i ärende rörande lokalisering.

I det föregående ha revisorerna understrukit betydelsen av samarbete mellan bl. a. arbetsmarknadsmyndigheterna och länsbostadsnämnderna i ärenden av förevarande natur. Än angelägnare framstår detta samarbete mellan de bostadspolitiska och de jordbrukspolitiska organen, något som f. ö. understrukits även från riksdagens sida. Revisorerna ha emellertid fått kännedom om sådana fall, där vederbörande lantbruksnämnd vid överlä-

telse av jordbruksfastighet i rationaliseringssyfte icke i tillräcklig grad beaktat, huruvida den nödvändiga bostadsförbättring som redan på ett tidigt stadium av ärendets handläggning måste ha varit uppenbar även för lantbruksnämnden kunde anses svara mot fastighetens framtida avkastning. Ett av dessa ärenden har befunnits vara av den karaktär, att revisorerna ansett påkallat att redovisa det i särskild ordning; till denna redogörelse torde här få hänvisas. De sålunda gjorda iakttagelserna ge revisorerna anledning att understryka det synnerligen angelägna i att lantbruksnämnderna före påbörjande av rationaliseringsföretag noga beakta de konsekvenser en tillfredsställande lösning av bostadsfrågan kan få för jordbrukets framtida avkastning. Det kan vidare ifrågasättas, huruvida icke de anvisningar som gälla för samarbetet mellan lantbruksnämnder och länsbostadsnämnder och som utfärdats år 1949 av lantbruksstyrelsen i ljustet av numera vunna erfarenheter böra ersättas av nya sådana, utfärdade gemensamt av lantbruksstyrelsen och bostadsstyrelsen. De förut omnämnda anvisningarna angående samverkan mellan lantmäteri- och bostadsmyndigheter m. m. synas i åtskilliga hänseenden kunna tjäna som förebild härför. Det kan f. ö. konstateras, att samarbetet mellan å ena sidan de bostadspolitiska organen och å andra sidan lantmäteri- och övriga planmyndigheter i stort sett synes vara gott, även om jämväl på detta område förekommit fall som kunna ge anledning till erinran. Som en förklaring till att samarbetet i vissa fall icke synes ha varit helt ändamålsenligt må erinras, att länsbostadsnämnderna i sin långivande verksamhet i några hänseenden äro skyldiga att uppställa högre krav på tomtplatsen än vad lantmäteri- och planmyndigheterna i sin verksamhet för fastighetsbildning kunna göra med stöd av jorddelnings- och byggnadslagarna.

Som en sammanfattning av sålunda gjorda iakttagelser må erinras, att enligt nu gällande direktiv egnahemslån må vägras endast i det fall en uppenbart olämplig plats valts. Även om man från länsbostadsnämndernas sida tydligen strävar efter att giva detta uttryck och de i anslutning därtill meddelade anvisningarna en så entydig tolkning som möjligt, måste dock stora svårigheter uppkomma vid bestämmelsernas tillämpning. Å andra sidan bör framhållas, att vilka regler som än gälla i detta avseende det i största utsträckning måste ankomma på de tillämpande myndigheterna att på grundval av desamma finna praktiska lösningar. Det kan likväl ifrågasättas, om det icke vore lämpligt att giva direktiven en mera positiv innebörd och icke som nu är fallet en helt negativ. Revisorerna anse sig icke kunna hysa någon bestämd uppfattning om hur dessa nya direktiv böra närmare utformas. Helt allmänt må dock framhållas att innebörden bör vara sådan, att den möjliggör för de bostadspolitiska organen att bidra till en aktiv utveckling av landsbygden. Det torde få ankomma på bostadsstyrelsen att på grundval av vad här anförts och efter hörande av länsbostadsnämnderna framlägga erforderliga förslag i ämnet.

§ 13

Handläggningen av visst låne- och bidragsärende

Revisorerna ha i ett annat avsnitt av sin berättelse framfört vissa synpunkter på den statliga långivningen till egnahem, varvid understrukits betydelsen av samarbete mellan de bostadspolitiska och de jordbrukspolitiska organen. Uttalandet har närmast föranletts av att revisorerna fått kännedom om sådana fall, där vederbörande lantbruksnämnd vid överlåtelse av jordbruksfastighet i rationaliseringssyfte icke i tillräcklig grad beaktat, huruvida den nödvändiga bostadsförbättring som redan på ett tidigt stadium av ärendets handläggning måste ha varit uppenbar även för lantbruksnämnden kunde anses svara mot fastighetens framtida avkastning. I nämnda avsnitt av berättelsen har framhållits, att ett av dessa ärenden befunnits vara av den karaktär, att revisorerna ansett påkallat att redovisa det i särskild ordning. Revisorerna vilja nu lämna denna redovisning.

Fastigheten 5/96 mtl av Fillmansboda 1: 6 i Fellingsbro kommun i Örebro län — belägen vid enskild väg, omkring två km från allmänna vägen Rockhammar—Gällingsjötorp och omkring sju km från Sällinge järnvägsstation — omfattar 15 hektar åker, 6 hektar naturlig äng, 23,5 hektar skogsmark och 5,5 hektar övrig mark eller tillsammans 50 hektar.

Till lantbruksnämnden i Örebro län inkom den 12 april 1949 från dåvarande ägaren av nämnda fastighet, här kallad A., en ansökan om lånegaranti för amorteringslån och avskrivningslån; lånen voro avsedda till att bestrida kostnaderna för ombyggnad av svinhus med magasin. Taxeringsvärdet å fastigheten var vid denna tidpunkt 18 500 kronor, varav skogsvärde 3 500 kronor. Genom beslut den 20 juni 1949 beviljade lantbruksnämnden sökanden statlig lånegaranti för ett rationaliseringslån om 6 000 kronor. Som säkerhet för lånet skulle lämnas en inteckning i fastigheten å ett belopp av 8 100 kronor, vilken inteckning med avseende å förmånsrätten skulle vara belägen inom ett intecknat kapitalbelopp av 29 100 kronor. Amorteringstiden fastställdes till 20 år fr. o. m. år 1951. Vidare erhöll sökanden ett avskrivningslån å 2 100 kronor.

På därom gjord anhållan beviljade lantbruksnämnden genom beslut den 17 april 1950 A. ytterligare statlig lånegaranti med 700 kronor mot inteckning i fastigheten å 900 kronor inom ett intecknat kapitalbelopp av 28 500 kronor ävensom ett avskrivningslån å 200 kronor. Båda lånen voro avsedda till att möjliggöra ett fullföljande av ombyggnaden av svinhuset.

A. inkom sedermera med ytterligare en ansökan om avskrivningslån och lånegaranti i samband med elektrisk installation i ekonomibygnaden och

bostadshus. Genom beslut den 28 april 1952 beviljades sökanden statlig lånegaranti för ett rationaliseringslån om 1 000 kronor. Såsom säkerhet lämnades inteckning i fastigheten om 1 640 kronor, liggande inom ett in-tecknat kapitalbelopp av 30 140 kronor. Dessutom erhöll A. ett avskrivningslån å 640 kronor. A. försålde emellertid fastigheten, varför den sist-nämnda lånegarantien ej kom att utnyttjas. Ej heller utbetalades avskrivningslånet. I samband med fastighetens försäljning fullgjorde A. de skyl-digheter som ålågo honom till följd av ovannämnda lånegarantier.

Genom köpekontrakt den 18 juni 1952 försålde A. fastigheten till en person, här kallad B., för en köpeskilling av 41 800 kronor; samtidigt över-tog B. vissa inventarier till ett belopp av 3 200 kronor. Köpeskillingen skulle erläggas dels genom övertagande av lån om sammanlagt 32 430 kronor och dels genom kontant betalning av 12 570 kronor. B. erhöll genom lantbruks-nämndens beslut den 27 augusti 1952 tillstånd att förvärva fastigheten, vars taxeringsvärde vid denna tidpunkt var 27 400 kronor, härav skogsvärde 5 600 kronor.

Beträffande B:s person framgår av handlingarna följande. Han är född år 1919; han var under åren 1935—1947 anställd som jordbruksarbetare vid en och samma gård; under tiden den 3 september 1947—den 27 juni 1952 innehade han anställning som maskinformare vid ett industriföretag i Örebro, i båda fallen med goda vitsord.

I en den 23 juni 1952 dagtecknad ansökan, vilken inkom till lantbruks-nämnden den 12 juli 1952, anhöll B. dels om lånegaranti för förvärv av jordbruksegenahem för ett lån om 25 300 kronor, dels om lånegaranti för ett driftslån om 3 200 kronor. Som säkerhet erbjödos inteckningar; amor-teringstiden angavs till 20 respektive 8 år. I ansökan uppgavs beträffande mangårdsbyggnadernas beskaffenhet följande:

Timmer, brädf., på stensockel. Tegeltak. Tre rum och kök. Kök och 1 rum m.serat. Två rum behöver rustas o. y-tak, behöver överses.

Beträffande ekonomibyggnadernas beskaffenhet angavs följande.

Nytt svinhus. Ladug. o. loglänga, hönshus o. vedbod bra men delvis dåliga tak, som på hönsh. och vedb. bör lägg. om.

På den tryckta ansökningshandlingen finnes vidare en kolumn, som upp-tager följande text: "Jag har för avsikt att vidtaga följande förbättringar på byggnaderna." Vid denna text har angivits följande.

Omläggning resp. rep. av taken: Mang.byggn., hönsh. o. vedboden ome-delbart. (Iordn.ställ. av de 2 rummen i M-g.byggn. avses utf. eft. hand).

I den kolumn som upptager texten "Beräknad kostnad härför" har an-givits 500 kronor.

Enligt ett till akten i ärendet hörande blyertsskrivet besiktningsinstru-ment har fastigheten den 17 juli 1952 besiktigats av dåvarande lantbruks-direktören i Örebro län i närvaro av köpare och säljare. Instrumentet har bl. a. följande text

Värdering:

30 tnl åker å 300:—	= 9 000:—
20 tnl bete å 100:—	= 2 000:—
50 tnl skog enl. Skogsv.stn	= 23 000:—
Bostadshus	= 6 000:—
Ekonomibyggnader	= 9 000:—
	<hr/>
	49 000:—

Köpeskilling 45 000:—

Bottenlån	16 500:—	
Lånegaranti	<u>25 300:—</u>	tillstyrkes
	41 800:—	

Driftslån	<u>3 200:—</u>	tillstyrkes
S:a gar.	28 500:—	

Nederst på samma sida finnes följande anteckning. 30/7 1952 Samtal ang. sökandens kvalifikation med arrendatorn från Solberga. — — — — — arbetsam och skötsam. (signatur)

Den 21 juli 1952 meddelade lantbruksnämnden under § 335 av sitt protokoll följande beslut.

Lantbruksdirektören redogjorde för verkställd besiktning med anledning av en av — — — — — gjord ansökan om lånegaranti för förvärv av Fillmansboda 1: 6, Fellingsbro församling och kommun (SD 177, C 14—171). Sökanden hade dessutom anhållit om ett driftslån å 3 200:— kr. (SD 178). Efter överläggning beslöt delegationen bifalla framställningarna. Sökanden beviljades således ett jordbruksegnahemslån å 25 300:— kr. samt ett driftslån å 3 200:— kr. mot in-teckningar liggande inom 28 500:— kr. För jordbruksegnahemslånet skulle gälla en amorteringstid av 20 år med 3 års amorteringsfrihet och för driftslånet 8 år. För driftslånet skulle dessutom lämnas inventarieinteckning. Såsom kreditinrättning hade uppgivits vederbörande jordbrukskassa.

Beträffande detta beslut bör anmärkas, att fastighetens beteckning är 5/96 mtl av Fillmansboda 1: 6.

Av handlingarna i ärendet framgår att redan den 14 juli 1952 upprättats två lånegarantihandlingar, å vilka anges att nämnden fattat beslut samma dag (jfr ovan) samt att det s. k. inomvärdet för säkerheten angivits till 41 800 kronor och 45 000 kronor för respektive lån i Fillmansboda 1: 6. Det är på grundval av dessa handlingar lån sedermera beviljats.

B. ansökte den 3 november 1952 om egnahemslån för ombyggnad av bostadshuset å fastigheten med ett belopp av 35 000 kronor. Sökanden beräknade kostnaderna för ombyggnaden av fastigheten till 41 400 kronor. De årliga utgifterna efter ombyggnaden beräknades av sökanden till 3 577 kronor.

Enligt ansökan skulle huset efter ombyggnaden omfatta i *bottenvåningen* tre boningsrum, ett kök, en tambur, fem garderober, ett badrum, i *vindsvåningen* tre boningsrum, fyra garderober, ett wc samt i *källarvåningen* en tvättstuga, ett pannrum, en matkällare, ett garage.

Enligt ansökan skulle ombyggnadsarbetet i huvudsak avse följande arbeten:

ny källarvåning, förbättring av innerväggar delvis nya, förbättring av ytterväggar, nya källar- och vindsbjälklag, samt förbättring av mellanbjälklag, nytt yttertak, centralvärme och sanitära anläggningar.

Av en till akten i ärendet fogad kalkyl framgår att länsbostadsnämnden beräknade ombyggnadskostnaderna till 39 000 kronor. Av anteckningar i akten från ett besök som sökanden avlagt på länsbostadsnämnden före beviljandet av lån framgår att vindsvåningen skulle inredas på bekostnad av sökandens bröder.

På därom gjord framställning från länsbostadsnämnden förklarade lantbruksnämnden i skrivelse den 5 januari 1953 att fastighetens värde av lantbruksnämnden före ombyggnaden av bostadshuset uppskattades till 45 000 kronor, alltså motsvarande in-tecknad skuld, samt att sökanden syntes äga möjligheter att med hänsyn dels till övriga för fastigheten kända eller väntade investeringsbehov och dels till sökandens beräknade inkomster i form av avkastning av jordbruket, arbetsinkomster samt familjebostadsbidrag och bränslebidrag kunna erlægga de å bostadsbyggnadsföretaget belöpande kapitalkostnaderna. Det upplystes i ärendet, att sökanden syntes kunna påräkna familjebostadsbidrag och bränslebidrag med omkring 565 kronor per år.

Beträffande det kommunala förmedlingsorganets inställning till ombyggnaden kan av handlingarna i ärendet inhämtas följande.

Det ansågs, att en ytterligare skuldbelastning av fastigheten ej vore önskvärd, då fastigheten ur jordbrukssynpunkt ej kunde bära ytterligare skulder. Bostadshuset var emellertid i ett sådant skick, att det icke kunde bebos av ägaren och dennes familj, hustru samt tre barn, födda år 1943, 1944 och 1946. Vid besiktning som företogs den 24 november 1952 konstaterade kommunens besiktningsman att "i det skick som huset befinner sig kan endast köket och ett rum användas för familjen". I yttrande den 28 november 1952 över den preliminära låneansökan förklarade det kommunala förmedlingsorganet följande.

Då den nuvarande bostaden är i det närmaste obeboelig, måste, trots att sökanden får stora skulder, något göras för att förbättra densamma och torde det framlagda förslaget kunna anses som lämpligt. Då fastigheten, som är taxerad för kr. 27 400:—, redan är belånad för 45 000 kr. torde något ytterligare lån i bank näppeligen kunna erhållas, utan förutsättningen för att lån skall kunna tillstyrkas, är att hela eller åtminstone den allra största delen av kostnaden, med undantag av den 10 % som sökande själv skall svara för, erhålles i form av egna-hemslån.

Länsbostadsnämnden meddelade den 21 februari 1953 preliminärt beslut om egnahemslån med ett belopp av 35 000 kronor, varav räntefri stående del 8 000 kronor, mot säkerhet av inteckningar liggande mellan 45 000 kronor och 80 000 kronor. Som förutsättning för beslutet angavs bl. a. följande:

Vid oförändrade villkor på byggnadsmarknaden är länsbostadsnämnden vid den slutliga handläggningen av låneärendet icke beredd godtaga högre ombyggnadskostnad eller högre övre lånegräns än som angivits i preliminärt beslut, samt att kommunen ställer borgen, varom stadgas i 11 § kungörelsen [den 30 juni 1948 (nr 546)] om egnahemslån och förbättringslån.

I den slutliga ansökan om egnahemslån, som inkom till länsbostadsnämnden den 21 januari 1955, redovisade sökanden en total produktionskostnad å 56 470 kronor; i egnahemslån anhöll sökanden om ett belopp av 35 000 kronor mot säkerhet av inteckning liggande mellan 60 000 kronor och 95 000 kronor; de årliga driftkostnaderna beräknades till 3 986 kronor. Sökandens sammanlagda skuldbelastning uppgavs till ett belopp av 95 000 kronor.

Med anledning av vad sålunda förekommit tillskrev länsbostadsnämnden den 26 maj 1955 lantbruksnämnden med begäran om yttrande i ärendet. I skrivelse den 8 juni anförde lantbruksnämnden följande.

1. Värdet å fastigheten efter verkställd ombyggnad av mangårdsbyggnaden uppskattas till 50 000 kronor.

2. I skrivelse den 29 april 1955 har lantbruksnämnden anmodat Lindeortens jordbrukskassa att uppsäga jordbruksegnahemslån D 351 å 25 300 kronor till omedelbar återbetalning.

Möjligheterna för — — — — att ekonomiskt genomföra företaget torde vara små med hänsyn till de stora skulder som han ådragit sig i samband med ombyggnaden.

Bakgrunden till denna skrivelse var följande.

Vid sammanträffande den 29 januari 1955 mellan B. och dåvarande t. f. lantbruksdirektören i länet uppgav B., att hans skulder dåmera uppgingo till 95 000 kronor, att de årliga räntorna och amorteringarna utgjorde 4 150 kronor och att fastigheten icke kunde bära denna skuldbörda. Han ämnade därför frånträda jordbruket och hålla lösöreauktion på inventarierna. Vid denna tidpunkt (början av år 1955) uppgingo B:s restantier till 455 kronor 40 öre på jordbruksegnahemslånet och 57 kronor 60 öre för driftlånet. För det senare lånet hade som ovan antytts såsom säkerhet ställts — förutom en fastighetsinteckning — en inteckning i jordbruksinventarier om 3 200 kronor. B:s broder — en byggmästare som omhänderhaft ombyggnaden av bostadshuset — hade även erhållit inteckning i jordbruksinventarierna till ett belopp av 12 700 kronor. Sedan lösöreauktionen hållits, varvid bl. a. gårdens besättning fyra kor och en kviga såldes, inlöstes driftlånet till fullo.

Länsbostadsnämnden avslog genom beslut den 12 oktober 1955 B:s slutliga ansökan om egnahemslån, och för återbetalning uppsades det såsom

förskott till Fellingsbro kommun utanordnande beloppet om 35 000 kronor. Som skäl härför anförde länsbostadsnämnden följande.

De i preliminära låneansökningen, i lantbruksnämndens yttrande den 5 januari 1953 samt i länsbostadsnämndens preliminära lånebeslut den 21 februari 1953 angivna förutsättningarna för egnahemslån i vad avses dels sökandens solvens och möjligheter att erhålla erforderliga under egnahemslånet belägna krediter, dels ock det reala värdet av den för egnahemslånet erbjudna inteckningssäkerheten synes icke kunna uppfyllas av sökanden enär

1. lantbruksnämnden i Örebro län genom skrivelse den 29 april 1955 anmodat Lindeortens jordbrukskassa att för omedelbar återbetalning upp säga det till sökanden utbetalade jordbruksegnahemslånet D 351 om 25 300: — kronor;

2. sökanden enligt länsbostadsnämndens bedömande numera saknar ekonomiska resurser för fullgörande av de betalningsskyldigheter gentemot Statsverket, som är förenade med det preliminärt beviljande egnahemslånet; samt enär

3. den i det preliminära lånebeslutet föreskrivna säkerheten i form av inteckningar med förmånsläge inom 80 000 kronor ej längre befinnes vara godtagbar på grund av att sökanden upphört att bruka jordbruksfastigheten.

Sökanden besvarade sig hos bostadsstyrelsen den 10 november 1955 över detta beslut. I yttrande den 14 november 1955 över besvären erinrade Fellingsbro kommun om sitt tidigare, i det föregående återgivna yttrande i ärendet med anledning av sökandens preliminära låneansökan. Vidare framhöll kommunen, att förmedlingsorganet övervakat det villkor som uppställts vid beslutet, nämligen att byggnadsföretaget skulle utföras i enlighet med av styrelsen godkända ritningar och teknisk beskrivning. I fortsättningen anförde kommunen följande.

Länsbostadsnämnden har emellertid anfört några andra omständigheter, som skulle ha förändrat förhållandena sedan det preliminära lånebeslutet fattades. Dessa omständigheter äro:

1. lantbruksnämnden i Örebro län har genom skrivelse den 29 april 1955 anmodat Lindeortens jordbrukskassa att för omedelbar återbetalning upp säga det till sökanden utbetalade jordbruksegnahemslånet D 351 om 23 300: — kronor.

Från kommunens sida må härtill anmärkas, att kommunen väl knappast haft någon möjlighet att påverka lantbruksnämndens beslut i vare sig den ena eller andra riktningen, varför det vore orimligt om kommunen skulle bli ekonomiskt lidande genom detta beslut i lantbruksnämnden. Kommunen kan emellertid icke underlåta att uttrycka sin förvåning över detta lantbruksnämndens beslut. Ansåg lantbruksnämnden att säkerheten för jordbruksegnahemslånet hade blivit försämrat genom att boningshuset å fastigheten hade blivit ombyggt? — Fellingsbro kommun får i detta sammanhang vördsamt hemställa, att Kungl. Bostadsstyrelsen ville söka få Kungl. Lantbruksstyrelsens medverkan till att yttrande infordras från lantbruksnämnden i Örebro län angående nämndens åtgärder i detta fall. —

2. enligt länsbostadsnämndens bedömande saknar sökanden numera resurser för fullgörande av de betalningsskyldigheter gentemot Statsverket, som är förenade med det preliminärt beviljade egnahemslånet.

Kommunen vill i anledning av detta inskränka sig till att erinra om sitt yttrande över — — — — — preliminära ansökan om egnahemslån.

3. den i det preliminära lånebeslutet föreskrivna säkerheten i form av inteckningar med förmånsläge inom 80 000 kronor befinnes ej längre vara godtagbar på grund av att sökanden upphört att bruka jordbruksfastigheten.

Härtill må anföras: — — — — — har uppgivit, att han vid hänvändelse till lantbruksnämnden fått det intrycket, att nämnden ansåg det hopplöst för honom att fortsätta med jordbruket och att fastigheten nog måste säljas exekutivt. Något besked om när detta kunde beräknas komma att äga rum hade — — — — — icke fått. Han hade därför ansett det hopplöst att sistlidna vår söka skaffa utsäde och verkställa vårbruk, då han enligt egen mening när som helst kunde bli nödsakad att lämna det hela. Ett försök att låta en granne bruka jorden under sommaren strandade också på denna ovisshet.

Beträffande antagandet att genom dessa omständigheter fastighetens värde skulle — avsevärt? — ha sjunkit, så är ju detta en bedömningsfråga, som i mycket hög grad måste ses mot bakgrunden av de tidigare av lantbruksnämnden och länsbostadsnämnden företagna värderingarna. Emellertid kan inte heller i detta fall riktas någon anmärkning mot kommunen, då kommunen icke haft någon befogenhet att övervaka jordbruksdriften på fastigheten.

Fellingsbro kommun anser det skulle strida mot andan i den lagstiftning, som reglerar kommunernas medverkan i den statliga bostadslåneverksamheten, om kommunerna såsom förmedlingsorgan skulle löpa ekonomiska risker av anledningar, som ingenting ha att göra med kontrollen av att företag, för vilka lån preliminärt beviljats, utföras och färdigställas i enlighet med vid det preliminära lånebeslutet fästade villkor.

Fellingsbro kommun får därför hemställa:

att Kungl. Bostadsstyrelsen ville i anledning av de av lantbrukaren — — — — — anförda besvären undanröja länsbostadsnämndens i Örebro län beslut den 12 oktober 1955 att avslå — — — — — ansökan om egnahemslån för ombyggnad av bostadshus å Fillmansboda 1: 6 inom Fellingsbro kommun samt att till återbetalning uppsäga det preliminärt beviljade egnahemslåneförskottet om 35 000:— kr., samt

att Kungl. Bostadsstyrelsen antingen ville slutligt bevilja det sökta egnahemslånet eller återvisa ärendet till länsbostadsnämnden för fattande av dylikt beslut.

Länsbostadsnämnden vitsordade i sitt yttrande i ärendet, dagtecknat den 18 november 1955, de uppgifter kommunen lämnat samt anförde, att de ofrånkomliga förlusternas fördelning mellan statsverket och Fellingsbro kommun syntes vara det primära i detta besvärssärende. På denna punkt anslöt sig nämnden till den av Fellingsbro kommun anförda synpunkten, att det skulle strida mot andan i den lagstiftning som reglerade kommunernas medverkan i den statliga bostadslåneverksamheten, om kommunerna såsom förmedlingsorgan skulle löpa ekonomiska risker av här ifrågavarande storlek av orsaker som uppkommit utan förmedlingsorganens förskyllan. Nämnden överlämnade besvärssärendet till bostadsstyrelsen utan eget yrkande.

Genom beslut den 17 maj 1956 avlog bostadsstyrelsen besvären. Häröver besvärade sig B. hos Kungl. Maj:t; därjämte hemställde kommunen, att besvären måtte bifallas samt att statsverkets fordran gentemot kommunen med anledning av ovannämnda förskott skulle avskrivas. I yttrande över besvären och kommunens framställning uttalade bostadsstyrelsen den 31 maj 1956 bl. a. följande.

Genom den nu remitterade skrivelse har några ytterligare fakta icke framkommit. Kommunen har under hand uppgivit att — — — — — numera har återgått till sin tidigare anställning hos ett industriföretag i Örebro. Även om han finge behålla jordbruksegnahemslånet och vunne bifall till sina besvär ifråga om egnahemslånet för bostadshuset skulle han sakna ekonomiska möjligheter att behålla och driva jordbruksfastigheten. Det måste alltså ankomma på kreditgivarna att reda upp företaget. Under alla omständigheter torde detta komma att medföra ekonomiska förluster. Enligt kommunens mening vore det fördelaktigast om bostadshuset jämte erforderlig tomt kunde avsöndras från fastigheten, och åkerjord jämte skog fördelas på ett par intilliggande jordbruksfastigheter. Man räknar med att lantbruksnämnden icke skulle motsätta sig en sådan åtgärd. Exekutiva åtgärder har inletts med avseende på fastigheten, men kommunen torde söka att få dessa uppskjutna i avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i besvär-ärendet. Detta beslut kommer att bli avgörande för om fordringarna för de till ombyggnaden utbetalade medlen skall bevakas av bostadsstyrelsen eller av kommunen.

Vid prövningen av — — — — — besvär över länsbostadsnämndens beslut var bostadsstyrelsen väl medveten om det betänkliga i att kommunen på grund av sin ansvarighet för återbetalning av utlämnade förskott skulle åsamkas ekonomiska förluster, om de — såsom kommunen här gör gällande — beror av orsaker som kommunen icke bort förutse eller kunnat råda över. Styrelsen ansåg dock att detta knappast kunde påverka bedömningen av besvären.

Inför den omedelbart förestående exekutiva auktionen synes det icke vara möjligt att befria kommunen från dess ansvarighet för återbetalning av förskottet; vid auktionen kommer en tjänsteman från bostadsstyrelsen att närvara för att biträda kommunens ombud vid bevakningen av dess fordran. Frågan om och på vad sätt kommunen skall hållas skadelös bör upptagas senare.

Kungl. Maj:t fann genom beslut den 15 juni 1956 ej skäl göra ändring i bostadsstyrelsens beslut. Kungl. Maj:t fann kommunens framställning ej föranleda någon åtgärd.

Vid handlingarna i ärendet finnes fogat ett protokoll över en värdering av fastigheten som en tjänsteman hos lantbruksnämnden i länet verkställt den 8 november 1955. Därav framgår följande.

Mangårdsbyggnad. 3 rum och kök på nedre botten, oinredd övervåning, helt källarplan, fullt modernt.

Ekonomibygnad. Stort svinstall som torde vara obrukbart på grund av dålig värmeisolering. Ladugården i mindre tillfredsställande skick och i behov av genomgripande upprustning.

Åkerjorden ligger i huvudsak runt gården, ca 7 ha kan anses vara värt att odla. I behov av dikning. Hävden mindre tillfredsställande.

Ängsmarken torde lämpligast planteras med skog. En del av denna har redan blivit skogbevuxen.

Skogsmarken. Produktiv areal ca 25 ha, ca 60 m³sk per ha=1 500 m³sk. Rotvärde ca 8:— kronor. Totalvärde 12 000:— kronor. Beståndet utgöres huvudsakligen av gran med dålig slutenhet. Trasiga bestånd. Återväxten synes dock vara relativt tillfredsställande. Ett mindre parti med vacker björkskog finnes ned mot Köttsjön.

Värde 33 000:— — 35 000:— kronor.

Fastigheten försåldes på exekutiv auktion den 12 juni 1956 och inropades av en lantbrukare, här kallad C., för 43 000 kronor; fastigheten hade av utmätningsmannen saluvärderats till 35 000 kronor. Kronans förlust på grund av lånegarantierna kom att uppgå till i runt tal 4 000 kronor.

Fastigheten brukas numera i sambruk med fastigheten Fillmansboda 1: 2 samt Fröddesboda 1: 8 med en areal av 9 hektar åker, 20,9 hektar skogsmark och 3 hektar övrig mark. C. erhöll den 27 juni 1956 lånegaranti för yttre rationalisering för ett belopp av 23 500 kronor, liggande inom 40 000 kronor i Fillmansboda 1: 6 samt med ytterligare säkerhet i Fillmansboda 1: 2 m. fl. fastigheter.

Det må slutligen omnämnas, att ordföranden och en ledamot av lantbruksnämndens i Örebro län yttre delegation till delegationens protokoll den 13 oktober 1958 antecknat, att de ansågo den väsentligaste orsaken till att B. ej kunnat fullfölja företaget varit att ombyggnadskostnaden för mangårdsbyggnaden i så hög grad överstigit den ursprungligen beräknade produktionskostnaden.

Revisorernas uttalande. Riksdagens år 1954 församlade revisorer gjorde under § 27 av sin berättelse vissa uttalanden angående ett antal rationaliserings- och jordbruksegnahemsärenden vid lantbruksnämnden i Örebro län. Gemensamt för flertalet av dessa ärenden vore enligt revisorerna, att fastigheterna för jämförelsevis höga köpeskillingar förvärvats av personer, som haft för avsikt att försörja sig av jordbruket på desamma. Enär köparna praktiskt taget saknat tillgångar, hade nämnden beviljat lånegaranti för jordbruksegnahemslån, som täckt hela skillnaden mellan köpeskillingarna och tidigare in-tecknade bottenlån. Därjämte hade som regel driftslån beviljats. Då köparna, till följd av oförmåga att sköta fastigheterna, efter jämförelsevis kort tid måst gå ifrån dem, hade nämnden för att skydda statens rätt med anledning av lånegarantierna funnit sig föranlåten att övertaga fastigheterna. Sedan därefter fråga uppkommit hur med fastigheterna lämpligen borde förfaras, hade de ansetts bära disponeras som kompletteringsjord till angränsande fastigheter. Vid de överlåtelse som med anledning därav företagits hade förluster för statsverket icke kunnat undvikas.

Revisorernas uttalanden inneburo erinringar mot de nämnda ärendenas

handläggning huvudsakligen i två avseenden. För det första hade revisorerna beträffande vissa av de ifrågavarande fastigheterna funnit att lantbruksnämnden, när valet stått mellan att taga fastigheterna i anspråk för rationaliseringen eller att förmedelst jordbruksegnahemslån förhjälpa personer att slå sig ned på dem för att därstädes driva självständigt jordbruk, utan tvekan bort stanna för det förstnämnda alternativet. För det andra hade revisorerna ansett att det brustit i nämndens utredning beträffande köparnas personliga kvalifikationer.

Det ärende som revisorerna återgivit i det föregående och som avser fastigheten 5/96 mtl av Fillmansboda 1: 6 i Fellingsbro kommun i Örebro län utgör enligt revisorernas mening ett exempel på felbedömning från lantbruksnämndens sida av liknande art som den 1954 års revisorer påtalade.

Vad som kommit det här förevarande ärendet att få en så beklaglig utgång i olika hänseenden — och revisorerna åsyfta därvid icke främst den ekonomiska förlust statsverket lidit — synes främst vara den värdering på vilket lantbruksnämndens beslut i ärendet baserades och som innebar att fastigheten skulle ha ett värde av 49 000 kronor. Denna värdering grundades emellertid uppenbarligen på helt felaktiga förutsättningar rörande markens beskaffenhet m. m. Det verkliga värdet var därför betydligt lägre än det som låg till grund för nämndens beslut om statliga lånegarantier. Det torde få erinras om att fastigheten, sedan mangårdsbyggnaden ombyggts för nära 60 000 kronor, av en tjänsteman hos nämnden år 1955 uppskattats till ett värde av 33 000—35 000 kronor. Denna värdering synes vara mera realistisk; härför talar bl. a. det förhållandet, att fastigheten när den sedermera såldes exekutivt av utmätningsmannen värderades till 35 000 kronor.

Såsom den förut lämnade redogörelsen torde ge vid handen, uppvisar detta ärende många synnerligen anmärkningsvärda förhållanden. Med hänsyn till att så lång tid förflutit sedan de för ärendets utgång grundläggande felena begingos ha revisorerna det oaktat ansett sig icke närmare än vad som framgår av det följande böra ingå i prövning därav.

Revisorerna ha, såsom nämnts i ett annat avsnitt av förevarande berättelse, fått kännedom om sådana fall där vederbörande lantbruksnämnd vid överlåtelse av jordbruksfastighet icke i tillräcklig grad beaktat, huruvida den bostadsförbättring som redan på ett tidigt stadium av ärendets handläggning måste ha varit uppenbar även för lantbruksnämnden kunde anses svara mot fastighetens framtida avkastning. Förevarande ärende utgör enligt revisorernas mening ett så uppseendeväckande exempel på bristande samarbete mellan de jordbrukspolitiska och de bostadspolitiska organen, att revisorerna ansett sig böra upptaga ärendet till särskild behandling ur just denna synpunkt. Även om den till fastigheten hörande mangårdsbyggnaden vid tidpunkten för nämndens befattning med frågan om garantilån

till ägaren — som förvärvat fastigheten under förutsättning att han av lantbruksnämnden skulle beviljas dylik garanti — uppenbarligen var i sådant skick, att lantbruksnämnden borde ha insett att de sammanlagda utgifterna för bostadshusets iståndsättning måste bli avsevärda — sökandens uppgift om att de skulle komma att uppgå till 500 kronor var minst sagt orealistisk — borde lantbruksnämnden under alla förhållanden ha tagit kontakt med länsbostadsnämnden för att närmare få bedömt, vilka kostnader reparationen av mangårdsbyggnaden skulle medföra. Därest detta ägt rum, måste lantbruksnämnden ha fått klart för sig att förutsättningar för att jordbruket skulle ge tillräcklig avkastning för att giva sökanden och dennes familj en rimlig försörjning icke förelågo. Genom lantbruksnämndens åtgärder försattes nu de bostadspolitiska organen i ett tvångsläge; ehuru dessa voro medvetna om de ekonomiska konsekvenserna av bostadshusets iståndsättning, tvingades de medverka till att söka giva ägaren en människovärdig familjebostad. Den bedömning som länsbostadsnämnden gjorde i fråga om de beräknade kostnaderna för ombyggnaden visade sig visserligen icke hålla måttet; kostnaderna antogos av nämnden komma att uppgå till 39 000 kronor mot i verkligheten 56 470 kronor. Detta förhållande kan likväl icke utgöra den främsta anledningen till att ägaren nödgades frånträda fastigheten. Enligt revisorernas mening hade nämligen förutsättningar, oavsett byggnadskostnadernas storlek, över huvud ej förelagat för vederbörande att i längden försörja sig och sin familj på ifrågasvarande jordbruk.

Av den redogörelse som lämnats i det föregående framgår bl. a. att Felingsbro kommun, som gått i borgen för det förskott om 35 000 kronor som ägaren till fastigheten erhöll för ombyggnaden, nödgats ersätta statsverket detta belopp. En framställning från kommunen om att statsverket skulle avskryva denna fordran har av Kungl. Maj:t lämnats utan bifall. I det remissutlåtande som bostadsstyrelsen avgav över bl. a. kommunens framställning härutinnan hette det, att frågan om och på vad sätt kommunen borde hållas skadeslös borde upptagas senare. Någon tvekan om att kommunen rättsligen var skyldig att till statsverket utgiva ifrågasvarande belopp föreligger icke. Enligt revisorernas mening kan det emellertid icke vara staten värdigt att tvinga en kommun — utan att denna haft möjlighet att påverka ärendets handläggning på ett tillräckligt tidigt stadium — att ikläda sig en utgift som uppkommit på grund av en allvarlig felbedömning från en statlig myndighets sida. Hade kommunen givits tillfälle därtill, hade den med all sannolikhet avrått från investeringar i denna fastighet, som icke var lämplig som självständig brukningsdel utan som redan vid denna tidpunkt borde ha tillagts angränsande fastighet. Vidare må erinras om att det i ärendet är ostridigt, att kommunen i föreskriven ordning övervakat att givna anvisningar beträffande ombyggnaden iakttagits. Visserligen har Kungl. Maj:t redan prövat frågan, huruvida kommunen skall

befrias från ersättningsskyldighet. Såvitt av handlingarna i ärendet framgår, har Kungl. Maj:t vid sitt ställningstagande i ärendet dock ej erhållit tillräcklig kännedom om de förhållanden som legat bakom kommunens borgensåtagande. Med hänsyn härtill anse sig revisorerna böra föreslå, att till kommunen återbetalas ifrågavarande belopp om 35 000 kronor jämte ränta.

Samernas bostadsfråga

I fråga om lån och bidragsgivning till bostäder för samerna gälla i princip samma bestämmelser som äro meddelade för medborgarna i allmänhet. Härutinnan är främst att märka kungörelsen den 24 maj 1957 (nr 359) om egnahemslån m. m. I detta sammanhang må även nämnas att i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1950:144 (jämför 1955 års statsverksproposition, kapitalbudgeten, lånefonden för bostadsbyggande) förbättringslån — utöver de fall som avses i nämnda kungörelse — kan beviljas för ersättningsbyggnad av enkel standard samt att bostadsstyrelsen utan hinder av vad härutinnan stadgas i kungörelsen äger föreskriva, om och i vilken form säkerhet skall ställas för egnahemslån eller förbättringslån för byggnadsföretag på renbetesmark. Dessutom ha utfärdats vissa särskilda bestämmelser i förevarande ämne, nämligen i renbeteslagen, kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m., kungörelsen den 29 mars 1946 (nr 132) om upplåtelse åt lappar av vissa lägenheter å renbetesfjällen i Jämtlands län, ävensom i nådiga breven den 17 juni 1943 och den 19 december 1952.

Beträffande de renskötande samerna innebära bestämmelserna i huvudsak följande.

1. Därest det är nödvändigt för renskötselns drivande, får samnen bygga sig stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad på lovlig renbetestrakt i lappmarkerna eller på de jämtländska renbetesfjällen. Skall huset byggas på enskild eller kommun tillhörig fastighet eller på kronomark, som icke står under kronans omedelbara disposition, fordras samtycke av den som äger eller brukar jorden. Skall stugan stå på kronomark under kronans omedelbara disposition, kan tillstånd till bebyggelsen lämnas av länsstyrelsen, när det är fråga om trakt ovan odlingsgränsen, och av domänstyrelsen efter samråd med länsstyrelsen, när det gäller mark nedanför denna gräns (§ 42 renbeteslagen).

2. Till bostadsbyggnad på mark under kronans omedelbara disposition erhåller samnen fritt virke från kronoskog. På annan mark får virke till huset tagas endast efter samtycke av jordens ägare eller brukare, och virket skall betalas enligt överenskommelse, vilket väl i regel innebär att betalning måste erläggas efter gällande dagspris (§ 47 renbeteslagen).

3. Från statens lappfond kan penningbidrag erhållas till renskötande sames bostad vare sig huset bygges på kronomark eller på enskild eller kommun tillhörig fastighet (kungl. breven den 17 juni 1943 och den 19 december 1952). Bidragsverksamheten handhaves av lantbruksnämnderna. Bidragstilldelningen sker efter behovsprövning; högsta bidragsbeloppet är fastställt till 5 000 kronor.

Den författning som behandlar de icke-renskötande samerna upptager två slag av upplåtelser, jordbrukslägenhet och bostadslägenheter. Verksamheten beträffande båda lägenhetstyperna handhaves av lantbruksnämnderna. I detta sammanhang skall endast behandlas bestämmelserna om bostadslägenhet.

Bostadslägenhet får upplåtas åt sådan same som förut drivit renskötsel eller biträtt i denna näring men till följd av minskad arbetsförmåga lämnat renskogen. Upplåtelseformen är med andra ord avsedd för gamla eller eljest mindre arbetsdugliga f. d. renskötare. Upplåtelse får dock icke ske till den som är så skröplig eller eljest i sådant läge, att han icke kan försörja sig själv. Sådana personer måste socialvårdsmyndigheterna draga försorg om även i vad det gäller bostadsanskaffningen.

Bostadslägenheterna färdigställas icke genom statens försorg. Lägenhetsinnehavaren måste själv bebygga sin lägenhet. Ekonomiskt stöd får han dock av staten. Bidragets storlek bestämmes med hänsyn till föreliggande omständigheter, dock icke i något fall till högre belopp än 5 000 kronor. Dessutom är lägenhetsinnehavaren berättigad att erhålla fritt byggnadsvirke från kronomark.

Med arrenderätten följer, liksom i fråga om jordbrukslägenheterna, rätt till fri vedbrand och fritt husbehovsvirke samt till jakt och fiske.

Någon arrendeavgift utkräves icke för dessa lägenheter.

Beträffande såväl jordbruks- som bostadslägenheterna gäller slutligen, att de upplåtas antingen på redan befintlig kronomark eller på mark som kronan förvärvar för ändamålet. Kostnaderna för lägenheternas färdigställande ha hittills bestridits genom anslag från statens lappfond.

Av intresse är även att nämna att 1948 års sakkunniga för vissa bostadsförbättringsfrågor den 1 februari 1951 avlämnat ett särskilt betänkande angående bostadsfrågan för lappar (stencilerat). Deras förslag innebar, att den förut omnämnda kungörelsen angående upplåtelse av jordbruks- och bostadslägenheter åt icke renskötande lappar skulle upphävas och att även den med stöd av kungl. brevet den 17 juni 1943 bedrivna bidragsverksamheten beträffande de renskötande samernas bostäder skulle upphöra. I stället för de gamla bidragsformerna föreslogs, att samerna, vare sig de vore renskötande eller icke renskötande, skulle från statens lappfond erhålla en enhetlig byggnadshjälp uppgående till 80 procent eller, där särskilda skäl föreläge, till 90 procent av den godkända byggnadskostnaden. Bidrag skulle dock utlämnas endast till byggnad på kronans mark.

Vid remissbehandlingen av betänkandet gjorde sig delade meningar gällande rörande de framlagda förslagen; dessa ha ej heller föranlett något statsmakternas beslut.

I tabell 1—11 ha revisorerna låtit sammanställa vissa uppgifter rörande samernas bostadsförhållanden ävensom rörande vissa erhållna lån m. m.

Tabell 1

De renskötande samernas bostadsförhållanden i Jämtlands län

Lappby	Antal hus- håll	Vår och höst				Sommar			Vinter			Kommun
		Eget bostadshus	Hyrd bostad	Torvkåta	Tältkåta	Eget bostadshus	Hyrd bostad	Torvkåta	Tältkåta	Eget bostadshus	Hyrd bostad	
Frostvikens n:a	4	4		1			1			21		Frostviken
Frostvikens mell. . .	8	6	1	2			8			4		»
Frostvikens s:a	2	1	1		2		4			2		»
Hotagens	2	2		2		2	2			2		Hotagen
Offerdals	4	2	2		4		4			4		Offerdal
Sösjö	3	3			3		3			3		Kall
Kalls	2	2		2		1	1			2		»
Tåssåsens	9	7	1	2			9			1	8	Oviken
Tranris	4	1	3		1	2		1		4		Öv. Ljungadalen
Tännäs	12	11		1	8		15 ²			3		Tännäs
Idre	3	3					1 ³			1	1	Idre
Mittådalsens	11	10		10 ²	1		8 ⁴			3 ⁵		Tännäs
Handölsdalens	6	3 ⁶		1	1		6 ²			2 ³		Undersåker och Åre kommuner

1 Flera hushåll dela samma bostad.

2 Några hushåll ha flera kåtor.

3 Huvuddelen av lappbymedlemmarna kvarbor på huvudvistet, renskötarna bo i renvaktarstugor.

4 Renvaktarstugor och vaktkåtor, ägda av lappby, disponeras.

5 Jämför punkt 2; renskötarna inhysas i skogskojor.

6 Flera hushåll dela samma bostad.

Tabell 2

Antal egnahemslån och förbättringslån som under de senaste fem budgetåren inom nedannämnda kommuner i Jämtlands län beviljats åt samer jämte sammanlagt lånebelopp kommunvis

Kommun	Egnahemslån		Förbättringslån	
	Antal	Sammanlagt belopp, kr.	Antal	Sammanlagt belopp, kr.
Frostviken	1	17 000	2	21 400
Hallen	1	18 000	3	27 450
Hotagen			1	17 100
Offerdal			3	33 960
Tännäs			15	288 075
Undersåker	3	70 070	2	26 120

Tabell 3

Bidrag till nyanläggning av bostadshus för renskötande samer, beviljade av lantbruksnämnden i Jämtlands län under budgetåren 1955/56—1957/58

Kommun	Beviljade bidrag	
	Antal	Sammanlagt belopp, kr.
Offerdal	1	5 000
Åre	1	5 000
Tännäs	1	5 000
	3	15 000
<i>Rotvärdesersättning enligt kungl. brev den 6/2 1948:</i>		
Frostviken	1	846
Offerdal	4	3 360
Åre	1	325
Hallen	2	3 825
Tännäs	1	540
	9	8 896

Tabell 4

De renskötande samernas bostadsförhållanden i Västerbottens län

Lappby	Antal hus- håll	Vår och höst				Sommar				Vinter				Kommun
		Eget bostadshus	Hyrd bostad	Torvkåta	Tältkåta	Eget bostadshus	Hyrd bostad	Torvkåta	Tältkåta	Eget bostadshus	Hyrd bostad	Torvkåta	Tältkåta	
Grans fjällappby ¹	8	6	1	1			6		6				Sorsele	
Rans fjällappby ²	10	10			1		8		9				»	
Umbyns fjällappby ³	11	8	3			4	4		11				Tärna	
Vapstens fjällappby ⁴	4	3	1						4				»	
Vilhelmina n:a fjällappby ^{1, 2}	15	12	3		3		10		1 13				Vilhelmina	
Vilhelmina s:a fjällappby ^{1, 2}	10	6	1	3	1		9		9	1			»	
Malå skogslappby ⁵	17	13	4										Malå	

¹ Ett hushåll bor hela året i vår- och höstvistet.

² En bor sommarhalvåret i vår- och höstvistet.

³ Tre bo sommarhalvåret i vår- och höstvistet.

⁴ Alla hushåll bo under sommarhalvåret i vår- och höstvistet.

⁵ Inget hushåll flyttar med renarna; renvaktarna hyra bostad under vintern.

Tabell 5

Antal egnahemslån och förbättringslån som under de senaste fem budgetåren inom nedannämnda kommuner i Västerbottens län beviljats åt samer jämte sammanlagt lånebelopp kommunvis

Kommun, kategori samer	Egnahemslån		Förbättringslån	
	Antal	Sammanlagt belopp, kr.	Antal	Sammanlagt belopp, kr.
<i>Sorsele</i> renskötande	5	151 360	2	8 800
ej renskötande			4	20 120
<i>Tärna</i> renskötande			9	32 750 ¹
ej renskötande			4	17 940
<i>Vilhelmina</i> renskötande			2	16 000
<i>Malå</i> renskötande	3	71 100	7	22 050
ej renskötande				

¹ Dessutom har beviljats ett kommunalt lån på 9 800.

Tabell 6

Bidrag till nyanläggningar av bostadshus för renskötande samer, beviljade och utbetalda av lantbruksnämnden i Västerbottens län under budgetåren 1954/55—1957/58

Kommun	Beviljade bidrag	
	Antal	Sammanlagt belopp, kr.
Sorsele	1	2 000
Tärna	2	7 000
Vilhelmina	3	7 000
	6	16 000

Tabell 7

De renskötande samernas bostadsförhållanden i Norrbottens norra lappfogdedistrikt

Lappby	Antal hus- håll	Vår och höst				Sommar				Vinter		Kommun
		Eget bostadshus	Hyrd bostad	Torvkåta	Tältkåta	Eget bostadshus	Hyrd bostad	Torvkåta	Tältkåta	Eget bostadshus	Hyrd bostad	
Könskämä ¹	36	1			33 ²	18	4	13	4	32		Karesuando
Lainiovuoma ³ ...	40				7 ⁴			34	20	20		»
Saarivuoma ⁵ ...	40	9 ⁶		19 ⁷	3			4	17	21		Kiruna
Talma ⁸	19	15		4			6 ⁹	2	1	13	2 ¹⁰	»
Rautasvuoma ¹¹ .	16	14	1	1			— ¹²		1 ¹⁰	14	1 ¹⁰	»
Kaalasvuoma ¹¹ .	23	19	2	2			— ¹²		3 ¹⁰	19		»
Norrkåitum ¹¹ ...	21	17	1	3			— ¹²			21		Gällivare
Mellanbyn ¹¹ ...	14	11		3			— ¹²			14		»
Sörkåitum ¹³ ...	16	7 ¹⁴		— ¹⁵			10	— ¹⁶	5 ¹⁷	9		»

¹ Ett hushåll har ej särskilt vår- och höstvist; ett hushåll bor i vintervistet året om.

² Varav 19 endast höst.

³ Sex hushåll bo i vintervistet året om, 27 hushåll bo i vintervistet vår och höst.

⁴ Endast höst; vår kvarbo de i vintervistet.

⁵ Två ensamstående bilda ej särskilda hushåll vintertid, åtta hushåll bo i vintervistet året om, ett hushåll bor i vintervistet även vår, ett hushåll bor i vintervistet även vår och sommar, ett hushåll bor i vintervistet även vår och höst, 27 hushåll bo i vår- och höstvistet även under sommaren.

⁶ Varav ett endast höst.

⁷ Varav ett endast höst och ett ej vår.

⁸ Endast fyra hushåll ha normalt särskilt sommarviste, för övriga sammanfaller sommarvistet med vår- och höstvistet, tre hushåll bo året om i eget bostadshus på vår- och höstvistet.

⁹ Varav fyra sammanfalla med vår- och höstvistet.

¹⁰ Sammanfaller med vår- och höstvistet.

¹¹ Sommarvistet sammanfaller med vår- och höstvistet.

¹² Renvaktarna bo tidvis i torvkåtor sommartid.

¹³ Sex hushåll bo i vår- och höstvistet även sommartid.

¹⁴ Nio hushåll ha ej särskilt vår- och höstvist.

¹⁵ Renvaktarna bo i tältkåtor vid flyttningar vår och höst.

¹⁶ Renvaktare från normalt tre hushåll bo i tältkåta sommartid.

¹⁷ Två hushåll bo i vår- och höstvistet även under vintern.

Tabell 8

De renskötande samernas bostadsförhållanden i Norrbottens södra lappfogdedistrikt

Lappby	Antal hus- håll	Vår och höst				Sommar				Vinter		Kommun
		Eget bostadshus	Hyrd bostad	Torvkåta	Tältkåta	Eget bostadshus	Hyrd bostad	Torvkåta	Tältkåta	Eget bostadshus	Hyrd bostad	
Sirkas	35	3	2	30			24	11	21	14	Jokkmokk	
Jäkkåkaska	12	2		10				12	4	8	»	
Tuorpon	22	15	1	6				22	1	21	»	
Luokta-Mavas	21	14	1	6	21		5	14	7	14	Arjeplog	
Semisjaur; Njarg ..	12	8	1	3	1	4 ²	7			12	»	
Svaipa	8	8			13		4	3	13	7	»	

¹ Samma som vår och höst.² Lappväsendets revvaktarstugor.³ Samma som vår och höst.

Tabell 9

De renskötande samernas bostadsförhållanden i Norrbottens skogslappfogdedistrikt

Kommun Lappby	Antal hus- håll	Fast bostad		Vinter		Sommar	Anm.
		Eget bostadshus	Hyrd bostad	Eget bostadshus	Hyrd bostad		
<i>Arvidsjaur</i>							
Västra Kikkejaure ..	14	9	5		14	14 16 11	} Endast vaktmanskap flyttar till vinter- och sommarviste.
Östra Kikkejaure	16	10	6		16		
Mausjaure	11	5	6	1	10		
<i>Arjeplog</i>							
Ståkke	5	5			5	5 9	} D:o
Maskaure	9	5	4		9		
<i>Jokkmokk</i>							
Udtja	11	11		5	1	Fam. flyttar delvis. Flyttar ej.	
Serri	4	3	1				
<i>Gällivare</i>							
Gällivare	22	21	1	4	18	19	Endast vaktmanskap flyttar.
<i>Kiruna</i>							
Vittangi ¹	15	14		1	10	7	Endast vaktmanskap flyttar, dock sällan från alla hushåll. Ett hushåll har eget bostadshus på såväl vinter- visten som sommarviste, den familjen flyttar.

¹ För sex hushåll ligger den fasta bostaden i Pajala kommun.

Tabell 10

Antal egnahemslån och förbättringslån som under de senaste fem budgetåren inom nedannämnda kommuner i Norrbottens län beviljats åt samer jämte sammanlagt lånebelopp kommunvis

Kommun Kategori samer	Egnahemslån		Förbättringslån		Anm.
	Antal	Sammanlagt belopp, kr.	Antal	Sammanlagt belopp, kr.	
<i>Karesuando</i>					
renskötande	1	33 500	2	33 000	Ytterligare två ärenden aktuella.
<i>Kiruna</i>					
renskötande			2	29 400	Varav en skogslapp.
ej renskötande	2	41 000	3	6 000	Ytterligare två ärenden aktuella.
Ansökta, men ännu ej beviljade:					
renskötande från Kiruna			22	406 600	
renskötande från Karesuando			7	143 500	För bostad inom Kiruna stad.
<i>Gällivare</i>					
renskötande			4	100 900	
ej renskötande	1	36 000	3	58 000	
Ansökta, men ännu ej beviljade:					
renskötande			5	129 000	
ej renskötande			3	81 000	
<i>Jokkmokk</i>	13	455 200 ¹	24	93 980	¹ Varav 12 nybyggn. och en ombyggnad efter 1953.
<i>Arjeplog</i>			1	8 000	
<i>Arvidsjaur</i>	2	68 300 ²	9	33 180	² Nybyggnad.

Tabell 11

Bidrag till nyanläggning av bostadshus för renskötande samer, beviljade av lantbruksnämnden i Norrbottens län under budgetåren 1955/56—1957/58

Kommun	Beviljade bidrag		
	Antal	Sammanlagt belopp, kr.	
Karesuando			
Kiruna	31	12 000	
Gällivare	42	20 000	
Jokkmokk	2	10 000	
Arjeplog	8	40 000	
Arvidsjaur			
	tillhoppa	17	82 000
	Varav utbetalade	6	25 000

¹ Varav ett på 5 000 kr. återkallat.

² Varav ett på 5 000 kr. åt icke renskötande.

Revisorernas uttalande. De samer som bedriva rensköttsel uppehålla sig med renarna i fjällområdena under månaderna maj—november/december och i barrskogsområdet under återstående del av året. När renarna föras på bete i fjällområdet, bo renskötarfamiljerna i egna hus eller kåtor i närheten av den fasta bebyggelsen i trakten; under uppehållet i barrskogsområdet hyras i allmänhet familjebostäder hos den bofasta befolkningen. Skolpliktiga barn äro under läsåret inackorderade på statens nomadskolor, medan barnen i förskolåldern hela året vistas hos föräldrarna.

Renskötseln är numera praktiskt taget helt inriktad på köttproduktion, och arbetet därmed utföres i regel endast av de arbetsföra männen i familjen, vilka följa renhjordarna. De övriga familjemedlemmarna bo under sommarhalvåret på en och samma plats. Vintertid däremot medföljer hela familjen, utom skolpliktiga barn, till betesmarkerna inom barrskogsområdet. Dessa äro i allmänhet för små för att en familjs renar skola kunna få sin föda på samma trakt under hela vintern; renhjordarna måste därför flyttas en eller flera gånger till andra betesmarker. I syfte att undvika långa resor mellan renjord och bostad byter hela familjen om möjligt bostad.

De samer som driva skogsrensköttsel eller ägna sig åt annan näring än rensköttsel ha hela året fasta boplatser.

De bostäder som f. n. stå till samernas förfogande äro med få undantag dåliga. Under sommartid är kåtan visserligen en ej hälsovådlig bostad, men den är obekvämlig och fyller ej ens de blygsamma fordringar samerna ha på en bostad. Vintertid få samerna ofta hålla till godo med de bostäder den bofasta befolkningen ej önskar bebo under denna årstid.

Under de resor revisorerna under innevarande år företagit i Jämtlands och Västerbottens län har intresse ägnats åt bl. a. samernas bostadsfråga. Revisorerna ha därvid, bl. a. genom överläggningar som hållits med lappfogdar och andra vederbörande tjänstemän, kommit till den uppfattningen, att särskilda åtgärder i olika avseenden snarast måste vidtagas i syfte att ernå mera tillfredsställande förhållanden på detta område. Vad särskilt gäller fjällsamerna — vilka i det följande i första hand komma att uppmärksammas — kan på grund av deras nomadiserande liv förevarande spörsmål ej lösas på samma sätt som för samebefolkningen i övrigt.

De möjligheter som stå till buds för samerna när det gäller statlig hjälp till bostadsbyggande äro i första hand desamma som tillkomma rikets övriga medborgare, nämligen bl. a. egnahems- och förbättringslån. De senare kunna utgå icke blott till egentliga förbättringsarbeten utan även till ersättningsbyggnad av enklare slag. Vidare kunna samerna erhålla bidrag ur statens lappfond om högst 5 000 kronor för uppförande av bostadsbyggnad på höst- och vårvistelse eller annat huvudviste. Dessutom äga samerna för ifrågakvarande ändamål rätt till fritt virke på rot från kronomark. Bidraget ur lappfonden beviljas av vederbörande lantbruksnämnd, medan övriga bidrag och lån i stort sett medgivas av länsbostadsnämnd.

Under senare år har från statsmakternas sida förelegat en medveten strävan att i medborgerligt avseende jämställa samerna med landets övriga innevånare. Denna utveckling bör enligt revisorernas mening i möjligaste mån fortsätta. Särskilda bestämmelser inom exempelvis socialvården böra därför endast ifrågakomma, då detta är betingat av samernas speciella levnadsförhållanden och yrkesutövning. Av de i det föregående lämnade uppgifterna och av vad eljest härom är känt torde framgå, att det nu sagda äger tillämplighet i fråga om lån och bidrag till samernas bostäder. Som nyss erinrats finnas också i viss utsträckning särbestämmelser utfärdade på förevarande område. Erfarenheten visar emellertid att dessa bestämmelser, sådana de nu äro utformade, icke i tillräcklig grad tillgodose de speciella krav om vilka här är fråga. Så gäller t. ex. enligt nuvarande grunder att den tillämnade byggnaden, om vederbörande länsbostadsnämnd skall äga bevilja egnahemslån, som regel måste utrustas med centraluppvärmning samt vatten och avlopp. Byggnaden får ej heller annat än undantagsvis omfatta mindre än tre rum och kök eller två rum och kök med inredningsbar vind; även badrum skall i princip finnas. Hus med en sådan standard äro dyra att uppföra, och för att ej ta skada måste de hållas uppvärmda även vintertid, även om de då icke äro bebodda. Såsom tidigare nämnts vistas samerna under december—april i barrskogsområdet; de kunna därför i sitt huvudviste i fjällområdet utnyttja sina hus endast under den varmare delen av året. Därest huset uppföres på en trakt där samerna vistas vintertid, ställa sig kostnaderna alltför höga bl. a. med tanke på den begränsade tid huset kan utnyttjas. En del år komma samerna kanske aldrig till den trakt där huset är uppfört, men likväl måste det hållas uppvärmt. Visserligen kan undantag medgivas från bl. a. kravet på att husen skola vara utrustade med värmeledning och bad. I de fall varom här är fråga föreligga emellertid ofta sådana speciella förhållanden, att det kan ifrågasättas om lån över huvud bör lämnas enligt egnahemslånekungörelsen, som uppenbarligen icke tager sikte på fall som de förevarande.

Förbättringslånen äro på visst sätt begränsade; i den mån lånen skola amorteras, skola de vara slutbetalade inom viss tid, dock senast inom 25 år. Nu gällande lånevillkor kunna i allmänhet ej uppfyllas av samerna. Över huvud må framhållas att dessas ekonomiska möjligheter ofta äro mindre goda. I sammanhanget må även erinras att avgörande för om en same skall erhålla det förut omnämnda bidraget om 5 000 kronor är förmågan att själv bidraga med penningar, material, transporter och eget arbete. Endast ett fåtal samer ha begärt och erhållit dylika bidrag. De uppförda husen äro enligt vad revisorerna inhämtat mestadels av sådan kvalitet, att de ej fylla nutida krav på en familjebostad.

Av vad sålunda anförts torde framgå att de bestämmelser som f. n. finnas meddelade i fråga om lån och bidrag till bostäder för de renskötande samerna knappast tillgodose de förhandenvarande speciella förhållandena i

ekonomiska och andra avseenden. Därtill kommer att föreskrifterna förorsaka ett omständligt och tidsödande administrativt arbete. I det fall en same önskar uppföra ett bostadshus och härför söker statliga lån måste sålunda hans ärende passera en mängd myndigheter. Sedan sökanden erhållit länsstyrelsens upplåtelse av mark för byggnaden och förmedlingsorganet i vederbörande kommun hjälpt honom med erforderliga ansökningshandlingar, sändes ärendet till länsbostadsnämnden. Efter en förberedande granskning har nämnden att infordra yttrande över ansökningen från lappfogde, lantbruksnämnd och revirjägmästare. Sedan alla utredningar i ämnet slutförts, skall länsbostadsnämnden underställa ärendet bostadsstyrelsens prövning, om lån bör beviljas. Om styrelsen lämnar bemyndigande härtill, meddelar länsbostadsnämnden erforderliga beslut.

Såsom i det föregående omnämnts framlade särskilda sakkunniga i början av 1950-talet vissa förslag i förevarande ämne, vilka dock ej föranledde några åtgärder från statsmakternas sida. Enligt revisorernas mening äro de här aktualiserade frågorna av sådan räckvidd, att de böra underkastas en ny och allsidig prövning. Syftet därmed bör vara att åstadkomma bestämmelser som kunna bidra till att på ett smidigt sätt och i snabbast möjliga takt förbättra samernas bostadsförhållanden. Hur dylika bestämmelser närmare skola utformas, därom kunna revisorerna givetvis ej hysa någon bestämd mening. Här må endast antydast några frågor som böra närmare prövas. Sålunda bör till behandling upptagas bostadsstandarden, d. v. s. byggnadens storlek och utrustning, till vilket högsta belopp lån skall beviljas, vilken säkerhet som skall ställas för beviljade lån, vilken låneform som bör ifrågakomma, lokaliseringen av bebyggelsen, byggnadssättet m. m.

Vad revisorerna här anfört tager såsom nämnts i första hand sikte på de renskötande samerna. Flera av de spörsmål som berörts ha jämväl avseende å andra samer, även om deras förhållanden äro mera likartade med andra medborgargrupper. Bostadsfrågan för dessa samer bör emellertid även uppmärksammas i förevarande sammanhang.

Revisorerna få sålunda föreslå, att en allsidig prövning av samernas bostadsfråga snarast kommer till stånd.

Kommunikationsdepartementet

§ 15

Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget

Numera kvarstår endast en specialbudget av någon betydelse, nämligen den som avser de s. k. automobilskattemedlen. Den inrättades år 1922 i samband med att automobilbeskattningen genomfördes i avsikt att anskaffa medel för att bestrida kostnaderna för vägväsendet. Specialstatens princip är att kostnaderna för vägväsendet och de inflytande automobilskattemedlen åtminstone på längre sikt skola balansera varandra samt att de sistnämnda skola användas endast för vägändamål. Ursprungligen omfattade specialstatens utgiftssida endast anslag till förbättrande och underhåll av för automobiltrafiken viktiga vägar och gator, men den har efter hand utvidgats till att omfatta flertalet utgifter för väg- och vägtrafikväsendet. Från och med budgetåret 1929/30 inrättades även en fondtitel, automobilskattemedelfonden, över vilken överskott och brister inom specialbudgeten regleras med anlitande av ett särskilt avsättningsanslag.

De reservationsanslag som höra till automobilskattemedlens specialbudget avräknas med hela sitt belopp såsom utgifter på denna budget för det budgetår för vilket de anvisats. I den mån reservationer uppkomma redovisas dessa således icke såsom tillgångar för specialbudgeten. I realiteten äro dock dessa reservationer direkt jämförbara med den på budgetutjämningsfonden upptagna behållningen av automobilskattemedel; i båda fallen rör det sig om belopp som äro avsedda att framdeles tagas i anspråk för vägväsendet och dithörande ändamål. Reservationerna ha därför medtagits såsom särskilda tillgångsposter i den in- och utgående balansen i efterföljande sammanställning. På utgiftssidan ha däremot förts endast de belopp varmed vederbörande anslag faktiskt belastats, d. v. s. poster som ha karaktär av verkliga utgifter.

Den tidsbegränsade särskilda investeringsavgiften för motorfordon, som tidigare tillfördes automobilskattemedlen, ersattes fr. o. m. den 1 december 1956 av en permanent omsättningsskatt för motorfordon. Inkomsterna av denna skatt ingå ej i automobilskattemedlen utan redovisas under tullar och acciser. Däremot har från och med budgetåret 1957/58 förrättningsavgifterna vid statens bilinspektion och vissa inkomster vid väg- och vattenbyggnadsverket tillförts nu ifrågavarande medel.

Utgifterna å vissa riksstatsanslag avräknas endast med vissa belopp mot automobilskattemedlen. Här märkes att utgifterna för avlöningar och omkostnader vid väg- och vattenbyggnadsverket samt för pensioner åt f. d. anställda och deras efterlevande avräknas endast med nio tiondelar av de verkliga kostnaderna. Principerna för denna avräkning återfinnas i propositionen 1954: 112. Vidare gäller beträffande vissa anslag under polis-

väsendet, att endast vissa bestämda belopp skola avräknas mot automobilskattemedlen. De grunder som därvid tillämpas återfinnas i propositionen 1954: 174. (De sistnämnda anslagen ha under här redovisade budgetår be-teckningen XI D 1—5, 10—12, 18 och 24).

Inkomster och utgifter på automobilskattemedlens specialbudget under budgetåret 1957/58 framgå av följande uppställning.

Ingående balans den 1/7 1957

Tillgångar:

Reservationer	680 737 898: 35	
Fordran å budgetutjämningsfonden	287 081 713: 97	967 819 612: 32

Inkomster:

A. I 2 a) Fordonsskatt	334 050 199: 02	
2 b) Bensinskatt	728 230 013: 41	
A. II 8) Förrättningsavgifter vid statens bilin- spektion	3 120 040: —	
9) Inkomster vid väg- och vattenbyggnads- verket	1 510 837: 68	1 066 911 090: 11
		<u>2 034 730 702: 43</u>

Utgifter:

VI HUVÜDTITELN

B. Väg- och vattenbyggnadsväsendet

Väg- och vattenbyggnadsverket

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen

1) Avlöningar (9/10 av styrelsens verkliga av- löningar)	6 998 665: 15	
2) Omkostnader (9/10 av styrelsens verkliga om- kostnader)	1 316 007: 26	8 314 672: 41

Vägförvaltningarna

3) Avlöningar (9/10 av förvaltningarnas verk- liga avlöningar)	20 047 575: 13	
4) Omkostnader (9/10 av förvaltningarnas verkliga omkostnader)	4 142 853: 97	
5) De lokala vägnämnderna m. m.	259 016: 15	
6) Reglering av vissa skador inom väg- och vat- tenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde	683 941: 32	25 133 386: 57

Vägunderhåll och vägbyggnader

Väghållningen på landet samt i städer och stads-
liknande samhällen, där kronan är väghållare:

7) Vägunderhållet	319 267 860: 39	
8) Byggande av riksvägar	85 498 755: 95	
9) Byggande av länsvägar	166 398 656: 61	
10) Byggande av ödebygdsvägar	8 363 259: 98	
11) Byggande av storbroar	11 111 527: 89	
12) Vissa vägbyggnadsarbeten	54 107 169: 32	
12a) Ytterligare medel till vissa vägbyggnads- arbeten	18 296 544: 50	663 043 774: 64

Väghållningen i städer och stadslignande samhäl-
len, som är väghållare:

13) Bidrag till underhåll av vägar och gator	48 142 200: —	
14) Bidrag till byggande av vägar och gator	81 981 250: 82	

Enskild väghållning:

15) Bidrag till underhåll av enskilda vägar m. m.	17 024 571: 73	
16) Bidrag till byggande av enskilda vägar	12 803 534: 10	
Diverse ändamål:		
17) Bidrag till vissa forsknings- och undersök- ningsarbeten	426 897: 42	
18) Vissa kostnader i samband med internationella vägkongresser	19 334: 33	
19) Väg- och vattenbyggnadsverkets civilförsvär m. m.	16 551: 08	160 414 339: 48

C. Vägtrafikväsendet

Statens bilinspektion:

1) Avlöningar	2 528 570: 27	
2) Omkostnader	892 367: 09	
3) Utrustning	66 213: 43	
5) Bidrag till vissa kommunikationsändamål	387 829: 45	
6) Bidrag till säkerhetsanordningar vid järnvägs- korsningar	5 547 012: 84	
7) Bidrag till trafiksäkerhetsfrämjande åtgärder vid vissa järnvägs-korsningar	288 288: —	

Statens biltrafiknämnd:

8) Avlöningar	423 620: 31	
9) Omkostnader	39 021: 43	
10) Statens trafiksäkerhetsråd m. m.	132 223: 53	
11) Kostnader för vetenskaplig trafiksäkerhets- forskning	96 084: 29	
12) Bidrag till nationalföreningen för trafiksäker- hetens främjande	450 000: —	10 851 230: 64

F. Tekniska institut

1) Statens väginstitut	863 167: 17
------------------------------	-------------

I. Diverse

2) Ersättning till statens allmänna fastighetsfond: Byggnadsstyrelsens delfond	1 150 420: 54
---	---------------

IX HUVUDTITELN

J. Skogsväsendet

28) Vägbyggnader å skogar i enskild ägo	127 367: 70
---	-------------

N. Diverse

9) Gottgörelse till fiskerinäringen för av dess ut- öväre erlagd bensinskatt	819 742: —	
10) Gottgörelse till trädgårdsnäringen för av dess utöväre erlagd bensinskatt	554 020: —	
Äldre anslag (1956/57 N 9, 10; 1951/52 I 12)	271 717: —	1 645 479: —

X HUVUDTITELN

D. Sjöfart och handelHamnar och farleder

26) Bidrag till byggande och underhåll av mindre hamnar och farleder	843 652: 32
---	-------------

XI HUVUDTITELN

D. Polisväsendet

Statspolisintendenten m. fl.:		
1) Avlöningar	364 000:—	
Statspolisorganisationen:		
2) Inköp av motorfordon m. m.	722 421:91	
3) Underhålls-, drift- och expeditionskostnader ..	1 637 000:—	
4) Gottgörelse till polisdistrikten	11 225 000:—	
5) Polisradioväsendet	158 000:—	
Statens polisskola:		
10) Avlöningar	103 000:—	
11) Omkostnader	38 000:—	
12) Utbildningsarvodet m. m.	44 000:—	
18) Vissa ersättningar åt befattningshavare vid polisväsendet m. m.	1 197 000:—	
24) Bidrag till främjande av rekryteringen i vissa polisdistrikt	48 524:33	15 536 946:24

XII HUVUDTITELN

C. Statliga pensionsväsendet

1) Pensioner åt f. d. befattningshavare i statens tjänst	1 800 000:—	
3) Pensioner enligt tjänstepensionsreglementet för arbetare m. m.	8 100 000:—	
7) Pensioner åt efterlevande till befattningshavare i statens tjänst	400 000:—	
8) Pensioner åt efterlevande till arbetare i statens tjänst	800 000:—	11 100 000:—
Summa utgifter		899 024 436:71

Utgående balans den 30/6 1958Tillgångar

Reservationer	547 647 114:29	
Fordran å budgetutjämningsfonden	588 059 151:43	1 135 706 265:72
		2 034 730 702:43

Revisorernas uttalande. Sedan några år tillbaka ha revisorerna i sin berättelse intagit en sammanställning över inkomster och utgifter på automobilskattemedlens specialbudget för det senast förflutna budgetåret. Såväl i riksstaten som i budgetredovisningen upptagas nämligen dessa medel blandade med övriga poster, och någon särredovisning av medlen förekommer icke. Ej heller på annat håll i publicerade redovisningar av den statliga medelsförvaltningen kan en samlad överblick erhållas över automobilskattemedlens olika delposter för det senast förflutna budgetåret, motsvarande den sammanställning som lämnas för exempelvis fastighetsfonderna.

Till grund för dessa medels redovisning på en specialstat ligger tanken att statsinkomster som härledas direkt av biltrafikväsendet eller ha nära samband därmed skola användas uteslutande för väg- och vägtrafikväsendet och närstående ändamål. Genom redovisningssystemet är det möjligt att följa i vad mån denna tanke realiserats. De uppkomna differenserna mellan inkomster och utgifter redovisas i form av årliga överskott respek-

tive underskott, vilka samlas och efter hand kvittas mot varandra. Den slutliga behållningen eller bristen ingår i redovisningen för statens budgetutjämningsfond i den allmänna budgetens behållning eller brist men kommer därefter till synes såsom en fristående redovisningspost som frånräknas respektive tillägges innan det slutliga utfallet av fonden angives. Härvid är dock att märka, att uppkomna anslagsreservationer icke redovisas som en tillgång utan inräknas bland vederbörande budgetårs utgifter. Då dylika reservationer lika väl som nyss angivna behållning avse belopp som skola komma vägväsendet till godo, ha de medtagits såsom tillgångar i revisorernas här gjorda sammanställning.

Såsom framgår av sammanställningen funnos vid sistförflutna budgetårs ingång dels anslagsreservationer på närmare 681 miljoner kronor och dels en fordran på budgetutjämningsfonden på 287 miljoner kronor. Sistnämnda fordran innebär att för de med automobilskattemedlen avsedda ändamålen inlutit 287 miljoner kronor mera än vad som anvisats. Under budgetåret 1957/58 ha inkomsterna uppgått till 1 067 miljoner kronor och utgifterna utgjort 899 miljoner kronor. Av utgifterna ha emellertid 133 miljoner kronor tagits av tidigare reservationer, varför automobilskattemedlens fordran på budgetutjämningsfonden ökats dels med skillnaden mellan inkomster och utgifter eller 168 miljoner kronor och dels med nyssnämnda belopp eller 133 miljoner kronor, d. v. s. sammanlagt 301 miljoner kronor. Som följd härav utvisar specialbudgeten den 30 juni 1958 en behållning på inemot 1 136 miljoner kronor, varav närmare 548 miljoner kronor i form av reservationer på anvisade men för sitt ändamål ännu icke utnyttjade anslag samt 588 miljoner kronor som fordran å budgetutjämningsfonden. Sistnämnda belopp motsvarar alltså vad som vid budgetårets utgång av inlutna medel ännu icke anvisats för vägväsendet och övriga hithörande ändamål.

Det må erinras om att utnyttjade automobilskattemedel, antingen de ha formen av överskott på specialbudgeten eller av reservationer under riksstatsanslagen, enligt av riksdagen fastställda principer äro avsedda att framdeles komma vägväsendet till godo. Någon fondering i egentlig mening förekommer emellertid icke; endast i redovisningshänseende upprätthålles en skillnad gentemot övriga statsmedel. Det må även anmärkas att principen att vissa inflytande skatteinkomster skola användas för väg- och vägtrafikväsendet och liknande ändamål givetvis icke kan innebära någon definitiv och rättvis avvägning mellan de inkomster som det allmänna har av biltrafiken och utgifterna därför. Denna trafik tillför samhället fördelar i många andra former, även indirekt i form av skatteintäkter, liksom å andra sidan det allmänna har åtskilliga utgifter som på ett eller annat sätt sammanhänga med biltrafiken utan att täckning erhålles av automobilskattemedel.

§ 16

Mellanriksvägen över Storlien

Norr om landsvägen över Fjällnäs i Härjedalen till Röros i Norge har tidigare icke funnits någon mellanriksväg som normalt hållits öppen under vintrarna och under snösmältningstiden. Icke heller har någon av dessa vägar varit utbyggd för en tät biltrafik och än mindre för en regelbunden tyngre lastbilstrafik.

Tanken på en större mellanriksväg från det centrala Jämtland till trondheimsområdet över Storlien är av gammalt datum, men planerna härpå togo fastare form först under 1950-talet. Som ett led i arbetet med planläggningen av rikets ekonomiska försvarsberedskap upptogs år 1953 inom handelsdepartementet frågan om importen till Sverige över norska västkusthamnar. I en promemoria som utarbetats i november 1953 för att belysa dessa spörsmål framhölls, att några speciella åtgärder för en kapacitetsökning beträffande järnvägen över Storlien tills vidare icke betraktades som erforderliga. Däremot ansågos de gällande järnvägsfrakterna utgöra ett avgörande hinder mot en ökning av transitotrafiken, dels på grund av att genomgående fraktberäkning icke tillämpades och dels på grund av att de norska järnvägsfrakterna allmänt lågo högre än de svenska. Angående landsvägsförbindelserna erinrades om att gränsbygdsbefolkningens naturliga krav på goda förbindelser med de norska bebyggelsecentra, bilismens genombrott efter kriget och turismens ökade betydelse för de berörda landsdelarna gjorde det önskvärt, att åtminstone en vägförbindelse som hölls öppen hela året kunde ordnas i västerbottensområdet och i jämtlandsområdet. Beträffande jämtlandsområdet syntes ett fullföljande av projektet över Storlien till det norska landsvägsnätet ned till Trondheim såsom det bästa alternativet. — Vad gällde importen av speciella varor via Trondheimsfjorden fästes uppmärksamheten särskilt på importen av olja. Därvid framhölls, att med den utveckling oljekonsumtionen i Sverige tagit efter kriget lagerutrymmena för flytande bränslen och drivmedel i östra Sverige vore för små för att kunna säkra försörjningen med dessa förnödenheter under en svår vinter med isspärr i sunden. Erfarenheten hade också visat, att påfrestningarna på Göteborgs hamn i sådana fall kunde bli så stora, att en avlastning vore önskvärd. Under dylika förhållanden skulle en oljetillförsel via Trondheimsfjorden kunna lämna ett visst bidrag till den svenska försörjningen. Åtgärder för att under olika avspärrningsalternativ underlätta möjligheterna för en kontinuerlig tillförsel av oljor måste även få en framträdande plats i beredskapsplaneringen.

Promemorian slutade med en rekommendation att uppföra mottagningsanordningar för olja i Trondheimsfjorden, att förstärka de svenska och norska vägförbindelserna samt att justera järnvägstaxorna för transittrafiken över Storlien. En särskild transittaxa tillkom år 1955, och oljelag-

ringsanläggningar vid Trondheimsfjorden äro f. n. under uppförande. Vad vägförslaget beträffar må följande redogörelse lämnas.

Sedan det konstaterats att även på norsk sida intresse förelåg för ifrågasvarande projekt, påbörjades år 1954 förhandlingar med representanter för grannlandet. I anslutning till ombudens överläggningar med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen hade detta ämbetsverk tillsammans med de norska vägmyndigheterna utarbetat detaljerade förslag rörande landsvägsförbindelserna mellan Östersund och Trondheim. De båda ländernas ombud enades därefter om att föreslå respektive regeringar att en mellanriksväg av god standard utbyggdes på sträckan Enafors—Storlien—riksgränsen—Turifoss—Stjördal för en beräknad kostnad av 27,6 miljoner norska kronor. Kostnaderna förutsattes skola fördelas så, att 18,9 miljoner norska kronor bestredes från svensk sida och återstoden eller 8,7 miljoner norska kronor av Norge.

De föreliggande planerna anmäldes för riksdagen i propositionen 1955: 149, varvid emellertid riksdagens ställningstagande endast påkallades såvitt gällde vissa oljelagringsanläggningar i det inre av Trondheimsfjorden, nämligen en oljehamn med bergcisternanläggning samt en godskaaj. Frågan återkom emellertid i propositionen nr 201 till samma års höstriktdag. Därvid anmäldes att planeringen fortskridit så långt, att företaget skulle kunna igångsättas vid slutet av nämnda år och i så fall kunna färdigställas hösten 1958. Planerna inneburo att de norska och svenska vägar som då slutade i Turifoss respektive Enafors skulle sammanbindas genom anläggandet av ny väg, som passerade gränsen ca 5 km söder om Storlien och följde den norska älv dalen ned till Turifoss. Därutöver skulle vägsträckan från Turifoss till Stjördal vid Trondheimsfjorden ombyggas. På svensk sida skulle den nya vägen utbyggas enligt gängse svensk standard för huvudvägar och på norsk sida enligt där gängse standard för tvåfiliga vägar med 6 meters körbanebredd, i regel banketter, och med full bärighet.

Kostnaderna för hela vägföretaget beräknades komma att uppgå till ca 21 miljoner svenska kronor. Sveriges andel häri uppskattades till sammanlagt 14,7 miljoner svenska kronor, varav 6,8 miljoner kronor för delarna inom Sverige. Dessa bestodo av delsträckorna Enafors—Storlien för 3,9 miljoner kronor och Storlien—riksgränsen för 2,9 miljoner kronor. Av delarna i Norge skulle Sverige bestrida hela kostnaden för nybyggnaden av sträckan riksgränsen—Turifoss (=4,8 milj. sv. kronor), under det att bidragsandelen till ombyggnaden av sträckan Turifoss—Stjördal skulle vara begränsad till 3,1 miljoner svenska kronor. För svensk del förutsattes företaget komma att inrymmas i flerårsplanen för åren 1955—1959 för byggande av länsvägar inom Jämtlands län, givetvis under förutsättning av ökad medelstillelning till länet.

Med bifall till propositionen 1955: 201 bemyndigade riksdagen Kungl. Maj:t att för ifrågasvarande ändamål taga i anspråk medel under anslaget

till Byggande av länsvägar. Statsutskottet underströk dock angelägenheten av att särskilda medel ställdes till förfogande, så att övriga vägföretag kunde komma till utförande i redan planerad omfattning.

Mellanriksvägen över Storlien öppnades planenligt för genomgående allmän trafik den 1 oktober innevarande år. Därmed har en väg av hög klass erhållits från Enafors över riksgränsen till Trondheimsfjorden. Vägen har en längd av ca 87 km, varav 21 km på svensk och 66 km på norsk sida. Den har en körbanebredd av 6 m jämte vägrenar och är konstruerad för trafikbelastning av 10 tons axeltryck. Den svenska vägdelen är försedd med asfaltbeläggning.

Den nya vägen utgör emellertid endast en del av den s. k. trondheimsleden. Till detta begrepp bör i vart fall hänföras vägsträckan mellan hamnarna i Trondheimsfjordens östra del och Östersund, som är den första större trafikfördelningspunkten öster om riksgränsen — eventuellt kan begreppet utsträckas till att avse hela vägförbindelsen ned till Sundsvall.

Avståndet mellan Trondheim och Östersund efter den nya leden uppgår till ca 27 mil, varav 10 mil på norsk och 17 mil på svensk sida. På norsk sida erhålles genom tillkomsten av den nya vägen och efter slutförande av pågående arbeten mellan Stjørdal och Trondheim, vilket beräknas ske under år 1959, en genomgående väg av god klass trafikabel med 10 tons axeltryck. På svensk sida har emellertid riksväg 14 Östersund—Duved och dess fortsättning Duved—Storlien—riksgränsen motsvarande klass endast mellan Östersund och Nällden samt mellan Staa (strax väster om Duved) och riksgränsen. Den mellanliggande ca 9 mil långa vägsträckan Nällden—Staa har icke tillnärmelsevis samma standard. Den är till större delen smal och krokig samt har genomgående dålig bärighet och stor tjälkänslighet. Redan vid normal tjällossning har det varit förenat med stora svårigheter att hålla vägen trafikabel för hittills förekommande lastbilstrafik. Med den ökning av sådan trafik som den nya vägen över Storlien sannolikt kommer att medföra finnes — enligt vad som anmälts av vägförvaltningen i länet — risk för att svårigheterna icke kunna bemästras utan tvinga till avlysning av lastbilstrafiken. Vid svårare tjällossning väntas denna åtgärd bli oundviklig.

Provisorisk förstärkning av vägen för tung trafik har enligt vägförvaltningens bedömande icke ansetts kunna ifrågakomma, enär en dylik åtgärd skulle bli så omfattande, att det icke kunde vara ekonomiskt försvarligt att nedlägga härför erforderliga medel på vägen i dess nuvarande sträckning. För övrigt anses det icke möjligt att provisoriskt förstärka broarna över Järpströmmen vid Järpen och över Indalsälven vid Staa, vilka äro upplåtna för endast 6 tons axeltryck och därigenom utgöra definitiva hinder för genomgående tung trafik — även vintertid då ett högre axeltryck kan

tillåtas på de frusna vägarna. En fullständig ombyggnad av vägen har därför ansetts vara den riktiga lösningen.

De mest angelägna arbetena bestå av ombyggnad av vägdelen Mörsil—Järpen, som är den enda vägförbindelsen mellan dessa orter och till vilken således all trafik mellan länets centrala delar och västra Jämtland koncentreras, samt vidare ombyggnad av de ovannämnda broarna vid Järpen och Staa. Sedan dessa ombyggnader samt vissa smärre broförstärkningar utförts, kan genomgående tung trafik medgivas vintertid. För att möjliggöra sådan trafik året om måste även i första hand den 4 mil långa vägdelen Järpen—Staa och i andra hand den ungefär lika långa delen Nälden—Mattmar—Mörsil ombyggas. I avvaktan på ombyggnaden av sistnämnda del kan parallellvägen Nälden—Alsen—Mörsil användas. Denna fyller visserligen ej heller nutida krav men är bättre än riksvägen och beräknas efter mindre förstärkning kunna under en övergångstid upplåtas för den genomgående tunga trafiken.

Kostnaden för de mest behövliga arbetena, d. v. s. ombyggnad av vägdelen Mörsil—Järpen, broarna vid Järpen och Staa samt vägdelen Järpen—Staa, har uppskattats till ca 25 miljoner kronor. Enligt fastställd flerårsplan för byggande av riksvägar, vilken förutsätter att riksväg 14 skall utsträckas från sin nuvarande slutpunkt vid Duved till riksgränsen vid Storlien, uppgår den beräknade medelstilledningen under åren 1959—1962 till sammanlagt 17 miljoner kronor. Enligt vägförvaltningens beräkningar måste ett par miljoner kronor härav reserveras för andra ändamål, bl. a. slutförande av pågående ombyggnad av riksvägen söder om Östersund. Till ovannämnda ombyggnader mellan Mörsil och Staa skulle alltså disponeras ca 15 miljoner kronor, vilket innebär att till år 1963 endast ungefär 60 procent av arbetena skulle kunna genomföras. Vid den beräknade medelstilledningen skulle det dröja ytterligare minst två år eller till år 1965, innan arbetena vore helt genomförda och den nya vägen över Storlien kunde komma till avsedd nytta. Ett genomförande av arbetena i sin helhet till år 1963 förutsätter således en medelstilledning under åren 1959—1962 av 25 å 30 miljoner kronor eller 7 miljoner kronor per år. Ur projekterings- och byggnadssynpunkt har ett sådant bedrivande av arbetena uppgivits icke möta hinder under förutsättning att medelstilledningen ökas till nyssnämnda omfattning redan från och med år 1959.

Kostnaden för ombyggnad av vägdelen Nälden—Mattmar—Mörsil, vilken såsom ovan framhållits kan anstå under viss tid, uppskattas till ca 15 miljoner kronor.

Vad beträffar riksvägen söder om Östersund må framhållas, att inom Jämtlands län en fortgående förbättring och ombyggnad därav sedan länge pågått. Arbetena beräknas vara slutförda hösten 1959, då vägen erhållit hög klass från Östersund till ca 4 km söder om Bräcke och återstående ca 14 km långa del till gränsen mot Västernorrlands län försetts med oljegrus.

Även inom Västernorrlands län återstå avsevärda arbeten. Ingenstädes på vägsträckan från Bräcke till Sundsvall gäller dock så lågt axeltryck som 6 ton.

Revisorernas uttalande. Revisorerna ha innevarande år besökt Jämtlands län och därvid bl. a. tagit del av det pågående byggnadsarbetet på mellanriksvägen över Storlien mot Trondheim, vilken innevarande höst öppnats för trafik.

Ifrågavarande vägbygge är givetvis avsett att främja den normala samfärdseln för befolkningen i de närmast berörda bygderna samt turistutbytet mellan Sverige och Norge i denna landsdel. Det väsentligaste skälet för vägens tillkomst har dock varit dess betydelse i beredskapshänseende. Såväl då isläggning hindrar sjöfarten på östersjöhamnarna som i andra tänkbara avspärrningsalternativ väntas mellanriksvägen öppna en värdefull förbindelseled till hamnarna vid den året runt isfria Trondheimsfjorden.

Vägföretaget utfördes under åren 1955—1958 och omfattar nybyggnad av sträckan Enafors—Storlien—riksgränsen—Turifoss samt ombyggnad av sträckan från Turifoss till Stjördal vid fjorden, sammanlagt 87 km, varav 21 km på svensk sida. Vägen har en körbanebredd av 6 m jämte vägrenar och är konstruerad för en trafikbelastning av 10 tons axeltryck. Kostnaderna ha uppgått till omkring 21 miljoner svenska kronor, varav den svenska andelen uppgått till 14,7 miljoner kronor. Sistnämnda belopp motsvarar kostnaderna för hela nybyggnadsdelen — såväl på svensk som på norsk sida — samt en del av kostnaderna för ombyggnad av den norska vägsträckan Turifoss—Stjördal. Kostnadsfördelningen belyser den betydelse som från svensk sida tillmätts företaget.

Emellertid är beträffande ifrågavarande vägföretag att märka, att vägens fortsättning från Enafors österut mot Östersund icke på långt när motsvarar den höga standard som kännetecknar den nya vägförbindelsen västerut. Särskilt gäller detta den omkring 9 mil långa sträckan Staa—Näliden, vilken till större delen är smal och krokig med dålig bärighet och stor tjälkänslighet och som icke tillåter högre axeltryck än 6 ton. Ej ens på vintern, då den frusna vägbanan eljest skulle kunna tåla ett förhöjt axeltryck, är en tyngre trafik möjlig, emedan två på sträckan befintliga broar — över Järpströmmen vid Järpen och över Indalsälven vid Staa — utgöra definitiva hinder för ökad belastning.

Revisorerna befatta sig som regel icke med frågor angående den ordning i vilken aktuella vägbyggnadsarbeten komma till utförande. Här som annorstädes blir givetvis takten i vägarnas utbyggnad beroende av tillgång på medel och arbetsresurser, varjämte en avvägning sker mot andra angelägna arbeten. Med hänsyn till att mellanriksvägen äger speciell betydelse för landet i dess helhet och då den tillkommit i främsta rummet av beredskapsskäl, vilja revisorerna dock icke underlåta att fästa uppmärksamheten

på det mindre tillfredsställande läge i vilket denna vägplaneringsfråga befinner sig. Då vägen för närvarande icke kan tagas i bruk för tung trafik, är det uppenbart att det betydande belopp som nedlagts i vägföretaget icke kommer till avsedd nytta. Det är önskvärt att planering och projektering av återstående arbeten nu igångsättas och att dessa komma till utförande, så snart tillgängliga resurser medgiva.

§ 17

Vissa brobyggnader i Västerbottens län

Den för närvarande pågående utbyggnaden av vattenkraften i Ångermanälven medför att betydande byggnadsarbeten utföras i Västerbottens läns fjälltrakter, avseende dels reglering av bl. a. de stora källsjöarna Malgomaj, Kultsjön och Ransaren, dels anläggande av kraftverket Stalon, beläget vid Kultsjöåns utlopp i sjön Malgomaj. Med dylika byggnadsarbeten följer givetvis en mängd tyngre transporter, för vilka det svaga vägsystemet i fjälltrakterna icke är dimensionerat. (Såsom exempel kan nämnas att transportvolymen Vilhelmina—Stalon beräknats till 9 miljoner tonkm på 36 månader.) I samband med arbetenas planläggning aktualiseras därför ett flertal väg- och brobyggnadsprojekt. Revisorerna avse att i det följande redogöra för tre sådana brobyggnadsfrågor.

1. Broar över Ångermanälven vid dess utlopp ur Malgomaj

Malgomaj har sitt utlopp genom sjöarna Varris och Maksjön; den sistnämnda har två utloppsgrenar. Den södra av dessa utgör huvudavloppet och består i sin tur av två fåror, dels en huvudfåra (Storån) och dels en högvattengren. Vid Maksjöns utlopp ha två regleringsdammar anlagts. Dammen över huvudfåran har utförts som en jorddamm, och vid dess anslutning till den vänstra stranden har ett regleringsutskov anordnats.

Arbetet med regleringen påbörjades i slutet av år 1955 och har avslutats hösten 1958. Kostnaderna för hela regleringen ha beräknats till 33 miljoner kronor.

Över den större av de båda utloppsgrenarna ha tidigare funnits två broar, den ena över huvudfåran och den andra över högvattengrenen. Den sistnämnda bron skadades under sommaren innevarande år och ersattes därvid av en jordbank, en anordning som möjliggjordes genom att denna gren i samband med regleringen skulle helt däckas igen. Den kvarvarande bron över den s. k. Storån samt bron över den mindre utloppsgrenen, Lillån, äro båda uppförda år 1914. De äro fackverksbroar av stål med träfarbana och med fria öppningar om 48 respektive 30 meter. Körbredden är 4 meter och fria höjden 4,5 meter. De äro enligt gällande fordonskungörelse upplåtna för 4 tons axeltryck och 8 tons fordonsvikt.

Medel till förstärkning av de befintliga broarna voro upptagna år 1956 i femårsplanen för byggande av broar under perioden 1952—1956 samt år 1958 i femårsplanen för byggande av länsvägar under perioden 1955—1959. I nu gällande plan för åren 1958—1962 äro medel upptagna till hel ombyggnad år 1960. Förskjutningen i tiden har varit betingad huvudsakligen av prisstegringar och mindre anslagstilldelning än som förutsatts i planerna.

Utredning rörande broarnas ombyggnad påbörjades redan år 1954, varvid

möjligheterna undersöktes att såsom ett alternativ till förstärkningsförslaget bygga en helt ny vägsträcka med utnyttjande av en i närheten befintlig bank, som utlagts för en tidigare planerad järnväg. De höga kostnaderna medförde dock att alternativet icke fullföljdes. Sedermera visade det sig att även en förstärkning av de befintliga broarna skulle medföra sådana kostnader, att det med största sannolikhet skulle bli en ekonomiskt icke lönande investering. Broarna skulle därvid icke heller komma att medgiva numera erforderligt axeltryck. Vägförvaltningen har därför frångått även detta alternativ och i stället verkställt utredning för anläggning av helt nya broar med tillfarter ungefär sammanfallande med den nuvarande vägen. Detta senare alternativ möjliggör att vägen ombygges i etapper, varvid början kan göras med broarna jämte korta tillfarter.

I samband med detta utredningsarbete har vägförvaltningen även med vattenfallsstyrelsen under hand diskuterat möjligheten att ombygga dessa broar med tillräcklig bärighet för transporter av bland annat tunga transformatordelar. Vattenfallsverket ordnade emellertid sin transportfråga genom att använda dels den nyssnämnda järnvägsbanken med däri ingående bro över Lillån och dels sin egen dammanläggning i anslutning till Storån. Vidare har diskuterats möjligheten att förlägga den slutliga broförbindelsen över Storån till vattenfallsverkets regleringsdamm, belägen endast 200 meter uppströms den till vägväsendet hörande bron. En dylik lösning ansågs emellertid vara ur väg- och trafiksynpunkt sämre, även om kostnaden blivit lägre. Genom Malgomajs reglering har nämligen — enligt till vattendomstolen inlämnat förslag — broarna över Ångermanälvens huvudfåra kunnat reduceras till ett spann om 30 meters fri spannvidd med korta tillfartsvägar. Bron över Lillån har enligt vägförvaltningens bedömning under alla förhållanden icke kunnat kombineras med vattenfallsverkets anläggningar.

2. Bro över Ångermanälven vid Stalon

Från de brolägen som nämnts under punkt 1 följer länsvägen nr 1067 mot fjälltrakterna utmed Malgomajsjöns södra strand. Vid sjöns övre ände går vägen på en bro över Ångermanälven, som på denna del mellan Malgomaj och Kultsjön benämnes Kultsjöån. Vägen sträcker sig i fortsättningen utmed Kultsjöåns norra strand.

Vid Kultsjöåns utlopp i Malgomaj på norra sidan om älven utföres för närvarande Stalons kraftverk. Byggnadsarbetena påbörjades av vattenfallsstyrelsen sommaren 1958, och stationen beräknas kunna tagas i drift hösten 1961. Byggnadskostnaderna beräknas till 105 miljoner kronor. I den pågående vattenkraftutbyggnaden ingår vidare reglering av den ovanför liggande Kultsjön, varvid en regleringsdamm skall uppföras vid Kultsjöns utlopp i Kultsjöån. Sistnämnda arbete påbörjades i februari 1958 och väntas vara avslutat sommaren 1959. Arbetsplatserna vid båda de nu nämnda

byggnadsföretagen nås alltså genom länsväg 1067 efter passerandet av den bro som vid Stalon leder över Kultsjöån.

Den nuvarande bron vid Stalon är uppförd 1933. Den är utförd som bågbro i två spann av armerad betong med fria öppningar om 35 meter. Körbanebreddden är 3,5 meter och fria höjden 3,7 meter. Bron är upplåten för trafik med 4 tons axeltryck och 10 tons totalvikt. Dess ombyggnad ingår ej i femårsplanen för byggande av länsvägar i länet åren 1958—1962.

Den ifrågavarande bron äger emellertid icke på långt när den bärighet som erfordras för de tunga transporter som äro förenade med vattenfallsverkets byggnadsarbeten. För de tyngre transformatordelar som skola fraktas i kraftverksbyggets slutskede räknas med en sammanlagd fordonsvikt av 150 ton. I skrivelse den 20 augusti 1957 begärde vattenfallsstyrelsen därför hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, att förslag skulle upprättas till ny bro med minst 5,5 meters körbredd och 6 meters fri höjd. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen var för sin del beredd att medverka till brons tillkomst genom markundersökningar, konstruktionsarbete och upphandling m. m. Samtidigt hävdades emellertid att brons ombyggnad icke påkallades av vägtekniska skäl och att kostnaderna, beräknade till 380 000 kronor, därför i huvudsak skulle ankomma på vattenfallsverket. Definitivt förslag förelåg härefter i slutet av mars 1958, och vattenfallsstyrelsen erhöll i september samma år vattendomstolens tillstånd till broanläggningen. En överenskommelse mellan vattenfallsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen uppgjordes, enligt vilken den förstnämnda myndigheten skulle svara för huvuddelen eller 83 procent av byggnadskostnaderna. De på väg- och vattenbyggnadsverket ankommande kostnaderna motsvarade vad som belöpte på vissa vägtekniska intressen, nämligen en ökning av bredden från 5,5 till 6 meter samt en ur trafikteknisk synpunkt något gynnsammare sträckning. Upphandling av broföretaget pågick i november 1958.

Emellertid stod det redan tidigare klart, att ifrågavarande bro vid Stalon icke skulle komma att färdigställas i så god tid, att den skulle kunna användas för transport av de byggnadsmaskiner och materiel m. m. som behövdes redan vid arbetenas igångsättande och under den första delen av byggnadstiden. Då den befintliga brons bärighet icke heller var tillräcklig för detta ändamål, måste transportfrågan under arbetstiden lösas provisoriskt. Vattenfallsverket lät därför uppföra en s. k. krigsbro genom att utnyttja försvarsväsendets beredskapsmateriel. Ifrågavarande tillfälliga bro äger en bärighet av ca 40 tons sammanlagd fordonsvikt och har förlagts något nedströms den befintliga bron. Kostnaderna ha uppgått till omkring 100 000 kronor, inberäknat den materielhyra som försvarsväsendet betingar sig.

3. Bro över Stornässundet

Från Kultsjöns utlopp fortsätter länsvägen 1067 på Kultsjöns södra

strand förbi Saxnäs mot Stornässundet. I maj 1952 påbörjade vattenfallsverket arbetet med reglering av Ransaren, en av Ångermanälvens övre källsjöar, vars vatten genom Gikasjön avrinner till Kultsjön. Regleringen togs i bruk hösten 1955.

Transporterna till det tidigare väglösa ransarområdet ordnades genom en färjförbindelse över det nyssnämnda Stornässundet och genom nyanläggning av en väg från sundet till Ransarens södra ände, där regleringsdammen var belägen.

Arbetsplan för anläggning av en ödebygdsväg Saxnäs—Klimpfjäll upprättades redan år 1934. I detta företag ingick även en bro över Stornässundet, men vägen sträcktes enligt förslaget från norra brofästet västerut mot Klimpfjäll, icke såsom den nu byggda vägen norrut mot Ransaren. Förslaget dömdes till utförande genom länsstyrelsens utslag år 1935. Företaget intogs därefter i flerårsplanen för nyanläggning av ödebygdsvägar åren 1952—1956 med första medelstildelning år 1953. Det infördes sedan i nästa flerårsplan för åren 1955—1959 med första medelstildelning år 1955. Förskjutningen i tiden var betingad av prisstegringar och minskade anslag.

Under förberedelsearbetet för den kommande regleringen av Ransaren stod det för vattenfallsverket klart, att en transportförbindelse över Stornässundet skulle bli nödvändig och att det måste vara fördelaktigt, om en bro skulle kunna anläggas som sedermera skulle kunna övertagas av vägmyndigheterna för att fylla behovet av permanent broförbindelse på platsen. Vattenfallsverkets första förslag överlämnades till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i december 1951 och avsåg en hängbro. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen fann emellertid att den föreslagna bron varken i fråga om bärighet eller konstruktion lämpade sig för permanent bruk. Styrelsen ansåg, enligt vad som framgår av en skrivelse till vattenfallsstyrelsen den 8 mars 1952, att det varit önskvärt att i stället en helt ny bro, beräknad för tung last, kunnat komma till utförande och färdigställas vid sådan tidpunkt, att den kunnat utnyttjas även för vattenfallsverkets transporter. Anbud på en sådan bro hade inlämnats av en svensk entreprenadfirma, och enligt detta anbud skulle bron ha kunnat vara färdigbyggd under våren 1953, om firman erhållit beställningen före utgången av februari 1952. Anbudssumman var emellertid för stor för att vägväsendet skulle kunna åtaga sig att utföra bron enligt det lämnade anbudet, därest icke vattenfallsstyrelsens bidrag ökades betydligt över ett tidigare erbjudet belopp, 150 000 kronor. Vattenfallsstyrelsens bidrag skulle vid denna lösning av brofrågan behöva uppgå till minst 500 000 kronor.

Vattenfallsstyrelsen fann sig emellertid icke kunna acceptera anbudet att med 500 000 kronor bidraga till en broförbindelse som icke skulle vara färdigställd förrän våren 1953. Styrelsen beslöt sig för att lösa sin transportfråga genom att över Stornässundet anordna en provisorisk färjförbindelse med en bärighet av 22 ton. Kostnaderna för denna färjas anläggande

och drift jämte isförstärkning ha uppgått till i runt tal 300 000 kronor. I verkligheten blev ej nöjaktig färjförbindelse ordnad förrän i slutet av april 1953.

Med denna lösning av vattenfallsstyrelsens transportbehov syntes anledning icke finnas att forcera byggandet av en permanent bro. Upphandling och byggande avpassades därför till vad som ur vägmyndigheternas synpunkt var lämpligast. Arbetet påbörjades i februari 1956 och bron togs i bruk i november 1957. Färjtrafiken hade då under två somrar uppehållits av vägförvaltningen, sedan regleringsarbetena vid Ransaren blivit färdigställda och vattenfallsverket icke längre hade behov av färjan. Byggnadskostnaderna för bron uppgingo till ca 1 miljon kronor.

Revisorernas uttalande. Vattenfallsverkets utbyggnad av vattenkraften i Ångermanälvens huvudgren omfattar bl. a. reglering av källsjöarna Malgomaj, Kultsjön och Ransaren samt anläggande av Stalons kraftverk vid älvsträckan mellan de förstnämnda båda sjöarna. Med en sådan utbyggnad följer regelmässigt behov av omfattande, delvis tunga transporter, för vilka det svagt utvecklade vägnätet i områdena på gränsen till fjälltrakterna alls icke är dimensionerat. Till vattenfallsverkets förberedande åtgärder för vattenkraftutbyggnaden hör därför i dylika fall att genom förstärkning eller nybyggnad av vägar och broar säkerställa transporter till arbetsplatserna. Normalt sker givetvis denna upprustning av transportvägarna i samråd och samarbete med vägmyndigheterna.

Revisorerna ha i det föregående redogjort för tre olika fall, i vilka bättre vägförbindelse varit erforderlig för vattenfallsverkets arbeten men någon samordning med vägförvaltningens åtgärder icke kunnat åvägbringas.

Det första fallet avser en broförbindelse nära Malgomajsjöns utlopp. De där befintliga äldre broarna över två grenar av Ångermanälven bära endast ett axeltryck av 4 ton eller en högsta fordonsvikt av 10 ton. Ombyggnad i enlighet med nutida krav har sedan länge varit aktuell; bl. a. var arbetet medtaget i länets femårsplan för åren 1952—1956. Endast 200 meter uppströms från dessa broar har vattenfallsverket under åren 1955—1958 uppfört regleringsdammen för Malgomaj. För transporterna såväl till detta bygge som till byggnadsarbeten längre upp i älvsystemet har vattenfallsverket emellertid fått använda sig av en tillfällig vägförbindelse jämte den nu uppförda regleringsdammen över älven. Sedan regleringsarbetena på platsen numera äro färdigställda, slutprojekterar vägförvaltningen de nya broarna, och ombyggnaden väntas efter hand komma i gång. Det har därvid icke ansetts möjligt att kombinera de båda anläggningarna, så att den närbelägna dammbyggnaden med däri ingående bro kunnat användas för vägväsendets behov.

Det andra fallet gäller en bro över Kultsjöån, d. v. s. den del av Ångermanälven genom vilken vattnet från Kultsjön föres ned till Malgomaj. Även

här finnes en äldre bro, vilken dock har samma begränsade bärighet som de nyss nämnda. Då vattenfallsverket för byggnadsarbetena vid Stalons kraftverk och Kultsjöns reglering har behov av en bro med långt högre bärighet, har mellan vattenfallsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen träffats en överenskommelse att vägmyndigheterna skola planera och uppföra en ny bro, vilken fyller såväl vattenfallsverkets behov under byggnadstiden som vägväsendets krav på en framtida permanent bro. Kostnaderna skola i huvudsak bestridas av vattenfallsverket. Då emellertid bygandet av denna bro ännu ej kommit i gång — upphandlingen pågick i november 1958, under det att arbetena på Stalons kraftverk och Kultsjöns reglering påbörjades på våren samma år — har vattenfallsverket ej kunnat vänta på den nya bronns färdigställande. I stället har vattenfallsverket på denna plats uppfört en tredje bro — en provisorisk broförbindelse med ca 40 tons bärighet — varvid från försvarsväsendet förhyrd krigsbromateriel kommit till användning.

Slutligen ingår i den nu aktuella vattenkraftutbyggnaden även reglering av sjön Ransaren, en källsjö belägen längre upp mot fjälltrakterna. Transportförbindelse med byggnadsplatsen vid Ransaren har kunnat ordnas endast genom att en befintlig väg kompletterats med en bro över det s. k. Stornässundet vid Kultsjöns övre del. Länsstyrelsens beslut om byggande av en bro på denna plats meddelades redan på 1930-talet, och arbetet intogs i flerårsplanen för åren 1952—1956. Överläggningar upptogos mellan vattenfallsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i syfte att få brobyggnadsarbetet igångsatt i så god tid, att bron skulle kunna användas av vattenfallsverket under tiden för arbetet vid Ransaren, men dessa överläggningar ledde icke till resultat. Bland annat kunde enighet icke uppnås om det belopp varmed vattenfallsverket borde bidra till brobyggnadskostnaderna. Vattenfallsverket bedrev arbetet vid Ransaren under tiden från våren 1952 till hösten 1955 och löste därvid transportfrågan genom att anordna och driva en provisorisk färjeförbindelse över sundet. Vägmyndigheterna påbörjade därefter brobyggnaden i februari 1956 och bron togs i bruk i november 1957.

Samarbete mellan vattenfallsverket och väg- och vattenbyggnadsverket kan måhända i vissa fall erbjuda svårigheter. Vattenfallsverkets projekt aktualiseras ofta med mycket kort varsel, och ovissheten rörande utfallet av vattendomstolarnas domar eller Kungl. Maj:ts beslut i tillståndsärenden kan medföra att vägfrågorna icke kunna i förväg bedömas, varigenom utrymme för förberedelser i vanlig ordning icke föreligger. Härtill kommer att de båda myndigheternas krav och synpunkter på en transportförbindelse ofta icke sammanfalla. Det synes dock revisorerna uppenbart, att ett nära samarbete är oundgängligen nödvändigt och att åsidosättande därav icke är godtagbart.

I viss utsträckning ha uppkomna merkostnader vid nu nämnda bygg-

nadsföretag kunnat angivas med bestämda belopp. Sålunda beräknas kostnaderna för den provisoriska bron över Kultsjöån till omkring 100 000 kronor och kostnaderna för anläggning och drift av färjan vid Stornässundet till omkring 300 000 kronor. Härjämte kan det förutsättas, att åtskilliga merkostnader uppkommit genom tidsförluster och förseningar som sammanhängt med de provisoriska förbindelser man under byggnadstiden varit hänvisad till, eller omvänt, att besparingar skulle ha kunnat vinnas om man under byggnadstiden haft tillgång till färdigställda, fullt bärkraftiga broar. Ehuru revisorerna icke ha kunnat ingå på en sådan detaljprövning av nu nämnda byggnadsärenden, att det inbördes ansvaret mellan de berörda myndigheterna kunnat fördelas, ha revisorerna likväl velat lämna en redogörelse för dessa företag såsom exempel på bristande samarbete.

Trådradionätets utbyggnad

De svenska rundradioprogrammen utsändas dels på trådlös väg och dels genom trådradio. Den trådlösa utsändningen sker antingen från de äldre lång- eller mellanvågsstationerna eller från s. k. FM-sändare. Lång- och mellanvågsstationerna ha en mycket varierande räckvidd; de kunna vara verksamma inom en så begränsad radie som några få mil men kunna också täcka ett område motsvarande större delen av södra Sverige. Utmärkande för dessa stationer är, att de på längre distanser lätt störas av främmande utsändningar. FM-stationerna (frekvensmodulerad ultrakortvåg) ha en räckvidd av 7—8 eller inemot 10 mil (distansen varierar dock i hög grad med hänsyn till terrängen) och ha fördelen att sändningarna vanligen äro störningsfria. Vid trådradiosystemet (TR) följer utsändningen de ordinarie teleförbindingerna och distribueras därför i huvudsak till byggnader där telefon redan finnes installerad, ehuru hinder ej möter att från en befintlig teleledning förlänga förbindelsen till byggnad eller lägenhet utan telefon. Systemet kräver dock en speciell, fast apparatanslutning i mottagarlokalen och är alltså ej användbar för flyttbara s. k. batterimottagare.

Vid utgången av budgetåret 1957/58 funnos för distribution av program 1 36 sändarstationer på lång- och mellanvåg, åtta FM-stationer och ett antal trådradionät, till vilka voro anslutna omkring 315 000 abonnenter. Program 2 utsändes över 21 mindre mellanvågsstationer med lokal räckvidd (provisoriska anordningar med så begränsad räckvidd som 3—4 km) och 14 FM-stationer samt över trådradionäten. När den för budgetåret 1957/58 beslutade utbyggnaden är helt slutförd, komma 19 FM-stationer att vara i drift, varav 18 utsända båda programmen.

De grundläggande förslagen till en utbyggnad av det svenska distributionsnätet för rundradioprogrammen medelst trådradio framlades år 1946 av 1943 års radioutredning. Utredningens förslag utgick från dels att mer än en tredjedel av radiolyssnarna vid denna tidpunkt, 20 år efter rundradians införande, icke hade acceptabla lyssningsförhållanden och dels att man icke kunde räkna med att Sverige genom internationellt beslut kunde tilldelas ytterligare våglängder inom långvågs-, mellanvågs- eller kortvågsbanden. Praktiskt taget alla för rundradio lämpliga våglängdsområden och våglängder hade nämligen blivit belagda för trådlös överföring av telegram, telefonsamtal och rundradioprogram. Under sådana omständigheter framträdde det enligt utredningen som en gynnsam lösning att överföra program på ledningsbanden i stället för på trådlös överföringsväg. Utredningen föreslog därför att ett system med högfrekvent trådradio utbyggdes över hela landet. Kostnaderna härför angåvos enligt två alternativ till 187 respektive 119 miljoner kronor. Det senare alternativet förutsatte att samtliga blivande trådradioabbonenter redan hade telefonanslutning. Beräknat efter

dåvarande antal licensbetalare — 1 750 000 — beräknades en investeringskostnad per abonnent av 107 respektive 68 kronor. Enligt utredningen borde utbyggnaden av trådradionätet för att åstadkomma bättre mottagningsförhållanden för abonnenter, som icke kunde tillfredsställande avlyssna de trådlösa sändningarna, bedrivas jämsides med den utbyggnad av trådradionätet som avsåg att bereda möjlighet till flera samtida program. För den totala utbyggnaden räknade utredningen med en tjuvårsperiod med början från och med budgetåret 1946/47. Den årliga kapitalinvesteringen uppskattades till i runt tal 10 miljoner kronor.

Det må emellertid nämnas att de sakkunniga även framlade vissa beräkningar till alternativ distributionsform. Enligt dessa skulle man med ca 150 FM-sändare kunna förse 75 procent av licensbetalarna med goda lyssningsmöjligheter för en total investeringskostnad av endast 15 miljoner kronor, samtidigt som man snabbare än på något annat sätt skulle kunna förse övervägande antalet lyssnare med dubbelprogram. Utredningen avisade emellertid denna distributionsform eftersom den skulle kräva att abonnenterna anskaffade nya mottagare. Den beräknade kapitalinvesteringen för mottagare uppskattades därvid till mellan 135 och 600 miljoner kronor, beroende på utbyggnadstiden för sändarnätet m. m. Vid den följande remissbehandlingen restes icke några allvarliga invändningar från den tekniska expertisens sida. Chalmers tekniska högskola förordade emellertid i sitt yttrande en utbyggnad med FM-sändare i de tätbebyggda delarna av landet, och chefen för försvarsstaben avstyrkte av militära skäl utredningens förslag, vilket skulle komma att medföra anskaffning av trådradiomottagare, som icke kunde komma till användning för mottagning av trådlösa utsändningar. Det framhölls även att det med tanke på den snabba radiotekniska utvecklingen icke vore uteslutet, att det inom relativt kort tid kunde bli lika billigt att anskaffa särskilda FM-tillsatser till befintliga rundradiomottagare eller utbyta dessa mot mottagare, användbara jämväl för avlyssning av FM-utsändningar, som att anskaffa de särskilda anordningar i form av filter, extra ledningar m. m. som erfordras för varje trådradioabbonent.

Utredningens betänkande resulterade i beslut av 1947 års riksdag (prop. nr 41). Under hänvisning till rådande brist på materiel och arbetskraft ansågs därvid, att det icke funnes anledning för statsmakterna att binda sig för en viss lösning. För den närmaste tiden borde man emellertid inrikta tillgängliga resurser på att genom trådradio förbättra lyssningsförhållandena för dem som icke tillfredsställande kunde höra *ett* program.

Frågan om trådradions ställning aktualiserades ånyo år 1952 i samband med en ifrågasatt utredning av flerprogramsfrågan. Televisionen hade då framträtt som en ny väsentlig faktor, vilken ställt flerprogramsfrågan i ett ändrat läge. Härtill kommo de dittillsvarande svårigheterna att inom ramen för *ett* program åstadkomma en för allmänheten tillfredsställande ordning.

Vidare hade en viss teknisk utveckling ägt rum på både mottagar- och sändarsidan sedan radioutredningen framlagt sitt betänkande. Den 31 oktober tillsatte Kungl. Maj:t en utredning, åt vilken uppdrogs att utreda de programmässiga, tekniska och ekonomiska förutsättningarna för införande av ett dubbelprogram i rundradion. Utredningsarbetet bedrevs av telestyrelsen och Radiotjänst men leddes av en utomstående, opartisk ordförande. Av naturliga skäl fördelades utredningsarbetet mellan företagen så, att Radiotjänst svarade för det avsnitt som behandlade programproduktionens utbyggnad, medan det ankom på telestyrelsen att utreda den distributions-tekniska sidan av problemet jämte kostnadsberäkningar därför.

Utredningen framlade sitt betänkande i januari 1955. Telestyrelsen hänvisade därvid inledningsvis till det på 1943 års radioutredning följande riksdagsbeslutet och anförde, att styrelsen i enlighet med dessa direktiv i mån av tillgång på materiel och arbetskraft samt investeringsanslag byggt ut trådradio i sådana områden där mottagningen av riksprogrammet varit otillfredsställande. Antalet trådradioabonnenter vid utgången av budgetåret 1954/55 angavs till omkring 150 000. Enligt styrelsens framställning innebure den principiella skillnaden i ekonomiskt avseende mellan de båda utbyggnadsalternativen för distributionsnätet, att FM-systemet lade de huvudsakliga merkostnaderna beträffande både investerings- och årskostnaderna direkt på abonnenten, under det att trådradiosystemet lade kostnaderna på distributören för att uttagas av abonnenterna genom licensavgifterna. Med tanke på den kommande televisionen anfördes vidare, att det kunde förutses att en stor del av abonnenterna i väntan på denna och inför de stora investeringskostnader som denna innebure för den enskilde abonnenten icke vore beredda att acceptera en lösning av dubbelprogramfrågan, som tvingade dem till nya investeringar i radiomottagare för att få del av program 2. Telestyrelsen utginge från att man vid distributionsnätets utbyggnad överallt i första hand borde erbjuda den för abonnenten gynnammaste distributionsvägen. Den företagna utredningen utvisade att trådradio vore det system som för abonnenten medförde lägsta investerings- och årskostnaderna. Med hänsyn till detta sitt principiella ställningstagande samt vid utredningen företagna tekniska och ekonomiska bedömanden föreslog telestyrelsen att man i *glesbygderna* skulle bygga ut trådradionätet för samtliga radioabonnenter. För *tätbygderna* föreslogs dels ett nät av sändar- och förstärkaranläggningar för trådradio på samtliga telefonstationer med möjlighet för de radioabonnenter som så önskade att få trådradioanslutning, dels ett nät av förslagsvis 19 FM-stationer för att bereda möjlighet till FM-mottagning för de abonnenter som föredroge sådan.

Kostnaderna för utbyggnad av 19 FM-sändare beräknades till 20 miljoner kronor (=14 kr. per abonnent) med en årskostnad av 2,9 miljoner kronor (=2 kr. per abonnent). För trådradioutbyggnaden i *glesbygderna* beräknades ett belopp av 35,8 miljoner kronor (=51:10 kr. per abonnent) med

en årskostnad av 5,08 miljoner kronor (=7:25 kr. per abonnent). För trådradioutbyggnaden i tätorterna slutligen beräknades ett belopp av 58,4 miljoner kronor (=40:20 kr. per abonnent) med en årskostnad av 6,6 miljoner kronor (=4:55 kr. per abonnent).

Dubbelprogramutredningens ordförande redovisade emellertid en mening som avvek från telestyrelsens framlagda förslag till distributionsnätets utbyggnad. Efter att ha framställt vissa principiella erinringar mot den av telestyrelsen framräknade kostnadsjämförelsen mellan alternativen trådradio—FM framhöll ordföranden, bland annat, att den pågående utbyggnaden av trådradionätet inom de delar av landet som vid utredningen betecknats som glesbygderna, d. v. s. de områden där svensk radiosändning på lång- och mellanvåg icke kunde avlyssnas på ett tillfredsställande sätt, borde fullföljas så snabbt tillgängliga resurser medgåve. Eftersom emellertid denna utbyggnad normalt tillåte att anslutna abonnenter vid införande av dubbelprogram utan vidare finge tillgång till bägge programkanalerna medelst befintliga mottagare, funnes det intet skäl att bibehålla den särskilda förmånen av avgiftsfri anslutning. I vidgad tillämpning skulle den medföra olämpliga samhällsekonomiska konsekvenser och vid rådande kapitalknapphet icke motsvara kravet på återhållsamhet med utgifter, särskilt sådana på kredit. De avgifter för anslutning som skulle behöva tagas ut av abonnenterna skulle utgöra en mycket måttlig ersättning för den förnämliga centrala antennservice som trådradion erbjöde. Genom att vissa kostnader sålunda överflyttades på den enskilde skulle statliga investeringsmedel frigöras, vilka med måttlig förstärkning skulle kunna användas för ett kombinerat distributionssystem med både trådradio och FM. Därigenom skulle abonnenterna i stor utsträckning beredas valfrihet mellan båda möjligheterna att ta in dubbelprogrammet. Trådradionätet borde sålunda enligt ordförandens mening utsträckas över hela landet. I fråga om FM-systemets utbyggnad framhölls att denna borde i huvudsak ske enligt den av telestyrelsen föreslagna planen, d. v. s. för utsändning av dubbelprogrammet inom tätbygderna. FM-systemets utbyggnad kunde emellertid icke i längden begränsas till tätbygderna utan olägenheter för lyssnarna och utan att framkalla ett berättigat intryck inom glesbygderna att vara missgynnade. Med hänsyn till de stora kostnaderna borde ett slutligt beslut om full utbyggnad av FM-stationer inom glesbygderna emellertid kunna anstå till dess frågan om televisionen avgjordes. I distributionsfrågan framhölls slutligen att kostnadsramen för rundradions distributionsnät borde från början bestämmas till sådant belopp, att den även inrymde merkostnaderna för televisionsnätets komplettering med FM-sändare.

Vid den på betänkandet följande remissbehandlingen samt på annat sätt framfördes vissa divergerande uppfattningar mot de i utredningens delförslag framförda synpunkterna. Svenska radioindustriföreningen framhöll bl. a. inledningsvis, att utvecklingen på radiokommunikationernas område

efter kriget varit mycket stark i utlandet och att situationen vore en helt annan än då rundradioutredningen sysslade med dessa problem. En omprövning av distributionsfrågan vore därför nödvändig. Främst vore det den tekniska utvecklingen av FM-systemet samt den snabba utbredningen av televisionen som härvid hade betydelse. I anslutning härtill framhölls, att man i flera länder inför problemet att införa dubbelprogram och ge lyssnarna bättre mottagningsförhållanden hade gått in för att bygga nät med FM-stationer. Det stora intresset för FM-systemet utomlands hade vidare medfört stora tekniska framsteg såväl på sändar- som mottagar-sidan, innebärande ett förbilligande av såväl sändnings- som mottagnings-apparaturen. Beträffande den fortgående utbyggnaden av televisionen samt dess eventuella samordning med ett FM-system påpekades, att i stor utsträckning tillämpades samma teknik och gällde samma förhållanden i övrigt för både FM och TV. Det vore därför naturligt att man strävade efter att samordna utbyggnaden av FM-rundradio- och TV-näten, där så vore möjligt. Efter att mera ingående ha redogjort för de alternativa systemen jämte kostnadsfrågan framhöll föreningen sammanfattningsvis bl. a., att det inte kunde vara rationellt att i ett land som vårt bygga ut ett trådnät för rundradio ungefär samtidigt som ett radionät för television skulle anläggas. Distributionen av det andra rundradioprogrammet och förbättring av lyssningsmöjligheterna för riksprogrammet, där mottagningsmöjligheterna voro otillfredsställande, borde därför ske genom utbyggnad av ett FM-nät över hela landet i kombination med ett TV-nät. För platser där det av topografiska och andra skäl vore lämpligare med trådradio borde sådan fortfarande komma till användning. Enligt föreningens mening borde därjämte en plan över den byggnadstakt och den byggnadsordning som skulle följas vid utbyggnad av FM- och TV-stationerna utarbetas. Föreningen ansåg vidare att det av utredningens ordförande avgivna förslaget vore bäst ägnat att tillgodose de flesta av de av föreningen företrädde synpunkterna. I yttrandet berördes jämväl den tänkbara prognosen över mottagarbeståndets naturliga förnyelse, vilken fråga, såsom framgår av det föregående, tillmätts stor betydelse vid televerkets ställningstagande till förmån för trådradiodistribution. Enligt föreningens uppfattning komme största delen av de befintliga mottagarna att förnyas under den för distributionsnätet beräknade utbyggnadstiden, d. v. s. inom loppet av tio år. Vidare skulle lyssnarna komma att väsentligt öka sitt innehav av apparater samtidigt som de nya licenstagarna komme att köpa nya mottagare. På grund av erfarenheterna från bl. a. Danmark och Finland kunde med säkerhet antagas, att alla dessa mottagare skulle komma att bli FM-apparater. Antagandet bestyrktes även av det förhållandet att, trots att ingenting ännu vore bestämt om utbyggande av ett FM-nät i Sverige, allmänhetens efterfrågan av FM-mottagare redan vore synnerligen stark. Man kunde därför förutse, att nästan alla nytillverkade apparater

komme att bli FM-mottagare, sedan beslut i dubbelprogramfrågan fattats. Med utgångspunkt från dessa antaganden skulle mottagarbeståndet ha i det närmaste förnyats med moderna FM-apparater under utbyggnaden av distributionsnätet, varigenom behovet av trådradio skulle alltmer minska. Det måste då anses vara en sund ekonomisk politik att göra trådradioinvesteringarna såväl för staten som för allmänheten så små som möjligt.

Radiotjänst anslöt sig i sitt remissyttrande vad gäller val av distributionssystem i stort sett till de åsikter som framförts av Svenska radioindustriföreningen. Emellertid förordades en lösning i enlighet med ordförandens förslag, innebärande bl. a. att särskild anslutningsavgift skulle utgå för trådradioabbonenter. Dubblingen skulle visserligen öka de nödvändiga investeringarna, men å andra sidan skulle den onödiggöra alla kompensationsutgifter för mindre gynnade grupper. Utbyggnaden av ultrakortvågssändarna bleve också billigare genom att den i hög grad kunde samordnas med televisionsutbyggnad. Med hänsyn till respektive distributionssystems direkta konsekvenser för lyssnarna ansåg sig Radiotjänst vidare ej kunna godkänna tanken på en utbyggnad av radioprogrammet enbart med hjälp av trådradio. En fråga av största betydelse för bedömandet av vilket system som borde användas vid distributionen av radioprogram vore nämligen möjligheterna för enskilda lyssnare att så fritt som möjligt kunna välja platsen för sitt lyssnande. Detta gällde såväl inom hemmet som möjligheterna att lyssna på radio i sommarstugor, bilar och båtar etc. Det av Radiotjänst avslutningsvis framförda förslaget för distribution av flera program gick i stort sett ut på att trådradio utbyggdes för de ca 200 000 abonnenter som med hänsyn till de blivande ultrakortvågssändarnas täckningsförmåga hade den sämsta belägenheten. Samtidigt skulle ultrakortvågssändare utbyggas i glesbygderna och återstående telefonstationer därstädes förses med trådradiosändare. Därigenom kunde i första hand de lyssnare som hittills icke haft möjlighet att tillfredsställande avlyssna riksprogrammet erbjudas förbättrade villkor. I största möjliga utsträckning borde samtidigt härmed permanenta respektive provisoriska ultrakortvågssändare — eventuellt till en början utrustade med endast en kanal — uppsättas i tätbygderna, så att man även där snabbt kunde möjliggöra stor anslutning av lyssnare till dubbelprogrammet. Därefter borde enligt Radiotjänsts mening utbyggnad ske av utrustningar för trådradio på återstående telefonstationer samt av sådana mindre ultrakortvågssändare som erfordrades för att detta system skulle täcka så stora delar av landet som möjligt. Radiotjänst underströk slutligen betydelsen av att den av utredningens ordförande efterlysta utbyggnadsplanen snarast utarbetades samt framhöll att om utbyggnaden av ultrakortvågssändarna kunde påskyndas genom att den anförtroddes ett fristående entreprenadföretag, ville Radiotjänst förorda att ett sådant tillvägagångssätt övervägdes.

Telestyrelsen konstaterade i sitt remissyttrande bland annat, att några

skiljaktigheter icke förelåge mellan utredningsordförandens förslag och det av styrelsen i utredningen framlagda förslaget till distributionsnätets utbyggnad i *tätbygderna*. Däremot ville styrelsen ifrågasätta, huruvida önskemålet om valfrihet mellan distributionssystemen kunde motivera de ökade kostnaderna för anläggning av såväl trådradio som FM-stationer i glesbygderna. Vad vidare gällde förslaget om särskilda anslutnings- och årsavgifter för trådradioanslutning fann styrelsen att övervägande skäl talade mot ett sådant förslag. I fråga om radioindustriens synpunkter på val av distributionssystem anförde styrelsen, att det endast i viss utsträckning ginge att förutse inom vilka områden FM-stationerna icke kunde ge tillfredsställande mottagningsförhållanden. Det skulle således bli mycket svårt att planera utbyggnaden för trådradion, då man icke riktigt visste var den komme att bli behövlig. Trådradions utbyggnad skulle endast kunna bedrivas i begränsad omfattning, så länge icke FM-nätet utbyggt. Detta förhållande jämte det faktum att abonnenterna inom FM-stationernas mottagningsområden måste anskaffa nya mottagningsapparater skulle enligt styrelsens uppfattning komma att verka fördröjande på det resultat man eftersträvade, nämligen att snarast hjälpa radioabonnenterna.

I fråga om övriga remissvar må nämnas, att försvarsstaben icke hade något att invända mot det av utredningens ordförande framlagda förslaget till val av distributionssystem.

Utredningen resulterade i proposition (nr 146) till 1955 års riksdag. Departementschefen konstaterade i denna, att enighet i huvudsak syntes råda mellan ordföranden och remissinstanserna om att den tekniska lösningen av de aktuella distributionsfrågorna låge i en kombination av FM- och TR-systemen och att skiljaktigheterna främst gällde den utsträckning, i vilken vardera systemet borde utnyttjas, samt de båda systemens inbördes ordningsföljd under utbyggnadsperioden. Med hänsyn till de rådande förhållandena förordade han, att utbyggnaden i vad avsåg de områden som redan hade goda mottagningsförhållanden borde inriktas på FM-systemet, varvid stationerna i sitt definitiva utförande borde planeras så, att en blivande utbyggnad för televisionen underlättades. Något TR-nät borde däremot tills vidare icke anläggas i dessa områden. Som motiv för en FM-utbyggnad anförde departementschefen bland annat, att en sådan i alla händelser förr eller senare måste komma att aktualiseras i och med att beslut fattades om televisionens införande. FM-systemet hade även den fördelen, att det icke på samma sätt som TR begränsade abonnenternas möjligheter att fritt välja plats för avlyssningen. Departementschefen ansåg ej heller, att den genom ett FM-system nödvändiga anskaffningen av nya mottagare vore något skäl mot ett sådant system, eftersom kostnaderna skulle komma att fördelas på flera år och den årliga anskaffningen redan syntes ligga på hög nivå. Beträffande de ur mottagningsynpunkt missgynnade delarna av landet förordades i propositionen, att den på grund av 1947 års beslut påbörjade ut-

byggnaden av ett TR-nät fullföljdes och därvid inriktades på att möjliggöra mottagning av båda de framtida programmen. Antalet abonnenter i dessa delar av landet uppskattades i propositionen till omkring 850 000, av vilka 300 000 över huvud taget icke utan extraordinära kostnader ansågos kunna nås med andra sändningar än via TR. Den färdigställda delen av trådradionätet kunde vid utgången av juni månad 1955 beräknas komma att omfatta 150 000 abonnenter. I propositionen begärdes för budgetåret 1955/56 ett investeringsanslag om 10 miljoner kronor. Av beloppet beräknades ca 1 miljon kronor komma att användas för FM-anläggningar samt ca 6 miljoner kronor för fortsatt utbyggnad av TR-nätet. Resterande belopp — 3 miljoner kronor — beräknades komma till användning för fullföljande av redan i gång varande arbeten på lång- och mellanvågsstationerna samt för påbörjande av den nya motalastationen.

Det framlagda förslaget godkändes av 1955 års riksdag. Det innebar sålunda i korthet en FM-utbyggnad i "radiomässiga tätbygder" och en trådradioutbyggnad i "radiomässiga glesbygder".

I enlighet med Kungl. Maj:ts uppdrag inkom telestyrelsen i september 1955 med en plan för realiserande under en sexårsperiod, räknad från budgetåret 1955/56, av det utbyggnadsprogram för rundradions distributionsnät som framlagts i propositionen 1955: 146. Planen byggde på den kännedom om mottagningsförhållandena i olika delar av landet, som styrelsen erhållit genom fortlöpande tekniska undersökningar under många år samt kontakt med radiolyssnarna genom televerkets störningstjänst och allmänhetens lyssningsrapporter. Utbyggnaden av trådradionätet skulle icke kräva några särskilda förberedelser, eftersom organisationen för detta arbete vore färdig sedan flera år tillbaka. Telestyrelsen räknade därför med att redan under de första två åren av utbyggnadsperioden kunna ansluta ca 40 procent av de under sexårsperioden nytillkommande trådradioabbonenterna. Av det redovisade materialet framgår att det totala antalet TR-abbonenter vid budgetåret 1954/55 års utgång var 145 000. Vid periodens slut 1960/61 beräknades det antal radioabbonenter som skulle komma att försörjas genom trådradiodistribuering ha stigit till 565 000. Investeringskostnaderna för utbyggnaden beräknades till 38,5 miljoner kronor, d. v. s. i runt tal 92 kronor per abonnent.

Utbyggnaden av FM-nätet skulle däremot kräva omfattande planläggningsarbeten för att arbetet skulle kunna bedrivas rationellt. Härvid skulle styrelsen inrikta sig på att kunna starta husbyggnader på flera ställen samtidigt samt att kunna inköpa sändarapparater och master för flera stationer på en gång, varigenom avsevärda prisreduktioner beräknades kunna ernås vid inköpen av särskilt mastanläggningarna. Styrelsen påpekade därjämte att, då kommande televisionsstationer av flera skäl borde samordnas med FM-stationerna, det ur ekonomiska synpunkter skulle vara fördelaktigt att slutgiltigt planera stationshus m. m. även för televisionen. Enligt styrelsens

mening måste man sålunda räkna med en viss igångsättningstid för ett nytt projekt av sådan omfattning som FM-nätet, antingen detta utbyggdes i kombination med TV eller ej. Med hänsyn härtill föreslog styrelsen i sin sexårsplan, att under utbyggnadstidens första skede ett antal mindre, provisoriska sändarstationer skulle inrättas. En sådan provisorisk sändarstation kunde emellertid varken försörja lika många abonnenter eller ge lika goda mottagningsförhållanden som en definitiv station. Ej heller kunde den beräknas få samma driftsäkerhet. De provisoriska stationerna skulle endast byggas för program 2, eftersom program 1 redan distribuerades trådlöst på mellan- eller långvåg inom FM-stationernas täckningsområden. I fråga om kostnaderna för provisoriet anförde styrelsen att dessa icke torde komma att öka slutkostnaderna för FM-nätet, enär sändarapparaturen vid nätets slutliga utbyggnad beräknades komma till användning i de definitiva stationerna. Övriga kostnader skulle komma att kompenseras genom de besparingar som kunde göras vid den senare utbyggnaden av stationsnätet på bred front. Med hänsyn till vissa praktiska synpunkter vid gränsdragningen mellan områden täckta av FM respektive TR ansåg styrelsen lämpligt att bygga 21 i stället för i propositionen angivna 19 FM-sändare. Anläggningskostnaderna för FM-nätets utbyggnad enligt planen beräknades av styrelsen till 26,8 miljoner kronor och sammanlagda antalet radioabonnenter med möjlighet till FM-mottagning vid utbyggnadsperiodens slut till 2 010 000, vilket således innebar en anläggningskostnad av omkring 13 kronor per lyssnare.

I fråga om distributionsnätets utbyggnad underströk styrelsen slutligen, att en viktig förutsättning för att den framlagda planen skulle kunna genomföras var, att de angivna investeringsbehoven kunde tillgodoses samt att televerket lyckades anställa ingenjör- och montörpersonal.

I anslutning härtill berörde styrelsen i sin plan jämväl vad i propositionen till 1955 års riksdag anförts beträffande finansieringen av utbyggnaden, nämligen att denna, för att kunna ske utan tidsutdräkt, skulle bestriktas med licensmedel. Enligt styrelsens beräkningar skulle rundradiorörelsens sammanlagda drift- och kapitalkostnader under utbyggnadstiden 1955/56—1960/61 belöpa sig till ca 400 miljoner kronor. För att täcka dessa utgifter under samma tid skulle licensavgiften behöva höjas från 20 kronor till 30 kronor den 1 januari 1957. Då emellertid Radiotjänst icke ansett sig kunna biträda en höjning förrän tidigast den 1 januari 1958, föreslog styrelsen — med beaktande av Radiotjänsts synpunkter — att med den nya höjningen av licensavgiften borde få anstå till sagda datum, varefter höjning borde ske till 25 kronor. Såsom framgår av det följande höjdes emellertid licensen sedermera till 30 kronor, vilken avgift fortfarande gäller.

Den av telestyrelsen framlagda sexårsplanen frångicks emellertid redan från början. Med utgångspunkt från principen om rundradiorörelsens självfinansiering måste på grund av knappheten på licensmedel investeringarna

i TR och FM för budgetåret 1956/57 reduceras till sammanlagt 6,3 miljoner kronor mot i planen beräknade 9,7 miljoner kronor. Detta innebar att det i planen för TR beräknade investeringsanslaget reducerades från 5 till 4,3 miljoner kronor, medan investeringarna i FM minskades från 4,7 till 2 miljoner kronor eller med icke mindre än 2,7 miljoner kronor.

Då det kunde förutses att rundradiorörelsen även under de närmast kommande åren skulle uppvisa betydande underskott, beslöt Radiotjänst våren 1956 att låta verkställa en utredning om verksamhetens ekonomi under den kommande femårsperioden samt om de vägar på vilka man skulle kunna uppnå en samordnad avvägning av kraven på tillgängliga licensmedel. Utredningen överlämnades redan samma år till Kungl. Maj:t. Den i utredningen föreslagna höjningen av licensavgiften till 30 kronor fastställdes av 1957 års riksdag att gälla från och med den 1 juli samma år.

Vid nämnda riksdag behandlades jämväl telestyrelsens anslagsäskanden för distributionsnätets utbyggnad under budgetåret 1957/58. Det må nämnas att styrelsen därvid hade frångått den s. k. sexårsplanen av år 1955. För trådradioinvesteringar begärdes sålunda 0,5 miljon kronor mer än i sexårsplanen, d. v. s. 5,5 miljoner kronor, och för investeringar i FM 4,5 miljoner kronor. Detta senare belopp understeg det i sexårsplanen beräknade med 3,2 miljoner kronor. De av statsmakterna fastställda investeringsanslagen för budgetåret 1957/58 inneburo emellertid ytterligare reduceringar. För TR beviljades sålunda 3,3 miljoner kronor (enligt planen 5,0) och för FM 3,5 miljoner kronor (enligt planen 7,7), vilket innebar en nära nog lika fördelning av anslagsmedlen emellan TR och FM.

Vad gäller anslagstilldelningen för innevarande budgetår (1958/59) ingav telestyrelsen i sin skrivelse den 31 augusti 1957 med framställning om anvisande för budgetåret 1958/59 av investeringsanslag för ljudradioanläggningar en reviderad plan för distributionsnätets utbyggnad under tiden till och med budgetåret 1961/62. Inklusiva de dittills beviljade anslagen för budgetåren 1955/56—1957/58 beräknas kostnaderna därvid uppgå till sammanlagt 36 miljoner kronor för utbyggnad av TR och 14,3 miljoner kronor för utbyggnad av FM. Planen — som uppgjorts med beaktande av vad departementschefen anfört i ett interpellationssvar den 6 mars 1957, nämligen att den senaste licenshöjningen skapat det ekonomiska underlaget för en tilldelning av erforderliga investeringsmedel för utbyggnad under den närmaste femårsperioden av trådradio till abonnenter med otillfredsställande mottagningsförhållanden — innebar betydande reduceringar, främst i fråga om FM, i jämförelse med den ursprungliga sexårsplanen. Till FM-anläggningar beräknades endast sammanlagt 14,3 miljoner kronor mot i sexårsplanen förutsedda 26,8 miljoner kronor, oaktat i den senaste utbyggnadsplanen inräknats ytterligare ett utbyggnadsår, budgetåret 1961/62. För trådradios del innebar den nya investeringsplanen enligt samma beräkningar

en minskning med allenast 2,5 miljoner kronor, vilket innebar en i det närmaste oförändrad utbyggnad av trådradionätet.

Sedan Radiotjänsts styrelse beretts tillfälle att taga del av telestyrelsens petita för nämnda år jämte de däri redovisade planerna för en utbyggnad av trådradionätet på längre sikt, beslöt styrelsen att hos Kungl. Maj:t hemställa om en snabbutredning av rundradions distributionsfrågor (skrivelse den 5 september 1957). I den närmare motiveringen till sitt ställningstagande i frågan erinrade styrelsen inledningsvis om att enligt vad som framkommit vid av telestyrelsen och Radiotjänst företagna beräkningar skulle specialbudgeten för ljudradion trots den företagna licenshöjningen under den närmaste femårsperioden komma att bli hårt belastad såväl av stigande driftkostnader som av omfattande investeringar för utbyggnad av distributionsnätet och uppförande av det för rörelsen oundgängligen nödvändiga radiohuset i Stockholm, vilket enligt riksdagens beslut jämväl skulle finansieras av löpande licensintäkter.

Styrelsen erinrade vidare om att den ojämförligt största posten på investeringsidan näst radiohuset utgjordes av kostnaderna för trådradioanläggningar. Med hänsyn härtill vore det därför naturligt att vid en genomgång av den totala ljudradiobudgeten för de närmaste åren rikta särskild uppmärksamhet på denna utgiftspost. Härtill kom emellertid att den snabba utvecklingen inom ljudradion och televisionen sedan riksdagen år 1955 fattade sitt principbeslut om trådradioområdena enligt styrelsens mening påkallade en förutsättningslös snabbutredning av rundradions distributionsproblem. Stor risk kunde eljest förefinnas för allvarliga felinvesteringar, varigenom även ljudradiatorörelsens såväl tekniska som programmässiga utveckling kunde komma att hämmas av brist på medel.

Av de ovan anförda omständigheterna tillmätte Radiotjänsts styrelse den pågående utbyggnaden av televisionen den största betydelsen. I detta sammanhang anfördes, bl. a., att televisionens distributionsnät inom relativt nära framtid skulle komma att omfatta delar av landet som på radiosidan låge inom både planerade FM- och trådradioområden. En samordning mellan FM- och TV-nätens utbyggnad vore därför av såväl ekonomiska som tekniska skäl angelägen. En utbyggnad av television inom planerade trådradioområden i sydöstra och norra Sverige borde sålunda enligt Radiotjänsts mening starkt motivera en omprövning av planerna på trådradioutbyggnad och motsvarande ändring i FM-planerna.

Radiotjänsts styrelse kom i sin skrivelse även in på en bedömning av den av telestyrelsen starkt hävdade uppfattningen, att en utbyggnad av trådradionätet ur ekonomisk synpunkt skulle ställa sig gynnsammare för abonnenterna, eftersom dessa icke behövde anskaffa nya mottagare för trådradio men däremot för FM. Styrelsen framhöll därvid under åberopande av en utav Sveriges Radiohandlares Riksförbund företagen utredning, att praktiskt taget hela apparatförsäljningen utgjordes av mottagare med FM-om-

råde. Även om man räknade med en så lång omsättningstid som 10—12 år för apparatbeståndet, skulle enligt Radiotjänst allmänheten överallt vara försedd med FM-apparater några få år efter det att de av telestyrelsen planerade investeringarna i trådradio genomförts. Slutligen berördes televerkets åtgärd att i en rad orter, varav många inom planerade trådradioområden, montera upp små mellanvågssändare med begränsad räckvidd (ombyggda fartygssändare). Enligt Radiotjänsts mening borde även denna provisoriska distributionsform inrangeras i en ny plan för rundradions distributionsnät.

Telestyrelsen avgav i oktober 1957 utlåtande över styrelsens för AB Radiotjänst hemställan om snabbutredning av ljudradions distributionsproblem och framhöll därvid sammanfattningsvis, att utbyggnaden av trådradionäten — efter tillkomsten av de planerade små mellanvågssändarna i vissa tätorter inom trådradioområdena — tills vidare skulle komma att begränsas till de "egentliga glesbygderna" samt att styrelsen — om så skulle visa sig fördelaktigt med hänsyn till trådradioutbyggnaden och till beståndet av FM-mottagare — skulle komma att i samband med utbyggnaden av televisionsnätet inom trådradioområden föreslå att FM-sändare där anordnades i kombination med televisionsstationer. Med hänvisning härtill fann telestyrelsen icke några motiv föreligga för en ytterligare utredning av ljudradions distributionsproblem.

Sedan ärendet behandlats i riksdagen anbefalldes telestyrelsen att i samråd med Sveriges Radio (vilken nya benämning antagits av Radiotjänst efter viss omorganisation) och i samband med styrelsens framställning om investeringsmedel för budgetåret 1959/60 framlägga förslag om en reviderad plan för utbyggnaden av ljudradioanläggningar.

Med anledning härav har telestyrelsen i sina *petita* för nämnda budgetår, daterade den 30 augusti 1958, framlagt en ny utbyggnadsplan. Styrelsen har därvid anfört, att situationen väsentligt förändrats genom den forcering av utbyggnaden av TV-nätet som föreslagits i statsverkspropositionen B 1958 (bilaga 28) och sedermera godkänts av riksdagen. Nämnda forcering skapade nämligen förutsättningar för en snabb vidareutbyggnad även av FM-nätet. Om en med TV-nätet samordnad utbyggnad av FM-nätet beslutades, erhöles inom stora delar av de områden som nu hade en dålig mottagning av program 1 relativt snabbt trådlösa mottagningsmöjligheter för såväl program 1 som 2, dock under förutsättning att lyssnarna hade mottagningsanordningar för FM.

Beståndet av FM-mottagare i landet hade enligt telestyrelsens framställning ökat kraftigt de senaste åren. Utan tvivel hade distributionen av program 2 varit den huvudsakliga anledningen härtill, men försäljningen av FM-mottagare även inom områden som ännu icke nåtts av FM-sändningarna visade, att man i allt större utsträckning ginge över till FM-mottagare vid normala utbytesköp. Härtill bidroge det förhållandet att de flesta nu

i handeln förekommande typer av ljudradiomottagare vore försedda med FM-band. Enligt från radiohandeln inhämtade uppgifter uppginge antalet per den 1 juli 1958 försålda dylika mottagare till ca 750 000 och beräknades öka med ca 200 000 per år.

Komplettering av samtliga i TV-planen upptagna stationer inom trådradioområden (ett 20-tal stationer) med FM-sändare innebure en relativt låg investering. Med hänsyn härtill och till att FM-distributionen genom den forcerade utbyggnaden av TV-nätet för vissa områden komme att kunna tillhandahållas tidigare än trådradio ansåg styrelsen, att nämnda komplettering under alla förhållanden borde komma till stånd. Den plan för ljudradionätets utbyggnad som framlagts i samband med petita för budgetåret 1958/59 och som inneburit en investering i trådradioanläggningar av 23,2 miljoner kronor hade avsett utbyggnad av trådradio till större delen av radioabonnenterna inom trådradioområdena, alltså även till abonnenter i hus där telefon saknades och dit sålunda ledning måste framdragas (etapp 2). Hittills hade i stort sett inga av de relativt kostnadskrävande etapp-2-installationerna utförts, utan utbyggnaden hade inriktats på att ansluta mindre arbetskrävande anläggningar, d. v. s. för abonnenter i hus dit ledning för telefon redan funnes (etapp 1). På grund av de nya förutsättningar för en snabb vidareutbyggnad av FM-nätet som nu föreläge och med hänsyn till anbefalld återhållsamhet med statsutgifterna ansåg sig telestyrelsen icke heller kunna förorda, att trådradio utbyggdes till etapp-2-abonnenter inom de närmaste åren.

Innan förslag till en ny utbyggnadsplan framlades måste dock ställning tagas till frågan om de allmänna principer, efter vilka trådradionäten borde vidareutbyggas. I sin framställning diskuterade styrelsen fyra olika alternativ härför.

Enligt *alternativ 1* skulle ingen trådradioutbyggnad utföras fr. o. m. budgetåret 1959/60, och distributionen över befintliga trådradionät skulle upphöra allteftersom FM-nätet utbyggdes. Redan gjorda utfästelser beträffande trådradions vidare utbyggnad under budgetåret 1959/60 skulle härigenom komma att brytas. Vidare skulle befintliga trådradioabonnenter tvingas att anskaffa nya radiomottagare för att icke få försämrad mottagning. I många fall, där abonnenten redan hade en FM-mottagare och en mottagare utan FM-band, skulle han dessutom förlora möjligheten att utnyttja den senare. På grund av de uppenbara olägenheter för radiolyssnarna, som ett genomförande av detta alternativ skulle medföra, kunde de besparingar i investerings- och driftkostnader som alternativet skulle innebära icke tillmätas avgörande betydelse. Telestyrelsen ansåg därför att detta alternativ borde avföras ur diskussionen.

Alternativ 2 innebar att ingen utbyggnad skulle ske fr. o. m. budgetåret 1959/60 men att distributionen skulle upprätthållas över befintliga trådradionät. Med hänsyn till den relativt låga anslutningskostnaden för nytill-

kommande etapp-1-abonnenter vore det emellertid enligt styrelsens mening icke skäligen att vägra nytillkommande abonnenter eller abonnenter som flyttade inom eller till området anslutning till trådradionätet. Vad beträffade verkningarna av trådradioutbyggnadens upphörande fr. o. m. budgetåret 1959/60 hänvisades i övrigt till vad som anförts under alt. 1.

Enligt *alternativ 3* skulle en successiv utbyggnad äga rum endast inom redan etablerade trådradioområden, varmed avsågs anslutning av nytillkommande abonnenter i hus dit ledning för telefon var eller blev framdragen. Investeringskostnaderna för trådradion skulle enligt alternativet uppgå till 5,4 miljoner kronor för femårsperioden 1959/60—1963/64. Ej heller enligt detta alternativ skulle emellertid gjorda utfästelser komma att infrias. Telestyrelsen ansåg därför icke heller detta alternativ utgöra en acceptabel lösning.

Slutligen innebar *alternativ 4* en successiv utbyggnad inom redan etablerade trådradioområden enligt alt. 3 samt dessutom etapp-1-utbyggnad av nya områden, som enligt nuvarande planering stode närmast i tur. Huruvida utbyggnad skulle ske av övriga planerade trådradioområden gjordes beroende av beståndet av FM-mottagare inom dessa områden, då trådradioutbyggnaden där bleve aktuell. De områden som stode närmast i tur för utbyggnad och beräknades vara färdiga vid utgången av budgetåret 1959/60 omfattade ca 5 000 abonnenter. Kostnaden härför beräknades till 2,9 miljoner kronor. För de återstående fyra budgetåren i femårsperioden hade kostnadsberäkningarna angivits med en gemensam post för vissa ljudradioanläggningar, trådradio och FM. Övriga områden, för vilka beslut om trådradioutbyggnad borde göras beroende av den kommande utvecklingen, omfattade ca 25 000 abonnenter och beräknades i stort sett kunna få FM-försörjning innan trådradioutbyggnad kunde påbörjas. Telestyrelsen stannade för att förorda detta alternativ.

Revisorernas uttalande. För utbyggnad av den svenska ljudradions distributionsnät ha hittills avsevärda belopp investerats. Även för framtiden lära investeringarna för detta ändamål komma att bli betydande. Sålunda må erinras om att enligt av telestyrelsen under senare år framlagda prognoser kostnaderna för ljudradionätets utbyggnad under en femårsperiod skulle uppgå till omkring 50 miljoner kronor. Vid sidan härav har man nu att räkna med anläggningskostnaderna för den successivt växande televisionen.

Frågan om det ur teknisk och ekonomisk synpunkt mest ändamålsenliga sättet för utbyggnad av ljudradions distributionsnät har i olika sammanhang ställts under debatt, bl. a. inom riksdagen och i pressen. Särskilt har frågan gällt i vilken utsträckning utbyggnaden borde ske med trådlös respektive trådbunden sändning. Med hänsyn till att den sistnämnda distributionsformen icke kunde kombineras med ett kommande distributionsnät

för television ha särskilt framhållits riskerna för att utbyggnaden av trådradio skulle i framtiden visa sig medföra en dubbelinvestering. Det har även framhållits att televerkets kostnader för anläggning av trådradio äro väsentligt högre per abonnent än vid trådlös distribution.

Såsom framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen har televerket hittills för de delar av landet där ett val mellan de olika distributionsformerna varit aktuell, d. v. s. de områden som benämnts radiomässiga glesbygder, i främsta rummet ansett sig böra planera utbyggnaden på trådradiosystemets grund. Ett vägande skäl härtill synes ha varit att detta alternativ för abonnenterna medfört den lägsta kostnaden. Gentemot detta har Sveriges Radio — tidigare AB Radiotjänst — hävdad den meningen, att distributionsnätets utbyggnad i valfria situationer i första hand borde baseras på trådlös sändning på ultrakortvåg — FM-sändning — och trådradion reserveras för sådana lyssnargrupper som icke på annat sätt kunde beredas tillfredsställande mottagningsförhållanden.

En bestämd vändning i dessa meningsskiljaktigheter har emellertid inträffat i och med att telestyrelsen i samband med sin framställning om anslag för nästkommande budgetår framlagt en ny investeringsplan för den närmast följande femårsperioden. Telestyrelsen har härvid framhållit att frågan om ljudradionätet kommit i nytt läge genom riksdagens innevarande år fattade beslut om TV-nätets utbyggnad. Därigenom skapades nämligen förutsättningar för en snabb vidareutbyggnad även av FM-nätet, vilket med fördel läte sig tekniskt samordnas med TV-nätet. Beståndet av FM-mottagare i landet hade därjämte ökat kraftigt de senaste åren; vid normala utbytesköp överginge man i allt större utsträckning till FM-mottagare även inom områden som ännu icke nåtts av FM-sändningarna, vilket syntes sammanhänga med att marknaden numera huvudsakligen förde mottagare med FM-band.

Med hänsyn till dessa ändrade premisser har telestyrelsen i sin nyssnämnda femårsplan räknat med en icke oväsentlig begränsning av trådradios utbyggnad. Sålunda skall som regel någon utbyggnad icke ske till abonnenter i hus där telefon saknas och dit alltså ledning måste framdragas. Anslutning av trådradio till nya abonnenter i redan etablerade områden skall emellertid fortgå och likaså utbyggnad till nya områden enligt tidigare planer, i vart fall t. o. m. budgetåret 1959/60. Kostnaderna härför ha för nämnda budgetår beräknats till 2,9 miljoner kronor. Utbyggnaden där efter skulle bli beroende av beståndet av FM-mottagare inom dessa områden, då trådradioutbyggnaden där bleve aktuell.

Det nyligen fattade beslutet om en forcerad utbyggnad av TV-nätet har otvivelaktigt gjort det möjligt att med större säkerhet än tidigare bedöma riktlinjerna för en fortsatt utbyggnad även av ljudradionätet. Med hänsyn till de nya möjligheter för distribution över FM-sändare som numera föreliggande synes det revisorerna uppenbart, att trådradiosystemet kommer att

snabbt föråldras och att risk föreligger att däri gjorda investeringar komma att starkt minska i värde. De skäl som av telestyrelsen åberopats såsom väsentliga för en fortsatt utbyggnad av trådradionätet såväl inom redan etablerade som inom nya områden under budgetåret 1959/60 och eventuellt även därefter, särskilt att gjorda utfästelser eljest skulle komma att brytas, synas revisorerna icke så övertygande, att icke en omprövning av frågan skulle kunna äga rum. I varje fall synes man gentemot dessa skäl böra väga frågan, huruvida det kan anses försvarbart att — låt vara i begränsad omfattning — fortsätta med en utbyggnad som uppenbarligen är att betrakta som en övergångsform och som därtill ställer sig betydligt kostsammare än distributionen med FM-sändning.

Den av telestyrelsen nu framlagda planen för radionätets utbyggnad under en förestående femårsperiod lärer under alla förhållanden inom kort komma under statsmakternas prövning. Det synes revisorerna motiverat, att man därvid allvarligt överväger möjligheterna att snarast avveckla trådradions vidare utbyggnad. Det synes även angeläget, att man vid prövningen äger tillgång till detaljerade uppgifter angående förutsättningar och kostnader för att förse de radiomässiga glesbygder som ännu icke ha tillgång till fullgoda avlyssningsförhållanden med trådlös distribution av definitiv eller provisorisk natur samt angående de besparingar som skulle vara att vinna genom en successiv avveckling även av distributionen genom trådradio.

§ 19

Anläggande av nytt järnvägsspår vid Hallsberg

Hallsbergs järnvägsstation passeras av dubbelspåret Stockholm—Göteborg. Stationens personbangård, som har sju tågspår samt fem spår för uppställning av överstående vagnar och en längd av omkring 1 200 meter, är belägen i spårområdet östra ände. Väster om personbangården och norr om dubbelspåret fortsättning västerut mot Göteborg ligger Hallsbergs rangerbangård med omkring 3,5 km längd. Rangerbangården består av en infartsgrupp längst västerut, två rangergrupper i mitten och en utfartsgrupp österut.

Till personbangårdens östra ände inlöpa tre järnvägslinjer, dels norrifrån den dubbelspåriga linjen från Örebro, dels österifrån det nämnda dubbelspåret från Stockholm, dels ock söderifrån den enkelspåriga linjen från Mjölby. Den närmaste stationen på den sistnämnda linjen är Åsbro, 11 km från Hallsberg. Linjen från Örebro har anslutning till rangerbangården i spårområdet norra del genom något av de tre nordligaste av tågspåren på personbangården utan att spåren på övriga linjer eller övriga spår på personbangården behöva beröras av trafiken. Däremot måste anslutningen av mjölbspåret till rangerbangården korsa dubbelspåret Stockholm—Göteborg och fyra av tågspåren på personbangårdens östra del. Växelförbindelser i västra delen av personbangården möjliggöra gång till rangerbangården även från övriga spår på personbangården. Mellan rangerbangården och dubbelspåret finnas vidare anslutningar dels vid rangerbangårdens mitt, dels vid dess västra ände.

Under senare år har järnvägsstyrelsen i samband med framställning om investeringsanslag framhållit, att statens järnvägars trafikapparat är behäftad med allvarliga brister. Bland annat har framhållits att kapaciteten hos vissa bansträckor och bangårdar är otillräcklig genom att trafiken nått en omfattning som väsentligt översteg den för vilken de dimensionerats. Den bristande bangårdskapaciteten medför vidare ökade uppehållstider för tågen och bidrager därigenom även till bristen på godsvagnar.

Investeringarna vid statens järnvägar uppgå numera till betydande belopp. Under de fem budgetåren 1953/54—1957/58 ha förbrukats sammanlagt mer än 1 504 miljoner kronor. Därav belöpa på upprustning av bangårdar närmare 80 miljoner kronor. Bland de större ombyggnadsföretag som anmälts i statsverkspropositionerna må följande anföras.

År	Företag	Beräknad totalkostnad milj. kr.
1954	Fortsatt utbyggnad av personbangården i Stockholm	10
	Fortsatt utbyggnad av uppställningsbangården för personvagnar vid Hagalunds övre	3
	Fortsatt utbyggnad och mekanisering av rangerbangården i Ange	4
	Utbyggnad av bangården i Västerås västra, etapp I	1,4
	Utökning av spårsystemet vid Hallsberg	0,5
1955	Utökning av Ståthöga rangerbangård vid Norrköping	3
	Mekanisering av rangerbangården vid Hallsberg	3
1956	Utökning av rangerbangården vid Hallsberg	1,5
	Utökning av Sävenäs rangerbangård vid Göteborg	3
	Utbyggnad av rangerbangården i Hälsingborg	1
1957	Utbyggnad av rangerbangården i Boden	3
	Ny gods- och rangerbangård i Gävle	8
	Ombyggnad av bangården i Mjölby	2
	Ombyggnad och utökning av spårsystemen vid Göteborgs norra, Kimstad och Luleå	1,6
1958	Nya ankomstspår på rangerbangården vid Tomtebodå	1
	Bangård för partihandelscentrum vid Årsta och förbindelsespår från Älvsjö	7

Utöver de nu nämnda exemplen må nämnas att planer föreligga på omfattande ombyggnad och utökning av rangerbangårdarna på ett flertal håll i landet. Även i Hallsberg pågår en betydande upprustning av rangerbangården. I nedanstående uppställning har angivits dels utförda och dels beslutade men ännu ej slutförda arbeten samt verklig respektive beräknad kostnad för de olika objekten. Endast sådana arbeten ha medtagits som ha direkt samband med avvecklingen av godstågstrafiken, således ej t. ex. flyttning av vagnverkstaden eller förbättringar i omlastningsmagasinet.

Objekt nr	År för beslut	Arbete	Kostnad kr.	Anm.
1	1951—52	Uppställningsspår på Rala-bangården	90 000	Slutfört 1954
2	1952	Nytt 650 m långt spår på U-gruppen	104 000	Slutfört 1953
3	1952	Två nya stickspår på R-gruppen samt omläggning av uppfartsspåret till I-gruppen ..	437 000	Slutfört 1955
4	1954	Anordnande av två 700 m långa nya spår på I-gruppens södra sida	534 000	Slutfört 1956
5	1955	Utbyggnad av ovannämnda spår på R-gruppen till 700 m längd	200 000	Slutfört 1957
6	1956	Utvidgning av U-gruppen m. m.	2 300 000	Slutfört men ännu ej slutredovisat
7	1958	Två nya spår på I-gruppen	910 000	Pågår
8	1958	Två nya spår på R-gruppen	370 000	Pågår

Beträffande motiven för de olika objekten har följande anförts:

Objekt nr 1. Under besvärliga snöförhållanden, då kapaciteten på rangerbangården nedsattes, blir till slut infartsgruppen (I-gruppen) fullbelagd; ankommande tåg som normalt skulle få plats på I-gruppen måste ställas upp på angränsande bangårdar. För att minska därmed sammanhängande svårigheter beslöts att i avvaktan på beslut om nya spår på I-gruppen an-

ordna provisoriskt uppställningsspår på Rala-bangården, vilket snabbt kunde åstadkommas.

Objekt nr 2. Trafikförhållandena hade blivit sådana, att det visade sig lämpligt att öka kapaciteten på utfartsgruppen (U-gruppen) genom anordnandet av nytt 650 m långt spår.

Objekt nr 3. Bästa transportstandard till lägsta kostnad erhålles om godsvagnarna kan nå sitt mål med så få omväxlingar som möjligt. Undersökningar hade visat att vagnmassa fanns för växling förbi Nässjö. En första etapp i utbyggnad av bangården för att möjliggöra sådan förbi-växling var att anordna två nya stickspår på R-gruppen m. m. Andra etappen i detta arbete är objekt nr 5.

Objekt nr 4. Sedan det blivit möjligt att riva ett luftförsvarstorn, som var beläget alldeles intill I-gruppen, kunde det länge närda önskemålet att anordna två nya fullängdiga ankomstspår på I-gruppen förverkligas (jfr objekt nr 1).

Objekt nr 5. Se objekt nr 3.

Objekt nr 6, 7 och 8. I rationaliseringssyfte har styrelsen strävat efter att koncentrera godsvagnsrangeringen till de större rangerbangårdarna, vilket medfört ytterligare krav på kapacitetsökning av Hallsbergs rangerbangård. Denna kapacitetsökning måste nås i etapper. En ytterligare utökning av U-gruppen, anordnandet av två nya spår på I-gruppen samt anordnande av två nya spår på R-gruppen är således delar i en första utbyggnadsetapp.

Sammanlagt ha alltså arbeten för ej fullt 5 miljoner kronor utförts under den senaste 10-årsperioden. Ett betydande utbyggnadsarbete förestår därjämte, som kan väntas bli utfört i etapper under tiden fram mot mitten av 1960-talet för en kostnad av ytterligare 10 miljoner kronor och som omfattar utom utbyggnad av spårsystemen även mekanisering och automatisering av bangården, motsvarande den som redan genomförts på rangerbangården i Ånge.

I de ovan nämnda beloppen ha icke inräknats kostnaderna för anläggande av det s. k. åsbrospåret, som i förevarande sammanhang varit föremål för revisorernas speciella intresse. Åsbrospåret har hittills icke belastat statens järnvägars investeringsanslag utan påbörjats med arbetsmarknadsmedel. Förutsättningarna för tillkomsten av detta spårarbete framgå av en på trafikbyrån i järnvägsstyrelsen år 1956 utarbetad promemoria om utvidgning och modernisering av huvudrangerbangårdarna. Ur denna skrivelse må följande sammandrag återgivas.

Genom sitt järnvägsgeografiska läge och genom att flera betydelsefulla huvudlinjer stråla samman i Hallsberg har stationen fått synnerligen stor betydelse som replipunkt för godstrafiken inte bara i Mellansverige utan framför allt för den långväga trafiken. Denna betydelse beräknar stationen behålla också i framtiden. Även om rangerbangårdarna såväl i Stockholm

som i Göteborg byggas ut, är trafikens struktur sådan att en direktväxling i ökad utsträckning av tåg mellan Stockholm och Göteborg kommer att få mycket ringa värde för Hallsberg ur avlastningssynpunkt. Sin största betydelse har stationen som sorteringsplats för trafiken söderifrån till Värmland, Bergslagsområdet och Norrland. I sydlig riktning måste stationen tjäna som uppsamlingsplats för den omfattande trafiken från det mellansvenska industriområdet och från Norrland. Den bör på ett bättre sätt än nu kunna samla denna trafik och fördela den på direktgående tåg såväl i riktning mot Göteborg som mot Malmö och Hälsingborg. Den bör i viss omfattning kunna försortera vagnar åt Örebro, Göteborg och Stockholm. Sålunda bör Hallsberg kunna bilda tåg till Göteborg, varvid något eller några avses för vagnar till Göteborgs norra, visst eller vissa för vagnar till göteborgsstationerna på norra sidan om Göta älv och andra återigen för vagnar till stationerna på södra älvstranden. Vad stockholmsområdet beträffar, bör Hallsberg utan svårigheter i framtiden kunna påläggas uppgiften att dela upp vagnarna till Stockholm på olika tåg, varvid vissa skulle avses för vagnar till stationer, som ligga norr om strömmarna, och andra för vagnar till stationer söder om strömmarna. För att få stadga i transportrörelsen är det vidare önskvärt, att Hallsberg under ett helt dygn kan samla vagnar till övre Norrland och befordra dem i särskilda tåg på Boden utan omrangering i Ånge. Över huvud böra stationerna Malmö, Hallsberg, Ånge och Boden vara så rustade, att de kunna växla tåg förbi framföriggande huvudrangerstationer. Detta har betydelse inte bara under normala förhållanden utan kanske än mer vid topptrafik, exempelvis vintertiden.

Det övervägande antalet godståg i Hallsberg måste antingen vid ankomst eller vid avgång föras över personbangården. Detta medför stora olägenheter för snälltågens och persontågens expediering och därmed för tågföringen inom vidsträckta delar av järnvägsnätet. Förseningar, som uppstå i Hallsberg, verka åt alla håll på andra tåg. Det är därför nödvändigt att man på allt sätt söker minska antalet godståg, som berör personbangården. Detta kan ske genom att ett nytt godstågsspår byggs från uppdragsspåret och infartsgruppen och leds på viadukt över dubbelspåret Laxå för att sedan ansluta till den nu befintliga linjen mellan Hallsberg och Åsbro. Anspråken på att hålla hög hastighet på detta spår böra inte ställas för höga. Kunna kostnaderna bringas ner, syns spåret kunna ledas fram i terrängen med relativt små kurvradier. På den nuvarande sträckningen mellan Hallsberg och Åsbro finnas radier om 300 m. Eftersom spåret skall trafikerats företrädesvis av godståg, bör man kunna räkna med en största tillåten hastighet av 60 eller 70 km/tim.

I det föreliggande förslaget till utvidgning vid Hallsberg har hänsyn inte tagits till den sedan 40 år tillbaka närda tanken att framföra de personförande tågen till Hallsberg från Åsbro västerifrån. Dessa tåg böra liksom nu kunna föras fram över östra bangårdsänden på personbangården. Antalet personförande tåg är inte särskilt stort, och sedan elektrisk drift i början av 1930-talet infördes på sträckan Krylbo—Mjölby, finns inte samma skäl som förr att låta persontågen vara vad man kallar genomlöpande i Hallsberg. När tanken att leda in huvudlinjen från Åsbro till västra änden av personbangården på sin tid väcktes, åtgick mycken tid för vändning av ånglok i Hallsberg. Genom att ordna spårkryss på personbangården böra de genomgående elektroloken på kort tid och utan svårighet kunna växlas från tågets ena ände till den andra under den tid som ändå går åt för gods-

och postutväxlingen. Om den nuvarande persontågslinjen bibehålles, får man också ett slags dubbelspår på halva sträckan mellan Hallsberg och Åsbro; det ena företrädesvis avsett för personförande tåg, det andra för godståg. Om ett personförande tåg rör sig i riktning åt Hallsberg, kan ett godståg skickas från rangerbangården så snart persontåget lämnat den punkt söder om Hallsberg, där godstågsspåret och persontågsspåret löpa samman. Godstågsspåret bör även vid behov, exempelvis vid tågrubbningar, kunna användas för persontrafik.

För att undvika korsning i plan mellan avgående godståg mot Laxå och personförande tåg på dubbelspåret Laxå—Hallsberg och för att därigenom också höja trafiksäkerheten har en ny godstågsutfart, som an knyter till nedspåret Hallsberg—Laxå, lagts in. Även detta spår skulle föras på viadukt över dubbelspåret Hallsberg—Laxå.

Vid överarbetning av det föreliggande projektet i järnvägsstyrelsen utformades under år 1956 ett förslag, enligt vilket ett spår anslöt till västra delen av Hallsbergs rangerbangård och korsade västra stambanan planskilt genom bro strax väster om Hults banvaktstuga. Linjen mot Åsbro var där- efter dragen i en kurva med 450 meters radie förbi ett höjdparti vid Hult mot öster. Riksväg 6, delen Hallsberg—Vretstorp, korsades planskilt genom anordnande av vägbro och höjning av vägbanan. Riksväg 8, delen Asker- sund—Hallsberg, korsades ävenledes planskilt genom anordnande av väg- port.

Då terrängförhållandena icke medgåvo ett framdragande av linjen mera direkt söderut mot Åsbro från kurvan vid Hult, måste linjen, för att den stora nivåskillnaden skulle kunna övervinnas, dragas i ostlig riktning i slän- ten av en förkastningsbrant, där dock vissa terrängavsnitt voro av svårare beskaffenhet på grund av den myckna förekomsten av berg. Sedan nivå- skillnaden övervunnits hade spåret av militära skäl måst givas en sydlig riktning, och anslutningen till den färdiga banan föreslogs bli förlagd till en punkt omkring 1 km norr om Tisarbadens hållplats och ungefär 3 km norr om Åsbro.

Den nya spårförbindelsen beräknades få en längd av omkring 7,6 km, räknat från anslutningen till Hallsbergs rangerbangård. Hela längden av det nya spåret, räknat från Hallsbergs stationshus, utgjorde 10,8 km. Mot- svarande avstånd på den redan befintliga linjen utgjorde 7,7 km.

Bortsett från de ovannämnda planskilda korsningarna med stambanan och med riksvägarna 6 och 8 förekom i sträckningen en korsning i plan med en enskild väg i spårets södra del. Denna korsning beräknades få ljus- och ljudsignaler. Några större vattendrag funnos icke, men viss del av spå- ret drogs över en mosse. Ett flertal kraftledning och militärvägar korsade linjen.

Ehuru den föreslagna spårförbindelsen — kallad åsbrospåret — ansågs vara ett för trafiken mycket angeläget objekt, beräknades det dock ej kunna inrymmas i investeringsplanen förrän tidigast med början av budgetåret 1958/59 och då i mycket begränsad omfattning. På grund härav upptogs

förhandlingar med arbetsmarknadsstyrelsen, som ställde i utsikt att spåret eventuellt skulle kunna utföras som beredskapsarbete och bekostas av arbetsmarknadsmedel. En förutsättning härför vore dock att arbetet kunde påbörjas hösten 1957 och över vintern drivas med en arbetsstyrka på 75—100 man.

I januari 1957 anmodade järnvägsstyrelsen chefen för I distriktet att låta utföra renstakning och kostnadsberäkning samt upprätta programhandlingar, så att terrasseringsarbetena kunde utlysas på entreprenad hösten 1957. I oktober 1957 förelåg en kostnadsberäkning, som innehöll följande huvudsakliga poster.

Terrasseringsarbeten (innefattande jordschaktning, bergsprängning, bankfyllning, dränering, rójning, matjordsavtagning och efterplanering)	kr. 2 290 651
Trummor och vägar	» 189 000
Hägnad	» 260 000
Broar och viadukter	» 1 055 000
Spåröverbyggnad	» 2 090 500
Korsning av högspänningsledningar	» 60 000
Marklösen och intrång	» 100 000
Diverse och oförutsett	» 609 849
Signal- och säkerhetsanläggningar	» 250 000
Telekabel	» 35 000
Elektrifieringsarbeten	» 660 000
	<hr/> Summa kronor 7 600 000

Järnvägsstyrelsen hade för sin del icke något att erinra mot att arbetena bedrevos i arbetslöshetsbekämpande syfte på de av arbetsmarknadsstyrelsen angivna villkoren. Styrelsen beräknade dock kostnaderna till omkring 8 miljoner kronor enligt denna fördelning.

Terrasseringsarbeten	kr. 2 300 000
Trummor och vägar	» 200 000
Broar och viadukter	» 1 400 000
Ballasteringsarbeten	» 500 000
Ändring av högspänningsledningar	» 60 000
Diverse och oförutsett	» 640 000
Spåröverbyggnad, signal- och säkerhetsanläggning, teleanläggning och elektrifiering	» 2 900 000
	<hr/> Summa kronor 8 000 000

Den 16 november 1957 beslöt arbetsmarknadsstyrelsen att såsom statligt beredskapsarbete i statens järnvägars regi finge utföras en första etapp, omfattande schaktnings- och utfyllnadsarbeten, dräneringar m. m. samt

trummor och vägomläggningar för ifrågavarande spårsträcka, för en beräknad kostnad av omkring 2,5 miljoner kronor. Enligt arbetsplanen skulle arbetena bedrivas huvudsakligen vintertid för att bereda sysselsättning åt arbetslösa och mekaniseringsgraden borde rättas därefter.

Arbetena på linjen ha bedrivits i huvudsak enligt uppgjord plan under vintersäsongen 1957—1958. Efter att ha varit nedlagda under sommarperioden återupptogs arbetena hösten 1958.

På framställning av revisorerna har järnvägsstyrelsen lämnat följande uppgifter angående de överväganden som förelegat vid styrelsens beslut om igångsättning av åsbrosparret.

A. Fördelar med det nya spåret, som kunna uppskattas i pengar.

1. Genom spårets tillkomst har en annars nödvändig utbyggnad på personbangården för ca 2 milj. kronor kunnat undvikas; uppskattad vinst 7 % av 2 000 000	=	140 000	kr./år
2. Minskat spårunderhåll på personbangården		5 000	»
3. Minskat antal loktimmar genom			
a) kortare dispositionstid för lok till elva ankommande godståg söderifrån		50 000	»
b) möjlig justering av tidtabellen för Mjölby—Hallsberg, åtta avgående och ankommande tåg		25 000	»
c) minskat växlingsarbete på infartsgruppen genom att 3. trafiksektionens söderifrån ankommande tåg kommer in på infartsgruppen från rätt håll		5 000	»
4. Vinster i vagndygn genom justering av tidtabellen (främst för tåg 4354)		80 000	»
		<hr/>	
	Summa uppskattad vinst	305 000	kr./år

B. Tågförings- och säkerhetssynpunkter, som ej kunna direkt uppskattas i pengar.

1. Godstågen till och från Åsbro korsa för närvarande samtliga tågvägar på personbangården utom spår 6. Denna nackdel, som berör 22 ordinarie tåg på Mjölbylinjen, bortfaller.
2. Genom bortfall av 3. trafiksektionens godståg söderut (11 ordinarie tåg) synes det möjligt genomföra viss personalbesparing för personbangårdsväxlingen.
3. Förseningsriskerna vid nuvarande spetsmöten i Hallsberg och Åsbro omkring kl. 07.00—08.30 och 15.30—18.10 minskas avsevärt.
4. Förseningsriskerna för tåg mot 8. trafiksektionen minskas.
5. Vid tågrubbingar kan personförande tåg framföras alternativt; närmast Hallsberg erhålles i praktiken ett dubbelspår.
6. Den nya linjeutfarten för tåg mot Laxå ger större frihet i godstågsrörelsen och en avsevärt förbättrad tågföring mot 8. trafiksektionen.

Ur säkerhetssynpunkt är det synnerligen värdefullt med den nya utfarten, då förhållandena vid avgång från rangerbangården mot 8. trafiksektionen för närvarande äro jämförbara med dem som rått vid platser, där svåra tågsammanstötningar ägt rum bl. a. till följd av den s. k. mänskliga faktorn.

Trafiken vid Hallsbergs station är livlig. Antalet ankomst- och avgångs- rörelser är mot Stockholm 26 persontåg och 20 godståg, mot Laxå 35 persontåg och 40 godståg, mot Örebro 40 persontåg och 38 godståg samt mot Mjölby (Åsbro) 17 persontåg och 22 godståg. De angivna antalen tågrörelser avse flertalet vardagar. Vissa tåg kunna dock göra endast ett kort uppehåll i Hallsberg eller i några fall passera Hallsberg utan uppehåll, men ha likväl räknats såsom två tågrörelser. Vidare är att märka, att icke alla tåg, främst icke godstågen till och från Laxå, beröra den plankorsning som bildas av den nuvarande åsbro—mjölbylinjens infart till stationsområdet.

Av följande uppställning framgå tågrörelserna vid Hallsbergs station i riktning till och från Åsbro—Mjölby. Tågtiderna ha upptagits i tidsföljd utan angivande av om tåget är ankommande eller avgående.

Persontåg:	—	—	—	—	—	—
Godståg:	0.22	1.20	1.36	2.28	3.43	3.45
Persontåg:	5.19	—	6.02	—	—	7.40
Godståg:	—	5.20	—	6.28	7.12	—
Persontåg:	—	8.17	—	9.14	—	10.33
Godståg:	8.14	—	8.44	—	10.01	—
Persontåg:	—	12.18	—	13.53	15.04	—
Godståg:	10.48	—	12.45	—	—	15.48
Persontåg:	15.53	—	16.46	—	17.42	18.08
Godståg:	—	16.12	—	17.01	—	—
Persontåg:	—	19.03	—	20.04	—	21.46
Godståg:	18.57	—	19.31	—	20.13	—
Persontåg:	—	—	23.40	—	—	—
Godståg:	22.09	23.31	—	—	—	—

Revisorernas uttalande. I slutet av år 1957 påbörjade statens järnvägar anläggandet av det s. k. åsbrospåret i anslutning till Hallsbergs järnvägsstation. Spårsystemet i Hallsberg är för närvarande så anordnat, att den söderifrån ankommande linjen Mjölby(Åsbro)—Hallsberg inlöper i personbangårdens östra ände. Godstågen på denna linje måste för att nå rangerbangården — belägen norr om spårsystemet — överkorsa de spår som från personbangården leda österut mot Stockholm och norrut mot Örebro. Det nu föreliggande utbyggnadsprogrammet innebär att ett nytt spår för godstrafiken anlägges från rangerbangården västerut; spåret drages planskilt över linjen Hallsberg—Laxå och därefter i huvudriktning söderut för att 3 km norr om Åsbro station ansluta till det nuvarande spåret Hallsberg—Mjölby. Linjen Hallsberg—Mjölby skulle alltså på en sträcka närmast Hallsberg bli dubbelspårig. Det ena spåret — det nuvarande — ansluter till personbangården österifrån och skulle för framtiden avses för persontåg. Det andra spåret — det som nu bygges — skulle leda in till rangerbangården västerifrån och vara avsett i första hand för godståg.

Det nya spåret har en längd av 7,6 km och utbygges med planfria kors-

ningar vid fyra olika punkter, dels vid skärningen med järnvägsspåret Hallsberg—Laxå, dels vid de båda riksvägarna 6 och 8, dels vid en enskild väg. Samtidigt bygges en anslutning mellan åsbrosparret och spåret Hallsberg—Laxå, så att den planskilda korsningen mellan de båda spåren kan utnyttjas även för godståg från rangerbangården mot Laxå. Kostnaderna för arbetet beräknas uppgå till 8 miljoner kronor. Då företaget icke kunnat beredas plats på statens järnvägars ordinarie investeringsprogram, igångsattes det i slutet av år 1957 såsom statligt beredskapsarbete inom en kostnadsram av 2,5 miljoner kronor. Denna del av arbetet beräknas vara färdig år 1960.

Statens järnvägars tekniska materiel undergår för närvarande en betydande upprustning och modernisering i syfte att göra järnvägsdriften mera lönsam på längre sikt. Under de senaste fem åren ha järnvägarnas investeringar uppgått till mer än 1½ miljard kronor. Upprustningsprogrammet omfattar även bangårdarna, som under den gångna femårsperioden krävt omkring 80 miljoner kronor. Bangården i Hallsberg har under de senare åren utbyggt för omkring 5 miljoner kronor, och ytterligare arbeten planeras för omkring 10 miljoner kronor. Härtill kommer det nyssnämnda åsbrosparret för en kostnad av 8 miljoner kronor, d. v. s. för bangården i Hallsberg en investering på sammanlagt 23 miljoner kronor.

Revisorerna ha tagit del av den planläggning som föregått beslutet om anläggandet av åsbrosparret samt av de kalkyler och lönsamhetsberäkningar som förutsättas ha legat till grund för bedömningen. Att företaget igångsatts såsom statligt beredskapsarbete inverkar givetvis icke på de krav man härvidlag bör kunna ställa. Vad gäller företagets planläggning i stort anse sig revisorerna icke kunna underlåta att uttala tveksamhet om nödvändigheten av att tillgripa ett så omfattande byggnadsprojekt för att underlätta de tekniska svårigheterna med spårsystemet på Hallsbergs personbangård. Det hade enligt revisorernas mening varit av värde om det funnits tillgång till beräkningar rörande alternativa och enklare lösningar än den här valda, som ju innebär anläggande av en lång och svårbyggd spårsträcka med ett flertal kostnadskrävande planskilda korsningar. Otvivelaktigt kommer åsbrosparret att medföra vissa fördelar vid tågföringen på Hallsbergs station, men det bör beaktas att dessa fördelar äro relativt begränsade med hänsyn till att spåret är avsett endast för godstågen på sträckan Hallsberg—Mjölby, för närvarande vanligen 22 om dygnet.

I de kalkyler som av järnvägsstyrelsen framlagts för att belysa företagets räntabilitet har vinsten av företaget angivits till omkring 300 000 kronor om året, vartill kommer ett antal fördelar som icke kunnat till beloppet bestämmas. I denna summa ingår emellertid en uppskattad vinst på 140 000 kronor, motsvarande ränta efter 7 procent på ett belopp av 2 miljoner kronor, för vilket belopp personbangården i Hallsberg beräknats behöva ombyggas, om ej åsbrosparret kommit till utförande. Det må i anledning härav anmärkas, att man mot den på sådant sätt beräknade vinsten har att väga

räntekostnaden för den betydande investering som företaget nu medför samt att vissa kostnader måste beräknas även för drift och underhåll av det nya spåret.

Sammanfattningsvis vilja revisorerna framhålla, att det i ett fall som det här förevarande och med hänsyn till företagets omfattning och karaktär hade varit motiverat med en mera fullständig utredning rörande olika alternativa lösningar samt mera klarläggande uppgifter om företagets lönsamhet och ekonomiska konsekvenser.

Anordningar vid korsning mellan järnväg och väg

Statens järnvägars kostnader för bevakningsanordningar vid korsning mellan järnväg och väg uppgå till avsevärda belopp, särskilt i de fall då bevakning genom personal eller automatiska anläggningar anses erforderlig. Då säkerhetsanordningarna som regel äro desamma antingen banan är starkt trafikerad eller mindre utnyttjad, komma givetvis dylika driftkostnader att framstå som särskilt belastande vid trafiksvaga bandelar. Revisorererna ha sökt bedöma i vad mån en förenkling av bevakningssystemet på vissa svagare banor skulle vara möjlig.

Under år 1957 funnos vid statens järnvägar vägkorsningar vid huvudspår i följande omfattning.

	Allmänna vägar	Enskilda vägar
Bevakade bommar (grindar)	2 138	378
Automatisk anläggning med		
både ringklockor och ljussignaler	1 027	384
enbart ringklockor	41	41
enbart ljussignaler	7	3
Frisiktskorsning enligt SFS 1933: 469	122	62
Annan korsning med kryssmärken	79	1 340
Annan korsning utan kryssmärken	—	29 350
Summa	3 414	31 558

Summan av korsningarna med huvudspår blir alltså 34 972. Av de bevakade bommarna vid allmänna vägar fällas 52 automatiskt. Ett mindre antal av de automatiska anläggningarna äro försedda med halvbommar.

Utöver de nu nämnda finnes ett antal vägkorsningar vid hamn-, industri- och grusgropsspår. Deras antal uppgår till 1 754, därav 115 bevakade och 13 med automatiska anordningar.

Antalet planskilda korsningar var vid 1957 års utgång 1 733.

Bestämmelser om de varningsmärken och säkerhetsanordningar som det åligger järnvägsinnehavare att anordna vid korsningar i samma plan mellan järnväg och väg äro intagna i en kungörelse den 26 juni 1933 (SFS nr 469). Härjämte finnas i vägtrafikförordningen m. fl. författningar bestämmelser om varningsmärken som det åligger vederbörande vägmyndighet att uppsätta vid allmän väg.

Vad gäller den förstnämnda gruppen av varningsmärken och säkerhetsanordningar, d. v. s. de som det åligger järnvägsinnehavare att anordna, säges i 1933 års kungörelse att kryssmärke av visst föreskrivet utseende skall uppsättas vid varje korsning i samma plan mellan järnväg och väg.

Med väg menas här dels allmän väg och dels sådan enskild väg som allmänneligen befares. Om vägfarande på ömse sidor om korsningen och på 25 meters avstånd från denna har fri sikt över järnvägen, fordras icke några ytterligare anordningar från järnvägsinnehavarens sida. För att bedöma huruvida fri sikt föreligger eller icke har man att utgå från den högsta tillåtna tåghastigheten på järnvägen. Om denna hastighet, uttryckt i kilometer i timmen, multipliceras med sex erhålles den minsta järnvägssträcka i meter som en vägfarande skall kunna fritt överblicka åt båda håll. (Om högsta medgivna tåghastighet är 70 km/tim skall vägfarande, oavsett från vilket håll han nalkas järnvägen och var han än befinner sig på vägen inom ett avstånd av 25 meter från rälsen, kunna fritt överblicka järnvägen på en sträcka av minst 420 meter åt båda hållen från korsningen.) Om flera järnvägsspår korsa vägen ökas nämnda minimisträcka ytterligare.

Ha de vägfarande icke fri sikt över järnvägen på sätt nu nämnts skall förutom kryssmärken även särskilda anordningar för trafiksäkerhetens tryggande anbringas. Sådana säkerhetsanordningar äro dels grindar eller bommar som hållas bevakade och stängda över vägen då tåg passerar, dels ljussignaler som dag och natt visa rött blinkande sken åt vägen då tåg nalkas och vitt blinkande sken då korsningen är öppen för vägtrafik, dels ock ringklockor som ringa då tåg nalkas. Grind eller bom anses bevakad, både då särskild vakt tjänstgör där och då den skötes från ställverk. Vid val mellan de angivna säkerhetsanordningarna iakttages, att grindar eller bommar skola användas då växlingsrörelser ofta förekomma på spåret ävensom vid starkt trafikerad korsning, då där förekomma flera än ett järnvägsspår eller korsningen är belägen i eller invid tätt bebyggt samhälle. I övriga fall må ljussignaler komma till användning. Ringklockor få användas endast vid vägar med ringa samfärdsel och där ingen eller endast obetydlig automobiltrafik äger rum. Då så ur trafiksäkerhetssynpunkt befinnes lämpligt, såsom vid korsning med livlig gångtrafik, skola jämte ljussignaler även ringklockor användas.

Nu nämnda särskilda säkerhetsanordningar kunna användas även vid korsningar med fri sikt, exempelvis vid ogynnsamma lutningsförhållanden på vägen eller järnvägen eller då ett flertal spår med livlig trafik förekommer. — Då säkerhetsanordning vid korsning är i olag, skall korsningen bevakas av vakt som varskor vägtrafikanterna med röd flagga eller lykta med rött sken.

Såsom nämnts förutsätter även 1951 års vägtrafikförordning att varningsmärken uppsättas av vederbörande väghållare vid allmän väg, där vägtrafikanter bör göras uppmärksamma på framförvarande fara. Dessa vägmärkens utseende och placering äro reglerade i kungörelsen ang. vägmärken m. m. (SFS 1951: 744, ändr. SFS 1955: 458). Enligt kungörelsen finnas särskilda vägmärken för järnvägs-korsningar i plan med bommar eller grindar och för sådana korsningar utan bommar eller grindar. Utöver dessa

vägmärken skola vid järnvägs korsningar uppsättas särskilda avståndsmärken, där med hänsyn till omfattningen av väg- och järnvägstrafiken samt övriga omständigheter så finnes lämpligt. — Slutligen må erinras om att vägtrafikförordningen även innehåller bestämmelser om vägtrafikants förhållande vid korsningen med järnväg och de särskilda försiktighetsåtgärder han därvid har att iakttaga.

Genom ämbetskrivelse den 24 maj 1934 har möjlighet öppnats att i vissa fall medgiva undantag från bestämmelserna i 1933 års kungörelse om varningsmärken och säkerhetsanordningar vid järnvägs korsningar. Där så med hänsyn till obetydlig trafik eller eljest föreliggande förhållanden anses utan fara eller olägenhet kunna ske, äger järnvägsstyrelsen beträffande statens järnvägar och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen beträffande enskild järnväg att efter prövning i varje särskilt fall medgiva, att de säkerhetsanordningar som omnämnas i kungörelsen, nämligen grindar och bommar samt ljus- och ljudsignaler, skola kunna ersättas med enklare anordningar. Sådant avsteg från bestämmelserna må dock förekomma endast vid korsningar med hamnspår, industrispår, grusspår eller därmed jämförligt järnvägsspår. De anordningar som kunna ersätta de författningssenliga säkerhetsanordningarna äro någon av följande:

1. Korsningen bevakas under tågrörelse av särskild vakt, som har att varsko vägfärande för tåg vid dagsljus med utvecklad röd flagga och under mörker medelst signallykta med rött sken.
2. Tågrörelse över korsningen bevakas av växlingspersonal så, att varning för tåg kan vid behov på ovan angivet sätt givas vägfärande.
3. Tåg stannar omedelbart före passerandet av korsningen.
4. Tåg framföres över korsningen, eventuellt efter signal med lokomotivvissla, med en hastighet av högst fem km/tim.

För vinnande av enhetlig tillämpning av det stadgade skall samråd ske mellan järnvägsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Innan medgivande lämnas skall yttrande inhämtas från vederbörande länsstyrelse. För behandling av dylika frågor har järnvägsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen bildat en särskild samarbetsdelegation.

Vid innevarande års B-riksdag framställdes i riksdagens andra kammare en interpellation till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet rörande vissa åtgärder som syftade till besparingar inom järnvägsdriften, särskilt med tanke på trafiksvaga bandelar. Bland de åtgärder som enligt interpellantens mening borde övervägas i nämnda syfte vore införande av stopplikt för rälsbuszförare vid passerande av trafikerad väg varigenom åtskilliga kostnader för bevakning av järnvägs korsningar skulle kunna undvikas. I svaret på denna interpellation anfördes bl. a. att statens järnvägar sökte genomföra besparingar, sådana som de av interpellanten nämnda. Vad särskilt gällde förslaget om stopplikt för rälsbuszförare hade

vissa upplysningar lämnats av den samarbetsdelegation för korsningar järnväg—väg som tillsatts av järnvägsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Enligt delegationen skulle förslaget innebära minskad trafiksäkerhet, men under vissa förutsättningar skulle en sådan minskad bevakning kunna införas som ett provisorium vid järnvägslinjer, där trafiken komme att läggas ned under de närmaste åren. Bland förutsättningarna för genomförande av en minskad bevakning hade delegationen nämnt, att tillfredsställelse sikt funnes, att vägtrafikens art och omfattning inte kunde anses utgöra hinder för förenklingen, att bommar, grindar och signallyktor mot vägen toges bort samt att belysning anordnades vid korsningen. Såsom ett exempel på de besparingar som kunde vinnas av dylika åtgärder nämndes i interpellationssvaret, att indragning av samtliga väg- och platsvakter vid banan Falkenberg—Limmared skulle medföra en kostnadsminskning med omkring 100 000 kronor. Å andra sidan skulle stopplikten medföra merkostnader på grund av längre gångtid för tågen. Ehuru besparingen syntes relativt ringa, borde varje förslag till kostnadsänkningar undersökas i syfte att nå en förenklad drift och ge en trafiksvag bana ökad livslängd.

Genom beslut den 12 april 1940 har Kungl. Maj:t medgivit undantag i några särskilda fall från skyldigheten att enligt 1933 års kungörelse vidtaga säkerhetsanordningar utöver kryssmärken. Medgivandet gäller de båda bandelarna Beted—Skillingsfors och Åmål—Svanskog—Årjäng. Säkerhetsanordningarna ha här ersatts av skyldighet för tåget att stanna omedelbart före vägkorsningen och att därefter passera med starkt begränsad hastighet. På linjen Beted—Skillingsfors finnas sju korsningar, av vilka sex med länsvägar och en med en enskild väg. På linjen Åmål—Svanskog finnas fem korsningar; medgivandet gäller endast två av dessa, båda avseende korsning med enskild väg.

På banan Köping—Uttersberg—Riddarhyttan har numera all persontrafik upphört, men linjen trafikerats alltjämt av godståg, ehuru i begränsad omfattning. Banan har därför ansetts kunna jämföras med sådant industri-spår varom förmäles i ovanberörda ämbetskrivelse av år 1934. Tillstånd har därför lämnats att ersätta säkerhetsanordningarna vid flertalet av där befintliga korsningar med sådana åtgärder som omnämnas under punkterna 3 och 4 i ämbetskrivelsen.

Slutligen må nämnas att vid några järnvägar invid Stockholm och Göteborg säkerhetsanordningar ansetts kunna utbytas mot skyldighet för tågföraren att stanna tåg framför vägkorsning. Detta gäller vid några korsningar på Djursholmsbanan och vid Lidingöbanan vid Stockholm samt på Säröbanan vid Göteborg. Vid den sistnämnda banan torde dock på grund av trafikens omfattning automatiska signalanordningar efter hand komma att införas.

I det följande lämnas exempel på varnings- och säkerhetsanordningarnas karaktär vid några mindre trafikerade bandelar.

Banan *Uddevalla—Bengtsfors* har en längd av 87 km, därav delen Uddevalla—Bäckefors 59 km. På huvuddelen av banan förekomma i genomsnitt nio tågrörelser per dag, varav flertalet rälsbussar. Enligt gällande tidtabell utgör persontågens effektiva körtid på sträckan Uddevalla—Bengtsfors 2 timmar 20 minuter, under det att väntetiden vid stationerna uppgår till nästan lika lång tid eller 2 timmar 14 minuter.

Säkerhetssystemet vid banan Uddevalla—Bengtsfors framgår av följande uppställning.

Säkerhetsanordning	Standard för korsande väg	Antal korsningar
Fällbommar (manövrerade från station eller ställverk)	Länsväg	8
D:o	Enskild väg	1
Bevakade grindar	Länsväg	4
Ljussignal + ringklocka	Gata i stad	2
D:o	Länsväg	1
Ringklocka (manövrerad från station eller ställverk)	Länsväg	3
Kryssmärke vid fri sikt	Länsväg	4
D:o	Enskild väg	2
Kryssmärke, ej fri sikt	Enskild väg	10

Banan *Falkenberg—Limmared* har en längd av 102 km. Persontrafiken uppehålls med rälsbuss med i genomsnitt 10 tågrörelser per dag; därtill kommer en godstågsrörelse per dag. Enligt tidtabellen åtgår för hela sträckan en effektiv körtid av 2 timmar 40 minuter; väntetiden vid stationerna är mycket kort då flertalet uppehåll göres endast för passagerares på- och avstigning. Följande tabell visar säkerhetsanordningarna vid banan.

Säkerhetsanordning	Standard för korsande väg	Antal korsningar
Bevakade grindar	Länsväg	9
Bevakade grindar eller bommar	Gata	3
Fällbommar, manövrerade från station m. m.	Länsväg	13
D:o	Gata	1
D:o	Enskild väg	2
Ljus- och ljudsignaler	Länsväg	2
D:o	Enskild väg	3
Kryssmärke, ej fri sikt	Enskild väg	9

Beträffande denna bana må nämnas, att järnvägsstyrelsen i augusti 1958 till den tidigare nämnda delegationen för korsningar järnväg—väg överlämnat ett förslag till förenklat säkerhetssystem, främst i syfte att åstadkomma besparingar i fråga om vaktpersonal. Förslaget innebär att fem korsningar omändras till fri-sikt-korsningar, vid fem korsningar manövreras säkerhetsanordningarna av tågpersonalen och vid sju korsningar skulle tåget stanna före korsningen med vägen. Styrelsens förslag är för närvarande föremål för remissbehandling.

Järnvägen *Eslöv—Ystad* har en längd av 76 km. Persontrafiken sker med rälsbuss med ca 10 tågrörelser per dag, vartill komma två godstågsrörelser. Enligt tidtabellen är den effektiva körtiden för persontåg 1 timme 35 minuter. Väntetiderna vid stationerna äro korta. Följande säkerhetsanordningar finnas.

Säkerhetsanordning	Standard för korsande väg	Antal korsningar
Bevakade grindar eller bommar	Länsväg	16
Bommar, manövrerade från station eller automatiska	Riksväg eller gata	4
D:o	Länsväg	13
D:o	Enskild väg	3
Ljus- + ljudsignaler	Länsväg	6
D:o	Enskild väg	1
Kryssmärke, fri sikt	Länsväg	1
Kryssmärke, ej fri sikt	Enskild väg	5

Bandelen *Gärns—Köpingebro* har en längd av 28 km och har tio tågrörelser per dag, varav åtta rälsbussar för persontrafik. På bandelen finnas fem bevakade bommar eller grindar och nio bommar som manövreras från station eller liknande. Ljussignal (jämte ringklocka) finnes vid en övergång och kryssmärken utan vidare anordningar vid fem övergångar, alla vid platser där fri sikt ej råder.

Revisorernas uttalande. I en kungörelse av år 1933 finnas utförliga bestämmelser meddelade rörande de säkerhetsanordningar som det åligger järnvägs innehavare att uppsätta vid korsning mellan järnväg och allmän väg eller enskild väg som allmänneligen befares. Bestämmelserna innehålla i huvudsak att varningsmärke är till fyllest, om den vägfarande enligt vissa normer har fri sikt över en viss del av järnvägen, varierande efter tågets hastighet. I annat fall fordras särskilda säkerhetsanordningar, exempelvis bom eller ljussignal, som träder i funktion då tåg nalkas. Undantag från nämnda bestämmelser har medgivits i ytterst ringa omfattning. Dock har Kungl. Maj:t beträffande ett fåtal bandelar med ringa trafik medgivit

avsteg från säkerhetsbestämmelserna, varjämte järnvägsstyrelsen enligt erhållet bemyndigande medgivit motsvarande lättnader beträffande industri-spår och därmed jämförliga bandelar. Dessa lättnader innebära som regel, att tåg stannar omedelbart före korsning med allmän väg eller att det framföres över korsningen med ytterst ringa hastighet.

Antalet korsningar i plan mellan statens järnvägar och för fordonstrafik avsedda landsvägar uppgår till närmare 37 000, av vilka mer än 3 400 utgör korsningar med allmänna vägar. Omkring 2 500 korsningar äro skyddade av bommar eller grindar, vilka då tåg nalkas avstänga vägen, manövrerade av särskild vaktpersonal eller från närbelägen station el. dyl. Omkring 1 500 säkerhetsanordningar bestå av automatiskt verkande ljus- och ljudsignaler, i några fall av allenast endera av nämnda anordningar. Vid övriga korsningar, vilka till övervägande del avse skärning med enskilda vägar, äro endast varningsmärken anbringade. — Det må inskjutas att det utöver här ifrågavarande varnings- och säkerhetsanordningar även ankommer på vägväsendets företrädare att anbringa varningsmärken vid korsningar mellan järnväg och väg som är upplåten för fordonstrafik.

Inom statens järnvägar pågår för närvarande ett omfattande utredningsarbete rörande det ekonomiska resultatet av vissa mindre trafikerade banor och bandelar i syfte att efter hand nedlägga sådan järnvägsdrift som icke i längden är lönsam. I viss utsträckning har avvecklingen av svaga banor redan påbörjats. Ofta kännetecknas sådana banor av att den begränsade persontrafiken uppehålls av rälsbussar med ett fåtal turer om dagen. Vad godstrafiken beträffar har stycke-godset ofta överflyttats till lastbillinjer som gå mer eller mindre parallellt med järnvägen; för vagns-lastgodset kan det vara tillräckligt med ett godståg om dagen, som växelvis trafikerar banans båda riktningar. Dylika banor, som uppenbarligen icke äro lönsamma, måste givetvis efter hand nedläggas, i den mån byg-gens trafikbehov kan tillgodoses på annat sätt och vägsystemet är rustat att ta emot en ökad fordonstrafik. Innan så sker är det emellertid ett all-mänt intresse att de svaga banorna drivas så ekonomiskt som möjligt, d. v. s. att banan beredes tillfälle att behålla sina trafikinkomster och att alla möj-ligheter till förenklingar och besparingar tagas till vara. Exempelvis må understrykas att stycke-godstrafik icke bör överflyttas till lastbil förrän detta medför påtagliga ekonomiska fördelar.

Särskild uppmärksamhet kräva vidare de många fasta kostnader som järnvägsdriften för med sig och som vid en bana med svagt driftresultat komma att framstå som en starkt belastande faktor. Kostnaderna för bevakningen vid vägkorsningar torde höra till denna typ av fasta kostnader, som särskilt lämpa sig för en översyn i rationaliseringssyfte. Redan utbyte av personalbevakade bommar mot automatiska signalanordningar torde på längre sikt vara ägnat att medföra en viss besparing. Då det gäller banor, vilkas livslängd redan kan förutses vara begränsad, torde det däremot

vara mera tveksamt om dylika åtgärder äro ekonomiska, detta med hänsyn till att automatiska signalanordningar medföra avsevärda investeringskostnader, vartill komma icke obetydliga kostnader för löpande kontroll och underhåll. Enligt revisorernas mening är det förtjänt att övervägas, om man icke vid nu ifrågavarande banor skulle kunna i större utsträckning pröva systemet med sådana lättnader i fråga om säkerhetsanordningarna vid vägkorsningar som redan gälla för vissa industrispår och liknande spårtyper och som innebära, att tåget stannar framför vägkorsningen och därefter passerar med mycket låg hastighet. Revisorerna vilja understryka att detta förslag icke innebär någon eftergift i fråga om trafiksäkerheten. Enligt revisorernas mening torde det föreslagna systemet tvärtom medföra mindre fara för vägtrafiken än om tåget med hög hastighet passerar en vägkorsning där vägtrafiken varnas med ljus och ljudsignaler. Att tågens gångtider något förlängas på grund av stopplikt vid ett begränsat antal vägkorsningar synes revisorerna härvidlag äga mindre betydelse i jämförelse med de fördelar som stå att vinna, om ifrågavarande banor genom lämpliga rationaliseringsåtgärder kunna drivas till lägre kostnader under sin återstående livstid. Man torde vidare i ökad utsträckning böra pröva möjligheten att utnyttja enklare signalanordningar, vilka manövreras av tågpersonalen. Stundom torde även ökad säkerhet kunna åstadkommas genom röjningar eller genom flyttning av hinder som skymma sikten.

Aktiebolaget Trafikrestauranger

Från och med år 1939 har restaurangrörelsen i statens järnvägars tåg och tåg färjor samt restaurang- och hotellrörelsen m. m. vid ett flertal statens järnvägars stationer omhänderhafts av Aktiebolaget Trafikrestauranger, ett helt statligt företag, vars aktier ägas av statens järnvägar. Enligt bolagsordningen äro riksdagens revisorer berättigade att granska bolagets förvaltning och räkenskaper.

Följande uppgifter återge i något förenklad form (och med utelämnande av öretal) bolagets vinst- och förlusträkning för år 1957 och torde ge en summarisk bild av rörelsens natur och omfattning.

<i>Intäkter</i>	Kronor
Bruttovinst av restaurangrörelsen	17 995 999
Bruttovinst av hotellrörelsen (logi)	680 043
Räntor (därav från Fastighets AB Vasapalatset kr. 22 050)	112 265
Diverse intäkter	470 139
Summa kronor	<u>19 258 446</u>
 <i>Kostnader</i>	
Löner och personalkostnader	13 063 027
Pensionskostnader	454 282
Hyror	238 816
Arrende till statens järnvägar	2 150 000
Inventariers underhåll	437 170
Allmänna driftsomkostnader	1 644 055
Allmänna förvaltningskostnader	900 985
Provisioner och rabatter	5 673
Reklam	69 138
Skatter inkl. investeringsavgift	24 314
Räntor	7 047
Avskrivning å inventarier	247 654
Avskrivningar av fordringar och varor	9 473
Årets nettovinst	6 812
Summa kronor	<u>19 258 446</u>

I bolaget voro under år 1957 i medeltal anställda 1 346 arbetare av olika yrkeskategorier. Antalet inspektörer, föreståndare och kontorspersonal uppgick till 113. I jämförelse med närmast föregående år har skett en minskning av personalantalet med 2,4 procent.

Bolagets totala omsättning har under de tre senaste åren uppgått till

respektive 39,6, 39,4 och 38,3 miljoner kronor. Av 1957 års omsättning hänförde sig 11,8 miljoner kronor till restaurangvagnar och tågförsäljningar, 5,3 miljoner kronor till tågfärjor, 20,5 miljoner kronor till stationära restauranger och kiosker samt 0,7 miljon kronor till hotellrörelse.

Såsom framgår av vinst- och förlusträkningen redovisas en i förhållande till årsomsättningen ringa nettovinst. Emellertid torde det ekonomiska resultatet av bolagets olika rörelsegrenar icke kunna utläsas av den årligen redovisade nettovinsten eller nettoförlusten. Det belopp som bolaget erlägger i hyra till statens järnvägar för de av statens järnvägar tillhandahållna, för rörelsens bedrivande erforderliga lokalerna och vagnarna m.m. framräknas nämligen icke enligt affärsmässiga principer på grundval av statens järnvägars egna drift- och kapitalkostnader för dessa lokaler, materiel och tjänster. Under bolagets tidigare verksamhetsår fanns i ett avtal mellan statens järnvägar och bolaget intagen en föreskrift om att arrendebeloppet skulle utgå med 10 procent av rörelsens omsättning. Under mitten av 1940-talet visade det sig emellertid icke möjligt för bolaget att vidhålla denna överenskommelse, vilken till följd därav modifierades genom tilläggsbestämmelser. I praktiken har det numera blivit så, att hela det av rörelsen uppkommande överskottet inlevereras till statens järnvägar såsom arrende. Detta belopp är emellertid långt ifrån tillräckligt för att bestrida statens järnvägars samtliga kostnader för lokaler, vagnar och färjor m. m. År 1949 gjordes inom järnvägsstyrelsen en beräkning av samtliga kapital- och driftkostnader för järnvägens bidrag till bolagets restaurang- och hotellrörelse m. m., varvid erhöles en sammanlagd årlig kostnad av omkring 3 350 000 kronor. I dagens läge torde på grund av allmänna prisfördyringar och även till följd av viss utökning av det tillhandahållna lokal- och vagnbeståndet detta belopp kunna beräknas till mellan 5 och 6 miljoner kronor. Härvid bör dock anmärkas, att särskilt restaurangrörelsen kan beräknas indirekt bidra till en ökning av järnvägarnas trafikinkomster.

Till belysande av utvecklingen under den tidsperiod under vilken bolaget hittills varit i verksamhet må följande sammanställning lämnas (beloppen avrundade till närmaste tusental kronor).

År	Omsättning kronor	Nettoresultat kronor	Arrende till SJ kronor
1939	8 218 000	3 000	800 000
1940	10 437 000	5 000	1 121 000
1941	11 796 000	3 000	1 200 000
1942	14 264 000	5 000	1 626 000
1943	14 370 000	— 41 000	1 571 000
1944	16 059 000	— 118 000	1 200 000
1945	18 089 000	— 60 000	1 500 000
1946	20 116 000	6 000	1 450 000
1947	22 029 000	224 000	1 500 000
1948	24 549 000	66 000	1 700 000

1949	25 487 000	136 000	1 900 000
1950	25 643 000	15 000	1 900 000
1951	27 866 000	5 000	1 700 000
1952	31 834 000	5 000	1 500 000
1953	34 989 000	15 000	1 550 000
1954	37 909 000	11 000	2 000 000
1955	39 649 000	12 000	2 200 000
1956	39 423 000	16 000	1 900 000
1957	38 319 000	7 000	2 150 000

Såsom framgår av redan lämnade uppgifter driver AB Trafikrestauranger i huvudsak restaurang- och hotellrörelse. Den senare rörelseformen bedrivs på åtta olika platser, främst på ett antal större järnvägsknutar och vid några gränsstationer. Restaurangrörelsen bedrivs dels vid ett antal stationära restauranger eller byfféer, dels på restaurangvagnarna. Även ett antal kiosker ingår i rörelsen; kioskrörelsen är dock som regel av statens järnvägar utarrenderad till annan företagare.

I följande sammanställning redovisas vissa uppgifter rörande de olika rörelser som bolaget bedrivit på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö. Redovisningen av hotellrörelsen avser dock även ett hotell i Stockholm ävensom i anslutning till hotellen på respektive platser drivna restauranger och byfféer. Restaurangvagnarnas antal, som angivits till åtta, avser antalet stationeringsorter; varje sådan ort utgör som regel utgångspunkt för ett flertal vagnar. Vissa rörelsegrenar, såsom s. k. tågserveringar och färjrestauranger, ha uteslutits. Vidare är beträffande inkomstuppgifterna att märka att avdrag skett för råvaruanskaffning men däremot icke för personallöner och andra driftkostnader.

	Antal	1956		1957	
		Inkomster kronor	Resultat kronor	Inkomster kronor	Resultat kronor
Hotell	8	1 611 800	— 77 100	1 603 500	— 64 500
Stationära restauranger och byfféer	23	3 112 700	403 100	3 257 000	524 200
Kiosker	3	217 300	134 600	206 100	131 000
Restaurangvagnar	8	1 217 100	157 400	1 273 200	148 200

I det följande ha sammanställts ett antal uppgifter beträffande bolagets rörelse i Stockholm, Göteborg och Malmö. Revisorernas intresse har främst varit inriktat på de rörelsegrenar som visat sig medföra förluster, d. v. s. restaurangerna i Stockholm och Malmö samt de i Stockholm och Göteborg stationerade restaurangvagnarna. För att erhålla en bild av de redovisade underskottens betydelse i sammanhanget ha dock även övriga uppgifter ansetts böra återgivnas såsom jämförelsematerial.

Resultatet av samtliga rörelsegränar

	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Tusental kronor						
<i>Stockholm</i> ¹						
Restaurang	— 266	— 99	+ 23	— 81	— 346	+ 295
Byffé	+ 184	+ 291	+ 200	+ 268	+ 300	+ 217
Kiosker	+ 238	+ 244	+ 258	+ 264	+ 249	+ 207
Perrongförs.	+ 169	+ 246	+ 258	+ 257	+ 224	+ 169
Vagnar	— 59	— 319	— 399	— 287	— 193	— 349
<i>Göteborg</i>						
Restaurang	+ 116	+ 163	+ 87	+ 62	+ 4	+ 54
Byffé	+ 162	+ 189	+ 177	+ 206	+ 269	+ 254
Kiosker	+ 160	+ 187	+ 199	+ 162	+ 167	+ 170
Perrongförs.	—	+ 1	+ 8	+ 15	+ 33	+ 44
Vagnar	— 56	— 53	+ 1	— 4	— 13	+ 1
<i>Malmö</i>						
Restaurang	— 95	— 180	+ 14	— 12	+ 60	— 16
Byffé	+ 94	+ 114	+ 99	+ 78	+ 48	+ 56
Kiosker	+ 129	+ 134	+ 147	+ 153	+ 182	+ 177
Perrongförs.	+ 16	+ 24	+ 22	+ 19	+ 45	+ 61
Vagnar	+ 399	+ 342	+ 259	+ 285	+ 291	+ 414
Färjan	+ 787	+ 1 185	+ 1 682	+ 1 546	+ 1 441	+ 1 215

¹ Hotellrörelsen ej redovisad.

Restaurangen i Stockholm

	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Tusental kronor						
<i>Inkomster</i>						
Mat	498	503	541	598	523	775
Kaffe	62	53	100	97	124	144
Maltdrycker	52	55	56	63	69	71
Läskedrycker	85	88	79	71	58	52
Tobak	2	8	1	2	—1	4
Vin	11	15	12	12	11	11
Sprit o. punsch	87	74	59	60	32	39
Div. varor o. ink.	4	9	5	12	24	23
Summa inkomster	801	805	853	915	840	1 119
<i>Utgifter</i>						
Löner	887	797	659	799	865	734
Allm. omkostnader	109	77	77	134	131	108
Inventariers underhåll	70	30	94	66	189	—20
Reklam, provision, nedskrivning och hyror	1	—1		—4	1	2
Summa utgifter	1 067	903	830	995	1 186	824

Restaurangvagnarna i Stockholm

	1952	1953	1954	1955	1956	1957
<i>Inkomster</i>						
	Tusental kronor					
Mat	1 359	1 275	1 268	1 406	1 537	1 390
Kaffe	424	421	380	444	475	479
Maltdrycker	229	266	275	328	345	359
Läskedrycker	90	102	97	139	121	138
Tobak	12	12	12	12	12	11
Div. varor o. inkomster	23	20	19	28	36	50
Vin	58	63	70	65	43	49
Summa inkomster	2 195	2 159	2 121	2 422	2 569	2 476
<i>Utgifter</i>						
Löner	1 636	1 968	2 042	2 260	2 304	2 364
Hyoror	50	49	43	50	60	64
Allm. omkostnader m. m.	376	314	291	298	308	304
Inventariers underhåll	191	148	144	101	90	93
Summa utgifter	2 253	2 479	2 520	2 709	2 762	2 825

Omsättning och resultat för restaurang, byffé och vagnar

	Stockholm		Göteborg		Malmö	
	Omsättning	Resultat	Omsättning	Resultat	Omsättning	Resultat
1947	5 644 000	313 600	1 915 000	284 500	2 547 000	309 000
1948	6 035 000	264 700	2 073 000	334 300	2 885 000	408 000
1949	6 226 000	254 300	2 226 000	361 400	2 789 000	338 800
1950	6 251 000	263 800	2 455 000	293 500	2 710 000	277 000
1951	6 329 000	— 40 400	2 849 000	307 000	3 214 000	400 400
1952	7 299 000	— 158 100	2 870 000	221 600	3 611 000	397 200
1953	7 343 000	— 166 300	2 878 000	298 300	3 631 000	261 700
1954	7 539 000	— 228 600	2 962 000	265 200	3 762 000	299 300
1955	8 018 000	— 116 000	3 061 000	263 500	3 934 000	324 200
1956	7 997 000	— 226 800	3 211 000	251 900	3 927 000	402 400
1957	7 840 000	157 800	3 447 000	308 800	3 929 000	466 800

I anslutning till de här redovisade resultatsiffrorna ha från bolagets sida vissa förklaringar lämnats. Vid de ifrågavarande tre större stationerna äro kioskrörelse och perrongförsäljning redovisningsmässigt helt skilda från rörelsen i övrigt. Dessa grenar drivas med låga omkostnader och visa därför ett gott ekonomiskt utfall. Däremot råder ett visst samband mellan restaurang, byffé och vagnar, främst i den formen att personal och varor i viss utsträckning kunna utnyttjas gemensamt. Bolaget har visserligen strävat efter att i sina ekonomiska tablåer m. m. särskilja de olika rörelsegrenarna, men det har likväl icke varit möjligt att erhålla fullt rättvisande siffror. På grund av samarbetets natur kan det i första hand antagas, att kostnader för personal och varor kommit att belasta restaurangen, ehuru de rätteligen tillhöra byffén eller vagnarna. Detta har givetvis medfört att restaurangen utvisat förhållandevis svagare resultat än vad som i verklig-

heten är fallet. Det har också anmärkts att vissa ändringar vidtagits beträffande redovisningssystemet, varför de olika resultaten icke äro fullt jämförbara år från år.

Beträffande det skiftande resultatet vid restaurangvagnarna har framhållits, att det normalt är att räkna med vissa skiljaktigheter olika vagnar emellan. Av stor betydelse för det ekonomiska utfallet är sålunda den järnvägssträcka som vagnen trafikerar och de tider under vilka vagn och personal kunna utnyttjas. En vagn som kan gå från stationeringsorten och åter på en dag och vars gångtid infaller med den vanliga lunch- respektive middagstiden måste sålunda få ett avsevärt gynnsammare resultat än en vagn med tvådagarsstur, som har att bära kostnaderna för traktamenten på annan ort och i vars gångtid endast en ordinarie måltid ingår. Serveringssättet äger även sin betydelse; den större typen av restaurangvagn med table d'hôte-måltid är mera personalkrävande och vanligen kostsamare än en vagn med byfféserving.

Vad särskilt rörelserna i Stockholm beträffar har framhållits, att dessa under ett flertal år arbetat med bristfälliga lokaler och en betungande administration. Såväl restaurang som vagnar ha dock hållit en hög standard, förhållandevis högre än motsvarande avdelningar i Göteborg och Malmö. Detta syntes dock icke förklara bruttovinstens fallande kurva. Trots de svårigheter som stockholmsavdelningen onekligen hade att bemästra syntes dock avdelningen kunna förbättra sin ekonomi bl. a. genom sanerade inköp, skärpt intern personal- och varukontroll och genom långsiktig personalpolitik.

Av från bolaget lämnade kommentarer till resultaten må följande återgivas.

1950. Resultat +256 000 kronor.

Bruttovinstprocenten ökar genom gjorda prishöjningar, dock viss eftersläpning. Lägre omkostnader i förhållande till omsättningen. Byffévagnar ersätter restaurangvagnar på vissa linjer. 1/6 slopas notorna på kaffévagnarna. Måttlig lönerörelse.

1951. Resultat — 58 000 kronor.

Personförändringar på ett flertal viktiga poster. Lägsta bruttovinstprocenten under hela 10-årsperioden (45,9), trots att det även under detta år skett prishöjningar. För restaurangen i Stockholm och vagnarna beordras en allmän standardhöjning. Omkostnaderna stiger betydligt, beroende på inventarietköp och kvalifikationstiden för treveckorssemestern (fr. 1/7).

1952. Resultat —141 000 kronor.

Prishöjningarna ger utslag i höjd bruttovinstprocent. Kostnaderna stiger med 670 000 kronor i förhållande till 1951. Personalkontot visar en ökning med 466 000 kronor (lönerörelse jämte treveckorssemester). Linne- och porslinsupphandlingen går i höjden. Byffévagnarnas notor slopas 9/6. Stockholmsavdelningens kontor flyttas till södra resgodset 1/11.

1953. Resultat — 127 000 kronor.

Lägre bruttovinstprocent, betydligt under genomsnittet. Linneinköpen

sjunker med 60 000 kronor. I övrigt en kostnadsminskning i förhållande till omsättningen. SJ:s upphandling börjar 1/12.

1954. Resultat — 175 000 kronor.

Bruttovinstprocenten nere vid 46,2. Linneinköpen onormalt höga. Kaffepriset i topp, men av rent taktiska skäl höjes inte utförsäljningspriserna i motsvarande grad.

1955. Resultat — 99 000 kronor.

Bruttovinstprocenten upp, dock ej motsvarande prishöjning under året. Den totala bruttovinsten når i förhållande till avdelningarna i Göteborg och Malmö sitt lägsta tal. Personalkontot ökar genom avtalsuppgörelserna med 403 000 kronor. Återhållsamhet beträffande inköp av linne och porslin. Hårt inom restaurangbranschen i största allmänhet.

1956. Resultat — 239 000 kronor.

Bruttovinstprocenten totalt 51,2. Gästfrekvens och omsättning minskar. Betydande omkostnadsökning — enbart linnevaror 150 000 kronor.

1957. Resultat +6 000 kronor.

Bruttovinstprocenten 52,7. Restriktiva åtgärder från huvudkontoret för upphandling. Procentuellt lägre personalkostnader.

Revisorernas uttalande. Aktiebolaget Trafikrestauranger bildades år 1939 såsom ett helt statligt företag med uppgift att driva restaurangrörelse på statens järnvägars tåg, stationer och färjor. Bolaget handhar även viss annan med huvuduppgiften närbesläktad rörelse, såsom hotell, kiosker samt perrongförsäljning och tågservering. Det bör dock anmärkas, att bolaget icke svarar för all sådan rörelse på och i anslutning till järnvägen. Huvuddelen av stationernas hotell, restauranger och kiosker är sålunda av statens järnvägar utarrenderad till andra företagare, och även viss tågförsäljning går vid sidan av bolagets verksamhet.

Ehuru Aktiebolaget Trafikrestaurangers bokslut under de senare åren utvisa ett mindre överskott torde företaget, sett såsom en isolerad ekonomisk enhet, icke kunna betecknas som vinstgivande. Bolagets arrendeavgift till statens järnvägar för tillhandahållna lokaler, restaurangvagnar och utrymmen i färjor m. m. samt för driften av dessa bestämmes nämligen till ett belopp motsvarande i huvudsak hela det årliga nettot av rörelsen, men detta belopp understiger årligen med åtskilliga miljoner kronor statens järnvägars egna drift- och kapitalkostnader för de nyttigheter som ställts till förfogande. Å andra sidan måste i sammanhanget beaktas, att bolaget genom sin verksamhet medverkar till en ökning av statens järnvägars trafikinkomster.

Revisorerna ha vid en granskning av rörelseutfallet vid bolagets försäljningsställen funnit, att resultaten i förhållande till bruttointkomsterna förete stora skiftningar mellan olika orter och även på samma ort mellan olika år. I viss utsträckning har detta förklarats därav, att vid de fasta anläggningarna förändringar i driften förekommit och rationaliseringsåtgärder vidtagits i syfte att på längre sikt vinna ett bättre affärsresultat. På några orter synas emellertid resultatsiffrorna mer än annorstädes vara i behov

av en närmare granskning. Särskilt har uppmärksammats att restaurangrörelserna i Stockholm och Malmö samt de i Stockholm och Göteborg baserade restaurangvagnarna under en följd av år visat betydande underskott. Vid Stockholms centralstation redovisas ett sammanlagt underskott, som vid restaurangen uppgår till 768 000 kronor för åren 1952—1956 och vid restaurangvagnarna till 1 605 000 kronor för åren 1952—1957. Under sistnämnda tidsperiod visar restaurangen i Malmö ett sammanlagt underskott av 230 000 kronor och restaurangvagnarna i Göteborg ett underskott av tillhoppa 124 000 kronor. Av det föreliggande redovisningsmaterialet vill det synas, som om det gynnsammare resultatet av rörelserna vid byfféer, kiosker och perrongförsäljningar finge bära förlusterna vid restauranger och restaurangvagnar.

Det är enligt revisorernas mening synnerligen angeläget med en ingående analys av orsakerna till nyssnämnda underskott samt ett klarare redovisningssystem för de olika rörelsegrenarna vid de tre större stationerna. Därest det vid en utredning av dessa rörelsegrenars ekonomi skulle visa sig att restaurangerna i Stockholm och Malmö icke äro lönsamma, kan det enligt revisorernas mening ifrågasättas, huruvida tillräcklig anledning finnes att fortsätta rörelserna i sin nuvarande form i dessa städer, vilkas centrala delar äro väl rustade med näringsställen av god standard. Snarare torde det kunna antagas att en utvidgning av byfféerörelsen skulle tillgodose såväl rimliga krav på service för den resande allmänheten som ekonomiska synpunkter.

Även såvitt gäller restaurangvagnarna synas liknande synpunkter kunna göras gällande. Såsom framgår av det föregående ha från bolagets sida vissa omständigheter anförts som förklaring till att vagnrörelsen på vissa linjer är lönsam och på andra icke. Revisorerna ha dock ej kunnat finna att så stora skiljaktigheter i förutsättningarna för driften föreligga på olika håll, att de redovisade differenserna kunna lämnas utan närmare utredning och åtgärd. Det vill synas som om svårigheter föreligga att erhålla ett gynnsamt utfall av vagnrörelsen på linjer, som föra restaurangvagnar med table d'hôte-måltider av traditionell typ, medan de mindre personalkrävande byffévagnarna lämna bättre netto. Även beträffande vagnrörelsen synes man därför böra överväga ett ökat utnyttjande av byfféserving.

Flygplats vid Umeå

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 25 september 1945 framlade 1944 års flygplatsutredning förslag till vissa utbyggnader av landets flygplatser. I första hand borde enligt utredningen norrlandslinjen Stockholm—Sundsvall/Härnösand—Luleå utbyggas och en mellanlandningsplats anordnas mellan Sundsvall och Luleå. Trakten kring Umeå syntes lämpligast som förläggningsplats för en ny flygplats, vilken även skulle bli av stort värde ur säkerhets-synpunkt för flygtrafiken Stockholm—Luleå. Flygplatsen borde förläggas till Alvik, omkring 3,5 km söder om Umeå invid västra stranden av Ume älv. Anläggningskostnaderna, exklusive kostnaderna för markförvärv, beräknades till 5 675 000 kronor.

I enlighet med den princip som under senare år tillämpats vid nyanläggning av trafikflygplatser av större betydelse, såsom Visby, Karlstads och Sundsvall/Härnösands flygplatser, ansåg utredningen vidare att Umeå stad utan kostnad för staten borde ställa för flygplatsen erforderlig mark till förfogande, bekosta framdragning av vägar och ledningar för elektrisk kraft, vatten och avlopp, förvärva servitutsrätt till säkrande av inflygningen samt bestrida kostnaderna för vissa lokaler, för vilka staten eljest principiellt skulle svara, såsom för tull och polis.

I enlighet med förslag i 1946 års statsverksproposition beslöts av samma års riksdag att en flygplats skulle anläggas invid Umeå och anläggningskostnaderna bestridas av statsmedel. För det närmaste budgetåret beräknades för ändamålet ett belopp av 900 000 kronor. I propositionen redovisades jämväl flygplatsutredningens förslag om Umeå stads bidrag med markförvärv m. m.

I sitt år 1946 avgivna betänkande (SOU 1946: 58) redovisade 1944 års flygplatsutredning ett mera fullständigt förslag till utbyggnad av landets flygplatser och framhöll därvid, att norrlandslinjen måste anses som en viktig huvudlinje för den inrikes trafiken. I fråga om utbyggandet av Umeå flygplats hänvisades till det tidigare avgivna förslaget.

Redan hösten 1945 upptogs förhandlingar mellan luftfartsstyrelsen och Umeå stad om överlåtelse av den för flygfältet erforderliga marken. I september och november 1946 hade dessa förhandlingar fortskridit så långt, att ett avtal tecknades mellan parterna, vilket skulle bli gällande efter Kungl. Maj:ts godkännande. Staden skulle förbinda sig att skyndsammast söka förvärva ett visst angivet område. Efter verkställt förvärv skulle staden utan ersättning överlåta området till kronan, som i sin tur förband sig att snarast möjligt och senast inom ett år efter det att mark för ändamålet ställts till förfogande påbörja anläggandet av en flygplats på området. Staden skulle bekosta framdragandet av väg till flygplatsen samt erforderliga ledningar för elektrisk kraft, vatten och avlopp. Vissa till fältet gränsande områden

skulle genom stadens försorg beläggas med servitutsrätt till säkrande av hinderfri inflygning och till förhindrande av att träd planterades eller att byggnader, ledningar, stängsel o. d. uppfördes. Genom stadsplane- och utomplansbestämmelser skulle staden efter hand medverka till förhindrande av sådan nybebyggelse inom flygplatsens omgivningar, som kunde innebära fara eller hinder vid flygplatsens användning. Särskilda bestämmelser funnos vidare intagna rörande stadens åligganden i fråga om ledningar för ljus och radio, lokaler, anordnande av bussförbindelser och ansvar för eventuella immissioner.

Sedan avtalsförslaget underkastats granskning inom kommunikationsdepartementet framställdes av luftfartsstyrelsen yrkande om att avtalets föreskrift om skyldighet för kronan att påbörja anläggningen inom ett år efter tillträdet måtte utgå. Umeå stad medgav att detta villkor slopades. Här-efter godkändes avtalet genom Kungl. Maj:ts beslut den 28 mars 1947, var-jämte Kungl. Maj:t förordnade att flygplats för allmänt bruk skulle genom kronans försorg anläggas vid Umeå i huvudsaklig överensstämmelse med av flygplatsutredningen avgivet förslag. Kungl. Maj:t skulle sedermera på förslag av luftfartsstyrelsen upptaga till prövning frågan om påbörjande av arbetena samt anvisande av medel därtill.

Genom Kungl. Maj:ts resolution den 11 april 1947 erhöll Umeå stad rätt att expropriera den mark som erfordrades för flygfältet. Staden vidtog ome-delbart åtgärder för inköp av ett till 268 hektar uppgående område, och förvärvet slutfördes år 1949. Anskaffningskostnaden uppgick till omkring 1 362 000 kronor. Av detta belopp erlade Umeå landskommun 100 000 kronor och Västerbottens läns landsting 335 000 kronor.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1947/48 hemställde luftfartsstyrelsen om medel för att den planerade flygplatsen vid Umeå skulle kunna utföras så snart som möjligt. Emellertid anfördes i 1947 års statsverksproposition, att förutsättningar icke syntes föreligga att genomföra luftfartsstyrelsens byggnadsprogram i den omfattning och den takt som styrelsen önskade. Med vissa föreslagna anläggningar borde därför få anstå, bl. a. med anläg-gandet av den av 1946 års riksdag beslutade flygplatsen vid Umeå. Stats-utskottet uttalade emellertid i anledning av samtidigt föreliggande motioner, att, därest möjligheter skulle visa sig föreligga att igångsätta flygfältsbygget med utnyttjande av arbetskraft som icke på vintern hade full sysselsättning, utskottet förutsatte att Kungl. Maj:t toge under övervägande att med utnytt-jande av till förfogande stående medel medgiva, att förberedande åtgärder igångsattes. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1948/49 anmälde luftfartsstyrelsen, att styrelsen hoppades att arbetena med flygfältet vid Umeå skulle kunna igångsättas under budgetåret 1947/48. Medel för ändamålet begärdes, men framställningen föranledde icke någon åtgärd från statsmakternas sida.

I 1950 års statsverksproposition anmälades att Kungl. Maj:t i fortsättningen

förutsattes äga att omdisponera medel som tidigare anvisats under anslag under luftfartsfonden för att — om och i den mån de med medelsanvisningarna ursprungligen avsedda ändamålen saknade aktualitet — använda medlen för sedermera aktuella ändamål. Någon erinran häremot framställdes icke av riksdagen. I anslutning härtill har genom beslut av Kungl. Maj:t bl. a. de för Umeå flygplats ursprungligen anslagna medlen använts för andra ändamål, varför några medel icke längre finnas tillgängliga för umeå-fältet.

Efter år 1950 ha möjligheterna undersökts att vid Umeå anordna en flygplats gemensam för civilt och militärt behov, varvid kostnaderna skulle kunna delas mellan luftfartsverket och flygvapnet. Frågan ansågs emellertid icke äga intresse ur försvarets synpunkt.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1957/58 anförde luftfartsstyrelsen, att den inrikes lufttrafiken syntes stå inför en mycket lovande utveckling. Luftfartsstyrelsen hade för 1956 års långtidsutrednings räkning upprättat en mera långsiktig plan för upp rustningen av de svenska flygplatserna, i vilken investeringsplan för perioden 1956—1965 upptagits en flygplats vid Umeå.

Vid Olofsfors, 3 km väster om Nordmalings, fanns vid andra världskrigets slut ett militärt flygfält på ett markområde om cirka 84 hektar. Fältet hade ett 1 200 m långt start- och landningsstråk med gräsyta. Våren 1955 tillkännagav flygförvaltningen, att fältet numera på grund av den flygtekniska utvecklingen icke längre var användbart för militära ändamål, varvid luftfartsstyrelsen förklarade sig beredd att övertaga det för civilt bruk. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 30 juni 1956 anförde styrelsen, att Nordmalings flygplats icke på längre sikt kunde ersätta den i princip beslutade flygplatsen vid Umeå men åtminstone under en övergångstid kunde fylla en begränsad funktion för tillgodoseende av den civila flygtrafikens behov i dessa trakter. Genom beslut i mars 1957 förordnade Kungl. Maj:t, med bifall till luftfartsstyrelsens framställning, att Nordmalings flygfält skulle överföras till luftfartsstyrelsens förvaltning.

Sedan frågan om upptagande av civil flygtrafik på Nordmalings flygfält väcktes, har Nordmalings kommun och enskilda för anläggande av ett längre stråk samt för utrustning av fältet använt tillhopa ca 150 000 kronor. Fältet har numera ett 1 600 m långt grässtråk, som dock korsar riksvägen Örn-sköldsvik—Umeå. Denna väg jämte ytterligare en väg måste avstängas vid flygplanens start och landning.

Den civila trafiken på Nordmalings flygfält började sommaren 1956 med tidningsflyg och har därefter utvecklats till reguljärt passagerarflyg.

Frågan om anläggande av ett flygfält vid Umeå eller på andra orter i Västerbottens läns kustland har vid ett flertal tillfällen varit föremål för

yrkanden i olika former. Sålunda framfördes i motioner till 1955 års riksdag förslag om skyndsamt översyn av beräkningarna och planeringarna för flygfältet i Umeå samt om färdigställande av flygplatsen. Av Umeå stad har också de senare åren ett flertal framställningar gjorts i samma syfte. Å andra sidan har Örnsköldsviks stad och Själevads kommun m. fl. framfört önskemål om att flygplatsen vid Nordmaling måtte utbyggas till permanent standard.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades sommaren 1957 inom kommunikationsdepartementet sakkunniga för att verkställa utredning angående vilken av de två föreslagna platserna vid Umeå eller Nordmaling som lämpligast borde utbyggas till permanent civil flygplats. De sakkunniga framlade resultatet av sin utredning i oktober 1957. De framhöllo därvid att från byggnadstekniska synpunkter fullgoda flygplatser kunde anläggas vid såväl Umeå som Nordmaling. Anläggningskostnaderna kunde i båda alternativen beräknas till i runt tal 5 miljoner kronor för själva fältet, exklusive markkostnaden, och omkring 2,5 miljoner kronor för stationsbyggnad, banbelysning, radioutrustning m. m. Fortsatta geotekniska undersökningar kunde komma att visa, att mera omfattande åtgärder mot tjälksjutningar vore behövliga i umeåalternativet än som hittills befunnits erforderliga, men eventuella merkostnader härför bedömdes icke inverka nämnvärt på jämförelsen. Om hänsyn toges till vägbyggnader som i samband med nordmalingsfältets utbyggnad måste tidigareläggas, bleve kostnaderna åtminstone 0,8 miljon kronor högre för detta alternativ.

Angående konsekvenserna av det föreliggande avtalet med Umeå stad anförde de sakkunniga, att ett eventuellt hävande av avtalet skulle förutsätta en uppgörelse efter förhandlingar med staden. Stadens utgifter, inklusive sådana räntekostnader som vid en uppgörelse finge förutsättas stanna på kronan, hade efter avdrag av markens värde beräknats till omkring 1,9 miljoner kronor. Sett ur statsfinansiell synpunkt måste detta betraktas som en extra utgift, som belastade nordmalingsalternativet. Driftkostnaderna syntes bli desamma för de båda alternativen. Kostnadsfaktorerna talade därför enligt de sakkunnigas mening klart för flygplatsens förläggande till Umeå. I samma riktning talade även flygtekniska skäl samt markförbindelserna och avstånden till närmaste trafikcentra och järnvägsstationer.

För bedömningen av trafikunderlaget framhöllo de sakkunniga, att en större befolkningskoncentration förelåg inom umeårayonen än inom motsvarande nordmalingsdistrikt. Storindustrin vore mera utvecklad inom det senare — om till dess trafikområde räknades även örnsköldsvikstrakten — medan däremot småindustri och hantverk övervägde i umeådistriktet. Handels omfattning syntes dock vara större i och kring Umeå. Umeå vore vidare residensstad med vad detta innebure bl. a. i fråga om läns- och regionalorgan i förvaltning m. m. Man borde också beakta Umeås växande roll som centrum för forskning, undervisning samt sjuk- och hälsovård.

Utredningen hade på grund härav kommit till den uppfattningen, att umeåområdet representerade ett trafikunderlag som motiverade en flygplats vid Umeå. Den permanenta flygplatsen borde förläggas till Alvik vid Umeå.

I sin sistlidna augusti ingivna framställning om investeringsanslag under luftfartsfonden för budgetåret 1959/60 har luftfartsstyrelsen framhållit, att styrelsen utginge från att avgörande i frågan om anläggandet av flygplats vid Umeå skulle träffas i så god tid att ärendet skulle kunna underställas 1959 års riksdag, eventuellt genom en särproposition. För projektering samt för eventuellt påbörjande av fältarbetena har styrelsen därför beräknat ett belopp av 200 000 kronor för nämnda budgetår.

De marker som av Umeå stad för ifrågavarande ändamål förvärvats med äganderätt uppgå till sammanlagt 268 ha, fördelade sig med 118 ha på åker, med 10 ha på äng och annan odlingsmark samt med 140 ha på avrösningsjord. Av den sistnämnda redovisas 78 ha som skogsmark. Därutöver ha vissa marker som gränsa till fältområdet belagts med servitut för beredande av hinderfri inflygning. Dessa marker uppgå till sammanlagt 80 ha, därav 59 ha åker, 3 ha äng, 9 ha skog och 9 ha övrig mark.

Det största antalet av de tidigare ägarna till marken ha numera avflyttat, och de hus som alltjämt kunna bebos använder staden som genomgångsbostäder. Reparationer på byggnader ha företagits i ytterst ringa omfattning. Några bostadsfastigheter ha rivits ävensom samtliga hölador. Åkerjorden brukas icke. Skogen har avverkats på området, och några åtgärder för återväxt ha icke vidtagits.

Revisorernas uttalande. År 1945 framlade 1944 års flygplatsutredning förslag om utbyggnad av vissa flygplatser i landet, däribland anläggande av en flygplats vid Umeå, vilken dels skulle betjäna flygtrafiken till staden och dit hörande trafikområde i Västerbotten, dels skulle vara av värde för flyglinjens fortsättning mot Luleå. I likhet med vad som skett vid nyanläggning av vissa andra trafikplatser i landet ansågs därvid, att den mark som erfordrades för ändamålet borde utan kostnad för statsverket ställas till förfogande av Umeå stad eller från annat kommunalt håll, varjämte vissa andra erforderliga anordningar, såsom för vägar och ledningar, borde kostnadsfritt tillhandahållas. På grundval av utredningsförslaget beslöt 1946 års riksdag att en flygplats skulle anläggas vid Umeå, och för påbörjande av byggnadsarbetena anvisades för budgetåret 1946/47 ett investeringsanslag om 900 000 kronor. Ett flygfält vid Umeå ingick även i den fullständigare plan för utbyggnad av civila flygplatser i landet som hösten 1946 framlades av flygplatsutredningen.

Under år 1946 upprättades ett avtal mellan luftfartsstyrelsen och Umeå stad om stadens bidragande med marken. Däri var ursprungligen intagen en föreskrift om skyldighet för kronan att påbörja arbetena med anläggandet av flygplatsen senast ett år efter det att marken ställts till förfogande.

Föreskriften utgick dock senare ur avtalet, vilket i sin förändrade form godkändes av Kungl. Maj:t år 1947. Sedan staden sistnämnda år erhållit medgivande att expropriera mark för ändamålet, har staden med äganderätt förvärvat erforderligt markområde — omkring 270 hektar — varjämte ytterligare områden om sammanlagt 80 hektar expropriationsvis belagts med servitut till säkerställande av hinderfri inflygning. Stadens åtaganden i dessa hänseenden voro i huvudsak avslutade år 1949.

Anskaffningskostnaderna ha uppgått till omkring 1 362 000 kronor, som till huvudsaklig del bestritts av Umeå stad; dock ha Västerbottens läns landsting och Umeå landskommun med vissa belopp deltagit i kostnaderna.

Redan till 1947 års riksdag anmäldes emellertid, att förutsättningar icke syntes föreligga att genomföra byggnadsprogrammet beträffande civila flygplatser i den omfattning och den takt som tidigare tänkts. Flygplatsen vid Umeå tillhörde de företag som tills vidare icke kunde påbörjas, såvida icke arbetskraftsförhållandena i länet särskilt påkallade en ändrad inställning. Ehuru upprepade förslag framförts såväl av luftfartsstyrelsen som från enskilda håll, ha några arbeten med flygplatsen icke heller senare kommit i gång.

Under de senaste åren har ovissheten rörande tillkomsten av en flygplats vid Umeå ytterligare skärpts genom att ett tidigare militärt flygfält vid Nordmaling övertagits av luftfartsstyrelsen och viss civil trafik börjat utnyttja denna plats. Under år 1957 ha särskilda sakkunniga på Kungl. Maj:ts uppdrag haft att utreda, vilken av de nu nämnda båda platserna som bäst lämpade sig som permanent flygplats. Utredningen har stannat för att umeåalternativet såväl av kostnadsskäl som ur trafiktekniska synpunkter vore att föredraga. Utredningen har även räknat med att ett eventuellt hävande av avtalet med Umeå stad skulle medföra krav på gottgörelse, som inklusive räntekostnader men efter avdrag av markens värde skulle uppgå till omkring 1,9 miljoner kronor.

Revisorerna ha innevarande år avlagt besök vid den tilltänkta flygplatsen. Det närmare 270 hektar vidsträckt område, i vilket ingår 118 hektar åkermark, har nu sedan mer än tio år legat obrukat och den växande skogen är avverkad. Av byggnaderna har en del rivits. Några av de kvarstående användas som genomgångsbostäder, men några underhållskostnader nedläggas icke på byggnadsbeståndet.

Det torde kunna betraktas som ur allmän synpunkt mycket fördelaktigt, att anordningar av nu ifrågavarande karaktär komma till stånd genom gemensamma insatser från statligt och kommunalt håll. Vid åtskilliga allmänna byggnadsföretag är också numera icke ovanligt att insatserna delas så, att kommunerna bidra med erforderlig mark. Då förlägningsplats skall väljas för en viss allmän anläggning av nu ifrågavarande omfattning måste det dock beaktas, att den inbördes konkurrensen kommunerna emellan spelar en icke oväsentlig roll och att kommunerna därvid kunna åtaga

sig förpliktelser, som från deras sida innebära en betydande uppoffring. Detta förhållande ställer i sin tur särskilda krav på statsmakternas handläggning av hithörande ärenden. Med hänsyn till den långa tid, under vilken ovisshet varit rådande om tillkomsten av en permanent flygplats på det av Umeå stad inköpta området, synes från stadens sida berättigade anspråk kunna ställas på att klarhet snarast vinnes om flygplatsens slutliga belägenhet. Det må framhållas att åtskilliga kommunala problem, främst i fråga om bebyggelse- och annan samhällsplanering, vanligen äro beroende av definitiva besked i dylika markfrågor. Även hänsynen till markens och byggnadernas nuvarande tillstånd talar för att frågan snarast vinner sin lösning.

*

Herr *Norén* har icke deltagit i behandlingen av förevarande ärende.

Finansdepartementet

§ 23

Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.

I enlighet med den för riksräkenskapsverket gällande instruktionen ha revisorerna från ämbetsverket erhållit vissa redogörelser för resultatet av skatteuppbörden. Dessa avse den ordinarie uppbörden av dels preliminär A- och B-skatt under uppbördsåret 1957—58 (tabell 1), dels kvarstående skatt enligt 1957 års taxering (tabell 2). Redogörelserna omfatta vidare resultatet av restindrivningen t. o. m. utgången av år 1957 för varje särskilt utmättingsmansdistrikt i fråga om 1951—52 — 1956—57 års preliminära B-skatt samt kvarstående skatt enligt 1950—1955 års taxeringar.

Av redogörelserna framgår bl. a., att under uppbördsterminerna uppbördsåret 1957—58 preliminärskatt inflöt med ett sammanlagt belopp av 9 643 miljoner kronor, varav 6 660 miljoner kronor (69 procent) såsom A-skatt och 2 983 miljoner kronor (31 procent) såsom B-skatt. Närmast föregående uppbördsår uppgick under uppbördsterminerna influten preliminär skatt till 8 810 miljoner kronor. Preliminärskatten har således ökat med 833 miljoner kronor. Av den debiterade B-skatten, 3 061 miljoner kronor, restfördes 115 miljoner kronor (4 procent). För erhållande av en fullständig bild av preliminärskatteuppbörden måste till tidigare nämnda belopp läggas de fyllnadsinbetalningar av preliminärskatt som verkställdes efter uppbördsårets utgång. Med fyllnadsinbetalningar avses sådana skatteinbetalningar som verkställdes inom viss tid efter utgången av uppbördsåret och som medtagas vid avräkningen av den preliminära skatten mot den slutliga. För uppbördsåret 1957—58 uppgingo inbetalningar av sådant slag till 695 miljoner kronor, varav 97 miljoner kronor (14 procent) såsom A-skatt och 598 miljoner kronor (86 procent) såsom B-skatt. För närmast föregående uppbördsår inflöto såsom fyllnadsinbetalningar 502 miljoner kronor, av vilket belopp 79 miljoner kronor (16 procent) utgjorde A-skatt och 423 miljoner kronor (84 procent) B-skatt. Enligt årets taxering belöper sig det sammanlagda beloppet av den ränta med nio procent som med vissa begränsningar utgår å kvarstående skatt till inemot 25 miljoner kronor, d. v. s. obetydligt lägre än den ränta som påfördes enligt närmast föregående års taxering.

Vad årets fyllnadsinbetalningar angår ha i fråga om A-skatt de största beloppen inbetalats i Stockholms stad (20,1 miljoner kronor), Göteborgs och Bohus län (17,0 miljoner kronor), Malmöhus län (10,3 miljoner kronor) och Stockholms län (9,2 miljoner kronor). Beträffande B-skatten, som i huvudsak avser aktiebolag m. fl. juridiska personer, ha de största beloppen inbetalats i Stockholms stad (197,3 miljoner kronor), Göteborgs och Bohus län (82,1 miljoner kronor), Malmöhus län (76,8 miljoner kro-

nor), Västernorrlands län (27,0 miljoner kronor) samt Östergötlands län (25,0 miljoner kronor).

Den kvarstående skatten enligt 1957 års taxering uppgick till 962 miljoner kronor; av detta belopp restfördes 148 miljoner kronor (15 procent). Av den kvarstående skatten enligt närmast föregående års taxering, 1 027 miljoner kronor, restfördes 151 miljoner kronor (15 procent). Den kvarstående skatten har minskat i 20 län och ökat i de återstående. Den största minskningen uppvisa Västmanlands län (11 miljoner kronor) och Stockholms stad (9 miljoner kronor). I fråga om uppbördsresultatet har en förbättring ägt rum i 6 län och en försämring i återstående 19. Den högsta inflytandeprocenten uppvisa Kronobergs län (91,40 procent), Hallands län (89,74 procent), Älvsborgs län (89,64 procent), Jönköpings län (89,62 procent) och Skaraborgs län (89,07 procent). Den lägsta förekommer i Norrbottens län (75,38 procent) och Stockholms stad (78,86 procent).

Den kvarstående skatten enligt 1958 års taxering beräknas uppgå till omkring 830 miljoner kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 839 miljoner kronor (tabell 1).

Av 1950—51 års restförda B-skatt, 52,2 miljoner kronor, vilken numera är preskriberad för indrivningsåtgärder, ha t. o. m. utgången av år 1957 16,5 miljoner kronor avkortats, 29,6 miljoner kronor levererats och 6,1 miljoner kronor avskrivits. I tabellerna över restindrivningen ha levererade belopp ställts i relation till restförda, varvid avdrag gjorts för avkortade belopp med hänsyn till att avkortningsförfarandet är en från restindrivningen skild företeelse. Efter denna beräkningsgrund ha för riket i dess helhet 83 procent levererats och 17 procent avskrivits. För landsbygd och städer utan egna uppbördsverk ha 89 procent levererats och 11 procent avskrivits, medan för städer med egna uppbördsverk 77 procent levererats och 23 procent avskrivits.

Av den restförda kvarstående skatten enligt 1950 års taxering, 76,6 miljoner kronor, ha t. o. m. utgången av år 1957 6,8 miljoner kronor avkortats, 46,8 miljoner kronor levererats och 22,5 miljoner kronor avskrivits. Levererat belopp har även här ställts i relation till vad som efter avkortning återstått att indriva. Totalt ha 67 procent levererats och 32 procent avskrivits. Procenttalen för landsbygden äro 75 respektive 24 och för städerna 59 respektive 40.

I tabell 3 återfinnes en sammanställning över resultatet av restindrivningen för varje särskilt utmätningsmansdistrikt i fråga om antalet restförda poster för 1952—53 års preliminära B-skatt (B 52). De i tabellen och i det följande inom parentes angivna talen avse 1951—52 års preliminära B-skatt (B 51) efter lika lång tids indrivning. Av sammanställningen framgår bl. a., att i fråga om landsbygd och städer utan egna uppbördsverk ha vid utgången av år 1957 (1956) i 76 (69) distrikt 96 procent eller mer gul-

dits, i 124 (112) mellan 91 och 95 procent, i 74 (91) mellan 86 och 90 procent och i 37 (52) mellan 81 och 85 procent. Mellan 91 och 95 procent ha guldits i 2 städer med egna uppbördsverk, mellan 81 och 85 procent i 5 (1) städer och mellan 76 och 80 procent i 5 (5) städer.

En liknande sammanställning i fråga om den kvarstående skatten enligt 1952 års taxering (K 53) återfinnes i tabell 4. De inom parentes angivna talen avse den kvarstående skatten enligt närmast föregående års taxering (K 52) efter lika lång tids indrivning. Av sammanställningen kan bl. a. utläsas att för riket i dess helhet med undantag av Stockholms stad 70 (70) procent av antalet restförda poster guldits vid 1957 års utgång. För landsbygd och städer utan egna uppbördsverk ha 74 (74) procent guldits och för städer med egna uppbördsverk 64 (64) procent. De siffermässigt bästa resultaten ha för landsbygden uppnåtts i Kalmar län med 82 (82) procent, Kronobergs, Hallands och Jämtlands län med 81 (80) procent, Kristianstads län med 80 (81) procent, Skaraborgs län med 80 (79) procent samt Västerbottens län med 80 (80) procent. Beträffande städer med egna uppbördsverk ha de högsta procenttalen erhållits i Kristinehamn med 85 (82) procent, Växjö med 78 (78) procent, Västervik med 77 (69) procent och Sundsvall med 76 (74) procent. I fråga om landsbygden ha i 12 (11) distrikt 91 procent eller mer guldits, i 44 (34) mellan 86 och 90 procent, i 80 (77) mellan 81 och 85 procent och i 81 (85) mellan 76 och 80 procent. 85 procent ha guldits i 1 stad, mellan 76 och 80 procent i 3 (2) städer, mellan 71 och 75 procent i 5 (4) städer och mellan 66 och 70 procent i 9 (10) städer. Vad landsbygden beträffar har en förbättring av indrivningsresultatet ägt rum i 14 län och en försämring i 4, medan resultatet är oförändrat i återstående 6 län. I fråga om de 22 län som omfatta städer med egen uppbördsförvaltning ha för städerna en förbättring ägt rum i 9 län och en försämring i 8, medan resultatet är oförändrat i 5.

Av tabellerna 5 och 6 framgår resultatet av restindrivningen beträffande städer med egna uppbördsverk i fråga om preliminär B-skatt för uppbördsåren 1951—52 — 1956—57 (B 51 — B 56) samt kvarstående skatt enligt 1950—1955 års taxeringar (K 51 — K 56) vid utgången av år 1957.

I tabell 7 redovisas resultatet av restindrivningen i fråga om K 51 — K 56 för landsbygd och städer utan egna uppbördsverk.

Tabell I
Preliminär, slutlig, kvarstående och överskjutande skatt för beskattningsåret 1957

Län	Influten preliminär skatt								Restförd prel. B-skatt		S:a infl. o. restf. prel. skatt	Slutlig skatt	Kvar- stående skatt		Kvar- stående skatt påförd ränta	Över- skju- tande prel. skatt	
	Under uppbördsterminerna				Såsom fyllnadsinbetalningar												S:a prel. skatt
	Prel. A-skatt		Prel. B-skatt		Prel. A-skatt		Prel. B-skatt		Milj. kr.	Milj. kr.	Milj. kr.	Milj. kr.	Milj. kr.	Milj. kr.			
	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt							Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.
Stockholms stad .	1 178,99	54	778,93	35	20,12	1	197,27	9	2 175,31	26,96	1	2 202,27	2 251,55	180,11	8	7,08	122,28
Stockholms	483,98	75	125,90	20	9,25	1	18,93	3	638,06	7,79	1	645,85	649,38	54,23	8	1,72	52,77
Uppsala	139,02	69	51,79	26	1,60	1	5,18	3	197,59	2,37	1	199,96	197,57	15,29	8	0,39	17,75
Södermanlands . .	190,05	71	65,03	24	1,53	1	8,39	3	265,00	2,24	1	267,24	264,01	19,90	8	0,57	23,40
Östergötlands . . .	300,16	66	119,86	26	3,56	1	25,04	6	448,62	4,04	1	452,66	449,59	31,51	7	0,82	34,54
Jönköpings	204,42	67	86,20	28	2,02	1	8,85	3	301,49	2,99	1	304,48	306,36	26,42	9	0,61	26,12
Kronobergs	92,82	67	38,88	28	1,05	1	4,01	3	136,76	1,61	1	138,37	142,16	16,05	11	0,39	12,38
Kalmar	151,24	68	61,32	28	1,86	1	4,63	2	219,05	2,80	1	221,85	223,97	21,77	10	0,51	20,44
Gotlands	32,24	69	12,41	27	0,14	—	0,83	2	45,62	0,97	2	46,59	47,99	5,55	12	0,09	4,53
Blekinge	106,29	75	27,91	20	1,54	1	4,57	3	140,31	1,77	1	142,08	138,94	10,73	8	0,21	12,99
Kristianstads	155,89	64	71,64	29	1,46	1	9,23	4	238,22	3,92	2	242,14	250,07	27,87	11	0,70	20,62
Malmöhus	544,87	61	259,72	29	10,26	1	76,77	8	891,62	8,15	1	899,77	903,64	72,73	8	2,38	69,76
Hallands	109,50	67	45,10	27	1,47	1	5,95	4	162,02	1,82	1	163,84	167,87	18,51	11	0,44	14,50
Göteb. o. Bohus . .	642,96	61	297,52	28	17,03	2	82,15	8	1 039,66	10,16	1	1 049,82	1 029,57	70,12	7	2,39	87,22
Älvsborgs	291,39	70	98,41	23	3,58	1	20,14	5	413,52	3,48	1	417,00	414,84	33,71	8	0,80	35,63
Skaraborgs	155,28	66	69,08	29	2,05	1	6,14	3	232,55	3,03	1	235,58	238,84	24,33	10	0,59	21,30
Värmlands	232,77	64	108,54	30	2,66	1	13,54	4	357,51	3,67	1	361,18	344,05	26,00	8	0,60	41,26
Örebro	240,79	69	89,75	26	2,57	1	10,54	3	343,65	2,91	1	346,56	344,61	25,84	7	0,81	27,19
Västmanlands . . .	213,79	63	107,26	32	1,67	—	12,16	4	334,88	2,64	1	337,52	324,76	18,73	6	0,49	31,28
Kopparbergs	227,76	61	115,09	31	2,98	1	21,50	6	367,33	2,82	1	370,15	365,73	25,29	7	0,57	29,39
Gävleborgs	239,84	67	93,45	26	2,41	1	16,86	5	352,56	4,30	1	356,86	346,85	24,09	7	0,58	34,66
Västernorrlands . .	242,95	66	91,40	25	2,21	1	26,97	7	363,53	4,37	1	367,90	357,72	22,99	6	0,57	33,12
Jämtlands	99,35	72	32,04	23	0,84	1	3,33	2	135,56	2,37	2	137,93	136,64	13,79	10	0,29	15,14
Västerbottens . . .	168,10	71	56,83	24	1,60	1	6,28	3	232,81	3,61	1	236,42	229,52	19,76	9	0,44	26,43
Norrbottens	216,02	70	78,79	25	1,75	1	8,42	3	304,98	4,15	1	309,13	309,56	24,23	8	0,68	24,07
Hela riket	6 660,47	64	2 982,85	28	97,21	1	597,68	6	10 338,21	114,94	1	10 453,15	10 435,79	829,55	8	24,72	838 77

Tabell 2

Resultatet av den ordinarie uppbörden av kvarstående skatt enligt 1957 års taxering
med fördelning efter län

Län	Debiterade belopp kr.	Influtna belopp kr.	Inflytande procent	Restförda belopp kr.	Å sjömans- förteckning uppförda belopp kr.
Stockholms stad	161.708.290	127.519.811	78,86	34.176.259	12.220
Stockholms	69.067.449	56.644.442	82,01	12.414.568	8.439
Uppsala	18.339.768	15.971.017	87,08	2.368.751	—
Södermanlands	24.190.906	21.222.056	87,73	2.968.064	786
Östergötlands	37.489.071	32.651.919	87,10	4.836.048	1.104
Jönköpings	33.370.570	29.907.044	89,62	3.463.526	—
Kronobergs	18.635.613	17.033.323	91,40	1.601.806	484
Kalmar	26.852.126	23.575.392	87,80	3.270.206	6.528
Gotlands	6.936.837	5.912.407	85,23	1.020.331	4.099
Blekinge	13.433.164	11.051.392	82,27	2.375.181	6.591
Kristianstads	33.496.218	28.977.990	86,51	4.507.142	11.086
Malmöhus	84.480.307	74.052.235	87,66	10.407.382	20.690
Hallands	22.417.724	20.117.523	89,74	2.294.716	5.485
Göteborgs o. Bohus . .	84.793.409	70.084.295	82,65	14.657.947	51.167
Älvsborgs	45.272.948	40.582.007	89,64	4.687.458	3.483
Skaraborgs	32.746.588	29.166.389	89,07	3.578.270	1.929
Värmlands	35.370.284	30.758.693	86,96	4.609.771	1.820
Örebro	30.426.844	26.684.281	87,70	3.741.005	1.558
Västmanlands	25.105.634	21.165.999	84,31	3.938.672	963
Kopparbergs	27.799.198	24.184.687	87,00	3.613.578	933
Gävleborgs	32.357.369	26.908.783	83,16	5.448.332	254
Västernorrlands	28.468.924	23.283.789	81,79	5.183.713	1.422
Jämtlands	17.653.363	14.543.912	82,39	3.107.551	1.900
Västerbottens	24.724.295	21.004.729	84,96	3.719.264	302
Norrbottnens	26.399.795	19.899.573	75,38	6.500.174	48
Hela riket	961.536.694	812.903.688	84,54	148.489.715	143.291

Tabell 3

Preliminär B-skatt för uppborärsåret 1952—53 (B 52)

Utmättningsmansdistrikten fördelade länsvis efter förhållandet mellan antalet t. o. m. utgången av år 1957 guldna poster och antalet efter avkortning återstående restförda poster; talen inom parentes avse preliminär B-skatt för uppborärsåret 1951—52 (B 51) efter lika lång tids indrivning.

L ä n (Lb = landsbygd och städer utan egna uppborärsverk St = städer med egna uppborärsverk)	Antal utmät- nings- mans- dis- trikt	Antal utmättningsmansdistrikt										
		Inflytandeprocentklasser										
		46— 50	51— 55	56— 60	61— 65	66— 70	71— 75	76— 80	81— 85	86— 90	91— 95	96— 100
Stockholms stad	1											
Stockholms . . . . . Lb	18			2 (1)	—(1)	—(1)	1 (2)	5 (1)	6 (5)	2 (4)	1 (3)	1(—)
St	1						—(1)	1(—)				
Uppsala . . . . . Lb	8							1 (1)	—(1)	2 (3)	4 (2)	1 (1)
St	1	—(1)			1(—)							
Södermanlands . . . . . Lb	9								1 (1)	1 (4)	4 (3)	3 (1)
St	2								1 (1)	—(1)	1(—)	
Östergötlands . . . . . Lb	13						2 (1)		2 (1)	1 (5)	5 (3)	3 (3)
St	2					1 (2)	1(—)					
Jönköpings . . . . . Lb	15					—(1)	1(—)	1(—)	3 (3)	3 (4)	1(—)	6 (7)
St	1					—(1)			1(—)			
Kronobergs . . . . . Lb	11								—(1)	2 (2)	9 (5)	—(3)
St	1											
Kalmar . . . . . Lb	16					1 (1)		—(1)	3 (1)	3 (4)	8 (5)	1 (4)
St	2						1(—)	—(2)	1(—)			
Gotlands . . . . . Lb	5					1 (1)			—(1)	3 (3)	1(—)	
Blekinge . . . . . Lb	8					2 (1)	1 (1)		1 (2)	3 (4)	1(—)	
St	1					—(1)	1(—)					
Kristianstads . . . . . Lb	17								1(—)	4 (8)	12(7)	—(2)
St	1					1(—)	—(1)					
Malmöhus . . . . . Lb	17	—(1)				1(—)		1(—)		4 (5)	10(10)	1 (1)
St	5	—(1)	1(—)			2 (1)	—(2)	1 (1)	1(—)			
Hallands . . . . . Lb	9							1(—)	1 (1)	1 (2)	5 (5)	1 (1)
St	1							—(1)	1(—)			
Göteborgs och Bohus Lb	14						—(1)	1(—)	1 (1)	2 (2)	7 (9)	3 (1)
St	2											
Älvsborgs . . . . . Lb	19			—(1)	1(—)	—(1)	1(—)		—(1)	1 (1)	2 (2)	5 (7)
St	1						1(—)		—(1)			11 (8)
Skaraborgs . . . . . Lb	18								—(1)	3 (3)	3 (2)	4 (6)
Värmlands . . . . . Lb	18								—(1)	1 (3)	7 (6)	3 (3)
St	2					1 (1)				—(1)	1(—)	7 (5)
Örebro . . . . . Lb	13			—(1)					1(—)	3 (3)	4 (4)	3 (3)
St	1					—(1)						2 (2)
Västmanlands . . . . . Lb	12					—(2)	1(—)	2(—)	2 (3)	2 (2)	2 (3)	2 (1)
St	1						1 (1)					
Kopparbergs . . . . . Lb	20(21)				1 (2)	1(—)	2(—)	1(—)	2 (5)	4 (4)	5 (7)	4 (3)
St	1					—(1)	1(—)					
Gävleborgs . . . . . Lb	19				—(1)		2(—)	1 (1)	3 (6)	3 (3)	9 (6)	1 (2)
St	1				1 (1)							
Västernorrlands . . . . . Lb	22						1 (2)	3 (3)	2 (1)	4 (8)	8 (6)	4 (2)
St	1						—(1)		1(—)			
Jämtlands . . . . . Lb	15								—(1)	1 (2)	6 (5)	8 (7)
St	1					—(1)	1(—)					
Västerbottens . . . . . Lb	24(25)							1(—)	—(3)	6 (5)	10 (9)	7 (8)
St	1							1 (1)				
Norrbottnens . . . . . Lb	19						3 (1)	5 (4)	1 (5)	7 (3)	1 (5)	2 (1)
St	1					—(1)	1(—)					
Landsbygd och städer utan egna uppborärs- verk	359 (361)	—(1)		2 (2)	1 (6)	6 (5)	15(9)	24(14)	37(52)	74(91)	124 (112)	76(69)
Städer med egna upp- borärsverk	32(32)	—(2)	1(—)	—(1)	3 (1)	5(12)	11(8)	5 (5)	5 (1)	—(2)	2(—)	—(—)
Hela riket	391 (393)	—(3)	1(—)	2 (3)	4 (7)	11(17)	26(17)	29(19)	42(53)	74(93)	126 (112)	76(69)

Tabell 4

Kvarstående skatt enligt 1952 års taxering (K 53)

Utmätningmansdistrikten fördelade länsvis efter förhållandet mellan antalet t. o. m. utgången av år 1957 guldna poster och antalet efter avkortning återstående restförda poster; siffrorna inom parentes avse kvarstående skatt enligt 1951 års taxering (K 52) efter lika lång tids indrivning.

Län (Lb = landsbygd och städer utan a uppborärsverk St = städer med a uppborärsverk)	Antal utmät- nings- mans- distrikt	Antal utmätningmansdistrikt													Genom- snittlig infly- tande- procent per län
		Inflytandeprocentklasser													
		41— 45	46— 50	51— 55	56— 60	61— 65	66— 70	71— 75	76— 80	81— 85	86— 90	91— 95			
tockholms . . . . Lb	18			4(1)	3(6)	5(5)	5(3)	—(1)	—(1)	1(1)					65 (67)
St	1			1(1)											57 (59)
ppsala . . . . . Lb	8					1(1)	3(3)	1(1)	2(2)	1(1)					76 (76)
St	1				—(1)	1(—)									66 (65)
ermanlands Lb	9					2(2)	2(4)	5(3)							74 (72)
St	2				1(—)	—(2)	1(—)								66 (67)
tergötlands .. Lb	13			1(1)	1(1)	—(1)	4(1)	4(5)	1(3)	2(1)					73 (72)
St	2			1(1)	1(1)	1(1)									61 (62)
önköpings . . . . Lb	15			1(—)	1(—)	1(3)	1(2)	3(3)	3(3)	4(3)	1(1)				76 (77)
St	1				—(1)		1(—)								73 (63)
nobergs . . . . . Lb	11						1(1)	3(6)	4(2)	3(2)					81 (80)
St	1							1(1)							78 (78)
almar . . . . . Lb	16					1(1)	1(1)	2(3)	6(5)	5(4)	1(2)				82 (82)
St	2					—(1)	1(—)	1(1)							75 (74)
otlands . . . . . Lb	5					1(3)	1(2)	3(—)							74 (70)
lekinge . . . . . Lb	8				1(—)	—(1)	6(3)	1(3)	—(1)						72 (75)
St	1					1(1)									74 (73)
anstads .. Lb	17						2(3)	3(2)	12(11)	—(1)					80 (81)
St	1					1(1)									68 (70)
almöhus . . . . . Lb	17				1(—)	4(2)	2(5)	3(4)	7(6)						76 (76)
St	5		1(—)	—(1)	3(2)	—(2)	1(—)								65 (65)
allands . . . . . Lb	9							6(6)	1(2)	1(1)	1(—)				81 (80)
St	1						1(—)	—(1)							70 (71)
bgs. o. Bohus.. Lb	14				1(1)	—(1)	3(1)	3(3)	2(5)	4(2)	1(1)				76 (74)
St	2				1(1)	1(1)									61 (61)
vsborgs . . . . . Lb	19					1(2)	5(6)	3(4)	6(5)	3(2)	1(—)				78 (76)
St	1				—(1)	1(—)									66 (65)
karaborgs . . . . Lb	18					2(3)	2(1)	3(3)	3(6)	6(4)	2(1)				80 (79)
ärmlands . . . . Lb	18			1(—)	—(1)	1(1)	3(2)	2(3)	3(5)	5(3)	2(2)	1(1)			76 (75)
St	2				—(1)	1(—)				1(1)					69 (66)
rebro . . . . . Lb	13				1(1)	—(2)	2(2)	5(4)	5(4)						71 (70)
St	1					1(—)	—(1)								69 (72)
ästmanlands .. Lb	12	—(1)		3(3)	2(1)	2(3)	2(1)	1(1)	1(1)	1(1)					63 (60)
St	1					1(1)									63 (61)
opparbergs .. Lb	20(21)		1(—)	—(1)		2(3)	3(5)	3(—)	3(4)	4(5)	3(2)	1(1)			73 (71)
St	1				1(1)										59 (59)
ävleborgs . . . . Lb	19					1(2)	3(4)	4(4)	3(5)	7(4)	1(—)				76 (74)
St	1					1(1)									61 (63)
ästernorrlands Lb	22				1(—)	3(3)	2(5)	5(6)	6(4)	3(3)	2(—)	—(1)			72 (72)
St	1							—(1)	1(—)						76 (74)
ämtlands . . . . Lb	15						—(1)	1(1)	5(6)	6(3)	3(3)	—(1)			81 (80)
St	1						1(1)								68 (67)
ästerbottens .. Lb	24(25)						1(2)	1(3)	9(7)	7(6)	3(5)	3(2)			80 (80)
St	1						1(1)								66 (67)
orrbottens . . . . Lb	19		1(1)	2(1)	3(2)	3(6)	4(4)	3(3)	3(2)						62 (62)
St	1					1(1)									62 (62)
Landsbygd och städer utan egna ppborärsverk	359 (361)	—(1)	2(1)	6(5)	14(8)	19(27)	38(51)	63(61)	81(85)	80(77)	44(34)	12(11)			74 (74)
Städer med egna ppborärsverk	31 (31)	—(—)	1(—)	—(1)	3(4)	9(9)	9(10)	5(4)	3(2)	1(1)	—(—)	—(—)			64 (64)
Hela riket	390 (392)	—(1)	3(1)	6(6)	17(12)	28(36)	47(61)	68(65)	84(87)	81(78)	44(34)	12(11)			70 (70)

Tabell 5
Städer med egna uppborädsverk

Redogörelse för resultatet av restindrivningen beträffande preliminär B-skatt för uppborädsåren 1951-52, 1952-53, 1953-54, 1954-55, 1955-56 och 1956-57 (B 51—B 56) t. o. m. år 1957. Uppgifterna om resultatet efter ett års indrivning avse förhållandena vid utgången av det kalenderår, under vilket den sista av de sex uppborädssterminerna infallit.

Städer med egna uppborädsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 51	B 52	B 53	B 54	B 55	B 56	B 51	B 52	B 53	B 54	B 55	B
Stockholm	Efter 1 år	29	32	32	34	39	33	29	29	32	34	39	35
	» 2 »	51	56	58	58	60		57	57	62	61	62	
	» 3 »	60	66	66	67			66	68	70	70		
	» 4 »	65	71	71				71	72	75			
	» 5 »	69	73					73	75				
	» 6 »	70						75					
Göteborg	» 1 »	26	27	28	27	31	28	42	29	29	27	34	29
	» 2 »	45	48	50	48	50		63	54	55	51	55	
	» 3 »	54	58	60	58			71	64	66	62		
	» 4 »	58	62	64				75	70	71			
	» 5 »	60	64					76	72				
	» 6 »	61						77					
Malmö	» 1 »	50	49	55	32	36	29	57	56	53	36	42	36
	» 2 »	60	58	66	54	53		67	67	65	63	65	
	» 3 »	69	65	73	62			73	74	73	70		
	» 4 »	71	69	78				75	76	76			
	» 5 »	72	70					76	78				
	» 6 »	73						76					
Norrköping	» 1 »	33	32	29	38	42	40	37	35	35	43	47	49
	» 2 »	55	55	51	46	56		62	63	62	51	62	
	» 3 »	62	67	58	58			70	72	68	66		
	» 4 »	66	68	66				73	73	74			
	» 5 »	66	70					73	75				
	» 6 »	66						73					
Hälsingborg	» 1 »	22	22	23	25	29	23	27	25	30	33	32	35
	» 2 »	37	40	36	39	40		49	52	49	54	49	
	» 3 »	46	47	43	46			60	59	55	61		
	» 4 »	48	50	48				62	62	59			
	» 5 »	49	51					63	63				
	» 6 »	50						64					
Örebro	» 1 »	28	33	39	39	39	34	27	39	47	47	44	36
	» 2 »	51	59	64	61	58		54	69	71	70	67	
	» 3 »	64	71	72	68			68	77	78	77		
	» 4 »	68	74	76				71	81	81			
	» 5 »	69	75					72	82				
	» 6 »	70						73					
Uppsala	» 1 »	28	28	29	43	46	45	31	36	30	47	46	51
	» 2 »	35	47	45	54	58		42	56	50	61	61	
	» 3 »	41	55	56	62			49	64	61	69		
	» 4 »	46	62	61				53	71	66			
	» 5 »	49	64					55	73				
	» 6 »	51						57					
Västerås	» 1 »	35	32	33	49	67	68	47	30	36	49	61	67
	» 2 »	53	50	52	63	78		63	49	58	66	75	
	» 3 »	63	64	65	75			73	64	69	78		
	» 4 »	71	71	70				79	71	73			
	» 5 »	73	72					81	72				
	» 6 »	74						81					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 51	B 52	B 53	B 54	B 55	B 56	B 51	B 52	B 53	B 54	B 55	B 56
Borås	Efter 1 år	48	50	57	65	67	67	53	56	64	71	78	80
	» 2 »	69	69	70	76	73		74	75	77	83	83	
	» 3 »	74	73	74	79			78	78	80	84		
	» 4 »	75	74	75				78	79	81			
	» 5 »	77	75					79	80				
	» 6 »	77						79					
Linköping	» 1 »	35	37	37	40	42	54	39	38	44	49	50	66
	» 2 »	55	59	61	61	62		61	69	70	72	71	
	» 3 »	63	68	69	68			70	77	78	78		
	» 4 »	66	72	73				72	79	81			
	» 5 »	67	73					73	80				
	» 6 »	69						74					
Eskilstuna	» 1 »	51	53	58	72	67	71	62	62	66	81	72	79
	» 2 »	72	72	81	82	83		83	82	87	90	88	
	» 3 »	78	80	87	88			87	86	91	92		
	» 4 »	80	82	89				89	87	92			
	» 5 »	81	83					89	87				
	» 6 »	82						89					
Gävle	» 1 »	31	32	31	38	42	36	36	40	39	39	45	39
	» 2 »	49	50	47	46	50		55	57	56	49	55	
	» 3 »	57	58	55	55			64	64	62	57		
	» 4 »	61	59	59				67	66	66			
	» 5 »	64	61					70	67				
	» 6 »	66						71					
Jönköping	» 1 »	27	26	25	32	17	17	27	26	26	32	33	33
	» 2 »	41	54	64	51	35		46	48	47	53	54	
	» 3 »	57	62	73	61			55	56	56	60		
	» 4 »	62	75	82				60	60	62			
	» 5 »	68	84					63	64				
	» 6 »	71						66					
Karlstad	» 1 »	32	31	36	35	33	38	39	42	42	38	32	44
	» 2 »	53	58	59	59	64		66	68	69	66	63	
	» 3 »	64	67	65	68			76	76	75	74		
	» 4 »	66	69	67				78	78	78			
	» 5 »	69	69					80	81				
	» 6 »	69						80					
Lund	» 1 »	41	42	40	43	42	38	48	50	51	51	51	49
	» 2 »	58	58	58	60	61		71	73	70	73	72	
	» 3 »	62	62	61	65			76	78	76	77		
	» 4 »	65	66	65				78	82	79			
	» 5 »	66	68					80	83				
	» 6 »	66						80					
Halmstad	» 1 »	36	35	37	36	43	35	35	40	44	40	51	42
	» 2 »	55	58	58	57	53		56	67	64	63	62	
	» 3 »	66	67	64	65			68	76	72	74		
	» 4 »	72	74	72				73	80	79			
	» 5 »	75	76					76	83				
	» 6 »	77						78					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 51	B 52	B 53	B 54	B 55	B 56	B 51	B 52	B 53	B 54	B 55	B 56
Karlskrona	Efter 1 år	42	40	43	56	51	49	49	46	50	62	56	52
	» 2 »	62	63	68	68	70		72	74	76	74	77	
	» 3 »	67	72	77	76			77	81	82	82		
	» 4 »	68	73	79				77	82	84			
	» 5 »	69	74					78	83				
	» 6 »	70						78					
Uddevalla	» 1 »	34	31	36	33	39	45	34	40	49	31	39	44
	» 2 »	54	53	59	57	62		64	73	76	63	66	
	» 3 »	62	64	68	67			75	81	82	74		
	» 4 »	66	69	72				79	85	84			
	» 5 »	70	74					82	88				
	» 6 »	71						84					
Södertälje	» 1 »	40	46	48	42	47	46	35	47	46	42	46	44
	» 2 »	60	62	69	64	63		66	70	71	67	66	
	» 3 »	68	72	75	73			74	80	79	75		
	» 4 »	72	76	79				76	83	83			
	» 5 »	73	78					78	84				
	» 6 »	74						78					
Kalmar	» 1 »	45	42	41	52	50	43	49	51	45	58	58	45
	» 2 »	70	66	66	68	72		72	74	71	74	80	
	» 3 »	77	70	70	73			79	77	76	78		
	» 4 »	79	72	74				81	78	80			
	» 5 »	80	75					82	79				
	» 6 »	80						82					
Luleå	» 1 »	43	46	51	48	50	41	52	55	56	48	46	42
	» 2 »	58	64	64	67	71		73	76	70	68	70	
	» 3 »	62	67	69	74			78	78	76	76		
	» 4 »	65	69	71				80	80	77			
	» 5 »	67	72					82	80				
	» 6 »	67						82					
Sundsvall	» 1 »	32	38	42	50	58	70	41	43	48	54	66	81
	» 2 »	61	66	73	81	79		70	75	82	84	89	
	» 3 »	69	76	83	87			79	83	89	88		
	» 4 »	74	80	85				83	88	90			
	» 5 »	75	81					83	88				
	» 6 »	75						83					
Landskrona	» 1 »	45	50	48	47	44	43	52	61	59	58	52	49
	» 2 »	64	71	70	70	64		74	83	81	81	73	
	» 3 »	69	75	76	74			80	86	84	84		
	» 4 »	72	79	78				82	87	86			
	» 5 »	73	80					82	88				
	» 6 »	73						83					
Kristianstad	» 1 »	39	40	39	44	40	30	43	42	40	54	41	33
	» 2 »	59	58	58	54	49		64	63	62	62	49	
	» 3 »	65	65	63	60			71	68	66	67		
	» 4 »	70	68	67				75	70	68			
	» 5 »	72	69					76	72				
	» 6 »	73						77					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 51	B 52	B 53	B 54	B 55	B 56	B 51	B 52	B 53	B 54	B 55	B 56
Östersund	Efter 1 år	39	43	30	43	42	45	46	55	32	47	48	46
	» 2 »	52	55	52	49	53		59	70	59	54	62	
	» 3 »	62	63	63	58			68	77	69	64		
	» 4 »	66	68	70				73	81	78			
	» 5 »	69	71					76	82				
	» 6 »	70						77					
Nyköping	» 1 »	66	67	55	66	87	90	69	67	69	83	94	94
	» 2 »	83	80	79	79	92		82	82	88	92	96	
	» 3 »	87	89	87	82			85	89	91	94		
	» 4 »	88	92	88				86	93	92			
	» 5 »	88	92					86	93				
	» 6 »	89						87					
Växjö	» 1 »	47	59	49	54	58	62	53	64	56	60	67	71
	» 2 »	60	69	77	74	68		67	74	83	78	77	
	» 3 »	68	77	82	78			77	84	85	81		
	» 4 »	72	79	82				81	86	86			
	» 5 »	72	79					81	86				
	» 6 »	73						83					
Kristinehamn	» 1 »	55	72	67	65	64	50	61	78	75	64	66	51
	» 2 »	86	87	86	85	84		94	93	90	87	85	
	» 3 »	90	90	87	86			96	95	91	88		
	» 4 »	90	91	87				96	95	92			
	» 5 »	90	91					96	95				
	» 6 »	90						96					
Falun	» 1 »	32	46	43	47	44	38	35	48	56	46	49	40
	» 2 »	55	65	55	55	52		61	69	69	58	58	
	» 3 »	63	69	65	61			67	74	76	66		
	» 4 »	66	72	67				71	77	80			
	» 5 »	69	73					73	78				
	» 6 »	70						74					
Umeå	» 1 »	40	42	48	51	57	55	46	47	63	64	63	61
	» 2 »	70	64	69	68	72		74	76	83	78	80	
	» 3 »	74	69	77	74			79	81	89	84		
	» 4 »	75	75	81				80	84	91			
	» 5 »	77	76					82	85				
	» 6 »	77						82					
Trelleborg	» 1 »	44	44	42	40	49	39	48	49	48	48	58	51
	» 2 »	64	70	72	68	73		69	76	78	77	83	
	» 3 »	78	80	80	73			80	84	85	82		
	» 4 »	80	82	82				83	86	86			
	» 5 »	80	82					83	86				
	» 6 »	80						83					
Västervik	» 1 »	46	49	44	51	60	50	46	54	55	55	55	49
	» 2 »	68	68	71	75	80		70	73	77	78	77	
	» 3 »	74	82	78	82			75	84	80	81		
	» 4 »	79	85	80				77	85	81			
	» 5 »	79	85					77	86				
	» 6 »	79						77					

Tabell 6

Städer med egna uppbördsverk

Redogörelse för resultatet av restindrivningen beträffande kvarstående skatt enligt 1950, 1951, 1952, 1953, 1954 och 1955 års taxeringar (K 51—K 56) vid utgången av resp. första, andra, tredje, fjärde, femte och sjätte kalenderåret efter det skatten förfallit till betalning.

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56
Stockholm	Efter 1 år	—	—	47	52	47	54	32	32	38	43	44	48
	» 2 »	—	—	57	60	55		42	43	50	55	55	
	» 3 »	—	—	61	63			48	50	56	61		
	» 4 »	—	—	63				52	53	60			
	» 5 »	—	—					55	55				
	» 6 »	—						57					
Göteborg	» 1 »	39	43	44	48	47	48	31	31	34	36	38	38
	» 2 »	48	53	53	59	57		41	43	47	50	53	
	» 3 »	52	58	59	64			48	51	54	58		
	» 4 »	55	61	61				52	54	58			
	» 5 »	58	63					55	57				
	» 6 »	60						57					
Malmö	» 1 »	55	56	62	56	51	52	54	52	54	56	55	57
	» 2 »	60	66	68	65	59		60	63	63	64	64	
	» 3 »	64	68	72	67			64	67	67	68		
	» 4 »	65	70	73				65	69	69			
	» 5 »	67	71					66	70				
	» 6 »	68						67					
Norrköping	» 1 »	45	48	45	53	49	55	44	44	45	47	45	49
	» 2 »	52	54	56	56	59		54	56	58	54	59	
	» 3 »	55	59	57	61			60	63	61	62		
	» 4 »	59	60	59				63	64	64			
	» 5 »	59	60					63	64				
	» 6 »	59						64					
Hälsingborg	» 1 »	35	38	37	42	37	36	34	37	42	45	36	37
	» 2 »	42	47	45	49	44		44	50	54	54	43	
	» 3 »	47	52	48	53			50	55	57	58		
	» 4 »	50	54	50				53	56	58			
	» 5 »	53	56					55	57				
	» 6 »	56						57					
Örebro	» 1 »	47	55	54	59	53	54	39	46	53	56	57	56
	» 2 »	56	65	63	68	63		50	60	63	68	68	
	» 3 »	63	69	67	73			60	64	69	74		
	» 4 »	66	72	69				63	66	71			
	» 5 »	68	73					64	67				
	» 6 »	69						65					
Uppsala	» 1 »	43	51	51	58	57	61	36	46	50	56	55	56
	» 2 »	54	58	58	67	64		51	56	59	66	66	
	» 3 »	58	63	64	70			57	61	66	71		
	» 4 »	60	65	66				60	63	69			
	» 5 »	62	66					62	65				
	» 6 »	62						63					
Västerås	» 1 »	38	40	40	52	58	68	29	36	37	44	49	58
	» 2 »	48	51	54	62	66		41	49	59	58	60	
	» 3 »	55	59	60	68			52	59	67	66		
	» 4 »	58	61	63				55	62	71			
	» 5 »	59	62					57	63				
	» 6 »	59						57					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56
Borås	Efter 1 år	44	54	54	56	58	59	45	57	60	66	68	71
	» 2 »	53	59	60	65	64		55	63	65	72	72	
	» 3 »	56	62	64	70			58	66	67	75		
	» 4 »	58	65	66				59	67	69			
	» 5 »	61	68					60	68				
	» 6 »	62						61					
Linköping	» 1 »	50	56	55	61	61	63	43	46	51	58	60	55
	» 2 »	58	63	62	69	68		53	57	61	70	69	
	» 3 »	61	66	65	73			60	60	67	75		
	» 4 »	64	68	67				63	62	68			
	» 5 »	67	70					64	63				
	» 6 »	69						66					
Eskilstuna	» 1 »	50	57	53	59	66	59	47	54	58	64	66	60
	» 2 »	53	61	59	66	72		56	61	65	71	72	
	» 3 »	56	64	62	68			60	65	69	74		
	» 4 »	59	66	64				62	67	70			
	» 5 »	61	67					64	68				
	» 6 »	62						65					
Gävle	» 1 »	42	41	40	43	45	49	34	31	38	35	37	46
	» 2 »	49	50	51	52	55		47	47	48	45	49	
	» 3 »	53	59	57	57			53	57	55	52		
	» 4 »	56	63	61				55	62	59			
	» 5 »	56	65					57	65				
	» 6 »	57						58					
Jönköping	» 1 »	42	47	47	45	47	40	37	31	45	44	42	43
	» 2 »	50	56	64	60	61		46	54	58	54	57	
	» 3 »	54	60	71	67			57	61	64	62		
	» 4 »	62	63	73				62	65	68			
	» 5 »	65	64					66	67				
	» 6 »	65						68					
Karlstad	» 1 »	42	46	49	56	57	59	43	48	54	66	53	57
	» 2 »	49	54	57	65	65		57	62	66	76	67	
	» 3 »	53	57	62	68			63	66	72	80		
	» 4 »	56	60	64				66	69	74			
	» 5 »	60	62					68	70				
	» 6 »	60						68					
Lund	» 1 »	51	53	52	54	50	51	48	40	44	56	59	50
	» 2 »	57	59	59	61	58		58	53	58	66	72	
	» 3 »	60	62	62	65			62	61	63	72		
	» 4 »	63	65	64				68	64	66			
	» 5 »	65	67					71	66				
	» 6 »	65						71					
Halmstad	» 1 »	53	56	55	55	54	57	43	49	51	54	45	52
	» 2 »	62	64	62	65	63		54	63	62	67	55	
	» 3 »	67	68	67	70			64	67	68	73		
	» 4 »	69	71	70				67	70	71			
	» 5 »	72	73					68	72				
	» 6 »	73						70					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56
Karlskrona	Efter 1 år	55	58	59	66	65	66	42	50	57	67	69	66
	» 2 »	63	65	67	75	74		55	63	67	79	77	
	» 3 »	66	71	72	78			61	69	73	83		
	» 4 »	67	73	74				63	71	75			
	» 5 »	69	74					65	72				
	» 6 »	71						66					
Uddevalla	» 1 »	45	50	50	49	51	53	44	48	56	48	60	47
	» 2 »	56	59	58	59	60		57	65	73	62	84	
	» 3 »	60	65	64	63			67	71	78	70		
	» 4 »	64	67	68				70	74	80			
	» 5 »	64	69					72	76				
	» 6 »	67						73					
Södertälje	» 1 »	36	42	43	50	52	57	29	37	42	48	49	51
	» 2 »	48	54	51	65	61		42	50	51	62	63	
	» 3 »	52	57	56	70			52	55	58	69		
	» 4 »	54	59	57				55	58	59			
	» 5 »	55	60					56	59				
	» 6 »	55						56					
Kalmar	» 1 »	60	62	61	66	61	63	50	57	59	68	65	56
	» 2 »	67	70	71	73	69		64	70	72	76	75	
	» 3 »	74	75	73	76			72	76	74	79		
	» 4 »	76	76	75				75	77	76			
	» 5 »	77	77					76	78				
	» 6 »	78						76					
Luleå	» 1 »	42	45	47	49	50	49	38	43	51	47	46	40
	» 2 »	52	55	57	59	60		48	58	62	61	59	
	» 3 »	56	59	61	62			59	63	68	65		
	» 4 »	59	62	62				62	66	71			
	» 5 »	60	63					63	68				
	» 6 »	60						63					
Sundsvall	» 1 »	49	55	57	62	65	71	46	50	60	63	64	66
	» 2 »	59	65	69	75	78		56	66	75	74	79	
	» 3 »	65	71	73	81			69	72	78	78		
	» 4 »	68	74	76				72	74	79			
	» 5 »	69	76					73	75				
	» 6 »	70						74					
Landskrona	» 1 »	44	53	48	59	55	60	47	52	57	61	52	57
	» 2 »	47	56	57	64	60		52	57	67	69	60	
	» 3 »	48	62	60	67			54	62	72	73		
	» 4 »	51	64	62				56	64	74			
	» 5 »	54	65					57	65				
	» 6 »	55						58					
Kristianstad	» 1 »	50	54	52	59	55	54	46	48	52	57	49	42
	» 2 »	60	62	62	67	63		61	61	63	66	56	
	» 3 »	64	68	66	71			68	68	67	69		
	» 4 »	68	70	68				71	70	68			
	» 5 »	70	72					72	72				
	» 6 »	70						72					

Städer med egna uppbördsverk		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56
Östersund	Efter 1 år	45	48	49	50	49	52	43	46	49	50	36	46
	» 2 »	52	57	60	61	60		53	59	61	65	49	
	» 3 »	60	63	66	67			61	66	68	74		
	» 4 »	63	67	68				64	70	71			
	» 5 »	67	68					65	71				
	» 6 »	69						67					
Nyköping	» 1 »	63	61	67	68	73	80	60	53	75	78	84	86
	» 2 »	68	66	73	75	79		66	68	79	85	89	
	» 3 »	68	69	75	77			70	72	82	86		
	» 4 »	70	70	75				71	73	82			
	» 5 »	71	71					73	76				
	» 6 »	71						75					
Växjö	» 1 »	66	69	67	70	67	62	56	65	63	72	68	69
	» 2 »	71	74	74	77	72		72	72	72	80	76	
	» 3 »	73	77	77	79			76	75	75	82		
	» 4 »	74	78	78				77	76	76			
	» 5 »	75	79					78	77				
	» 6 »	75						78					
Kristinehamn	» 1 »	63	75	78	80	74	78	70	76	81	81	65	77
	» 2 »	72	78	81	86	77		82	81	86	87	71	
	» 3 »	73	80	85	86			83	82	88	88		
	» 4 »	74	82	85				84	84	88			
	» 5 »	77	82					85	84				
	» 6 »	77						85					
Falun	» 1 »	47	43	49	34	39	47	46	36	52	40	43	41
	» 2 »	53	52	54	48	49		55	47	58	53	54	
	» 3 »	58	56	58	53			61	56	63	61		
	» 4 »	59	59	59				62	59	69			
	» 5 »	60	59					64	61				
	» 6 »	60						64					
Umeå	» 1 »	51	54	55	51	60	56	50	47	66	60	67	57
	» 2 »	61	60	61	63	67		62	59	71	67	74	
	» 3 »	65	64	65	66			68	63	75	71		
	» 4 »	65	67	66				69	69	76			
	» 5 »	66	67					70	69				
	» 6 »	66						71					
Trelleborg	» 1 »	45	57	50	67	73	60	46	70	67	70	73	63
	» 2 »	53	61	61	72	78		56	76	76	80	79	
	» 3 »	56	65	64	74			60	79	82	82		
	» 4 »	58	66	65				64	80	82			
	» 5 »	59	67					69	81				
	» 6 »	59						69					
Västervik	» 1 »	48	53	62	67	67	52	42	51	69	53	62	55
	» 2 »	55	65	71	76	77		52	66	78	70	70	
	» 3 »	61	68	76	81			61	72	81	74		
	» 4 »	63	69	77				63	73	82			
	» 5 »	64	69					63	74				
	» 6 »	64						65					

Tabell 7

Landsbygd och städer utan egna uppborärsverk

Redogörelse för resultatet av restindrivningen beträffande kvarstående skatt enligt 1950, 1951, 1952, 1953, 1954 och 1955 års taxeringar (K 51—K 56) vid utgången av resp. första, andra, tredje, fjärde, femte och sjätte kalenderåret efter det skatten förfallit till betalning.

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56
Stockholms	Efter 1 år	44	48	47	54	53	54	34	34	43	48	46	52
	» 2 »	55	59	59	64	62		45	52	57	61	58	
	» 3 »	61	65	63	69			56	60	64	68		
	» 4 »	65	67	65				60	63	67			
	» 5 »	66	68					62	64				
	» 6 »	66						62					
Uppsala	» 1 »	59	66	66	72	72	72	62	69	74	81	77	74
	» 2 »	68	73	74	77	78		74	79	82	86	83	
	» 3 »	71	76	75	79			78	82	85	88		
	» 4 »	72	76	76				80	82	86			
	» 5 »	72	76					80	83				
	» 6 »	72						80					
Södermanlands	» 1 »	55	58	61	67	66	69	58	60	65	70	68	65
	» 2 »	63	67	70	73	76		59	71	78	79	82	
	» 3 »	67	71	73	76			75	76	81	84		
	» 4 »	69	72	74				77	78	83			
	» 5 »	69	73					77	78				
	» 6 »	69						77					
Östergötlands	» 1 »	57	59	61	60	61	64	60	59	65	67	60	63
	» 2 »	64	67	68	70	70		69	71	75	78	73	
	» 3 »	67	70	72	74			74	75	80	83		
	» 4 »	69	72	73				75	77	82			
	» 5 »	69	73					76	78				
	» 6 »	69						76					
Jönköpings	» 1 »	62	64	62	65	65	67	51	57	61	66	58	60
	» 2 »	69	75	71	72	75		60	72	72	75	73	
	» 3 »	72	75	74	76			68	78	77	81		
	» 4 »	74	77	76				70	80	78			
	» 5 »	75	78					72	81				
	» 6 »	75						72					
Kronobergs	» 1 »	67	72	71	71	69	71	68	72	73	71	68	69
	» 2 »	73	77	78	78	77		77	79	81	81	80	
	» 3 »	75	79	80	80			80	82	84	84		
	» 4 »	75	80	81				81	83	85			
	» 5 »	76	80					81	83				
	» 6 »	76						81					
Kalmar	» 1 »	69	71	70	69	68	71	68	67	71	71	67	69
	» 2 »	77	78	78	78	77		79	81	82	81	79	
	» 3 »	80	81	81	82			84	85	86	85		
	» 4 »	81	82	82				85	85	87			
	» 5 »	82	83					85	86				
	» 6 »	82						86					
Gotlands	» 1 »	59	59	63	67	67	71	58	59	65	69	71	75
	» 2 »	66	66	71	73	75		66	70	74	77	80	
	» 3 »	69	70	74	76			72	74	76	80		
	» 4 »	70	70	74				73	75	77			
	» 5 »	70	70					73	75				
	» 6 »	70						73					

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56
Blekinge	Efter 1 år	56	60	55	55	55	57	49	54	56	57	56	58
	» 2 »	66	69	65	65	68		61	68	69	70	73	
	» 3 »	70	74	69	70			70	74	75	77		
	» 4 »	72	75	72				73	76	77			
	» 5 »	74	76					75	77				
	» 6 »	74						75					
Kristianstads	» 1 »	65	68	69	68	66	68	63	67	70	69	66	65
	» 2 »	73	76	76	76	76		73	79	78	78	78	
	» 3 »	76	79	79	80			78	82	82	82		
	» 4 »	77	81	80				80	84	84			
	» 5 »	78	81					81	84				
	» 6 »	78						81					
Malmöhus	» 1 »	67	67	66	65	66	65	67	63	67	68	68	66
	» 2 »	72	73	73	73	74		74	76	76	79	78	
	» 3 »	74	75	75	76			78	80	80	83		
	» 4 »	74	76	76				79	82	81			
	» 5 »	75	77					79	83				
	» 6 »	75						80					
Hallands	» 1 »	67	67	69	68	70	70	64	63	69	66	70	69
	» 2 »	74	75	76	76	77		73	77	79	78	80	
	» 3 »	77	79	79	80			79	81	83	85		
	» 4 »	79	80	81				81	82	84			
	» 5 »	79	81					82	83				
	» 6 »	79						82					
Göteb. o. Bohus	» 1 »	55	59	61	62	65	66	49	51	61	60	58	62
	» 2 »	64	68	70	71	73		63	66	73	71	70	
	» 3 »	70	73	73	75			71	72	79	78		
	» 4 »	72	74	76				74	74	81			
	» 5 »	73	75					75	75				
	» 6 »	74						75					
Älvsborgs	» 1 »	62	66	68	69	71	74	62	69	70	71	72	73
	» 2 »	69	72	74	78	79		71	77	78	81	82	
	» 3 »	72	74	77	81			77	80	82	85		
	» 4 »	73	76	78				78	81	84			
	» 5 »	74	77					79	82				
	» 6 »	75						79					
Skaraborgs	» 1 »	63	66	67	70	70	72	60	62	65	68	69	65
	» 2 »	72	73	75	78	78		71	75	76	77	78	
	» 3 »	75	78	79	82			77	79	81	82		
	» 4 »	77	79	80				79	81	83			
	» 5 »	78	79					80	82				
	» 6 »	78						80					
Värmlands	» 1 »	59	61	61	59	62	65	59	59	67	64	60	61
	» 2 »	67	69	70	69	72		70	72	79	77	73	
	» 3 »	71	74	74	74			77	78	84	83		
	» 4 »	73	75	76				79	80	86			
	» 5 »	73	76					80	81				
	» 6 »	74						81					

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56	K 51	K 52	K 53	K 54	K 55	K 56
Örebro	Efter 1 år	53	56	56	55	54	56	49	50	56	53	54	54
	» 2 »	62	64	65	63	64		62	65	68	64	68	
	» 3 »	66	69	69	68			69	72	75	71		
	» 4 »	68	70	71				72	74	78			
	» 5 »	68	71					72	75				
	» 6 »	69						73					
Västmanlands	» 1 »	45	49	50	52	58	65	44	50	57	57	64	69
	» 2 »	53	55	57	61	68		55	61	67	70	74	
	» 3 »	56	59	61	65			62	68	73	76		
	» 4 »	58	60	63				64	71	75			
	» 5 »	59	61					65	71				
	» 6 »	59						65					
Kopparbergs	» 1 »	55	54	56	57	58	62	54	50	55	52	54	56
	» 2 »	63	63	66	65	67		63	64	68	64	66	
	» 3 »	69	69	70	71			72	71	75	72		
	» 4 »	72	71	73				76	74	78			
	» 5 »	73	73					78	76				
	» 6 »	74						79					
Gävleborgs	» 1 »	54	56	59	59	59	61	51	52	60	59	59	58
	» 2 »	64	67	70	69	69		64	67	75	71	72	
	» 3 »	69	72	75	74			73	74	81	79		
	» 4 »	71	74	76				75	77	83			
	» 5 »	72	75					76	78				
	» 6 »	72						77					
Västernorrlands	» 1 »	56	58	57	58	61	62	54	57	61	65	67	65
	» 2 »	65	67	66	69	71		65	70	73	76	77	
	» 3 »	69	71	70	73			72	75	78	81		
	» 4 »	71	72	72				74	76	80			
	» 5 »	71	73					75	77				
	» 6 »	72						75					
Jämtlands	» 1 »	65	67	66	63	66	70	62	64	65	64	59	67
	» 2 »	73	76	76	73	77		73	76	79	76	74	
	» 3 »	76	79	79	79			79	81	84	83		
	» 4 »	78	80	81				81	83	87			
	» 5 »	79	81					82	84				
	» 6 »	79						83					
Västerbottens	» 1 »	65	68	65	66	67	69	62	63	64	62	61	62
	» 2 »	73	76	75	76	76		74	76	77	77	75	
	» 3 »	77	79	79	80			80	80	83	83		
	» 4 »	78	80	80				82	82	85			
	» 5 »	79	80					83	82				
	» 6 »	79						83					
Norrbottens	» 1 »	42	42	42	41	42	42	41	37	41	40	38	38
	» 2 »	52	53	52	51	53		53	54	54	53	55	
	» 3 »	58	58	59	59			63	60	62	62		
	» 4 »	62	62	62				67	64	66			
	» 5 »	64	64					69	66				
	» 6 »	65						70					

Revisorernas uttalande. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår inflöto under uppbördsåret 1957—58 såsom A-skatt 6 660 miljoner kronor och såsom B-skatt 2 983 miljoner kronor, vilket innebär att jämfört med närmast föregående uppbördsår A-skatten ökat med 579 miljoner kronor och B-skatten med 254 miljoner kronor. Vidare uppgingo fyllnadsinbetalningarna för uppbördsåret 1957—58 till 695 miljoner kronor, varav 97 miljoner kronor utgjorde A-skatt och 598 miljoner kronor B-skatt. Av sistnämnda belopp avse 515 miljoner kronor aktiebolag m. fl. juridiska personer samt 83 miljoner kronor i huvudsak fysiska personer. Jämfört med närmast föregående uppbördsår ha fyllnadsinbetalningarna ökat med 193 miljoner kronor. Resultatet av den ordinarie uppbörden av preliminär B-skatt för uppbördsåret 1957—58, då 96,2 procent inflöto, är i stort sett oförändrat jämfört med närmast föregående uppbördsår. I fråga om resultatet av den ordinarie uppbörden av den kvarstående skatten enligt 1957 års taxering må nämnas att inflytandeprocenten uppgick till 84,5 procent, vilket innebär en försämring med inemot trekvarts procent jämfört med den kvarstående skatten för närmast föregående taxeringsår.

Den kvarstående skatten enligt årets taxering beräknas såsom förut nämnts uppgå till omkring 830 miljoner kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 839 miljoner kronor. Jämfört med de uppgifter som vid motsvarande tidpunkt förra året förelågo i fråga om 1957 års taxering har den kvarstående skatten minskat med omkring 168 miljoner kronor, medan överskottsskatten ökat med ca 150 miljoner kronor. Den kvarstående skatten enligt årets taxering uppgår till omkring 8 procent av den slutliga skatten. Enligt närmast föregående års taxering uppgick den till omkring 10 procent av motsvarande slutliga skatt.

I anslutning till de sålunda lämnade uppgifterna ha revisorerna funnit sig böra ingå på vissa spörsmål som ha avseende å resultatet av skatteuppbörden. Härom må anföras följande.

Revisorerna ha varit i tillfälle att taga del av länsstyrelsernas yttranden över de i det föregående redovisade tabellerna och ha därvid uppmärksammat, att vissa länsstyrelser i ganska stor omfattning tillgripit konkursförfarande såsom ett medel att utfå restförd skatt. Vederbörande utmätningsmän och exekutionsbiträden ha därjämte i ett mycket stort antal fall förrättat utmätning av lös egendom hos de restförda skattskyldiga. Nämnda förhållande ge revisorerna anledning framhålla, att det synes angeläget att försäljning av utmätt gods sker snabbare än vad många gånger f. n. är fallet. Såsom riksdagens revisorer tidigare erinrat är vidare en väsentlig förutsättning för ett gott indrivningsresultat, att tillgång finnes till ett tillräckligt antal dugande och för sina uppgifter intresserade indrivningsmän. Det skulle f. ö. utan tvekan vara till fromma för indrivningsväsendet, om vissa exekutionsbiträden finge ägna sig enbart åt indrivningsverksamhet. Revisorerna ha även uppmärksammat, att vissa svårigheter gjort sig gäl-

lande att besätta sådana ledigblivna tjänster som äro förenade med indrivningsarbete. Revisorerna finna det önskvärt att berörda förhållanden särskilt beaktas av vissa pågående utredningar, nämligen 1955 års stadsutredning samt den nyligen tillsatta kommittén med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag rörande eventuell omorganisation inom folkbokförings- och uppbördsväsendet och därmed sammanhängande frågor.

Beträffande den kvarstående skatten, som enligt nu gällande regler förfaller till betalning under uppbördsterminerna i mars och maj månader, ha på vissa håll önskemål framförts om införandet av en gemensam restlängd för båda uppbördsterminerna. Ur kostnadssynpunkt skulle en dylik åtgärd för det allmänna otvivelaktigt vara till fördel. Med hänsyn till vikten av att indrivningsförfarandet snarast möjligt kan igångsättas, vilket icke minst är av betydelse i tider med vikande konjunkturer, anse sig revisorerna likväl icke kunna förorda, att en sammanslagning av de båda uppbördsterminernas restlängder kommer till stånd. I detta sammanhang må emellertid erinras om att i restlängderna för första uppbördsterminen i viss omfattning uppföres belopp om en krona; detta beror i allmänhet på att i det fall den kvarstående skatten uppgår till ojämnt belopp denna uppdelas så, att under den första uppbördsterminen till betalning förfaller ett belopp som motsvarar halva det kvarstående beloppet höjt till närmast hela krontal, medan under den andra uppbördsterminen förfaller ett belopp som är en krona lägre. I det fall vederbörande under första uppbördsterminen av misstag betalar sistnämnda belopp, blir han restförd för en krona, vilket i sin tur medför bl. a. merarbete för det allmänna. Det är därför önskvärt att denna olägenhet elimineras, vilket kan ske på olika sätt. Revisorerna förutsätta, att frågan uppmärksammas i samband med den översyn av vissa uppbördsfrågor varom 1958 års B-riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt.

Enligt 10 § sista stycket uppbördsförordningen skall preliminär A-skatt icke utgå å ersättning som utbetalas till person, vilken är i konkurs. Enligt vad revisorerna erfarit kan denna bestämmelse medföra olämpliga konsekvenser såväl för konkursgäldenären som för statsverket. Konkursen dra ofta ut på tiden, och de flesta konkursgäldenärer torde under konkursen inneha avlönade anställningar. Vid tidpunkten för konkursens avslutande kan därför den resterande skatten vara betydande. Enligt revisorernas mening böra ifrågavarande bestämmelser ändras på sådant sätt, att preliminär A-skatt efter vederbörlig prövning kan utgå å ersättning som utbetalas till person, vilken är i konkurs.

Vid debitering av slutlig skatt skall i vissa fall påföras ränta. I samband därmed skall i den preliminära skatten ej inräknas sådan av den skattskyldige erlagd preliminär skatt som inbetalts efter den 30 april året näst efter inkomståret. I det fall taxeringsnämnd avviker från av den skattskyldige lämnad deklara-tion, skall underrättelse härom vara den skattskyldige till

handa senast den 15 juli, varefter denne kan anföra besvär över taxeringsnämndens beslut senast den 15 augusti under taxeringsåret. En sådan ändring av den deklarerade inkomsten som här avses kan komma att innebära skyldighet att erlægga ränta å kvarstående skatt. Någon möjlighet att genom fyllnadsinbetalning förhindra en dylik påföljd föreligger enligt gällande bestämmelser icke i dessa fall. Denna påföljd kan därför komma att verka stötande, om ändringen i deklarationen beror på förhållanden varöver deklaranter icke kan anses råda. Det kan därför ifrågasättas en sådan komplettering av gällande bestämmelser, att rätten till fyllnadsinbetalning vid avvikelser från deklaration utsträcker till förslagsvis den 31 juli. Det må emellertid erinras om att en skattskyldig redan enligt nu gällande föreskrifter kan erhålla befrielse från honom eljest åliggande skyldighet att gälda ränta å kvarstående skatt. Förutsättningen härför är bl. a. att särskild framställning göres till länsstyrelsen i det län där räntan påförts. I anvisningarna till 85 § uppbördsförordningen har som exempel på befrielsegrund f. ö. nämnts just det fall, att den kvarstående skatten beror på att beskattningsnämnd frångått den skattskyldiges deklaration. Ifrågavarande möjlighet torde emellertid icke i någon större utsträckning vara känd av de skattskyldiga. Då en sådan regel som revisorerna nyss ifrågasatt kan komma att få vissa icke önskvärda konsekvenser, synes det tills vidare vara tillräckligt att vederbörande myndigheter ha sin uppmärksamhet riktad på här avsedda fall och upplysa om möjligheten att efter särskild ansökan erhålla befrielse från skyldighet att erlægga ränta.

Sammanfattningsvis få revisorerna sålunda hemställa, att här framförda synpunkter i fråga om åtgärder i syfte att ernå ett förbättrat resultat av skatteuppbörden måtte vinna beaktande.

Vissa organisationsfrågor inom skatteväsendet

Enligt 18 § taxeringsförordningen (SFS 1956: 623) förordnar Kungl. Maj:t en för hela riket gemensam nämnd (*riksskattenämnden*) med uppgift att genom en rådgivande och vägledande verksamhet främja en riktig och enhetlig tillämpning av nämnda förordning ävensom av de skatteförfattningar enligt vilka taxering verkställs på sätt i förordningen sägs. Nämnden äger, såsom kommer att framgå av det följande, på begäran meddela förhandsbesked i taxeringsfrågor.

Riksskattenämnden består enligt 19 § samma förordning av ordförande och ytterligare sex ledamöter, vilka utses för en tid av fyra år. En av ledamöterna skall förordnas till vice ordförande att vid förfall för ordföranden tjänstgöra i sådan egenskap. Ordföranden skall vara lagfaren. Vice ordföranden och ytterligare två av nämndens ledamöter skola vara lagfarna eller ha avlagt examen vid handelshögskola. De nu nämnda ledamöterna skola tillika vara erfarna i domarvärv eller i administrativ verksamhet. Övriga ledamöter skola utses så, att kännedom om förhållandena inom olika områden av förvärvslivet kommer att förefinnas hos nämnden.

Vidare ha meddelats bestämmelser om suppleanter m. m.

I 2 § instruktionen för riksskattenämnden (SFS 1957: 664) har nämndens ämbetsbefattning angivits på följande sätt.

1. Riksskattenämnden åligger att genom rådgivande och vägledande verksamhet främja en riktig och likformig taxering samt verka för en effektiv och ändamålsenlig taxeringskontroll. Till fullgörande av dessa uppgifter har nämnden, utöver vad därom är föreskrivet i taxeringsförordningen, särskilt

att där i anledning av ny lagstiftning eller eljest så finnes påkallat till ledning för taxeringsmyndigheterna meddela anvisningar i taxeringsfrågor;

att på framställning av landskamrerare eller taxeringsintendent avgiva utlåtanden i taxeringsfrågor; samt

att fastställa för taxeringsarbetets ändamålsenliga bedrivande erforderliga blankettformulär, i den mån denna uppgift icke tillkommer annan.

2. Riksskattenämnden har att i enlighet med vad därom särskilt är stadgat meddela förhandsbesked i taxeringsfrågor samt att i övrigt fullgöra vad i särskilda författningar är eller kan bli nämnden ålagt.

Det ankommer på riksskattenämnden att under iakttagande av gällande bestämmelser om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar offentliggöra av nämnden tillämpade principer i ärenden om förhandsbesked.

3. I syfte att hålla sig underrättad om förhållanden inom taxeringsväsendet äger riksskattenämnden, dess ordförande eller av nämnden utsedd ledamot besöka taxeringsmyndigheterna samt övervara i taxeringsförordningen föreskrivna sammanträden inför landskamreraren.

Nämndens ordförande är deltidsanställd mot visst arvode.

Inom nämnden finnes ett kansli bestående av två byråer, nämligen kontrollbyrån för ärenden angående taxeringskontroll samt kanslibyrån för öv-

riga ärenden. Vardera byrån förestås av en byråchef. Av nedanstående sammanställning framgår personalen hos riksskattenämnden.

Kanslibyrån		Kontrollbyrån	
1 byråchef	Br 2	1 byråchef	Bo 1
2 byråsekreterare	Ae 19	2 byrådirektörer	Ae 24
1 kansliskrivare	Ao 10	2 d:o	Ag 24
1 kontorist	Ao 9		
1 kanslibiträde	Ao 7		
1 kammarrättsassessor såsom föredragande	arvode		
1 regeringsrättssekr. såsom föredragande	arvode	Gemensam personal	
Extra och tillfälliga föredragande		1 kontorsbiträde	Ao 5
Tillfälliga kontorsbiträden		3 d:o	Ae 5
		1 expeditivsvakt	Ae 7

Såsom tidigare nämnts äger riksskattenämnden lämna förhandsbesked i taxeringsfrågor. Bestämmelserna härom innefattas i förordningen den 1 juni 1951 (SFS nr 442). I 1 § stadgas följande.

Riksskattenämnden må, därest sådant för någon finnes vara av synnerlig vikt, efter ansökan lämna besked på förhand (förhandsbesked) angående viss fråga, som avser sökandens taxering till kommunal inkomstskatt, statlig inkomstskatt, statlig förmögenhetsskatt, utskiftningskatt eller ersättningsskatt.

Vad ovan sagts skall äga motsvarande tillämpning, när ägare till fastighet eller den, för vilken ehuru han icke är ägare garantibelopp för fastighet likväl skall upptagas såsom skattepliktig inkomst i enlighet med vad därom stadgas i 47 § kommunalskattelagen, önskar på förhand erhålla besked angående viss fråga, som avser taxering av fastigheten.

Riksskattenämnden har vidare enligt särskilda författningsföreskrifter att handlägga dispensansökningar av olika slag, ofta i anslutning till ny lagstiftning.

Av uppgifter som författningen enligt åligger nämnden kan vidare nämnas fastställande årligen av värden å djur och inventarier i jordbruk i och för taxering av jordbruksinkomst enligt bokföringsmässiga grunder.

Nämnden har därjämte i stor utsträckning tagits i anspråk som remissinstans i frågor rörande ny skattelagstiftning.

I enlighet med vad som förutsattes vid riksskattenämndens tillkomst har dess verksamhet efter hand utökats med nya uppgifter. Särskilt må framhållas att nämnden från finansdepartementet övertagit en del arbetsuppgifter, till största delen rutinmässiga men dock tämligen omfattande. Sålunda ankommer det numera på nämnden att fastställa de årliga källskatttabellerna med däri angivna värden på naturaförmåner samt vidare — såsom nämnts — alla formulär till självdeklarationer, meddelanden, längder, debetsedlar m. m. som användas för taxeringen och skatteuppbörden. Likaså har till nämnden och dess kansli överförts sådana ärenden

enligt dubbelbeskattnings- och handräkningsavtalen med de nordiska länderna som tidigare handlagts inom finansdepartementet.

Nämndens anvisningar liksom dess uttalanden och beslut i ärenden av mera principiell art offentliggöras fortlöpande i skriftserien "Meddelanden från riksskattenämnden".

För finansiering av riksskattenämndens verksamhet finnas under sjunde huvudtiteln uppförda särskilda avlönings- och omkostnadsanslag, vilka för budgetåret 1958/59 anvisats med respektive 417 000 och 60 000 kronor.

Jämlikt 72 § uppbördsförordningen (SFS 1953:272) förordnar Kungl. Maj:t en för hela riket gemensam nämnd (*centrala uppbördsnämnden*) med uppgift att

dels, efter framställning från länsstyrelse, lokal skattemyndighet, arbetsgivare eller skattskyldig eller när anledning därtill eljest uppkommer, meddela bindande förklaring beträffande frågor om sättet för uttagande av preliminär skatt samt om verkställande av skatteavdrag,

dels, lämna anvisningar i frågor rörande uppbördsförfarandet,

dels, efter framställning från länsstyrelse eller lokal skattemyndighet, avgiva yttranden i ärenden rörande uppbörd av skatt,

dels ock, när anledning därtill föreligger, till Kungl. Maj:t avgiva förslag till föreskrifter rörande tillämpning av denna förordning.

Nämnden består av ordförande och fyra ledamöter. En av ledamöterna skall förordnas till vice ordförande.

Ordföranden och vice ordföranden skola vara lagkunniga och erfarna i domarvärv, allmänna eller administrativa, eller eljest väl kvalificerade för sin uppgift. Av övriga ledamöter skola en äga särskild insikt och erfarenhet i uppbördsfrågor samt två vara i arbetsförhållanden erfarna och kunniga. Sistnämnda båda ledamöter förordnas för två år i sänder, en efter förslag av svenska arbetsgivarföreningens förtroenderåd och en efter förslag av landsorganisationen i Sverige.

Nämnden är beslutför, då tre medlemmar äro tillstädes.

Nämnden må i den utsträckning Kungl. Maj:t förordnar åtnjuta biträde av sakkunniga.

I kungl. brev den 27 juni 1957 ha meddelats bestämmelser om ersättning till ordförande, vice ordförande, ledamöter och suppleanter i nämnden. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 29 mars 1946 har chefen för finansdepartementet förordnat en länsassessor att vara sekreterare åt nämnden. För expeditonsarbete anlitar nämnden allenast tillfällig personal.

Enligt förordningen den 12 februari 1943 (nr 44) om kupongskatt föreligger skyldighet att utgöra inkomst- och förmögenhetsskatt till staten i form av kupongskatt för utdelning å aktie i svenskt aktiebolag för den som, när utdelningen blir tillgänglig för lyftning, i egenskap av ägare av den till

aktien hörande kupongen eller eljest är berättigad lyfta utdelningen, därest den utdelningsberättigade är fysisk person, vilken ej är bosatt eller stadigvarande vistas här i riket, eller oskift dödsbo efter sådan person eller utländskt bolag eller juridisk person, som enligt 25 § 2 mom. förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt skall likställas med utländskt bolag, och utdelningen ej är hänförlig till inkomst av rörelse som här bedrivits; eller den utdelningsberättigade genom annat fång än arv eller testamente förvärvat rätt till utdelningen utan att också ha förvärvat aktien. Skyldighet att utgöra kupongskatt åligger ock utdelningsberättigad, som uppträder såsom bulvan för annan, i det att han huvudsakligen för dennes räkning framträder såsom ägare till aktie, å vilken utdelningen belöper, för såvitt bulvanförhållandet är i strid med ett enligt lag gällande förbud eller det avser att bereda obehörig förmån vid taxering till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt eller kommunal inkomstskatt.

För att besluta i ärenden rörande kupongskatt finnes en av Kungl. Maj:t utsedd nämnd (*kupongskattenämnden*), bestående av tre ledamöter med suppleanter för envar av dem. För handhavande i övrigt av ärenden rörande kupongskatt finnes dessutom ett särskilt under överståthållarämbetet lydande organ, kupongskattekontoret. Å detta kontor finnes anställd en föreståndare samt ett antal biträden. Nämndens verksamhet består huvudsakligen i prövning av ärenden rörande restitution av kupongskatt.

1958 års A-riksdag har beslutat om en särskild förordning för beräkningen av skatt för sjömän och för uppbörden av sådan skatt (sjömansskatt; SFS 1958: 295). För ärenden angående denna skatt skall finnas en av Kungl. Maj:t förordnad nämnd (*sjömansskattenämnden*) samt ett särskilt till länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län hörande organ (sjömansskattekontoret) under ledning av en föreståndare. Närmare bestämmelser om nämndens uppgifter och sammansättning m. m. ha meddelats i bl. a. nämnda förordning.

Det åligger sålunda sjömansskattenämnden att

- 1) lämna besked beträffande de fartyg, ombord på vilka de anställda skola erlägga sjömansskatt, ävensom beträffande den tabell, enligt vilken sjömansskatt skall beräknas,
- 2) fastställa grunder, enligt vilka drickspengar skola uppskattas vid beräkning av sjömansskatt,
- 3) meddela beslut om jämkning och om rättelse av skatteavdrag,
- 4) pröva ärenden angående revisionskrav,
- 5) meddela beslut i andra frågor rörande erläggande och beräkning av sjömansskatt,
- 6) fastställa de belopp, med vilka ersättning skall utgå till kommun, landstingskommun, municipalsamhälle och allmänna sjukförsäkringar,

7) lämna anvisningar i frågor angående erläggande och uppbörd av sjömansskatt, samt

8) när anledning därtill föreligger, till Kungl. Maj:t avgiva förslag till föreskrifter angående tillämpningen av sjömansskatteförordningen.

Sjömansskattenämnden äger, då särskilda omständigheter därtill föranleda, meddela befrielse från skyldighet att erlægga restavgift.

Sjömansskattenämnden består av ordförande och ytterligare fyra ledamöter, vilka utses för en tid av fyra år. En av ledamöterna skall förordnas till vice ordförande att vid förfall för ordföranden tjänstgöra i sådan egenkap. Ordföranden och vice ordföranden skola vara lagfarna och ha erfarenhet i domarvärv eller i administrativ verksamhet. Av övriga ledamöter skall en äga särskild insikt och erfarenhet i allmänna värv samt två vara i arbetsförhållandena ombord på fartyg erfarna och kunniga. Av sistnämnda ledamöter skall en företräda redarna och en de ombordanställda. För envar ledamot skall utses en suppleant enligt samma regler som gälla för utseende av ledamöter.

Sjömansskattenämnden är förlagd till Göteborg. Vissa beslut som meddelas av sjömansskattenämnden skola intagas i särskilda, av sjömansskattenämnden utgivna meddelanden.

Föreståndaren för sjömansskattekontoret är föredragande i sjömansskattenämnden.

Kungl. Maj:t förordnar en befattningshavare vid länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län att i kammarrätten och hos Kungl. Maj:t föra det allmännas talan i mål angående sjömansskatt.

Arbetet inom *riksräkenskapsverket* är enligt den för verket gällande instruktionen (SFS 1957: 573) fördelat på fem byråer, nämligen tre revisionsbyråer, budgetbyrån och finansstatistiska byrån ävensom på ett för ämbetsverket gemensamt kansli.

Varje revisionsbyrå består av två revisionskontor med en byrådirektör i Ao 24 som chef.

Granskningen av skatteräkenskaperna och i anslutning därtill utövad tillsyn över skatteuppbördens effektivitet verkställs på tredje revisionsbyrån.

Granskningen av taxeringslängderna skall avse kontroll, att i längderna upptagna skatter efter av vederbörande beskattningsnämnder verkställda taxeringar blivit rätt uträknade i enlighet med fastställda skatteberäkningstabeller och andra föreskrifter. Granskningen skall därjämte avse, att i taxeringslängderna påfordrad skatt uppdebiterats i uppbördsredogörelserna.

Efter kontorschefens bestämmande böra för varje år vissa delar av taxeringslängderna kontrollsummeras.

Granskningen av uppbörds- och bötesredogörelserna skall, efter närmare anvisning av kontorschefen, omfatta

inprickning från underredogörarnas redovisningar till länsstyrelsernas sammandrag samt därifrån till uppbörds- och bötesredogörelserna;

summering av underredogörarnas redovisningar samt kontroll beträffande dessas överensstämmelse med bilagda verifikationer ävensom beträffande verifieringens fullständighet; samt

granskning och summering av verifikationer.

I granskningen av skatteräkenskaperna skall även ingå kontroll av redovisningsräkningarna å kommunalskattemedel.

I fråga om tillsynen över skatteuppbörden ankommer det särskilt på byrån

att med ledning av avskrivnings- och balanslängder följa indrivningens förlopp och övervaka, att föreliggande indrivningsmöjligheter tillvaratagas; samt att hos länsstyrelser, lokala skattemyndigheter och utmätningsmän verkställa inventeringar och undersökningar ävensom inhämta de underättelser i övrigt, som kunna befinnas erforderliga.

I sitt förslag till effektivare taxering (SOU 1954: 24) uttalade 1950 års skattelagssakkunniga den meningen, att taxeringsverksamheten endast i ringa mån kunde främjas enbart genom en central myndighets rådgivning och vägledning av mera allmän art. För att taxeringsarbetet skulle kunna tillräckligt effektiviseras borde enligt deras uppfattning det centrala organet överta ledningen och samordningen av taxeringsavdelningarnas arbete. Härvid utgingo de sakkunniga från att länsstyrelsernas taxeringssektioner skulle ombildas till självständiga, från landskontoren fristående taxeringsavdelningar inom länsstyrelserna.

Skattelagssakkunniga föreslog, att riksskattenämndens kansli skulle ombildas och utbyggas till en taxeringsstyrelse. Riksskattenämnden skulle därvid bibehållas såsom beslutande myndighet i fråga om förhandsbesked, anvisningar rörande skatteförfattningarnas tillämpning, fastställande av deklarationsblanketter o. d. Den verksamhet som nämnden och dess tjänstemän förutsatts skola utöva genom rådgivning åt taxeringsavdelningarna o. d. skulle däremot övertagas av taxeringsstyrelsen. Denna skulle ombesörja riksskattenämndens kansligöromål.

Förslaget tillstyrktes i några yttranden. På många håll, icke minst från riksskattenämndens sida, anfördes emellertid kritik mot förslaget, varvid man i allmänhet förordade en mindre långt gående utbyggnad. Förslaget föranledde icke någon statsmakternas åtgärd.

Jämväl 1955 års taxerings-sakkunniga upptogo frågan om ett centralt taxeringsorgan till behandling och föreslogo inrättandet av en särskild riksskattestyrelse. Beträffande styrelsens uppgifter uttalade de sakkunniga i sitt betänkande (SOU 1955: 51) följande.

Till en början skall detta organ ha samtliga de uppgifter som nu ombesörjas av riksskattenämnden. Verksamheten avses väl skola utvidgas och

i vissa delar intensifieras, däremot åsyftas inte att någon av de nuvarande uppgifterna skall inskränkas eller överflyttas till annat organ.

Vad som tillkommer är i första hand en skyldighet för det centrala organet att mera än hittills *följa utvecklingen av taxeringsarbetet* på olika håll i landet. Det är angeläget, om en tjänstemannaorganisation inom taxeringsväsendet nu bygges upp, att det centrala organet håller sig underriktat om hur denna uppbyggnad sker och fungerar i de olika länen. Organet bör vidare ha tillgång till aktuell statistik från taxeringssektionerna rörande arbetsbelastning, resultat av granskningsverksamheten m. m. Härigenom bör organet sättas i stånd att lämna inrikesdepartementet biträde vid bedömande av anslagsfrågor m. m. Vidare bör organet förskaffa sig en viss personkännedom beträffande taxeringssektionernas personal.

För att vinna dessa syften bör det centrala organet dels från tid till annan infordra och sammanställa uppgifter från taxeringssektionerna och dels genom sina tjänstemän besöka länsstyrelserna. Om härvid brister anses föreligga eller förbättringar anses kunna åstadkommas genom omläggning av arbetsmetoder o. d. bör sådana frågor tagas upp till diskussion med vederbörande. I vissa fall torde härav kunna föranledas centrala anvisningar från organet rörande någon viss organisationsdetalj. Det är emellertid att märka att verksamheten nu liksom tidigare skall utgöra en del av det centrala organets vägledande och rådgivande verksamhet, vilken härigenom i högre grad än tidigare kommer att inriktas även på organisatoriska spörsmål. Därav följer också att organet i denna verksamhet alltid bör eftersträva lösningar i samförstånd med vederbörande på länsstyrelserna och att anvisningar i mera viktiga frågor helst bör föregås av överläggningar vid möten med landskamrerarna eller taxeringsintendenterna.

I detta sammanhang bör även omnämnas det centrala organets uppgift att avgiva yttrande i vissa befodringsärenden. Enligt vad vi tidigare anfört skulle detta gälla ärenden angående utnämning till landskamrerare.

Den nu angivna kontakten med länsstyrelserna — i första hand dess taxeringssektioner — bör ge det centrala organet förutsättningar att göra väsentliga insatser för taxeringsarbetets rationella bedrivande. Det kan invändas att organet saknar befogenhet att direkt ingripa i länsstyrelsernas eller taxeringssektionernas verksamhet. Erfarenheten visar emellertid att detta i praktiken inte behöver förminska värdet av dylik central verksamhet. Även härförutan lär organets uttalanden vinna beaktande.

Det andra verksamhetsområdet, inom vilket det centrala organet enligt de sakkunnigas mening skulle få en vidsträcktare uppgift än hittills, var *taxeringskontrollen*. Vad som då avsågs var främst att organet skulle göra de aktiva insatser inom bokgranskningskontrollen, varom ofta talats i detta sammanhang. Det finnes anledning att pröva, om icke centralt planlagda kategorigranskningar och andra kontrollaktioner skulle utgöra ett värdefullt komplement till den taxeringskontroll som eljest utövades. Det vore emellertid därvid av vikt att taxeringssektionerna vore utrustade med tillräcklig personal för att kunna genomföra de centralt väckta förslagen. Om detta villkor uppfylldes, borde även denna verksamhet kunna komma till

stånd i samförstånd med taxeringsintendenterna och utan att inkräkta på deras självständighet som sektionschefer. Man kunde här göra en jämförelse med annan till länsstyrelserna knuten verksamhet, där samtidigt en central myndighet hade att vidtaga dispositioner av samordnande natur, exempelvis civilförsvarsstyrelsens verksamhet i förhållande till länsstyrelsernas civilförsvarssektioner, statistiska centralbyråns anvisningar till uppboräds- och folkbokföringssektionerna, riksräkenskapsverkets direktiv rörande kameralsektionernas verksamhet o. s. v.

Det centrala organet skulle vidare bidra till en effektiv taxeringskontroll bl. a. genom att insamla och distribuera kontrollmaterial, genom att tillhandahålla statistiskt material, genom att besöka länsstyrelsernas bokgranskningsdetaljer för jämförelse av deras organisation och effektivitet samt genom att utarbeta blankettformulär. I detta sammanhang kunde erinras om de upplysningar för taxeringskontrollen, som kunde erhållas hos valutakontoret, statens sakrevision m. fl. myndigheter. Endast genom ett centralt organ med erforderliga fullmakter syntes dylika upplysningar kunna utvinnas och vidarebefordras till de lokala taxeringsmyndigheterna.

Inom den byrå hos det centrala organet, som handhade taxeringskontrollen, borde vidare finnas anställd granskningspersonal som kunde tas i anspråk dels för uppgifterna inom byrån och dels för arbetsuppgifter ute hos de olika taxeringssektionerna.

Det centrala organet borde vidare få sin verksamhet utvidgad genom att till detta överfördes centrala uppborädsnämnden och kupongskattekontoret. Vidare ifrågasattes att till detsamma överföra den till länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län förlagda verksamheten för handhavande av frågor om särskild sjömansskatt samt det vid länsstyrelsen i Stockholms län inrättade skattereklamationskontoret för omhändertagandet av skattebelopp som på grund av ofullständiga uppgifter icke kunnat identifieras och tillgodoföras de skattskyldiga. De sakkunniga stannade emellertid för att avböja en inordning av de båda sistnämnda organen.

Vid anmälan av proposition i ämnet (1956:150) erinrade föredragande departementschefen, att invändningar under remissbehandlingen framförts mot det sålunda framlagda förslaget, som dock tillstyrktes av bl. a. statskontoret och statens organisationsnämnd. Departementschefen framhöll bl. a., att det anmärkts på att den föreslagna styrelsens chef skulle få en dubbelställning såsom ordförande i ett dömande organ och målsman för den fiskaliska verksamheten och att denna dubbelställning icke vore invändningsfri från principiella utgångspunkter. Departementschefen erinrade emellertid att riksskattenämnden redan då hade vissa uppgifter på taxeringskontrollens område — principiellt av samma karaktär som de föreslagna uppgifterna — låt vara att de dittills av olika skäl icke kunnat utföras i avsedd omfattning. Anordningen hade icke mött någon kritik. Inrättades den föreslagna byrån för taxeringskontroll, komme ordförandens

befattning med dylika uppgifter att öka. Departementschefen funne det utslutet, att byrån skulle kunna i huvudsak helt självständigt handlägga på den ankommande frågor. Dessa vore nämligen till stor del nya och delvis av så utomordentligt ömtålig art, att en kvalificerad ledning och övervakning vore nödvändig. För egen del skulle departementschefen icke finna olämpligt, om ledningen och övervakningen på föreslaget sätt lades i händerna på en verkschef med väsentligen dömande funktioner. En sådan ordning skulle kunna sägas ligga i linje med strävandena på olika rättsområden att ställa användningen av utredningsmedel under domstolsmässig kontroll. Föredraganden underströk, att dessa problem i huvudsak bleve desamma, vare sig man bibehölle riksskattenämnden i dåvarande form eller i överensstämmelse med de sakkunnigas förslag byggde in nämnden i en riksskattestyrelse.

I fortsättningen anförde departementschefen.

Frågan om centrala uppbördsnämnden, kupongskattekontoret och kupongskattenämnden bör förenas med riksskattenämnden blir enligt min uppfattning väsentligen beroende av huru man löser spörsmålet om riksskattenämndens ordförande. Bibehålles anordningen med en deltidsanställd ordförande måste tanken på en införlivning förfalla. Göres åter ordföranden heltidsanställd, synes lämpligt att utnyttja hans kapacitet för de uppgifter som nu tillkommer centrala uppbördsnämndens och kupongskattenämndens ordförande. Härför talar också att det måste anses rationellt och att det åtminstone på längre sikt bör medföra besparingar att så långt möjligt sammanföra centralt handlagda uppgifter på beskattningsväsendets område hos ett organ. Om man vid en sådan omorganisation bör låta verksamheten drivas i riksskattenämndens namn eller ge organet karaktär av ämbetsverk med därtill knuten nämnd är, som de sakkunniga framhållit, i mycket en namnfråga.

För de sakkunnigas ståndpunkt att göra riksskattenämndens ordförande heltidsanställd kan åtskilliga skäl anföras. Redan vid den utredning, som föregick riksskattenämndens inrättande, förutsattes för övrigt, att ordföranden skulle vara heltidsanställd. Vid frågans vidare behandling ansågs emellertid möjligt att pröva ordningen med ordförandeskapet som en deltidssyssla. Erfarenheten har visat att arbetsuppgifterna ingalunda blivit mindre än beräknat. De nya uppgifter som följer med inrättandet av en kontrollbyrå kommer att ställa ökade krav på ordföranden, och det är ett viktigt samhällsintresse att dessa uppgifter fyllas på ett tillfredsställande sätt. På längre sikt är det därför sannolikt ofrånkomligt att den centrala verksamheten på taxeringsväsendets område ledes av en heltidsanställd befattningshavare och att en omorganisation i huvudsaklig överensstämmelse med sakkunnigförslaget företages.

Departementschefen förordade sammanfattningsvis, att en byrå för taxeringskontroll inrättades inom riksskattenämndens kansli, medan den slutliga prövningen av de sakkunnigas övriga förslag på förevarande område borde anstå tills vidare.

Riksdagen beslutade i enlighet härmed (skr. nr 368).

Revisorernas uttalande. Såsom framgår av den föregående redogörelsen föreslago 1955 års taxeringssakkunniga, att riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden och kupongskattenämnden skulle sammanslås till en särskild riksskattestyrelse. Denna skulle ha till uppgift att vara rådgivande och vägledande rörande tillämpningen av taxeringsförordningen samt de skatteförfattningar enligt vilka taxering verkställes enligt förordningen; på styrelsen skulle även ankomma att samordna taxeringskontrollen samt att meddela förhandsbesked i taxeringsfrågor. Förslaget ställdes emellertid av föredragande departementschefen vid anmälan av propositionen 1956:150 med förslag till taxeringsförordning m. m. på framtiden.

Under senare år har ett relativt livligt reformarbete pågått på skatteområdet. Åtskilliga förändringar ha vidtagits i bl. a. kommunalskattelagen, varjämte en ny taxeringsförordning utfärdats. Härvid har huvudsyftet varit att skapa ökad effektivitet i taxeringsarbetet med sikte främst på en förbättrad granskning av svårkontrollerade deklARATIONER men även att tillgodose de skattskyldigas krav på ett förbättrat rättsskydd. Oavsett politisk uppfattning har också allmän enighet rått om att alla åtgärder som rimligen kunna vidtagas för att i tekniskt avseende underlätta allmänhetens och myndigheternas arbete på skatteområdet böra vidtagas.

Enligt revisorernas mening får som ett led i dessa strävanden jämväl ses taxeringssakkunnigas förut omnämnda förslag om ett sammanförande av riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden och kupongskattenämnden till en riksskattestyrelse. Icke minst med hänsyn härtill finns det anledning beklaga, att de sakkunnigas förslag icke redan upptagits till slutlig prövning. Såsom även framhölls i den nyss omnämnda propositionen måste det vidare anses rationellt och på längre sikt medföra besparingar, om man så långt som möjligt sammanför centralt handlagda uppgifter på beskattningsväsendets område inom ett och samma organ. Revisorerna ha därför funnit sig böra aktualisera frågan om ett förenhetligande av de myndigheter som ha att ombesörja dessa uppgifter. Till att börja med må då erinras om att taxeringssakkunnigas berörda förslag tillstyrktes av bl. a. myndigheter med god överblick över förvaltningen, såsom statskontoret och statens organisationsnämnd, medan de närmast berörda ställde sig avvisande.

De göromål som bestridas av nu ifrågavarande myndigheter avse i stor utsträckning olika sidor av beskattningsväsendet. Denna omständighet förändrar dock icke det faktum, att arbetsuppgifterna rent principiellt äro av likartat slag; gemensamt för myndigheterna är nämligen att de skola tillse att beskattningen i olika avseenden och ur olika synpunkter blir riktig och rättvis. Ett så nära samarbete som möjligt mellan de tjänstemän som ha att tillgodose dessa intressen måste framstå såsom önskvärt. Visserligen förekommer redan nu samråd och även formligt remissförfarande mellan de olika organen i gemensamma frågor, men detta samarbete kan uppenbarligen icke bidra till en lika ändamålsenlig handläggning av de olika

ärendena som den som kan äga rum inom ramen för ett enda organ under ledning av en enda chef. Då man har att taga ställning till frågan om en sammanslagning av ifrågavarande myndigheter, bör enligt revisorernas mening även beaktas att desamma upprätthålla en icke obetydlig kontakt med allmänheten. För denna måste det uppenbarligen vara till gagn att kunna vända sig till så få myndigheter som möjligt i frågor som röra beskattningen.

Några principiella skäl mot att sammanföra de centralt verksamma organen på skatteområdet till ett enda kunna knappast anföras. Visserligen framfördes vid remissbehandlingen av taxeringssakkunnigas förslag den invändningen, att det föreslagna organets chef skulle få en dubbelställning såsom dels ordförande i ett dömande organ och dels målsman för den fiskaliska verksamheten. I detta hänseende torde emellertid få erinras om att riksskattenämnden redan nu har uppgifter i fråga om taxeringskontrollen. Denna anordning har, såsom föredragande departementschefen anförde vid anmälan av den förut nämnda propositionen, icke föranlett någon kritik. Departementschefen tillade, att han icke skulle finna olämpligt, om ledningen och övervakningen på förslaget sätt lades i händerna på en verksam chef med väsentligen dömande funktioner. En sådan ordning skulle kunna sägas ligga i linje med strävandena på olika rättsområden att ställa användningen av utredningsmedel under domstolsmässig kontroll. Såsom departementschefen även underströk äro dessa problem i huvudsak desamma, vare sig man bibehåller riksskattenämnden i nuvarande form eller inordnar den i ett större sammanhang.

Revisorerna anse således, att taxeringssakkunnigas förslag om tillskapandet av en central myndighet för nu ifrågavarande ändamål på nytt bör prövas. Detta förslag, som innefattade en sammanslagning av riksskattenämnden, centrala uppborädsnämnden och kupongskattenämnden, går emellertid enligt revisorernas mening knappast tillräckligt långt. Såsom framgår av det föregående finnas nämligen utöver nyssnämnda myndigheter ytterligare sådana med centrala uppgifter på beskattningsväsendets område. Det kan sålunda ifrågasättas, huruvida icke i fortsättningen det bör ankomma på det nya organet att utfärda de anvisningar m. m. som röra uppborädsförfarandet och som det nu enligt föreskrifter i särskilda författningar åligger riksräkenskapsverket att lämna. Denna verksamhet ansluter sig nämligen väl till de göromål som i övrigt skulle ankomma på det nya organet. Vidare finnas en sjömansskattenämnd och ett sjömansskattekontor, förlagda till Göteborg. Skäl kunna anföras för att inordna även dessa organ i den nya centrala myndigheten. Med hänsyn till att de så nyligen organiserats, torde dock lämpligen ytterligare erfarenheter böra avvaktas, innan denna fråga slutligt prövas. Om av revisorerna här förordade eller ifrågasatta åtgärder vidtagas, skulle till det nya centralorganet komma att på ett ändamålsenligt sätt koncentreras i stort sett samtliga de uppgifter som

nu ankomma på centrala myndigheter i fråga om den direkta beskattningen.

Hur det nya centralorganet i detalj skall organiseras och om det skall ha karaktär av styrelse eller nämnd, härpå ha revisorerna icke ansett sig böra närmare ingå. Organisationsformen torde f. ö. i stort sett giva sig själv med hänsyn till de tillämnade uppgifterna. Revisorerna vilja dock framhålla, att i likhet med vad som f. n. gäller bl. a. beträffande riksskatte-nämnden företrädare för olika intressen böra knytas till den nya myndigheten med uppgift att deltaga i avgörandet av viktigare spörsmål. Med hänsyn till att myndigheten kommer att handlägga frågor som beröra skilda intresseområden torde det vara lämpligt att låta dessa representeras av olika personer, beroende på ärendenas natur.

Sedan revisorerna tagit ställning till de i det föregående aktualiserade organisationsförslagen, har Kungl. Maj:t genom beslut den 30 oktober 1958 bemyndigat chefen för finansdepartementet att tillkalla särskilda utredningsmän med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag rörande eventuell omorganisation inom folkbokförings- och uppbördsväsendet och därmed sammanhängande frågor. Till grund för utredningen skall bl. a. ligga en promemoria i ämnet från statens organisationsnämnd. I denna ifrågasättes, jämte annat, huruvida icke centrala uppbördsnämnden bör uppgå i ett centralorgan för folkbokföring och uppbörd. Då frågan härom utgör en del av de av revisorerna här berörda spörsmålen, torde det vara lämpligt att utredningsmännen vid fullgörandet av sitt uppdrag pröva de organisatoriska frågorna jämväl i ljuset av vad revisorerna i det föregående anfört rörande önskvärdheten av en närmare samordning av de centrala organen för den direkta beskattningen.

§ 25

Tullrestitutionsförfarandet för statliga myndigheter m. m.

Jämlikt bestämmelser i Kungl. Maj:ts förordning den 4 oktober 1929 (nr 307) angående tullrestitution äger näringsidkare på framställning erhålla restitution av tull i enlighet med föreskrifterna i förordningen, därest han är känd såsom redbar och i övrigt prövas lämplig för erhållande av denna förmån. De olika slagen av restitution äro allmän industrirestitution, varvsindustrirestitution, flygindustrirestitution, kvarnindustrirestitution, handelsrestitution och särskild restitution. De fyra första typerna av restitution kallas gemensamt industrirestitution.

Revisorerna ha funnit sig böra till granskning upptaga vissa frågor som ha avseende å tullrestitutionsförfarandet för de statliga myndigheternas del och komma då att i första hand uppmärksamma bestämmelserna om *varvsindustrirestitution*. Däröfver stadgas i 3 § av nämnda förordning följande.

Idkare av varvs- eller verkstadsrörelse ävensom fartygsägare äger att efter verkställd byggnad, ombyggnad, reparation, inredning eller utrustning, inberäknat förseende med reservdelar, av svenskt eller utländskt fartyg av mer än 70 tons bruttodräktighet, utländskt järnfartyg även av 70 tons bruttodräktighet eller därunder, eller av skeppsdocka, dockport, ponton, slip, stapelbädd eller mudderverk för vilkas byggnad, ombyggnad, reparation, inredning, utrustning eller sjösättning använts av honom från utlandet införda materialier eller andra artiklar, åtnjuta restitution av tull för en motsvarande myckenhet materialier eller andra artiklar av samma slag, vilka inom fem år före arbetets slutförande av honom införts från utlandet. I fråga om svenskt fartyg, som är undantaget från ovillkorlig mätningsskyldighet, skall beträffande varvsindustrirestitution 70 tons bruttodräktighet anses motsvara 20 meters längd, mätt enligt gällande förordning angående fartygs byggnad och utrustning. Rätt till varvsindustrirestitution gäller jämväl i avseende å materialier, som gått förlorade vid arbetets utförande.

Prövning i fråga angående rätt till tullrestitution ävensom fastställande av de närmare villkor för rättighetens åtnjutande, som i särskilda fall må finnas erforderliga, ankommer på generaltullstyrelsen efter samråd med kommerskollegiet.

Rätt till sådan restitution, varom här är fråga, kan beviljas för särskilt fall, för viss tid eller tills vidare. Därest de förutsättningar som legat till grund för meddelandet av rätten till restitution sedermera upphöra. skall

rätten förklaras förfallen. Vad sålunda stadgas skall äga tillämpning jämväl för det fall, att näringsidkare till annan överlåter sin rörelse eller var-der försatt i konkurs.

Vill den som medgivits rätt till varvsindustrirestitution åtnjuta befrielse från erläggande av tull för vara, intill dess fråga om verkställande av restitution blivit avgjord, vare han därtill berättigad, därest han till tullverket avlämnar säkerhet för belopp, som enligt vad nedan sägs kan åligga honom att sedermera inbetala.

Har rätten till tullrestitution förfallit, skall tullbeloppet inbetalas tillika med sex procent årlig ränta därå, räknad från införseln. Angående tullverkets rätt att av den ställda säkerheten erhålla täckning för sagda belopp jämte ränta gälla i tillämpliga delar vad eljest om sådan rätt är föreskrivet.

Kungl. Maj:t har i en särskild kungörelse (SFS 1929: 308) meddelat tillämpningsföreskrifter till förordningen om tullrestitution; vidare har generaltullstyrelsen utfärdat cirkulär med dylika föreskrifter. Till belysande av den närmare innebörden av sålunda meddelade bestämmelser må följande anföras.

Ansökan om rätt till restitution göres hos generaltullstyrelsen. För bevarande av rätt till industrirestitution beträffande viss vara skall i varuansmälan till förtullningen meddelas, att varan införes under anspråk på tullrestitution; dock må generaltullstyrelsen i särskilt fall medgiva restitution utan hinder därav, att dylikt meddelande icke lämnats.

Vid tulltaxering av vara som införes under anspråk på industrirestitution skola i tullklareringsattesten antecknas de uppgifter rörande varan som kunnat tjäna till ledning för dess identifiering.

Näringsidkare som vill åtnjuta industrirestitution är skyldig att ordna sin bokföring på sådant sätt, att denna möjliggör kontroll över användningen av de under restitutionsanspråk införda varorna ävensom att på anfordran av tullanstalt tillhandahålla prov å varorna samt ritningar och beskrivningar över desamma. Tullanstalt äger rätt att granska bokföring, varom nyss nämnts, samt att genom tulltjänstemans besök i fabriksanläggning eller å varulager göra sig underrättad om användningen av de under restitutionsanspråk införda varorna. Kostnaden för denna kontroll skall bestridas av näringsidkaren och beräknas enligt vad för tullklarening av gods är stadgat.

För åtnjutande av varvsindustrirestitution skall, så snart det avsedda arbetet slutförts, uppgift därom avgivas till tullanstalt.

Prövning av fråga om utbekommande av restitutionsbelopp eller om avförande av sådant belopp i fall, då befrielse från erläggande av motsvarande tullbelopp åtnjutits, ankommer på generaltullstyrelsen, i den mån styrelsen icke finner prövningen lämpligen kunna överlåtas på lokal tullmyndighet. Ansökning om utbekommande eller avförande av restitutionsbe-

lopp skall göras, där ansökningen avser varvsindustrirestitution inom tre år från den dag, då arbetet slutförts. Då skäl därtill äro, må generaltullstyrelsen för särskilt fall medgiva utsträckning av ansökningstiden.

I fråga om industrirestitution skall vid ansökning om restitution vara fogat avräkningsdiarium enligt formulär, som fastställas av generaltullstyrelsen. Sådant diarium skall innehålla uppgifter om restitutionsgodsets myckenhet samt, i förekommande fall, om lägenheten för godsets utförsel, varjämte skall angivas å vilken eller vilka förtullningsposter restitutionsbeloppet bör avskrivas.

Därest varans in- eller utförsel ombesörjts av annan än sökanden, skall ansökningen åtföljas av en av sökanden på tro och heder avgiven försäkran, att den som omhänderhaft in- eller utförseln varit sökandens fullmäktigade ombud för ändamålet, och skall detta förhållande vara av ombudet bestyrkt.

Ansökningen skall därjämte åtföljas av, då den avser varvsindustrirestitution, en av näringsidkaren avgiven försäkran beträffande tidpunkten, då arbetet slutförts, samt myckenheten av varje särskilt slag av de materialier eller andra artiklar, för vilka tullrestitution sökes, ävensom, i fråga om järnfartyg av 70 tons bruttodräktighet eller därunder, beträffande fartygets utländska nationalitet.

Försäkran som nyss nämnts skall avgivas på tro och heder och vara till riktigheten styrkt av två personer, vilka kunna förutsättas äga kännedom om de förhållanden som avses i försäkran. Formulär till sådan försäkran fastställas av generaltullstyrelsen.

Till belysande av den närmare innebörden av ifrågavarande bestämmelser må följande redogörelse lämnas för handläggningen inom försvarsväsendet av ett restitutionsärende.

1. Vid införtullningen skall anspråk på framtida tullrestitution framställas. Därvid skall avlämnas en kopia av fakturan å de aktuella varorna samt varuanmälan och en s. k. värdeförsäkran. Varuanmälan skall avlämnas i fyra exemplar i sammanhängande skick på en av tullverket tillhandahållen blankett, upptagande närmare ett 20-tal olika uppgifter. Värdeförsäkran avgives likaledes på en av tullverket tillhandahållen blankett, upptagande ett 40-tal uppgifter. Vid införtullningen erlägges tullavgift, varvid tullsedel och kassakvitto erhålles. Vederbörande mottagande statliga myndighet bokför tullavgifterna å en särskild titel, som med hänsyn till det framtida tullrestitutionsförfarandet är upplagd vid sidan av övriga inkomster och utgifter.
2. De varor som införtullats förtecknas å vänstra sidan i ett avräkningsdiarium för varvsindustrirestitution, vilket tillhandahålles av tullverket och innehåller ett 20-tal kolumner. Samtidigt införes i diariet vissa tullbehandlingsdata, som återfinnas å tullsedeln och kassakvittot.

3. Ansökan om tullrestitution föregås av anmälan till tullverket å därför avsedd blankett, att det arbete vid vilket den aktuella materielen använts slutförts.
4. Allteftersom den införtullade materielen tagits i anspråk, har vederbörande att ingiva ansökan om tullrestitution å härför avsedd blankett, varvid uppgifter skall lämnas i en mängd avseenden. Till ansökan skola fogas vederbörande tullsedel, kassakvitto ävensom utdrag ur det förut omnämnda avräkningsdiariet, vars högra sida upptager uppgifter om förbrukade kvantiteter, deras värde m. m. Det må nämnas, att vederbörande tullmyndigheter synas vara mycket rigorösa i sin kontroll. Som exempel kan angivas att fall förekommit då man krävt att Stockholms örlogsvarv skulle utfärda intyg på att varvet överläte restitutionsrätten på marinförvaltningen; speditören hade felaktigt angivit varan till förtullning under restitutionsanspråk för varvets räkning. Tullbeloppet utgjorde 15 kronor 30 öre.

Därest restitutionsanspråket av någon anledning icke anmäls vid införtullningen, måste till ansökan fogas ett s. k. ombudsintyg, avfattat på visst sätt, vilket skall vara undertecknat av det befullmäktigade ombud som ombesörjt införtullningen samt sökanden.

5. Sedan vederbörande organ inom tullverket behandlat den inkomna ansökningsen och meddelat erforderligt beslut om restitutionen, insättes beloppet i fråga å den restitutionsberättigade myndighetens postgiro-konto; myndigheten krediterar därefter ovan angiven titel.

Revisorernas uttalande. Under de förutsättningar och villkor som angivas i en särskild förordning med därtill hörande författningar kan restitution av tull erhållas. Den allmänna bakgrunden till dessa bestämmelser är, att man därigenom vid sidan av andra medel velat bereda transithandeln och exportindustrien ökade möjligheter att konkurrera på världsmarknaden.

Inledningsvis ha redovisats de olika slag av restitution som förekomma, varvid uppmärksamhet särskilt ägnats varvsindustrirestitutionen sådan denna tillämpas för de statliga myndigheternas del. Vad i det följande anföres härom har emellertid till väsentlig del avseende jämväl å andra restitutionsformer, i den mån dessa beröra den statliga verksamheten.

Den nuvarande förordningen om tullrestitution tillkom år 1929. Det förslag som låg till grund för förordningen byggde framför allt på den uppfattningen, att förfarandet i avsevärt högre grad än dittills varit fallet borde baseras på förtroende för den enskilde näringsidkaren, vilkens kvalifikationer med avseende å redbarhet och lämplighet i övrigt för erhållande av restitutionsrätten därför skulle underkastas en noggrann prövning, innan dylik rätt medgäves. Vid anmälan av propositionen i ämnet uttalade föredragande departementschefen, att de då gällande bestämmel-

serna vore alltför stela och komplicerade för att tillfredsställa moderna krav på ett smidigt och i övrigt ändamålsenligt restitutionsförfarande. Det förslag som förelades riksdagen och sedermera godkändes av denna ansågs tillfredsställa de krav som ur olika synpunkter kunde uppställas.

Ovan har lämnats en redogörelse för handläggningen av ärenden avseende varvsindustrirestitution. Av denna redogörelse och av de uppgifter revisorerna i övrigt inhämtat framgår, att förfarandet är mycket omständligt och förorsakar en stor mängd administrativt arbete. Till ytterligare belysning härav må nämnas att revisorerna varit i tillfälle att taga del av ett s. k. avräkningsdiarium vid Stockholms örlogsvarv. Däri har närmare studerats ett restitutionsärende som omfattat 41 poster, var och en upptagande ett flertal varuslag, ofta med olika statistiska nummer, med restitutionsbelopp, varierande mellan 40 öre och 2 197 kronor 77 öre; flertalet poster äro av relativt ringa storlek. Det sammanlagda belopp som skulle restitueras utgjorde 16 196 kronor 2 öre. De sålunda gjorda iakttagelserna ge revisorerna anledning konstatera, att det bestyr som handläggningen av ett dylikt ärende förorsakar ej synes stå i rimligt förhållande till de restituerade beloppens storlek. Då man har att bedöma innebörden av de nuvarande bestämmelserna i ämnet, bör vidare beaktas att dessa i bokföringshänseende för den myndighet som skall bevaka att restitution erhålles medför ett både tidsödande och komplicerat arbete, som för ett enda ärendes skull kan utsträckas till en tidrymd uppgående till tio år.

De motiv som åberopades vid tillkomsten år 1929 av den alltjämt gällande tullrestitutionsförordningen och som i huvudsak inneburo krav på ett smidigt och i övrigt ändamålsenligt restitutionsförfarande kunna enligt revisorernas uppfattning med minst samma styrka även i dag åberopas till stöd för enklare och mera rationella handläggningsformer. Även om förfarandet givetvis delvis förändrats under de 30 år som snart förflutit sedan förordningens promulgation, kvarstår det dock i huvudsak oförändrat. Det ligger enligt revisorernas mening i sakens natur, att ett förfarande som år 1929 ansågs uppfylla dåtida krav på ändamålsenlighet i våra dagar måste anses föråldrat. Därtill kommer att det vill förefalla, som om vissa tullmyndigheter i sin strävan efter att tillgodose de fiskaliska intressena gå alltför långt i sitt nit. Det kan sålunda knappast anses nödvändigt att kräva, vilket faktiskt förekommit, att en statlig myndighet med exakta uppgifter skall styrka den längd ett fartyg håller; en uppgift helt allmänt om att fartyget hade en större längd än den som är stadgad för rätt till restitution godtogs sålunda icke. Ett annat exempel i detta hänseende utgör det förut omnämnda fallet, där en icke obetydlig skriftväxling förekommit på grund av att speditören råkat angiva Stockholms örlogsvarv som importör i stället för marinförvaltningen; det aktuella beloppet utgjorde 15 kronor 30 öre.

En huvudtanke bakom förordningens bestämmelser var såsom nämnts

förtroende för den enskilde näringsidkare som efter vederbörlig prövning av tullverket skulle tillerkännas rätten till tullrestitution. Enligt revisorerernas mening måste det i och för sig anses anmärkningsvärt, att en ordning som grundas på förtroende parterna emellan skall nödvändiggöra så rigorösa bestämmelser som här är fallet. Med särskild styrka framträder detta förhållande när fråga är om ett mellanhavande statliga myndigheter emellan. Det må f. ö. erinras, att de motorreservdelar som exempelvis örlogsvarven importera kunna utnyttjas endast för marinen tillhöriga fartyg och således icke kunna säljas till andra förbrukare.

Revisorerna ha för sin del kommit till den bestämda uppfattningen, att bestämmelserna på förevarande område böra ersättas av nya sådana, vilka under hänsynstagande även till tullverkets berättigade intressen tillgodose nutida krav på en enkel och smidig administration. Olika möjligheter äro härutinnan tänkbara. Den enligt revisorerernas mening närmast till hands liggande lösningen är att införa en sådan ordning, att det vid införtullningen av vederbörande myndighet skriftligen försäkras, att den importerade materielen uteslutande kommer att användas för sådant ändamål, att tull slutligt ej skall utgå. Någon tull skulle vid sådant förhållande ej behöva uttagas. Härigenom skulle det arbete som nu måste utföras med erläggande av tull, ifyllande av blanketter, vidtagande av olika bokföringstransaktioner o. s. v. bortfalla. Rationaliseringsvinsten skulle utan tvekan bli betydande och detta icke blott för de importerande myndigheterna utan även för tullverket, för vilket den nuvarande ordningen måste vara både tidsödande och kostsam.

Vad här anförts tager som nämnts sikte på det förfarande som sammanhänger med tillämpningen för de statliga myndigheternas del av bestämmelserna om restitution och då i första hand varvsindustrirestitution. Det bör emellertid framhållas, att man enligt vad revisorerna inhämtat även inom exportnäringssektorn finner den tillämpade redovisningsmetodiken betungande. Det anses att denna i vissa fall är så kostnadskrävande, att restitutionsmedgivandet ur samhällsekonomisk synpunkt ter sig meningslöst. Även om på detta område delvis andra synpunkter än de förut anförda måste göra sig gällande, kanske framför allt ur tullverkets synpunkt, synes mycket av vad som ovan framhållits därför kunna åberopas till stöd för enklare regler över huvud på detta område. Då man bedömer frågan om tullrestitutionsförfarandet bör man enligt revisorerernas uppfattning vidare beakta, att den nya tulltaxan, som träder i kraft den 1 januari 1959 och som innebär ett värdetullsystem, torde komma att medföra en ytterligare komplicerad av redovisningen i samband med tullrestitutionen. Det framstår därför såsom angeläget, att man söker åstadkomma ett enklare system i fråga om hela restitutionsförfarandet.

Tilläggas må att ett eventuellt genomförande av ett europeiskt frihandelsområde uppenbarligen kan komma att påverka frågan om tullrestitutio-

nen. Med hänsyn till att det torde komma att dröja viss tid innan ett sådant frihandelsområde kan införas och att detta berör endast en del av den svenska handeln, böra förhandlingarna om frihandelsområdet och därmed sammanhängande problem enligt revisorernas mening icke få utgöra hinder för att spørsmålet om ett enklare och smidigare förfarande beträffande handläggningen av tullrestitutionsärenden nu aktualiseras. Revisorerna få därför föreslå, att frågan härom snarast upptages till prövning.

§ 26

Vissa författningar som reglera förvaltningsverksamheten

Riksdagens revisorer ha funnit det vara av intresse att upprätta en sammanställning av vissa författningar som reglera den statliga förvaltningsverksamheten och som avse verkställande av utbetalningar, bokföring, revision m. m. I sammanställningen, där författningarna grupperats efter sitt huvudsakliga innehåll, ha i förekommande fall upptagits deras nummer och publiceringsår i svensk författningssamling, deras huvudsakliga innehåll, deras omfattning i sidor räknat m. m. Sammanställningen har följande lydelse.

År	Nr	Ang.	Antal sidor
1830	85	behandlingen av extraordinarie avskrivningsfrågor och anmärkningsmål	5
1911	106	extra ordinarie avskrivning av vissa kronans utestående fordringar	2
1905	76	föreskrifter rörande inventering hos redogörare för verk eller inrättning, vars räkenskap för granskning skall överlämnas till kamrarrätten (numera riksräkenskapsverket enl. 891/1920)	6
1920	917	skyldighet för vissa ämbetsverk och myndigheter att avgiva uppgifter till riksräkenskapsverket	2
1945	699	statsverkets räkenskapsår samt avlämnande till riksräkenskapsverket av årsräkenskaper m. m.	2
1939	380	anmälningsskyldighet beträffande utbetalning av avlöning till pensionerad lärare vid högre kommunal skola	1
1939	976	anmälningsskyldighet beträffande utbetalning av avlöning till pensionerad folkskollärare m. fl.	1
1940	490	inleverering av vissa familjepensionsavgifter	1
1940	707	inbetalning till statens pensionsanstalt av belopp, motsvarande pensionsavdrag enl. tjänste- och familjepensionsreglementena för folkskollärare m. fl. samt för lärare vid högre kommunala skolor, m. m.	1
1945	829	återställande eller utgallring av vissa ansökningshandlingar	1
1945	860	utgallring ur statliga ämbetsverks och myndigheters arkiv av till telefon- och telegramräkningar hörande specifikationer å samtals- och telegramavgifter	1
1947	323	utgallring ur statliga ämbetsverks och myndigheters arkiv av till apoteksräkningar hörande bilagor	1
1951	481	utgallring av handlingar hos vissa av försvarets myndigheter	3
1953	716	utgallring av handlingar hos vissa statsmyndigheter	3
1954	115	utgallring av vissa handlingar rörande folkbokföringen och den allmänna skatteuppbörden	4
1955	32	återställande eller utgallring av vissa ansökningshandlingar hos myndigheter tillhörande försvaret	1
1940	123	insändande till kungl. biblioteket av offentliga publikationer	1
1949	166	skyldighet att avlämna för bibliotek avsedda ex. av tryckt skrift ..	2
1955	697	anvisningar beträffande regleringen av statstjänstemän m. fl. tillkommande sjuklöne- och sjukvårdsförmåner m. m.	9
1955	723	sjukkontroll för vissa statsanställda m. fl.	4
1955	729	rätt för statlig myndighet att bestrida kostnader för sjukhusvård och vaccination i vissa fall	2

År	Nr	Ang.	Antal sidor
1956	322	placering i sjukpenningklass i vissa fall, då medlem av allmän sjuk-	
		kassa tillträder tjänstepension	2
1956	373	anvisningar i anslutning till k. kung. 7/6 1956 (nr 322) ang. place-	
		ring i sjukpenningklass i vissa fall då medlem av allmän sjukkassa	
		tillträder tjänstepension	1
1954	831	bestridande av kostnader för avlöning enligt statens allmänna avlö-	
		ningsreglemente m. m. åt civil personal	2
1954	832	bestridande av kostnader för avlöning enligt statens allmänna avlö-	
		ningsreglemente åt militär och civilmilitär personal m. m.	4
1956	134	överskridande av vissa poster i avlöningsstaterna	1
1957	473	viss föreskrift rörande besparingar under vissa poster i avlönings-	
		staterna	1
1956	390	statsmyndigheternas medverkan vid uppbörd av föreningsavgifter	
		och försäkringspremier m. m.	2
K.br.15/2	1957	bemyndigande att verkställa löneavdrag för vissa försäkringpremier	
		m. m.	1
1940	695	vissa bestämmelser angående bokföring av utgifter å riksstatsanslag	
1941	535	vissa föreskrifter angående bokföring och redovisning av utgifter	
		från omkostnadsanslag för statliga verk och myndigheter m. m.	2
Försvarets		föreskrifter och anvisningar i fråga om dispositionsbokföring vid	
civilförvaltn.		lokala förvaltningar samt utfärdande och redovisning av anvisnings-	
skr.30/1	1945	sedlar	4
(TL A nr 9)			
1863	82	nämndemäns rätt till ersättning för extra förrättningar, samt om	
		gottgörelse för fjärdingsmän för vissa uppdrag	7
1922	247	tiden för ingivande till Kungl. Maj:t av sådana framställningar, som	
		avse äskanden eller meddelanden till riksdagen	1
1931	72	åtgärd för upprättande av en årsbibliografi över Sveriges offent-	
		liga publikationer	1
1931	200	aktgivande på framställda räkenskapsanmärkningar till statens för-	
		valtande myndigheter	1
1931	213	remissers verkställande och besvarande	2
1933	573	ombesörjande av avsättning till skatt m. m. genom inbetalning till	
		ett vid postgirokontoret anordnat intressekontor	1
1934	512	tillämpning av vissa stadganden å checkräkning i riksbanken	1
K.cirk.12/4	1940	bestämmelser i fråga om sättet för förvaring m. m. av hemliga hand-	
		lingar rörande rikets försvar	6
K.br.13/12	1940	bestämmelser rörande redovisning av återbetalta kapitalmedel	1
K.br.15/6	1944	bestridande av utgifterna för elektrisk belysning i för statsverkets	
		räkning förhyrda av flera myndigheter disponerade lokaler.	1
1945	329	utgörandet av postavgifter för tjänsteförsändelser m. m.	3
K.br.1/2	1946	förvaltningsbestämmelser för statens allm. fastighetsfond	6
K.br.29/6	1946	reglering av förluster å statliga kapitalfonder	1
K.br.29/6	1946	disposition av köpeskillingar som inflyta vid försäljning av viss	
		staten tillhörig egendom m. m.	5
1948	347	skyldighet att till statens sakrevision avgiva redogörelse för använd-	
		ningen av statsunderstöd	1
1949	217	expeditioner m. m. som skola vara försedda med Konungens under-	
		skrift och kontrasignation av vederbörande föredragande	2
1949	357	skyldighet att tillhandahålla riksdagens revisorer vissa handlingar	
		och upplysningar m. m.	2
1950	404	vad som skall iakttas vid beredskapstillstånd m. m. (beredskaps-	
		kungörelse)	3
K.br.22/6	1950	statens självrisk för skador genom brand och stöld beträffande sta-	
		ten tillhöriga konstföremål	2
1950	650	granskning av rapporter och räkningar m. m. i anledning av vissa	
		av läkare verkställda förrättningar	2

År	Nr	Ang.	Antal sidor
1950	651	granskning av rapporter och räkningar i anledning av vissa av veterinär verkställda förrättningar	1
1951	25	sättet för vissa utbetalningar till kommuner m. fl.	2
1951	81	rationaliseringsverksamhet inom den civila statsförvaltningen	1
1951	453	skyldighet för medelsförvaltande statliga myndigheter m. fl. att i vissa fall anlita riksbanken, postgiroörelsen eller Sveriges kreditbank AB	1
1951	456	statsmyndigheternas redovisning av viss lös egendom samt angående avskrivning av nämnda egendom m. m.	2
1952	523	anlitande av statens järnvägars resebyråer vid vissa resor	1
Försvarets civilförvaltnings			
skr.30/9 1952		anvisningar för anslagsövervakning	3
1953	53	iakttagande av tystlåtenhet rörande förhållanden av betydelse för rikets säkerhet m. m.	2
1953	475	eftergift i vissa fall av belopp, vilka lämnats såsom ekonomiskt bistånd av utlandsmyndighet	1
1953	738	föreskrifter om statsverkets checkräkning i riksbanken	2
1954	317	redovisning av andel i restavgift m. m., som utgår till vissa polismän	1
1954	325	föreskrifter rörande försäkring av staten tillhörig egendom m. m.	1
1954	355	besvärstid vid talan mot förvaltande myndighets beslut	1
1954	366	mottagande för statsverkets räkning av gåvo- och donationsmedel	1
1954	514	råd och anvisningar för anordnande av arkivlokaler	1
1954	587	allmänna grunder för förvaltningen inom försvaret (allmänt försvarsförvaltningsreglemente)	4
1954	820	centralarkiv för upplysningsmaterial vid Svenska institutet för kulturellt utbyte med utlandet	1
K.br.14/1 1955		indragning av vissa till länsstyrelsernas förfogande stående bötesandelar m. m.	2
K br.29/6 1956		fortsatt decentralisering av vissa försvarsväsendet berörande ersättningsärenden	5
K.br.18/1 1957		förvaltningen av vissa till statskontoret överlämnade lånefonder m. m.	1
1957	131	av riksdagen lämnat bemyndigande att försälja kronan tillhörig fast egendom, m. m.	2
K.br.10/5 1957		bemyndigande att försälja viss allmänna arvsfonden tillfallen fast egendom, m. m.	2
K.br.24/5 1957		föreskrifter bl. a. angående utdelande av belopp till tjänstemän inom den civila statsförvaltningen för förtjänstfulla rationaliseringsförslag	1
K.br.27/6 1957		vissa provisoriska föreskrifter beträffande kassarörelsen vid försvarets centrala förvaltningsmyndigheter	3

Revisorerna ha jämväl ansett sig böra upprätta en motsvarande sammanställning av vissa författningar som reglera frågan om upphandling och arbeten för statens behov m. m. Densamma har följande lydelse.

År	Nr	Ang.	Antal sidor
1907	55	de slag av papper, bläck, skrivmaskins- och stämpelfärger, som må till vissa offentliga handlingar användas	13
1918	286	rätt att medgiva undantag från vissa best. i förordningen den 12/7 1907 (55/1907) ang. de slag av papper, bläck, skrivmaskins- och stämpelfärger, som må till vissa offentliga handlingar användas	1
1946	614	bestämmelser rörande inköp och användning av vissa slag av papper, kuvert och läskpapper för statens behov	3
1946	615	användning av skrivpapper av standardiserade format (SIS-format)	1
1948	801	användningen av kulspets- och reservoarpennor, m. m.	1

År	Nr	Ang.	Antal sidor
1940	735	viss föreskrift i fråga om upphandling och arbeten för statens behov	1
1942	662	särskilt förfarande i vissa fall vid förhandlingar rörande avtal om leveranser till staten m. m.	1
1944	7	förlängd giltighetstid för kontrakt om leverans av normalpapper	1
1944	8	förlängd giltighetstid för kontrakt om leverans av standardpapper till vissa statliga myndigheter samt ämbets- och tjänstemän	1
1944	9	förlängd giltighetstid för kontrakt om leverans av standardkuvert till vissa statliga myndigheter samt ämbets- och tjänstemän	1
1945	850	upphandling av kontorsmateriel för statsverkets behov	2
1950	18	upphandling och försäljning av kontorsinventarier för statsverkets räkning, m. m.	2
1955	90	upphandling av tvätt- och rengöringsmedel för vissa statsmyndigheter	1
1955	91	upphandling av kontorsinventarier för statsverkets behov m. m.	1
1956	624	rörligt pris vid vissa avtal om upphandling och arbeten för statens behov	2
1937	780	vissa bestämmelser ang. tryckning för statens räkning	2
1945	311	statsmyndigheternas rätt att verkställa tryckning av publikationer	5
K.br.1/2	1946	tryckningsverksamheten inom försvaret	9
Go 20/2	1946	tryckning av publikationer för försvarets räkning	2
1946	278	sparsamhet med papper och kuvert	1
1947	178	sparsamhet med papper och papp	1
1956	611	sparsamhet med flytande bränsle	1
1952	206	användningen av staten tillhöriga motorfordon	1
K.br.7/5	1954	tillsyn över vissa staten tillhöriga motorfordon	1
1955	246	skötsel föreskrifter för motorfordon	1
Gen.poststyr.:ns			
skr.9/12	1941	uthyrning av skriv- och räknemaskiner	2
1944	724	verkställande genom generalpoststyrelsens försorg av reparations- och rengöringsarbeten å vissa statsverket tillhöriga skriv- och räknemaskiner	1
1946	334	utnyttjande av viss statsmyndigheterna tillhörig teknisk materiel	2
1954	116	anlitande av statistiska centralbyråns maskincentral	1
1954	117	anlitande av statistiska centralbyråns utredningsinstitut	1
1922	609	ämbetsverks och andra myndigheters samlingar av kungörelser, cirkulär m. m.	1
1926	200	fångvårdens persedeltillverkning för andra statsinstitutioners räkning	1
K.br.19/11	1948	kontrakt om tillhandahållande av statskalendern.....	2
K.br.14/1	1949	papper till vissa mantalslängder m. m.	1
1949	42	begränsning av städningskostnaderna inom statsförvaltningen	1
1955	144	kollektivavtal betr. städning	8
1955	537	användningen av registrerade varumärken i vissa publikationer	1

Revisorernas uttalande. Åtskilliga bestämmelser finnas meddelade, som reglera den statliga verksamhetens form och innehåll. För de administrativa myndigheterna ha de grundläggande föreskrifterna härutinnan upptagits i verksstadgan och vederbörande instruktioner. Utöver dessa föreskrifter ha i skilda sammanhang utfärdats regler som avse mera speciella förhållanden, exempelvis medelsredovisning, upphandling m. m. I syfte att erhålla en uppfattning om vilka författningar som gälla rörande verkställande av utbetalningar, bokföring och revision ävensom upphandling och

arbeten för statens behov m. m. ha revisorerna i dessa ämnen upprättat vissa sammanställningar, som redovisats i det föregående. Dessa göra icke anspråk på att upptaga samtliga de bestämmelser på förevarande områden som finnas utfärdade — åtskilliga föreskrifter äro sålunda meddelade i andra sammanhang än de här avsedda — men sammanställningarna torde dock kunna giva en bild av förhållandena i berörda avseenden.

Vad som vid ett studium av författningsförteckningarna främst faller i ögonen är omfattningen av bestämmelserna. Enbart sammanställningen av dem som röra verkställande av utbetalningar m. m. upptager närmare ett 80-tal. Härtill kommer att föreskrifterna i fråga delvis äro av mycket gammalt datum. De äldsta här redovisade datera sig sålunda från år 1830 och gälla behandlingen av extraordinarie avskrivningsfrågor och anmärkningsmål. Då man närmare granskar ifrågavarande sammanställningar, framstår det vidare som anmärkningsvärt, att föreskrifter i alldeles likartade ämnen meddelats i ett flertal författningar. Som exempel härutinnan må anföras att ovan upptagits sju olika författningar, som avse utgallring av handlingar. Det ligger i sakens natur att bestämmelser, vilka som här är fallet tillkommit vid skilda tidpunkter men likväl reglera likartade förhållanden, måste utgöra ett mycket svåröverskådligt författningsmaterial. Även om omfattningen av detta till en del kan förklaras av att det avser skilda förvaltningsområden, måste de nuvarande förhållandena te sig allt annat än tillfredsställande.

Enligt revisorernas mening bör det vara möjligt att väsentligt nedbringa både antalet och omfattningen av dessa bestämmelser. En detaljerad genomgång av dem bör fördenskull snarast komma till stånd i angivet syfte. Denna genomgång bör likväl icke allenast vara av formell art utan även ha till ändamål att förenkla och i möjligaste mån för olika delar av förvaltningen förenhetliga här avsedda bestämmelser. Målet bör vara att till komplettering av verksstadgan och vederbörande verks instruktioner åstadkomma ett slags ordningsstadga för rikets ämbetsverk, som upptager föreskrifter om medelsredovisning, revision, viss upphandling, gallring av handlingar m. m. Revisorerna föreslå därför, att åtgärder i här angivet syfte snarast måtte vidtagas.

Öreslös redovisning

Av de bokföringsföreskrifter som i olika sammanhang utfärdats för de statliga myndigheterna framgår, att inkomster och utgifter i räkenskaperna skola redovisas med exakta belopp, d. v. s. med kronor och ören. I vissa speciella fall har dock en förenkling skett genom att öresbeloppen utesluts. Detta gäller främst i fråga om uträkningen av den statliga inkomstskatten. Även beträffande vissa avlöningsutbetalningar tillämpas en liknande metod.

Inom det privata näringslivet har man, enligt vad revisorerna inhämtat, i viss utsträckning övergått till öreslös redovisning. På därom gjord anhållan ha vissa företag i skrivelser till revisorerna redovisat sina erfarenheter härutinnan. Ur desamma må följande uppgifter lämnas.

Ett av landets största *försäkringsbolag* har upplyst, att det under senaste åren successivt övergått till premieavisering i hela kronor. För närvarande återstode av denna omläggning ett mindre bestånd av månadsbetalda livpremier, som fortfarande aviserades med öresbelopp medtagna. Erfarenheterna av de genomförda åtgärderna vore goda. Inom huvudbokföringen hade bolaget fortfarande kvar öresbeloppen. Bolaget avsåg dock att utreda möjligheterna till helt öreslös redovisning, sedan bolagets egen avisering och fakturering gjorts öreslös. I sammanhanget nämnes att öresbeloppen utlämnats i bolagets tryckta årsredovisning för att göra denna mera lättläst.

Ett stort *rederibolag* har såsom exempel på det enligt bolagets uppfattning meningslösa i att räkna med ören annat än då det vore fråga om små belopp, t. ex. inom detaljhandeln, uppgivit följande.

Fraktsatsen för ett visst varuslag är 201 sh 3d per 1 000 kg.
Om 10 579 kg skeppas därav, blir frakten 10 579 kg à 201/3
= £ 106.9.— à 14.51 1 544:61

En avrundning till jämnt krontal innebär en differens av + 0:39
vilken bör jämföras med följande differenser:

I praktiken är stegen mellan fraktsatserna å vissa linjer 3 pence, medan de å andra linjer är 6 pence. Om stegen är 3 pence, ligger den kalkylerade fraktsatsen någonstans mellan 201/1½ — 201/4½. Detta betyder att det fakturerade beloppet kan ligga mellan kronor 1 543:65 och 1 545:57 = ± 0:96

Om vi antager, att den uppgivna kvantiteten exakt överensstämde med verkliga förhållandet vid vägningstillfället, vilket ofta inte är fallet p. g. a. att de vågar som användas inte är konstruerade för sådan noggrannhet, kan kort tid därefter viktsdifferenser uppkomma genom torkning m. m. En måttlig avvikelse om ± 0,5 % innebär, att det fakturerade beloppet kan ligga mellan kronor 1 536:87 och 1 552:35 = ± 7:74

Av praktiska skäl tillämpas kursen första lastedagen vid omräkning av fraktbeloppen till svenskt mynt, även när fartygen lastar under flera dagar. En annan möjlighet vore att tillämpa betalningsdagens kurs. En avvikelse av $\pm 0:01$ per £ innebär, att det fakturerade beloppet avviker med $\pm 1:07$

Lika stor blir den räntedifferens vid 5 % ränta, som uppstår vid en avvikelse från förfallodagen med ± 5 dagar, d. v. s. $\pm 1:07$

De till synes exakta beloppen med öretal visade sig sålunda vid närmare undersökning vara en ren illusion på grund av de många approximationer man oftast omedvetet rörde sig med. Om avståndet mellan Göteborg och Alingsås angäves, skedde detta i kilometer, vilket ansåges tillräckligt noggrant för praktiskt bruk. Ett fakturabelopp på kr. 45 263:72 innebure emellertid detsamma som att detta avstånd skulle angivas på centimetern när.

Avrundningen skedde enligt principen höjning fr. o. m. 50 öre. Denna metod vore teoretiskt icke helt tillfredsställande, eftersom 0,50 utgjorde »mittpunkten» mellan två krontal och höjning därför borde ske varannan gång, t. ex. då entalssiffran för krontalet vore udda.

Statistiken hade visat att de genomsnittliga belopp som behandlades understeg 1 000 kronor, d. v. s. beloppen innehölle i genomsnitt tre krontals- och två öretalssiffror. En eliminering av öretalssiffrorna innebure således, att 40 procent av sifferantalet bortföлле; vid maskinbokföring med saldokontroll bleve sifferbortfallet $3 \times 2 = 6$ siffror för varje transaktion, eftersom ingående saldot för kontrollens skull vanligen insloges två gånger. När ett stort tal markerades i bokförings- eller additionsmaskin, vore risken för fel större än för ett mindre tal. Om därför de två sista siffrorna i varje tal kunde elimineras, hade en felkälla bortfallit samtidigt som arbetsmängden kunde ökas.

Avstämningen av bokföringsböckerna hade visat sig gå mycket lättare sedan öresutjämnningen infördes, varjämte dyrbart och irriterande sökande efter ören bortföлле. Utrymme sparades i blanketter och kort, eftersom beloppskolumnerna kunde göras smalare. Särskilt värdefullt vore detta vid uppläggning av hålkortsrutiner, då de inbesparade kolumnerna i hålkorten kunde användas för viktigare uppgifter samtidigt som dyrbara räkneverk sparades. Maskinerna finge därigenom större kapacitet och kunde användas för lösandet av andra problem.

Beträffande det sätt på vilket metoden genomförts har bolaget lämnat följande upplysningar.

1.1.53 genomfördes avrundning av alla belopp, som vi direkt kunde påverka, d. v. s. vid utskrift av frakt- och andra räkningar, vid omräkning av belopp i utländska myntslag till svenskt mynt samt i fråga om alla interna transaktioner.

Avrundningen av frakträkningarnas belopp föregicks av ett cirkulär till avlastare och speditörer, varjämte vi påstämplade (numera påtryckt) räk-

ningarna att beloppet avrundats. Det var endast gentemot en firma vi hade svårigheter att få metoden genomförd, medan å andra sidan ett flertal firmor uttryckte sitt gillande.

Hösten 1955 utsände vi ett cirkulär till våra agenter i Sverige med begäran att de skulle avrunda alla belopp, som upptogs i avräkningar för fartygsanlöp.

Fr. o. m. 1.4.56 kunde de ombordanställdas löner avrundas efter överenskommelse mellan Sveriges Redareförening och de ombordanställdas organisationer. Då vi redan tidigare fått tillstånd att avrunda avgifter till pensionsinrättningarna, kunde vi då genomföra fullständig avrundning i befälhavarnas månadsredovisningar.

Det största problemet är inkommande fakturor och vi ha därvid gått tillväga på följande sätt:

Fr. o. m. 1955 bifogade vi en begäran med alla rekvisitioner, att leverantörerna om möjligt skulle avrunda fakturornas slutbelopp. Detta gav ett relativt gott resultat, men vi fick fortfarande ett stort antal fakturor med öretal från mera sällan förekommande leverantörer. I januari 1957 utsände vi därför ett cirkulär vari vi meddelade, att vi från en viss dag kommer att avrunda slutbeloppen å alla fakturor, om vederbörande leverantörer icke meddelade oss, att så ej fick ske. Denna metod tillämpas numera och givetvis avrunda vi även alla kassarabatter vid betalningar till dem. Det är endast några leverantörer, som icke kan godkänna metoden beroende på att vederbörande har långt driven mekaniserad fakturering och bokföring; vi avrunda emellertid alla remissor till dem med undantag för vissa statliga och kommunala verk, vartill vi återkommer i slutet av detta brev.

Numera bokföres ören endast på ett ytterst litet antal konton, nämligen kassa, bankräkningar och postgiro. Att avrunda sådana konton är icke möjligt utan att kontrollmöjligheterna försvinner. I den mån öretal förekommer på kassaposter, som berör andra än de nämnda kontona, uppsamlas differenserna i en särskild kolumn, vars slutsumma för dagen bokföres på ett öresutjämningskonto. Slutbeloppet år 1957 uppgick till endast 1 188 och 1956 till 1 352 kronor.

En undersökning av det faktiskt bokförda materialet visade följande tal.

	Inkomna räkningar april 1958		Kassaallegat 25—31.3.58		Memorial allegat	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Avrundade	2 484	94,8	ca 1 200	ca 92	alla	100
Icke avrundade statl.	9	0,3	49	4,8		
» » kommun.	87	3,3	10	0,8		
» » privata	40	1,5	47*)	3,6		
	2 620	100	ca 1 300	100		100

De största svårigheterna vid genomförandet av principen hade bolaget mött i fråga om statliga och kommunala myndigheter, då dessa vore bundna

*) Härei inginge transaktioner på bankräkningarna samt utländska remissor, vilka enligt senare överenskommelse med banken skulle avrundas i större utsträckning.

av lagar och författningar. Frakträkningarna för post finge bolaget fr. o. m. den 1 januari 1957 avrunda enligt medgivande från generalpoststyrelsen, men detta hade kunnat ske först efter fyra års påverkan.

Telestyrelsen godkände, att bolaget avrundade räkningar som vore utställda på styrelsen av bolaget, men kunde icke godkänna, att bolaget avrundade betalningarna för styrelsens räkningar.

Bolaget kunde icke förstå annat än att det borde vara möjligt att i televerkets bestämmelser införa ett stadgande om att räkningarnas slutbelopp skulle avrundas till krontal. En mängd arbete skulle härigenom inbesparas bl. a. för postverket. Givet vore att icke de enskilda telefon- och telegramavgifterna kunde avrundas, lika litet som det vore möjligt att tillämpa den öreslösa metoden inom detaljhandeln eller t. ex. vid postens försäljning av frimärken. Från hamnkontoret i Göteborg erhöle bolaget ett stort antal räkningar avseende hamn-, varuskjuls- m. fl. avgifter, vilka upptoge öretal. Någon avrundning kunde enligt vad som uppgåves icke ske på grund av att kommerskollegiet ej gjort något sådant medgivande vid fastställandet av taxan.

En inkonsekvens vore att skatterna debiterades utan öretal men att införslavgifterna fortfarande uttoges med öretal.

Sammanfattningsvis framhåller bolaget, att systemet med öreslös bokföring hade mycket stora fördelar genom att det vore arbetsbesparande, minskade felrisken samt gäve en mycket bättre översikt över bokföringen, eftersom helt oväsentliga siffror icke fastnade på näthinnan. Detta omdöme kunde bolaget ge, trots att det hade lagt ned arbete på att pröva olika vägar och i vissa fall måste godtaga nödlösningar, som bolaget räknade med att kunna avveckla, då metoden tillämpades allmännare. Det vore främst de anförda svårigheterna gentemot statliga och kommunala organ som bolaget avsåge härmed, eftersom genomförandet i övrigt gått bra.

Ett av landets största företag inom bl. a. *järnhanterings- och trävaru-branschen* har upplyst, att reformen med öreslös bokföring sedan år 1952 genomförts i etapper. Redan tidigare hade emellertid avlöningar utbetalats i avrundade belopp. Öretalen hade först slopats vid interfaktureringen, och slutligen hade avrundning skett även till hela kronor vid betalning av leverantörsfakturor. I den praktiska tillämpningen av systemet hade bolaget konstaterat enbart fördelar. Endast i några enstaka undantagsfall hade kunder och leverantörer reagerat, men numera tycktes man allmänt ha accepterat förfarings sättet vid fakturering och remittering.

Bolaget har vidare redovisat visst utredningsmaterial som legat till grund för reformen; detta överensstämmer i väsentliga avseenden med det som nyss nämnda rederiföretag lämnat revisorerna och som i sina huvuddrag återgivits i det föregående.

En av landets största *städer* har meddelat, att öreslös bokföring förekomme när det gällde löne- och pensionsutbetalningar samt vissa slag av

inkomster. Frågan om införande av total sådan bokföring hade förberedelsevis diskuterats, men på grund av ärendets komplicerade natur hade det hittills stannat därvid.

Revisorernas uttalande. Såsom av den föregående redogörelsen framgår har på vissa håll inom det privata näringslivet en icke oväsentlig förenkling av kontorsarbetet kunnat åstadkommas genom att öretalen slopats inom redovisningen. Så har skett i fråga om bl. a. avlöning, kostnadsbokföring, fakturering m. m. De erfarenheter som hittills vunnits härutinnan äro goda; liknande rön ha f. ö. gjorts även utomlands. Enligt en uppgift i en facktidskrift på området har ett företag i Amerikas Förenta Stater genom att införa ett motsvarande redovisningssystem kunnat minska antalet anställda på bokföringsavdelningen med femton procent och reducera bokföringens totala kostnader med omkring tio procent.

Inom den svenska statsförvaltningen ha som bekant i vissa speciella fall vidtagits liknande åtgärder; härvidlag må särskilt erinras om att den statliga inkomstskatten numera uträknas i hela kronor. I övrigt tillämpas emellertid beträffande såväl redovisningen av till staten inflytande inkomster som bokföringen av utgifter på riksstatsanslag och därtill hörande hjälpkonton ett system, omfattande även öresbelopp. Av förklarliga skäl förefinnes icke någon exakt uppgift om storleken av det antal poster som dagligen uträknas, kontrolleras och bokföras inom statsförvaltningen. Det är dock uppenbart att antalet sådana redovisningstransaktioner måste vara högst betydande. Därav följer i sin tur, att jämväl den belastning på det kamerala arbetet som medtagandet av öresbelopp utgör måste ha en avsevärd omfattning.

Enligt revisorernas mening bör det emellertid vara möjligt att mera allmänt övergå till ett system med öreslös redovisning inom den statliga förvaltningen. Genom en sådan övergång skulle framför allt den fördelen uppnås, att man kunde rationalisera redovisningsförfarandet och därmed i icke ringa grad även minska administrationskostnaderna. Revisorerna vilja härutinnan hänvisa till den erfarenhet som vunnits inom det privata näringslivet och för vilken redogjorts i det föregående. Därutöver torde få erinras om de stora vinster i olika avseenden som den öreslösa redovisningen medför vid användningen av moderna kontorsmaskiner. Det kan vidare antagas, att genomförandet av ifrågavarande ordning skulle uppmuntra såväl kommuner som ytterligare privatföretag att följa samma väg. Åtgärden skulle således få icke blott statsfinansiell utan även samhälls-ekonomisk betydelse. Revisorerna förbise icke, att vissa svårigheter kunna vara förbundna med en dylik övergång; dessa svårigheter böra dock icke överbetonas. Det är också givet att systemet icke kan genomföras i ett sammanhang, utan detta får ske successivt efter en i förväg uppgjord plan.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter anse sig revisorerna böra

föreslå, att förutsättningarna för en övergång, helt eller delvis, inom statsförvaltningen till öreslös redovisning närmare prövas. Denna prövning synes lämpligen kunna ske genom en expertgrupp, sammansatt av representanter för statens organisationsnämnd och de närmast berörda verksamheterna.

Redovisningen av vissa småbelopp inom statsförvaltningen

För de anslag som stå till försvarets förfogande finnes en av försvarets civilförvaltning upprättad titelförteckning, som innebär en synnerligen vidsträckt anslagsspecificering. Under innevarande budgetår ha sålunda under fjärde huvudtiteln anvisats medel å 193 olika anslag, vilka disponeras av myndigheter som i bokföringstekniskt avseende äro knutna till försvarets civilförvaltning. För nämnda anslag finnas i titelförteckningen icke mindre än 1 441 särskilda redovisningstitlar uppförda. Därtill komma 139 titlar för redovisning av inkomster och utgifter på försvarets fastighetsfond, 668 för redovisning av kapitalinvesteringar rörande försvarets fastighetsfond ävensom 382 titlar för redovisning av diverse medel m. m. vid sidan av budgeten. På grund härav ha i titelförteckningen totalt kommit att upptagas 2 630 olika redovisningstitlar.

Avsikten med den långt drivna titeluppdelningen är givetvis, att statistiskt material därigenom skall kunna erhållas för en närmare analys av olika slag av utgifter (inkomster) under ifrågavarande anslag. Revisorerna ha emellertid uppmärksammat, att en konsekvens av anslagsuppdelningen bl. a. blivit, att arbete nedlägges på rättelser av felkonteringar avseende ringa belopp m. m. Vid de undersökningar som revisorerna utfört i syfte att bilda sig en uppfattning om omfattningen därav har även uppmärksammat, att inom vederbörande myndigheter tid ägnas åt att erinra om små felaktigheter i medels- och materialräkenskaper utan att en anmärkningsprocess i egentlig mening föreligger samt att utställa krav på obetydliga fordringar försvarets myndigheter emellan o. s. v.

Till belysning av sålunda gjorda iakttagelser må följande exempel lämnas.

1. A 3 har utställt en räkning på armétygförvaltningens inköpsavdelning på 20 öre.

2. Armétygförvaltningen har mottagit en räkning från A 3 å 428 kronor 46 öre men har av någon anledning betalat endast 428 kronor 1 öre. En ny räkning har utskrivits på resterande 45 öre och tillställts armétygförvaltningen.

3. Avd VI vid Hälsinge flygflottilj i Söderhamn har utställt en räkning på Sundsvalls luftvärnskår på 94 öre.

4. Karlskrona örlogsvarv har utställt en räkning på marinverkstäderna i Karlskrona, som äro en del av örlogsvarvet, på 6 kronor för cykeltransporter. Till grund för denna räkning ligga vissa uppgifter om det antal timmar som transportcyklarna använts för marinverkstädernas räkning.

5. Avlöningsreglementenas föreskrifter om sjukvård ha medfört ett betydande arbete vid samtliga försvarets myndigheter bl. a. på grund därav, att tjänsteläkare tillkommande ersättning för läkarvård åt civila anställda i vissa fall skall fördelas på ett mycket stort antal titlar. Den totala ersätt-

ningen till tjänsteläkaren debiteras preliminärt respektive försvarsgrens (i förekommande fall vederbörande myndighets) omkostnadsanslag, titel sjukvård. Härefter utställas räkningar på de allmänna sjukkassor till vilka de anställda äro anslutna, avseende som regel 3/4 av läkarvårdsersättningen. I det fall vederbörande avlönas från sakanslag, skall resterande 1/4 genom omföring debiteras de sakanslag från vilka lönerna bestridas. De belopp som skola omföras äro i allmänhet ringa, då det vanligen gäller fjärdedelar av två, fyra eller sju kronor. Antalet redovisningstitlar som komma i fråga för debitering äro ofta ett flertal. Följande exempel åskådliggör närmare nämnda förhållanden.

Av en läkarvårdsräkning för juli månad 1957 till Karlstads fo-stab på sammanlagt 42 kronor, avseende fem arbetare, återbetalades efter det att räkningar utställts på olika allmänna sjukkassor 31 kronor 50 öre eller 3/4 av 42 kronor. Av resterande belopp, 10 kronor 50 öre, skulle 1 krona 75 öre debiteras titeln 32:1411, 2 kronor 75 öre titeln 7811 och 1 krona titeln 5011; resterande belopp eller 5 kronor skulle slutligt belasta ovan nämnda delpost till sjukvård. Med hänsyn till att de angivna titlarna tillhöra anslag som stå till olika centrala förvaltningars förfogande erfordrades enligt gällande föreskrifter för dessa bokföringstransaktioner icke mindre än 15 bokföringslistor i A 4-format, å vilka vederbörande förvaltningsgrenschef (intendent, läkare och tygofficer) måste skriva namn eller signatur lika många gånger.

6. I en den 2 september 1957 dagtecknad iakttagelse konstaterade armé-intendenturförvaltningens förrådskontrollkontor bl. a. att respektive 3, 2 och 2 kronor, avseende tre olika verifikationer, debiterats titel 37717 i stället för titel 37711, d. v. s. att bokföring skett å oriktig statistiktitel (traktement i stället för resekostnader). Denna titel hänför sig emellertid icke blott till samma anslag utan även till samma anslagspost och delpost inom anslaget. Den felaktiga bokföringen måste därför anses sakna varje betydelse ur budgetredovisningssynpunkt. Någon rättelse påfordrades visserligen icke, men utskrift och besvarande av iakttagelsen medförde visst arbete.

7. Av en inom försvarets civilförvaltnings revisionsbyrå upprättad förretningsrapport rörande I 11 framgår bl. a., att man vid regementets serviceverkstad antecknat att för visst arbete till intendenturavdelningen åtgått 12 nitar å 1 öre per styck.

Med anledning av sålunda gjorda iakttagelser ha revisorerna ansett sig böra undersöka vilka regler eller vilken praxis som i angivna hänseenden gälla icke blott inom försvaret utan även vid vissa civila myndigheter med mera omfattande förvaltningsverksamhet.

Vad beträffar försvaret må erinras om att i provisorisk instruktion för *försvarets civilförvaltning* den 18 juni 1954 ämbetsverket bemyndigats låta

saken förfalla, då revisionsanmärkning rör belopp av ringa storlek eller ärendets fortsatta handläggning anses medföra mera arbete än som motsvarar det belopp varom fråga är.

Vidkommande de i förevarande sammanhang aktuella civila myndigheterna må följande uppgifter lämnas.

I överensstämmelse med vad som gäller för riksräkenskapsverket äger *arbetsmarknadsstyrelsen* enligt sin instruktion rätt att i avseende på anmärkningsärenden, då beloppet endast är av ringa storlek, låta saken förfalla eller, då anmärkningen är lagligen grundad men skäl därtill föreligger, eftergiva ersättningsanspråket. Härutöver har Kungl. Maj:t lämnat styrelsen bemyndigande att varje år fr. o. m. budgetåret 1955/56 under vissa förutsättningar avskrivna uppkomna fordringar till belopp ej överstigande 500 kronor.

Generalpoststyrelsen har erhållit Kungl. Maj:ts bemyndigande att för täckande av förluster å oundvikliga bokföringsfel i postgirorörelsen i boksluten för denna rörelse såsom driftkostnad avföra ett belopp, motsvarande högst 5 öre för varje under vederbörande budgetår i postgirorörelsen omsatt belopp av 1 miljon kronor. Vidare äger postsparbankschefen enligt den för styrelsen utfärdade arbetsordningen besluta om avskrivning av postverkets fordran i ärenden angående tillgripna, felsalderade eller förkomna postsparbanksmedel eller obehörigen uttagna postgiromedel, allt i den mån fordringen icke överstiger 50 kronor samt utsikt icke anses föreligga att av den betalningsskyldige, om denne är känd, utfå beloppet.

I bokföringsbestämmelserna för *järnvägsstyrelsen* finnes beträffande rättelser i den interna bokföringen av felaktigt bokförda belopp angivet, att obetydliga belopp icke skola omföras.

I instruktionen för *generaltullstyrelsen* har liksom beträffande arbetsmarknadsstyrelsen intagits en bestämmelse om befogenhet för styrelsen att låta anmärkning, som rör belopp av ringa storlek eller vars fullföljande skulle vara ekonomiskt ofördelaktigt, förfalla. Styrelsen har därjämte medgivits rätt att eftergiva ersättningsanspråk även i de fall, då anmärkning prövas vara lagligen grundad men den anmärkta åtgärden finnes ha varit ur det allmännas synpunkt gagnelig eller skälig eller om eljest särskilda skäl föreligga.

Lantbruksstyrelsen har beträffande likvider samt arrende- och andra avgifter som härflyta ur den mera affärsmässiga delen av lantbruksnämndernas verksamhet medgivit att, om sådan fordran ej erlægges inom föreskriven tid, nämnderna må avstå från att enligt föreskrifterna i handelsbalken 9: 10 kräva dröjsmålsränta å för sent erlagt belopp, under förutsättning att dröjsmålet med betalningens erläggande endast omfattat ett mindre antal dagar och med räntans uträkning och indrivning förknippade besvär och kostnader följaktligen ej skulle stå i rimlig proportion till det fordrade beloppets storlek. Vidare har styrelsen i fråga om tillämpningen av lant-

bruksnämndstaxan föreskrivit, att utmätning som regel ej bör begäras för uttagande av ersättning som ej överstiger 15 kronor.

En granskning som revisorerna utfört i fråga om vissa lantbruksnämnders verksamhet ger dock vid handen, att åtskilligt arbete hos dessa nämnder nedlägges på att indriva smärre fordringar, att verkställa omföringar av bagatellbelopp m. m. Härom må anföras följande.

1. För varje fastighet som står under en lantbruksnämnds förvaltning finnes hos respektive nämnd upplagt ett speciellt konto. Det händer t. ex., att en lantbruksnämnd nödgas flera gånger under samma år begära gravationsbevis för en viss fastighet. En lösen av 25 öre uttages i sådant fall av vederbörande domsaga; denna kostnad debiteras fastigheten i fråga. Under budgetåret 1957/58 ha vid samtliga nämnder förekommit sammanlagt 433 dylika poster. En granskning av nämnda konton visar, att dessa i vissa fall vid budgetårets slut kommit att visa ett minussaldo, till följd av att fastigheten debiterats 25 öre. Detta har i sin tur nödvändiggjort omföringar mellan olika anslag vid budgetårets utgång.

2. En granskning av räkenskaperna för lantbruksnämnden i Norrbottens län för månaderna juli—december 1957 vad beträffar räkningar utställda å förrättningsavgifter ger vid handen, att nämnden kort tid efter förfalldagen utställt ny räkning å beloppet i fråga jämte straffränta. Sedan likvid sedermera influtit, har i nära 60 fall omföring av belopp, varierande mellan 14 öre och 2 kronor 55 öre, skett från titeln inkomster enligt förrättnings-taxa till titeln räntemedel. Visserligen har lantbruksnämnden i Norrbottens län genom beslut den 8 november 1957 föreskrivit att ränta understigande 5 kronor icke skall uttagas, men detta beslut synes icke helt ha vunnit beaktande. För övrigt ha samma iakttagelser som beträffande lantbruksnämnden i Norrbottens län gjorts även på andra håll.

3. En genomgång av räkenskaperna för lantbruksnämnden i Skaraborgs län för budgetåret 1957/58 har bl. a. givit vid handen, att till arvoden m. m. för 77 ortsbud under tiden den 1 juli—den 31 december 1957 utbetalts i runt tal 7 700 kronor; härav ha sammanlagt 64 kronor 75 öre i 17 olika poster, avseende telefon- och portokostnader, omförts från en titel till en annan.

I fråga om länsstyrelsernas förvaltningsområde må nämnas att *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* uppgivit, att några föreskrifter om att åtgärder rörande bagatellbelopp icke behöva vidtagas icke utfärdats med undantag av riksräkenskapsverkets rekommendation att restavgift understigande 2 kronor icke bör uttagas utan samband med skattekrav.

Revisorernas uttalande. Enligt vad revisorerna kunnat konstatera förekommer det inom försvaret, att ett betydande arbete nedlägges på exempelvis att rätta felkonteringar avseende ringa belopp, att erinra om smärre felaktigheter i medels- och materielräkenskaper utan att en anmärknings-

process i egentlig mening föreligger, att utställa krav på obetydliga fordringar försvarets myndigheter emellan o. s. v. I det föregående ha anförts några belysande exempel på angivna förhållanden. Här må allenast erinras om att Wendes artilleriregemente vid ett tillfälle utställt en räkning på armétygförvaltningens inköpsavdelning på 20 öre samt att Karlstads fo-stab vid ett annat tillfälle nödgats verkställa en omföring med anlitan av icke mindre än 15 bokföringslistor i A 4-format för att en utgift om sammanlagt 10 kronor 50 öre skulle komma att belasta vederbörliga anslag. Det bör särskilt framhållas, att vad nu anförts icke utgör exempel på undantagsförhållanden utan att liknande iakttagelser ha kunnat göras i skilda sammanhang.

Då dylika åtgärder merendels måste framstå som helt onödiga, ha revisorerna ansett sig böra närmare undersöka, vilka regler som gälla eller vilken praxis som eljest iakttages i dessa avseenden icke blott inom försvaret utan även inom andra delar av förvaltningen. Vad som därvid framkommit kan sammanfattas så, att det jämväl på andra håll än inom försvaret — om också ej i samma omfattning — förekommer att omföringar mellan olika anslag ske till följd av att felaktigt anslag belastats med obetydliga belopp. Sålunda har kunnat iakttagas, att vid vissa lantbruksnämnder ett betydande arbete nedlägges på dylika bestyr. Som exempel härpå må erinras om att vid lantbruksnämnden i Norrbottens län under viss tid omföring skett i ett 60-tal fall av belopp, varierande mellan 14 öre och 2 kronor 55 öre. Det synes vidare icke vara ovanligt att krav avseende ringa belopp utställes även mellan andra statliga myndigheter än dem som tillhöra försvaret.

De bestämmelser som reglera ifrågavarande förhållanden — i den mån sådana över huvud förekomma — äro till sitt innehåll i allmänhet mycket vaga. Många gånger torde vederbörande tjänsteman anse sig böra utställa krav på exempelvis bagatellbelopp, även om gällande regler synas ge visst utrymme för att underlåta detta. Anledningen härtill torde främst vara risken för revisionsanmärkning. Vanligast torde emellertid vara, att några föreskrifter som möjliggöra för vederbörande myndigheter att underlåta att vidtaga åtgärder beträffande bagatellbelopp icke finnas utfärdade.

De sålunda gjorda iakttagelserna — särskilt i vad avser försvaret — ge revisorerna anledning framhålla, att den nuvarande ordningen i förevarande avseenden icke kan anses tillfredsställande. Det ter sig sålunda skäligen meningslöst att, såsom sker i icke ringa utsträckning, olika myndigheter emellan utställa krav på endast någon krona. Vidare kan det icke ha någon praktisk betydelse, vare sig ur budgetredovisningssynpunkt eller i andra hänseenden, om det ena eller andra anslaget belastas med en utgift på en eller annan krona. I synnerhet gäller detta då de aktuella anslagen ha karaktär av förslagsanslag.

Revisorerna ha i annat sammanhang i årets berättelse förordnat, att förut-

sättningarna för öreslös redovisning inom statsförvaltningen närmare skola undersökas. Motivet till detta förslag är den betydande arbetsbesparing en sådan redovisning skulle innebära. Av alldeles samma skäl anse revisorerna det kunna ifrågasättas, om icke bestämmelser böra utfärdas som möjliggöra att i förekommande fall obetydliga fordringar kunna eftergivnas statliga myndigheter emellan, rättelse av felkonteringar kunna underlåtas o. s. v. Även om dylika regler eller direktiv uppenbarligen måste utformas på sådant sätt, att det i viss utsträckning överlåtes åt vederbörande tjänsteman att avgöra om viss åtgärd skall vidtagas eller ej, bör det enligt revisorernas mening vara möjligt att åstadkomma en i olika avseenden mera tillfredsställande ordning än den nuvarande. Såsom tidigare framhållits ha de gjorda iakttagelserna främst avseende å försvaret. Det synes revisorerna emellertid motiverat, att dylika regler givas en generell räckvidd; därigenom skulle kraven på ett så enkelt administrativt förfarande som möjligt och en samstämmig praxis inom olika delar av förvaltningen tillgodoses på ett långt bättre sätt än vad nu är fallet. Behovet av dylika regler har f. ö. vitsordats av ett flertal myndigheter som revisorerna hört i denna fråga.

De här berörda spörsmålen sammanhånga i viss mån med frågor som avse det s. k. redogöraransvaret. Härutinnan må erinras om att med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 juni 1955 särskilda sakkunniga tillkallats med uppgift att verkställa utredning rörande redogöraransvaret och anmärkningsprocessen jämte därmed sammanhängande frågor. Såvitt revisorerna kunnat finna ha i de sakkunnigas direktiv icke direkt berörts frågor av här behandlad karaktär. Då dessa emellertid såsom nämnts uppenbarligen äga visst samband med redogöraransvaret, anse revisorerna det lämpligt att vad här diskuterats upptages till närmare prövning i anslutning till de förslag som enligt tillgängliga uppgifter nämnda utredning kan väntas framlägga inom en nära framtid.

Tillvaratagande av statens intressen med avseende på uppfinningar

Den snabba tekniska utvecklingen och den omständigheten, att staten på olika områden mer och mer engagerats i denna utveckling, har gjort att staten fått ökad anledning att såsom ekonomiskt intresserad part taga ställning i patenträttsliga frågor. Hur uppfinnarverksamheten stegrats belyses delvis av ökningen av antalet till patent- och registreringsverket inkomna patentansökningar under den tid detta ämbetsverk fungerat. År 1885 inkommo sålunda 703 patentansökningar. Medeltalet per år inkomna sådana ansökningar utgjorde åren

1885—1889	722
1890—1894	1 048
1895—1899	1 870
1900—1904	2 315
1905—1909	2 969
1910—1914	3 443
1915—1919	4 197
1920—1924	4 405
1925—1929	5 015
1930—1934	5 423
1935—1939	6 304
1940—1944	8 179
1945—1949	11 388
1950—1954	11 527

Följande år inkommo nedan angivna antal ansökningar, nämligen

1955	11 838
1956	11 901
1957	11 859

De flesta av dessa ansökningar avse uppfinningar som tillkommit utanför den statliga verksamheten. Även inom den statliga sektorn har emellertid förekommit ett alltmer ökat forsknings- och utvecklingsarbete, som resulterat i mer eller mindre betydelsefulla uppfinningar. På vissa håll inom den statliga verksamheten har behovet av forskning — grundforskning och målforskning — t. o. m. varit så starkt, att särskilda forskningsanstalter ansetts böra inrättas, varjämte staten genom olika avtal förbundit sig att bidra till finansieringen av verksamheten vid vissa halvstatliga forskningsinstitut.

Med hänsyn till denna utveckling och för att få närmare upplysning om vissa inom den statliga förvaltningen förekommande frågor som sammanhånga med uppfinnarverksamhet ha revisorerna från ett antal myndigheter infordrat uppgifter avseende förekomsten av forsknings-, konstruktions- eller andra arbeten som kunna leda till uppfinningar av betydelse för den

statliga verksamheten, frekvensen av sådana uppfinningar, patentansökningar och förvärv av rätt till uppfinningar, tvister om påstådda patentinfrång, behov av och tillgång till patentteknisk expertis, exploateringsmöjligheter m. m. Ifrågavarande uppgifter ha inhämtats från civilförsvarsstyrelsen, generalpoststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, luftfartsstyrelsen, statens väginstitut, statens geotekniska institut, domänstyrelsen, sjöfartsstyrelsen, statens provningsanstalt, flygtekniska försöksanstalten, statens skeppsprovingsanstalt, statens nämnd för byggnadsforskning, atomkommittén, matematikmaskinnämnden, statens skogsforskningsinstitut och statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader. Dessutom ha revisorerna varit i kontakt med försvarets patentorgan. Innan redogörelse lämnas för det från nämnda myndigheter infordrade materialet synas emellertid böra något beröras inom förevarande område gällande bestämmelser och överenskommelser liksom bakgrunden till och på vilket sätt statens här ifrågavarande intressen tillvaratagits inom försvaret, vid sidan av televerket det enda större statliga förvaltningsområde som sedan längre tid haft tillgång till ett speciellt samordnande organ för handläggning av uppkommande patentfrågor.

Enligt förordningen den 16 maj 1884 angående patent kan på i förordningen stadgade villkor meddelas patent på nya uppfinningar, som avse alster eller förfaranden och kunna utnyttjas i industriell verksamhet. Berättigad att erhålla patent är endast uppfinnaren eller hans rättsinnehavare. För att staten skall kunna erhålla patent på en vid statligt verk eller statlig institution gjord uppfinning, måste staten alltså först förvärva rätt till uppfinningen. Vad anställdas uppfinningar angår gäller i detta avseende lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar. I fråga som avser tillämpningen av lagen äger emellertid arbetsgivare eller arbetstagare inhämta upplysningar från en särskild nämnd, statens nämnd för arbetstagares uppfinningar. I främsta rummet har nämnden att uttala sig i ersättningsfrågor. Inom den privata industrien ha vidare överenskommelser träffats mellan å ena sidan svenska arbetsgivareföreningen och å andra sidan svenska industritjänstemannaförbundet samt Sveriges arbetsledareförbund, enligt vilka vissa uppfinningar, gjorda av arbetstagarna, utan vidare skola vara arbetsgivarens egendom. Enligt nämnda överenskommelser skola frågor som avse tillämpningen av avtalen, om parterna äro därom ense, hänskjutas till en särskild enligt avtalen inrättad skiljenämnd — industriens uppfinnarnämnd. Staten, som icke är ansluten till berörda överenskommelser, måste däremot inom viss i lagen angiven tid lämna arbetstagare meddelande om huruvida och i vilken omfattning den önskar förvärva av denne gjord uppfinning. Sker icke detta äger arbetstagaren fritt förfoga över uppfinningen.

Arbetstagare är enligt i ovannämnda lag givna tvingande bestämmelser med visst undantag berättigad till ersättning av arbetsgivaren för den rätt denne förvärvar till uppfinningen. Vid bestämmande av ersättningens storlek föreskrives i 6 §, att särskild hänsyn skall tagas till den betydelse anställningen må ha haft för tillkomsten av uppfinningen.

Slutligen må nämnas att uppfinning, som är av särskild betydelse för försvaret, enligt lagen av den 29 november 1946 måste förvärfvas av staten. Om uppfinnaren motsätter sig sådant förvärv, kan rätten till uppfinningen exproprieras. Anledningen till att staten måste förvärva all rätt till sådan uppfinning är, att ingen annan än staten kan erhålla hemligt patent.

Frågan om inrättande av ett särskilt patentorgan för försvarets vidkommande väcktes av den enligt 2 § i den numera upphävda lagen den 30 juni 1942 (nr 550) med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m. tillsatta granskningsnämnden. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 10 november 1942 erinrade sålunda nämnden, att den under sin dittillsvarande verksamhet i åtskilliga fall funnit anledning fästa de militära förvaltningsmyndigheternas uppmärksamhet på uppfinningar, vilkas förvärvande eller utnyttjande för statens räkning syntes förtjänt att närmare övervägas. Nämnden hade emellertid under sysslandet med hithörande frågor bibragts den övertygelsen, att ett effektivt tillgodoseende av det statsintresse varå förevarande lagstiftning toge sikte krävde en komplettering av den militära förvaltningsorganisationen med en för samtliga försvarsgrenar gemensam patentavdelning. Nämnden anförde i huvudsak, att patentavdelningen skulle ha att följa uppfinnarverksamheten inom försvaret och hålla de olika försvarsgrenarnas förvaltningsmyndigheter orienterade om nämnda verksamhet, i vad den fölle utanför den egna försvarsgrenens område. Den skulle också utgöra en mottagningscentral för utomstående personers utbud av uppfinningar till försvaret och med eget yttrande hänskjuta dem till vederbörande myndighet, följa teknikens utveckling på olika områden genom studium av patent- och annan litteratur samt taga del av till patentverket ingivna patentansökningar rörande uppfinningar av särskild betydelse för försvaret, utföra utredningar för vilka fordrades speciell kännedom om patentlitteraturen samt även i övrigt biträda vid konstruktions- och forskningsarbeten för försvarets räkning. Den skulle ock medverka vid affärsuppgörelser rörande uppfinningar och konstruktioner samt biträda vid behandling av frågor rörande patent, intrång i patent och dylikt, tillvarataga försvarets intressen med avseende på uppfinnar- och konstruktionsverksamhet som på förslag av eller i samråd med militär myndighet bedreves inom privatindustrien ävensom tillse att spörsmål rörande hemlighållande av anordningar eller förfaringssätt, vilka under dylika förhållanden framkommit utanför försvaret, hänskötes till granskningsnämnden. Slutligen skulle avdelningen bereda ärenden rörande statsbidrag till uppfinnare och över

huvud taget tillhandagå försvarsledningen och försvarsdepartementet med upplysningar och yttranden i ärenden angående uppfinningar och patent.

Uppgiften att vara försvarets patentorgan tilldelades sedermera det enligt 1943 års riksdagsbeslut inrättade krigsmaterielverket, vars arbetsuppgifter i avseende å uppfinningar senare reglerades genom kungl. brev den 28 juni 1946.

I enlighet med propositionen 1954:109 angående organisation av försvarets centrala tyg-, intendentur- och civilförvaltning m. m. beslöt riksdagen, att försvarets civilförvaltning skulle övertaga krigsmaterielverkets uppgift såsom försvarets patentorgan. För handläggningen av patentärenden inom civilförvaltningen inrättades inom ämbetsverkets juridiska byrå en särskild patentsektion, som handhar den tekniska delen av verksamheten. Ekonomiska och juridiska frågor behandlas på byråns allmänna sektion. Sedermera utfärdade Kungl. Maj:t i brev den 8 oktober 1954 bestämmelser angående försvarets civilförvaltnings uppgifter med avseende å uppfinningar m. m. av betydelse för försvaret. Bestämmelserna äro så utformade, att det tydligt framgår att verksamheten är begränsad till service åt försvarsmyndigheterna. Enligt uppgift förekommer det emellertid, att försvarets patentorgan rådfrågas i patentärenden även av andra myndigheter än dem som äro att anse som försvarsmyndigheter. De arbetsuppgifter som ha avseende på försvaret äro dock, enligt vad revisorerna inhämtat, av sådan omfattning, att patentorganets möjligheter att åtaga sig uppgifter åt andra myndigheter äro starkt begränsade.

Patentansökningar som avse uppfinningar av betydelse för försvaret skola enligt 1946 års lag med till ansökningarna hörande handlingar av patentmyndigheten för granskning beträffande uppfinningarnas betydelse för rikets försvar hållas tillgängliga för myndighet som Konungen bestämmer (granskningsmyndigheten). Granskningsmyndighet är en för ändamålet särskilt tillsatt nämnd, kallad granskningsnämnden för vissa patentansökningar m. m.

Såsom tidigare framhållits ha revisorerna införskaffat vissa uppgifter som avse inom området för den statliga förvaltningen bedriven uppfinnarverksamhet. Av dessa uppgifter framgår bl. a. följande.

Forsknings-, konstruktions- eller andra arbeten som kunna leda till att personal i sådant arbete åstadkommer uppfinningar av betydelse för den statliga verksamheten synas förekomma inom verksamhetsområden för 20 av de tillfrågade myndigheterna. Endast en, nämligen statens skeppsprovingsanstalt, har uppgivit att sådana arbeten icke förekomma.

Civilförsvarsstyrelsen uppger, att underlaget för utarbetande av typritningar och beskrivningar avseende civilförsvarets tekniska anordningar till stor del erhålles från forskningsinstitutioner (fortifikationen, FOA m. fl.). Vissa praktiska lösningar av konstruktiv art kunna vara sådana, att de äro

patenterbara och ha ekonomiskt värde, då typhandlingar avse anordningar för allmänt bruk (t. ex. enskilda skyddsrum).

Generalpoststyrelsen framhåller, att något egentligt forskningsarbete icke bedrivs inom postverket. Däremot förekomma konstruktionsarbeten med syfte att få fram eller förbättra för posttjänsten lämpliga typer av möbler, såsom diskar och sorteringsfack, transportanordningar, frimärksautomater, brevstämplingsmaskiner m. m. Dessa arbeten utföras huvudsakligen inom generalpoststyrelsens arkitektkontor och vid postverkets industrier (verkstad och tryckeri).

Telestyrelsen framhåller, att sådant arbete varom nu är fråga förekommer inom televerket i betydande omfattning. Genom såväl sin industriella produktion som eget tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete har televerket fått i allt väsentligt samma struktur och samma problem som övriga större industriföretag i landet. Vid verkstadsbyrån i Nynäshamn drivas sådana utvecklingsprojekt som närmast ha att göra med nya tillverkningsmetoder och arbetsmaskiner inom verkstadstekniken. Utvecklingsarbetet inom telefon- och telefonstationstekniken, telefon- och telegrafapparattekniken, transmissionstekniken samt radiotekniken är i övrigt förlagt till särskilda organisatoriska enheter vid telestyrelsen.

Järnvägsstyrelsen utför konstruktioner av bl. a. rullande materiel, spårmateriel och geoteknisk borrhustrustning, utveckling av signal- och säkerhetsanläggningar, teleanläggningar och anläggningar för elektrisk tågdrift.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anför, att uppfinningar som gjorts av personal inom verket ej varit sådana, att de ansetts vara av betydelse för den statliga verksamheten.

Vattenfallsstyrelsen bedriver arbete som kan leda till uppfinningar praktiskt taget inom varje styrelsens verksamhetsgren, dock företrädesvis inom den elektrotekniska verksamheten.

Byggnadsstyrelsen, som betonat att ämbetsverket icke är affärsdrivande, ser som sin uppgift att ge såväl det offentliga som det enskilda byggandet en god service genom att bl. a. sprida kunskaper om lämpliga tillvägagångssätt samt om konstruktioner och material. Styrelsen hänvisar i nämnda hänseende till sin instruktion, vari 4 § lyder:

På grundval av det kunskapsmaterial på husbyggnadsväsendets område, som samlas hos byggnadsstyrelsen, skall styrelsen genom utgivande av en skriftserie, benämnd "meddelande från byggnadsstyrelsen", utöva upplysningsverksamhet, omfattande nyare erfarenheter och rön, som gjorts vid husbyggnadsföretag.

Ifrågavarande meddelanden böra tryckas samt tillställas de statens och andra offentliga myndigheter, som handlägga byggnadsärenden, ävensom de statens och andra mera betydande undervisningsanstalter, vari undervisning i byggnadskonsten meddelas. Meddelandena skola vidare tillhandahållas envar, som därom framställer begäran, mot den ersättning, som av styrelsen prövas skälig.

Register över meddelandena böra med lämpliga mellantider upprättas.

Den ersättning som nämnes i författningsrummets andra stycke avser enligt styrelsens uppfattning endast kostnaden för mångfaldigandet av önskat antal exemplar av styrelsens "meddelanden" eller annan bärare av styrelsens erfarenheter och rön.

Inom byggnadsstyrelsens verksamhetsområde förekommer, att dess anställda komma på idéer som kunna leda till för byggnadsbranschen allmänt värdefulla uppfinningar och konstruktioner. Något forskningsarbete i egentlig mening bedrivs däremot icke i styrelsens regi. I mindre omfattning förekommer det dock, att styrelsen gör systematiska undersökningar för att bland givna material eller metoder utvälja det för viss uppgift lämpligaste.

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut uppger, att där förekommande konstruktionsarbeten beträffande instrument och apparater av olika slag kunna tänkas leda till uppfinningar som här avses.

Luftfartsstyrelsen anför, att arbetet inom de styrelsens arbetsenheter som syssla med utrustningar, anläggningar och apparatur avsedda som landningshjälpmedel vid flygplatserna kan leda till uppfinningar av betydelse för den statliga verksamheten.

Statens väginstitut förklarar, att uppfinningar kunna göras inom alla områden av institutets verksamhet. Detta anses naturligt med hänsyn till institutets uppgift att bedriva forskning och utvecklingsarbete inom väg- och vägtrafikområdet.

Statens geotekniska institut nämner utveckling av geotekniska apparater och metoder som sådant arbete som kan leda till uppfinningar.

Domänstyrelsen anför, att i första hand konstruktions- och andra arbeten inom skogsodlings- och avverkningsteknik kunna leda till uppfinningar.

Sjöfartsstyrelsen uppger, att uppfinningar kunna göras i utprickningsverksamhet, sjömätning och sjökortsframställning, fyrteknisk konstruktionsverksamhet, elektrisk anläggningsprojektering, radioteknisk verksamhet, konstruktion av radarreflektorer, fyr- och husbyggnadsarbeten, hamnbyggnadsverksamhet, farledsarbeten, fartygskonstruktioner och reparationsarbeten å fartyg o. d.

Statens provningsanstalt hänvisar till att anstalten enligt sin instruktion har till uppgift att utföra provningar och undersökningar av materiel, konstruktionsdelar, instrument och apparater med avseende på deras mekaniska, kemiska och fysiska egenskaper och beskaffenhet samt att i övrigt åtaga sig provningar, besiktningar, kontrolluppdrag och andra uppdrag liggande inom anstaltens kompetensområde. Under det forsknings- och konstruktionsarbete som bedrivs i samband med provningsverksamheten kunna erbjuda sig möjligheter för personalen att åstadkomma uppfinningar av betydelse för anstaltens egen verksamhet, speciellt med tanke på metodik och utformning av provningsapparatur. I praktiken har dock detta icke lett till några uppfinnings- eller patentanspråk från vare sig provnings-

anstaltens befattningshavare eller provningsanstalten, vilket får ses mot bakgrunden av bestämmelsen i anstaltens instruktion (§ 2), att vid provningar erhållna undersökningsresultat, i den mån de beröra det allmännas eller vetenskapens intresse, böra offentliggöras så fort ske kan.

Flygtekniska försöksanstalten anger den verksamhet varom här är fråga såsom aerodynamisk, hållfasthetsteknisk och mätteknisk forskning, mekaniska konstruktionsarbeten samt tillverkningsverksamhet i försöksanstaltens verkstad (snickar-, instrument- och mekanisk verkstad).

Statens nämnd för byggnadsforskning erinrar om att nämnden enligt sin instruktion har till uppgift att främja forskning och rationalisering inom byggnadsområdet med huvudvikten på husbyggnadsfacket. Till fullgörande av denna uppgift äger nämnden att med anlitan av fonden för byggnadsforskning samt de statliga anslag och eventuella andra medel som ställas till dess förfogande stödja eller själv låta verkställa sådana åtgärder som äro ägnade att befordra utvecklingen på området samt att på lämpligt sätt bekantgöra vunna forsknings- och försöksresultat samt de erfarenheter i övrigt som äro av betydelse i sagda hänseende. Nämndens arbete bedrivs huvudsakligen i tre olika former, nämligen såsom forsknings- och utredningsarbete i egen regi, såsom forskningsuppdrag till vetenskapliga institutioner och andra forskningsinrättningar samt genom utdelning av bidrag till enskilda forskare eller institutioner för av dem bedriven forskning. Arbetet i egen regi utföres genom anställd personal. Forskningsuppdrag till vetenskapliga institutioner och bidrag till enskilda forskare regleras genom avtal. Nämnden känner visserligen icke till något fall, där sådana arbeten som regleras genom avtal lett till uttagande av patent, men framhåller att forsknings-, konstruktions- eller andra arbeten torde kunna leda till uppfinningar av betydelse i fråga om t. ex. byggnadsmaskiner, material eller värmepannor.

Atomkommittén erinrar om att sedan år 1947 den industriella verksamheten omhänderhas av AB Atomenergi, under det att atomkommitténs verksamhet rör grundforskning. Uppfinningar kunna dock åstadkommas i samband med den vetenskapliga forskning som bedrivs med ekonomiskt stöd av kommittén. Anslagsinnehavare uppges vara kontraktenligt skyldig att göra anmälan om uppfinning.

Statens skogsforskningsinstitut uppger, att inom dess verksamhetsområde förekomma forsknings- och konstruktionsarbeten som kunna föranleda uppfinningar. Särskilt gäller detta avdelningen för arbetslära, vid vilken t. ex. konstruerats markberedningsmaskiner, transportanordningar för virke och handredskap av olika slag. Uppfinnarverksamheten intager emellertid ej någon framträdande plats på institutets arbetsprogram och måste i regel anses vara av underordnad betydelse.

Statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader uppger att dess verksamhet är av den karaktär, att vissa av de resultat som där vinnas äro helt

nya och av sådan teknisk beskaffenhet, att de i en del fall skulle kunna tänkas patentbelagda. Om så skulle ske vore emellertid hela verksamheten meningslös. Vid en institution av forskningsanstaltens natur måste nämligen, hävdar anstalten, ur det allmännas intresse varje patent betraktas som dels en fördyring av en viss nytthet för konsumenten och dels som ett hinder i vidare utveckling.

Av myndigheterna ha 15 förklarat, att de mottagit anmälningar om anställdas uppfinningar. Atomkommittén uttalar sig endast om anslagsinnehavares ovanberörda skyldighet att anmäla uppfinning.

Byggnadsstyrelsen uppger, att det i praktiken veterligen icke förekommit, att någon styrelsens arbetstagare i tjänsten gjort en patenterbar uppfinning, vars utnyttjande faller inom styrelsens verksamhetsområde. Vissa konstruktioner som gjorts under byggande verksamhet och som möjligen skulle ha varit patenterbara ha med hänsyn till styrelsens uppfattning av sin uppgift fått fritt utnyttjas av andra.

Statens geotekniska institut anför, att underrättelse jämlikt bestämmelserna i 4 § av 1949 års lag lämnas till institutet endast om uppfinnaren avser att söka patent på uppfinningen.

När myndighet mottagit anmälan om anställds uppfinning, föranleder detta enligt de lämnade uppgifterna undersökning i vad mån uppfinningen kan vara av betydelse för myndigheten i dess verksamhet. För denna prövning anlitas sakkunniga som finnas inom myndigheten eller, om sådan sakkunskap icke finnes där, av sakkunniga utanför densamma. Enligt lagens föreskrift underrättas vederbörande uppfinnare, om och i vilken omfattning myndigheten såsom arbetsgivare gör anspråk på uppfinningen. Om sådant anspråk göres, upptagas förhandlingar med uppfinnaren för att få till stånd ett formligt avtal med honom.

Vattenfallsstyrelsen har utfärdat särskilda bestämmelser angående rätten till uppfinningar av personer, anställda vid statens vattenfallsverk. Bestämmelserna äro utformade i överensstämmelse med lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar. Anmälan skall göras till styrelsens juridiska byrå, som omedelbart efter det underrättelse om uppfinning inkommit har att inhämta yttrande från chefen för den byrå eller avdelning som uppfinningen närmast berör ävensom de övriga personer vilkas hörande anses påkallat. Sedan ärendet på detta sätt förberetts, skall juridiska byrån inleda förhandlingar med arbetstagaren angående den rätt styrelsen skall förvärva och uppfinnarens ersättning.

Domänstyrelsen har intill dagen för uppgifternas lämnande icke ställt några anspråk på anmälda uppfinningar, vilket i samtliga fall delgivits uppfinnarna i form av skriftliga beslut.

I intet fall synes myndighet ha övervägt att på ett eller annat sätt medverka till uppfinningens exploatering utanför det egna verksamhetsområdet.

I följande tablå ha sammanställts lämnade uppgifter om det antal uppfinningar som sedan lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar trädde i kraft anmälts till myndigheterna, i vilken omfattning och av vem dessa uppfinningar patentsökts samt i vilken omfattning myndigheterna förvärvat rätt till uppfinningarna. Med förvärv av licens avses, därest annat icke angives, förvärv av rätt att utnyttja uppfinningen i den egna verksamheten.

Myndighet	Anmälda uppfinningar	Därav patentsökta av uppfinnaren	av arbetsgivaren	Arbetsgivaren förvärvat	
				all rätt	licens
Civilförsvarsstyrelsen	0	—	—	—	—
Generalpoststyrelsen	2	2	—	1	—
Telestyrelsen	400 ¹⁾	351	—	—	359
Järnvägsstyrelsen	27	27	—	—	14
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen	19	19	—	—	—
Vattenfallsstyrelsen	150 ¹⁾	73 ¹⁾	2	2	48
Byggnadsstyrelsen	0	—	—	—	—
Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	1	—	—	—	—
Luftfartsstyrelsen	2	1	—	—	1
Statens väginstitut	2	2	—	—	2
Statens geotekniska institut	2	2	—	—	1 ²⁾
Domänstyrelsen	10 ¹⁾	2	1	1	—
Sjöfartsstyrelsen	6	6	—	—	4 ³⁾
Statens provningsanstalt	0	—	—	—	—
Flygtekniska försöksanstalten	23	4	1	—	20 ⁴⁾
Statens skeppsprovningsanstalt	0	—	—	—	—
Statens nämnd för byggnadsforskning	0	—	—	—	—
Atomkommittén	1	1	—	—	—
Matematikmaskinnämnden	10 ¹⁾	4	—	—	10 ⁵⁾
Statens skogsforskningsinstitut	15 ¹⁾	10 ¹⁾	2	—	1 ⁶⁾
Statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader	0	—	—	—	—

1) Ungefärlig uppgift.

2) Fri nyttjanderätt för staten.

3) Se texten.

4) I ett fall all rätt till uppfinningen i Sverige, USA och Canada.

5) Därav två användningsrätt för Skandinavien.

6) Andel i avkastningen.

Telestyrelsen medverkar till sökande av patent på arbetstagares uppfinning som regel endast om styrelsen finner sig böra helt eller delvis inträda

såsom arbetstagares rättsinnehavare med avseende på uppfinningen. I sådana fall bekostar styrelsen sökande och upprätthållande av patent i Sverige. Patent sökes som regel i uppfinnarens namn. Telestyrelsens förvärv av rätt till uppfinning avser i allmänhet användning i televerkets verksamhet. Sådan "licens för televerket" brukar alltid närmare definieras och som regel anges den innefatta rätt för televerket att utnyttja uppfinningsföremålet för egna anläggningar och inom eget verksamhetsområde, att för detta ändamål låta egna eller verket icke tillhöriga verkstäder tillverka alster i enlighet med uppfinningsföremålet eller att vid sådan tillverkning begagna sig av uppfinningsföremålet, att förfoga över uppfinningsföremålet vid avtal med enskild person eller företag inom Sverige rörande för televerkets anläggning avsedd leverans, vid vilken uppfinningsföremålet kommer till användning, samt att i och för utbyte eller för provningsändamål till andra leverera enstaka alster enligt uppfinningen. För de undantagsfall då alster enligt uppfinningsföremålet försäljes till utomstående förvärfvas även rätt att försälja alstret.

Mera omfattande rätt än angivna "licensrätt för televerket" uppges ifrågakomma huvudsakligen endast beträffande uppfinningar inom sådana grenar av den tekniska forsknings- och utvecklingsverksamheten, där televerket bedriver avtalsbundet samarbete med andra företag i in- och utlandet. I vissa sådana fall har styrelsen funnit anledning att helt inträda såsom arbetstagarens rättsinnehavare med avseende på uppfinningen.

Endast sex av de angivna myndigheterna ha kommit i beröring med tvister till följd av påstått patentintrång.

Inom *televerkets* område förekomma icke sällan tvister om patentintrång. Under de senaste två årtiondena ha frågor om förmodat eller befarat patentintrång begånget av televerket föranlett avsevärt utredningsarbete men icke lett till rättegång.

Byggnadsstyrelsen har någon gång vid upphandling träffat på anbudsgivare, som inför styrelsen beskyllt annan anbudsgivare för patentintrång.

Statens provningsanstalt upplyser, att det kan förekomma, att uppdragsgivare vid tvister om påstådda patentintrång anlita provningsanstaltens expertis för att erhålla objektiva utlåtanden.

Behov av att följa den tekniska utvecklingen inom sina respektive verksamhetsområden har deklarerats av 13 myndigheter, medan åtta förklarar sig icke ha sådant behov. Två av de 13 myndigheterna ha förklarat sig av brist på personal icke kunna tillfredsställande följa den tekniska utvecklingen.

Generalpoststyrelsen anför, att styrelsen genom världspostföreningens internationella byrå i Bern erhåller informationer i vad avser utvecklingen av bl. a. tekniska hjälpmedel i posttjänsten och att postverkets verkstad i möjligaste mån följer den patenttekniska utvecklingen inom sitt område.

Telestyrelsen måste fortlöpande bevaka sådana i Sverige kungjorda patentansökningar som kunna beröra televerkets verksamhetsområde för att undvika patentintrång och för att, om televerkets intressen så påkalla, göra invändning mot dylik ansökan. Inom speciella tekniska områden föreligger behov av att fortlöpande bevaka även i andra länder nyttillkommande patent, främst i USA.

Telestyrelsen förfogar sedan mitten av 1920-talet över personal med patentteknisk utbildning för handläggning av patenttekniska arbetsuppgifter. Personalen i fråga är organisatoriskt knuten till styrelsens tekniska byrå.

Järnvägsstyrelsen har uppdragit åt olika tjänstemän att följa den patenttekniska utvecklingen på bestämda områden, där statens järnvägar har en ledande ställning och bedriver experimentell verksamhet. Det åligger ifrågavarande tjänstemän att underrätta berörda avdelningar om sina iakttagelser.

Vattenfallsstyrelsen låter i förekommande fall följa den patenttekniska utvecklingen inom visst område genom anlåtande av konsulterande patentbyrå.

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut har på grund av brist på personal med patentteknisk utbildning icke kunnat i större utsträckning följa den tekniska utvecklingen.

Statens väginstitut har för att tillgodose sitt ur forskningssynpunkt föreliggande behov att följa den patenttekniska utvecklingen uppdragit åt en patentbyrå att tillhandagå med kopior av patentansökningar som förefalla vara av värde. Enligt utbytesavtal med The Patent Office i London erhåller institutet dessutom engelska patentbeskrivningar av vägmaskiner och vägfordon i löpande följd.

Av de tillskrivna myndigheterna uppges ingen mer än telestyrelsen förfoga över personal med patentteknisk utbildning.

Byggnadsstyrelsen anför att, om behov vid något enstaka tillfälle skulle uppstå av patentteknisk expertis, styrelsen förfogar över både civilingenjörer och jurister som nöjaktigt skulle kunna ombesörja patentansökningar, verkställa nyhetsgranskning, bevaka kungjorda patentansökningar och framställa invändning mot patentansökan.

Statens väginstitut, som saknar personal med patentteknisk utbildning och därför icke anser sig själv kunna söka eller bevaka patent etc., anför att institutet även saknar ekonomiska resurser att engagera sig i dylik patentverksamhet. Om personal inom institutet gör en patenterbar uppfinning, överlåtes åt uppfinnaren att själv söka patent, eller också söker institutet sälja uppfinningen mot ersättning, varur uppfinnaren erhåller lagstadgad gottgörelse.

Myndigheterna ha också tillfrågats om de ha möjlighet att exploatera inom deras verksamhet åstadkomna uppfinningar och om sådan exploate-

ring förekommit. Tio ha svarat att de ha sådan möjlighet, men exploatering synes ha förekommit endast vid sex myndigheter.

Telestyrelsen anför i denna fråga, att styrelsen icke funnit motiverat att i större omfattning engagera sig i uppfinningarnas exploatering. Exploatering av de anställdas uppfinningar i vidare omfattning än inom den egna verksamheten skulle förutsätta förvärv av större rätt än förut berörda "licensrätt för televerket". En dylik spekulativ verksamhet — som även måste innefatta uppfinningarnas patenterande i utlandet — anses till sin art vara för televerket helt främmande och skulle kräva tillskapandet av helt nya organ och agenturer.

Flertalet myndigheter synas enligt lämnade uppgifter upprätta konstruktions- och tillverkningsritningar som skulle kunna utnyttjas vid tillverkning även för annans räkning och som därför kunna anses ha ett visst saluvärde. Endast fem myndigheter ha emellertid gjort försök att tillgodogöra statsverket sådant värde genom försäljning av ritningar m. m.

Civilt försvarsstyrelsen anför, att typritningar och beskrivningar främst avse sådana anläggningar som enskilda och kommuner samt statliga myndigheter enligt civilt försvarslagen skola uppföra. Dessa handlingar kunna utnyttjas av enskilda i samband med annan liknande byggnadsverksamhet. Någon försäljning av berörda ritningar har icke ifrågasatts av styrelsen.

Telestyrelsen anför bl. a., att det — för att tillgodose underhållstjänstens behov — över nykonstruktionerna uppgöras förutom ritningar även detaljerade beskrivningar, som utges och spridas i avsevärda upplagor. Beskrivningarna användas även vid ofta förekommande utbildningskurser inom televerket. Vill någon för sin tillverkning använda sådana ritningar och beskrivningar, kan vederbörande få inköpa dem till ett pris som svarar mot deras framställningskostnad. Undantagsvis förekommer att utomstående gör framställning om att få tillgodogöra sig nykonstruktioner som utarbetats inom televerket på så tidigt stadium, att tillverkning och användning för televerkets räkning ännu ej påbörjats och nykonstruktionerna därför ej kunna anses ha öppet utövats. Sådana framställningar har styrelsen ansett sig kunna bifalla endast om vederbörande är villig att med skäligen belopp bidra till televerkets utvecklingskostnader för de ifrågasvarande konstruktionerna.

Järnvägsstyrelsen meddelar, att ritningar i ett mindre antal fall försålts till självkostnadspris. I andra fall ha ritningar utlämnats gratis, liksom också statens järnvägar begärt och fått sådana av andra företag utan att lämna kontant ersättning. Det har ej ansetts lämpligt att i vinstsyfte utnyttja eventuella möjligheter till försäljning av ritningar på järnvägs-konstruktioner till andra företag eller tillverkare av järnvägsfordon.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen upprättar i viss utsträckning konstruktions- och tillverkningsritningar, som kunna utnyttjas vid tillverkning även

för annans räkning än verkets. Så är exempelvis fallet med konstruktionsritningar till vägmärken, vilka emellertid utan kostnad ställas till städers m. fl. förfogande. Vidare nämnes att vissa av styrelsens konstruktionsbyrå upprättade standardritningar till brokonstruktioner användas även vid icke statliga brobyggnadsföretag. Någon avgift eller motsvarande för dessa ritningars användande har ej uttagits, då i de flesta fall statsbidrag utgått till byggnadsföretagen.

Vattenfallsstyrelsen uppger, att vissa konstruktions- och tillverkningsritningar som upprättas inom styrelsen skulle kunna utnyttjas även för annans räkning. De få därför anses ha ett visst saluvärde. Försök har dock icke gjorts att tillgodogöra statsverket sådant värde genom försäljning av ritningar m. m. annat än mot fastställd kommissionärstaxa.

Byggnadsstyrelsen finner det icke uteslutet, att konstruktions- eller tillverkningsritningar, standard- eller typritningar eller annat av allmänt intresse framkomma under styrelsens arbete med att lösa sina byggnadsuppgifter. Dyliga ritningar ställas i förekommande fall till övriga statsmyndigheters och byggnadsnämnders förfogande; i den mån de tillgodose ett allmänt intresse i övrigt, hållas de tillgängliga för envar intresserad.

Statens väginstitut uppger, att institutets konstruktions- och tillverkningsritningar i många fall äro värdefulla för utomstående. I enlighet med sin instruktion skall emellertid institutet offentliggöra vunna rön av sin verksamhet. När det gäller icke patenterade konstruktioner o. d. har väg-institutet därför haft den principen att utlämna ritningar till självkostnadspris.

Statens provningsanstalt hänvisar till § 2 i sin instruktion, som förhindrar anstalten att utnyttja eventuella förslag till förbättringar av konstruktioner i samband med provning av inlämnade föremål. Däremot beskrivas provningsanordningar i provningsintyg. Anordningarna kunna senare användas för likartad provning åt annan uppdragsgivare men äro icke exploaterbara.

Statens nämnd för byggnadsforskning har att utarbeta informationsmaterial, som grundar sig bl. a. på inom nämnden verkställda undersökningar. Avsikten är att informationsmaterialet skall användas av inom byggnadsfacket praktiserande projektörer, byggnadsföretagare etc. Informationsmaterialet (handlingar, rapporter, småskrifter, särtryck, blanketter m. m.) försäljes till ett pris som fastställs i samråd med statskontorets tryckeriexpedition.

Statens skogsforskningsinstitut uppger, att hittills icke förekommit några s. k. "know how"-avtal inom institutets verksamhetsområde. Det har nämligen ansetts önskvärt, att vid institutet utförda konstruktioner av allmänt intresse skola, i den mån de ej varit patentskyddade, fritt stå till förfogande liksom övriga vid institutet framkomna forskningsresultat. I sådana fall, då ett fritt utnyttjande av en uppfinning är önskvärt, brukar

institutet låta lämna en redogörelse för konstruktionen i någon av sina publikationer eller i den skoglga fackpressen.

Enligt förut nämnda bestämmelser angående försvarets civilförvaltnings uppgifter med avseende å uppfinningar m. m. av betydelse för försvaret avses med försvarsmyndighet försvarets civilförvaltning, fortifikationsförvaltningen, försvarets sjukvårdsstyrelse, försvarets fabriksstyrelse, armétygförvaltningen, arméintendenturförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, försvarets forskningsanstalt, försvarsväsendets radioanstalt och sjökarteverket. Det sistnämnda verket har numera uppgått i sjöfartsstyrelsen.

När anmälan om arbetstagares uppfinning inkommit, överlämnar försvarsmyndigheten den med eget yttrande till det vid civilförvaltningen inrättade patentorganet. Om skäl därtill anses föreligga, uppdrages därvid åt sagda organ att söka patent på uppfinningen och att åt försvaret förvärva den rätt som anses erforderlig. Icke sällan föregås försvarsmyndighetens ståndpunktstagande av underhandssamråd med patentorganet om möjligheterna att erhålla patent m. m.

I förekommande fall underrättar patentorganet övriga försvarsmyndigheter om anmäld uppfinning och anhåller samtidigt om yttrande, huruvida och i vilken omfattning rätt därtill anses böra förvärvas och om myndigheterna ha intresse av att uppfinningen skyddas genom patent. I den mån så är fallet, uppdrar vederbörande myndighet i samband med sitt yttrande åt patentorganet att förvärva den önskade rätten och att söka patent.

Har patentorganet erhållit uppdrag att förvärva rätt till uppfinning, ombesörjer det att uppfinnaren inom behörig tid får meddelande om det förvärv som försvaret med stöd av lagens bestämmelser gör. I den mån sådant förvärv icke kan ske ensidigt inledas förhandlingar med uppfinnaren. Med denne måste f. ö. intim kontakt upprätthållas under utarbetandet av patentansökningshandlingarna och under hela patentansökningsförfarandet.

Försvarets civilförvaltning fick från krigsmaterielverket övertaga 247 aktuella patentärenden, inberäknat invändnings- och patentintrångsärenden m. m., enligt följande uppställning.

Uppdragsgivare	Antal
Armétygförvaltningen	71
Marinförvaltningen	11
Flygförvaltningen	44
Fortifikationsförvaltningen	4
Krigsmaterielverket	12
Försvarets forskningsanstalt	83
Försvarets fabriksstyrelse	19
Övriga ärenden	3
	247

Hos civilförvaltningen ha därefter under åren 1954—1957 och första halvåret 1958 diarieförts tillhopa 474 ärenden som ha avseende å uppfinningar. Dessa ärenden fördela sig på följande sätt.

Uppdragsgivare	Antal					Samman- lagt
	1954	1955	1956	1957	1958 1/1-30/6	
Armétygförvaltningen	5	26	35	24	14	104
Arméintendenturförvaltningen	1	9	2	3	2	17
Marinförvaltningen	3	4	6	12	2	27
Flygförvaltningen	16	24	15	14	4	73
Fortifikationsförvaltningen	—	4	2	1	1	8
Krigsmaterielverkets avvecklings- organisation	2	1	—	—	—	3
Försvarets forskningsanstalt	6	35	21	20	9	91
Försvarets fabriksstyrelse	15	24	43	15	12	109
Övriga ärenden	6	12	6	16	2	42
Summa	54	139	130	105	46	474

Förhandlingarna mellan patentorganet och en uppfinnare resultera som regel i ett förslag till avtal mellan vederbörande försvarsmyndighet och uppfinnaren. Denne undertecknar vanligen förslaget för att därmed bekräfta, att han för sin del godkänner det. Avtalsförslaget överlämnas till vederbörande försvarsmyndighet för vidare åtgärd. Vissa försvarsmyndigheter pröva själva om föreslaget avtal skall godkännas. De flesta överlämna emellertid dit inkomna förslag till Kungl. Maj:t med anhållan om bemyndigande att träffa avtal på i förslaget angivna villkor.

Twister om påstådda patentintrång förekomma och föranleda ofta omfattande utredningar om patents giltighet, dess tillämplighet på ifrågavarande materiel, vilken del därav som kan beröras av patent vari intrång påstås ske, anskaffningens storlek och materielens användning m. m. Ofta beröra utredningarna på grund av föreskrifter i leveranskontrakt leverantörer. Utredning måste i dylika fall ske i samråd med leverantörerna, särskilt när dessa åtagit sig ansvar för eventuellt patentintrång. Att sådana utredningar i många fall av hänsyn till sekretessföreskrifter måste ske under iakttagande av största möjliga diskretion komplicerar i hög grad dessa ärenden.

Att det inom försvaret är angeläget att väl följa den tekniska utvecklingen torde framgå av vad tidigare anförts om tillkomsten av försvarets patentorgan. Här tillkommer emellertid intresset av att bevaka patentansökningar som ha avseende å krigsmateriel av sådan särskild betydelse för landets försvar, att det anses erforderligt att hemlighålla uppfinningarna. Denna bevakning ombesörjes av den förut nämnda granskningsnämnden. Genom dennas förmedling komma uppfinningarna — oavsett vem som är uppfinnare — till vederbörande försvarsmyndighets kännedom.

Därest denna anser en uppfinning vara av sådan beskaffenhet, att hemligt patent bör utverkas, överlämnas ärendet till patentorganet för förvärv av all rätt till uppfinningen och sökande av hemligt patent.

Patentorganet har att i erforderlig utsträckning följa teknikens utveckling, att taga del av här i riket kungjorda patentansökningar rörande uppfinningar av betydelse för försvaret och att i anslutning därtill hos vederbörliga myndigheter inom försvaret anmäla sådan ansökning som antages vara av betydelse inom myndighetens arbetsområde. Teknikens utveckling följes bl. a. genom studium av patentlitteraturen, huvudsakligen i samband med nyhetsgranskning vid utarbetande av patentansökningar, samt vid undersökning om visst patent kan vara giltigt eller om skäl finnes att göra invändning mot av annan gjord ansökan om patent m. m. För att kunna verkställa nyhetsgranskning på effektivast möjliga sätt har civilförvaltningen utverkat tillstånd för sina patentingenjörer att, i den mån så erfordras, under vissa villkor hos patentverket taga del av dess klassade patentskriftsmaterial. Detta möjliggör utredning om hur långt tekniken på visst område och vid en given tidpunkt ur patentsynpunkt kan anses ha hunnit. Nyhetsgranskning föranleder även studium av in- och utländska facktidskrifter och annan litteratur inom olika grenar av ingenjörskonsten. Det synes uppenbart att vidgad tillgång till patentverkets klassade patentskriftsmaterial etc. är av den största betydelse för forskarna, då dessa härigenom på ett tidigt stadium kunna erhålla upplysning om teknikens ståndpunkt på visst forskningsområde, så att ansträngningar icke i onödan behöva ödas på saker som redan äro kända. Betydelsen härav torde bevisas av följande konkreta exempel. Sedan patent söktes på ett mätinstrument, som en forskare fått i uppdrag att konstruera, meddelade patentverkets granskare åtta månader efter det ansökningen inkommit dit, att uppfinningen var känd genom ett i Amerika tidigare beviljat patent, för vilket skyddstiden redan utgått. Tre forskare hade gemensamt löst ett problem att åstadkomma en effektiv anordning till förhindrande av fortplantning av explosion i en rör- eller trumledning för explosiva gaser eller vätskor. Uppfinningen patentsöktes. Genom patentverkets nyhetsgranskning avslöjades, att uppfinningen sedan flera år var känd genom en tysk patentskrift. En annan forskare hade löst problemet att åstadkomma en chocksäker termosflaska. Efter det att lösningen patentsöktes på 1950-talet påvisade patentverket efter nyhetsgranskning, att lösningen redan var känd genom en amerikansk patentskrift från år 1924.

I Post- och Inrikes Tidningar intagna kungörelser om patentansökningar granskas av patentorganet. Patentansökningar som, såvitt av de knapphändiga kungörelserna framgår, avse uppfinningar som kunna vara av intresse för försvaret anskaffas i utdrag i erforderligt antal exemplar för delgivning med de myndigheter som kunna ha intresse av uppfinningen. Härigenom hållas myndigheterna underrättade om den tekniska utveck-

lingen samtidigt som de beredas tillfälle att, om skäl härtill skulle föreligga, uppdraga åt patentorganet att göra invändning mot ansökningarna.

Patentorganet skall vidare biträda försvarets övriga myndigheter med undersökning beträffande förekomsten av och innehållet i svenska och utländska patent samt delgiva myndigheterna sin kännedom om patent som kunna antagas vara av betydelse inom deras arbetsområden.

Exploatering av uppfinningar ombesörjes icke av patentorganet, som dock i några fall medverkat till att exploatering kommit till stånd. Detta har i allmänhet skett genom upplåtelse av rätt till tillverkare att mot viss avgift, som gjorts beroende av tillverkningens och försäljningens omfattning, utnyttja uppfinning, patenterad eller icke patenterad. I anslutning till avtal om sådan upplåtelse har utnyttjaren av uppfinningen också i förekommande fall beretts tillgång till inom försvaret utarbetade ritningar och till vid uppfinningens utveckling eljest vunna rön om lämpligaste framställningssättet m. m. Av de inkomster försvarsmyndighet fått enligt exploateringsavtal har uppfinnaren med stöd av särskilt avtal tillförsäkrats viss andel. Hittills har verksamheten för främjande av exploatering inskränkts till några få fall, där tillfällena som mera påtagligt erbjudit sig kunnat utnyttjas. Någon målmedveten strävan att exploatera uppfinningar utom försvaret ha försvarsmyndigheterna — möjligen med undantag för försvarets fabriksstyrelse — icke kunnat visa, då de sakna härför lämpad organisation.

Försvarets fabriksstyrelse bedriver industriell verksamhet och levererar varor även till andra än försvarets myndigheter. I viss utsträckning bedriver styrelsen rent civil verksamhet, t. ex. tillverkning av symaskiner. Styrelsen har även ådagalagt intresse för exploateringsverksamhet och därvid utverkat patentskydd för av styrelsen förvärvade uppfinningar i ett flertal länder. Patentansökningarna ombesörjas även i dessa fall av försvarets patentorgan. Däremot brukar fabriksstyrelsen själv — om ock i vissa fall i samråd med patentorganet — handlägga frågor om den ekonomiska uppgörelsen med uppfinnarna för den rätt styrelsen förvärvat.

Revisorernas uttalande. Den snabba utveckling som numera sker på det tekniska området är i första hand betingad av tillgången på goda tekniker med blick för aktuella problem och med tillräckliga kunskaper och erforderlig fantasi för att åstadkomma nykonstruktioner, ägnade att bidra till problemens lösning. För att teknikerna skola få tillfälle att utveckla sin uppfinningsrikedom och omsätta denna i praktiskt användbara nykonstruktioner fordras emellertid som regel dessutom betydande ekonomiska insatser, tillgång till laboratorier och verkstäder m. m. Mera sällan har den enskilde uppfinnaren egna resurser att omsätta sin idé i en fullt färdig produkt, som möjliggör tillfredsställande exploatering av uppfinningen. De flesta uppfinningar göras numera av anställda, som av arbetsgivaren be-

redas tillgång till lokaler, verktyg, material och annan utrustning, litteratur, erfarenhet om behoven, provningsverksamhet med servicepersonal och annat av betydelse för åstadkommande av uppfinningar och deras vidare utveckling.

Uppfinningar som framkomma inom privat industri torde som regel genom företagens försorg bliva utnyttjade i sådan grad som motiveras av deras kommersiella värde. Det torde därför kunna antagas, att både företagarnas och de anställda uppfinnarnas intresse av att uppfinningarna exploateras på tillfredsställande sätt blir väl tillgodosett inom den privata industrien.

När det gäller uppfinningar, gjorda av anställda inom statlig förvaltning, synas däremot förhållandena vara i viss mån annorlunda. Såsom i det föregående nämnts, ha vissa myndigheter i till revisorerna lämnade uppgifter hänvisat till sitt allmänna åliggande att ge såväl offentliga institutioner som det enskilda näringslivet en god service genom att sprida kunskaper om lämpliga tillvägagångssätt, konstruktioner och material. I de fall ersättning härför förekommer, beräknas denna med hänsyn till enbart kostnaden för mångfaldigandet av önskat antal exemplar av tillhandahållna upplysningsskrifter. Till eventuella kostnader för förvärv av uppfinning tages ingen hänsyn.

Av de till revisorerna lämnade uppgifterna synes vidare framgå, att statliga myndigheter som regel nöja sig med att skaffa licens att i egen verksamhet nyttja uppfinningar som gjorts av deras anställda. Intresse att medverka till att patent erhålles på anställdas uppfinningar synes däremot icke föreligga hos andra myndigheter än dem som äga tillgång till särskild patentexpertis, d. v. s. försvarets myndigheter och telestyrelsen. Målmedveten strävan att utanför den statliga verksamheten exploatera i anslutning till samma verksamhet åstadkomna uppfinningar har icke ådagalagts. Erfarenheten synes dock peka på att statsverket och uppfinnarna själva härigenom i vissa fall kunna gå miste om inkomster, som skäligen borde kunna utvinnas ur uppfinningarna. Formellt hinder för uppfinnarna själva att exploatera sina uppfinningar, i den mån staten icke förvärvat rätt till dem, föreligger icke. Uppfinnarna sakna emellertid ofta resurser och förmåga att på ett affärsmässigt sätt utnyttja den för dem fria förfoganderätten. Även om användningen i statens verksamhet är relativt obetydlig, kunna uppfinnarna i sådana fall frestas att i ersättning för statens rätt begära belopp som icke kunna motiveras med mindre ersättningen skulle avse all rätt. Understundom torde också föreligga risk att andra spekulanter än staten pruta ned uppfinnarnas ersättningsanspråk under hänvisning till att kronan redan förvärvat delrätt. Vid förhandlingar i ersättningsfrågor mellan kronan och dess anställda uppfinnare finnes icke minst på grund härav stort utrymme för olika meningar om vilken ersättning som kan anses skälig. Erfarenheten har visat, att på detta område kunna upp-

komma stora meningsmotsättningar mellan myndigheterna och de enskilda uppfinnarna och att tidsödande förhandlingar erfordras för att genom ömsesidiga eftergifter nå enighet. Sådana motsättningar synas icke med samma styrka göra sig gällande inom den privata sektorn. Detta kan delvis bero på att utnyttjandet där är mera kommersiellt inriktat än inom den statliga förvaltningen och därför fullständigare.

Såsom revisorerna redan inledningsvis berört, har den snabba tekniska utvecklingen liksom tillväxten av den statliga förvaltningsapparaten medfört att hithörande problem kommit att öka i betydelse inom en allt vidare del av den statliga verksamheten. På grund av bland annat de ökade kraven på en rationell ekonomisk drift har sålunda staten — liksom det enskilda näringslivet — blivit nödsakad att företaga betydande investeringar för forskning och industriellt utvecklingsarbete m. m. Angivna förhållande aktualiserar enligt revisorernas mening alltmer betydelsen av att förut-sättningar skapas för staten att bättre än för närvarande kunna tillgodose sina berättigade ekonomiska intressen med avseende på sådana tekniska utvecklingsarbeten som tillkommit på statligt initiativ eller genom statlig finansiering. Härtill kommer också, att vissa personalorganisationer på senare tid inrättat ett särskilt organ — TCO:s uppfinnarkommitté — som har att tillvarata medlemmarnas intressen i hithörande frågor.

En förutsättning för att uppkommande patenträttsliga frågor skola bedömas på ett enhetligt sätt är, att erforderlig patentexpertis finnes tillgänglig att konsulteras i patentfrågor eller att anlitas för sökande av patent m. m. Det ligger emellertid i sakens natur att icke varje myndighet kan utrustas med sådan expertis. Av ekonomiska skäl samt för att erhålla en rationell och i övrigt ändamålsenlig handläggning av ifrågavarande ärenden lär det också bliva erforderligt, att de åtgärder som i berörda avseende ankomma eller höra ankomma på myndigheterna samordnas på något sätt. Den ur skilda synpunkter lämpligaste utformningen av en sådan samordning synes enligt revisorernas mening böra göras till föremål för närmare övervägande. Därvid torde särskilt böra undersökas, om icke åt lämplig myndighet bör anförtros att tillhandagå övriga myndigheter med erforderlig sakkunskap, att för deras räkning handlägga ärenden om förvärv av rätt till uppfinningar och att i förekommande fall söka patent eller eljest bevaka statens intressen i patentfrågor inför patent- och registreringsverket eller andra myndigheter.

Genom en centralisering av hithörande ärenden liknande den som redan skett inom försvaret skulle möjlighet skapas att effektivare utnyttja befintlig patentexpertis och att åtminstone på lång sikt nedbringa kostnaderna för patentsökning och handläggning av andra ärenden med patentteknisk och patenträttslig anknytning. Samtidigt skulle statens ekonomiska intressen i övrigt på här ifrågavarande område bliva tillgodosedda på ett bättre sätt än som f. n. är möjligt. En sådan anordning skulle vidare

medföra, att uppfinning som göres inom viss gren av den statliga förvaltningen fortare skulle bliva känd och kunna utnyttjas även inom andra grenar därav. Härvid bortses icke från det förhållandet, att varje myndighet enligt 1949 års lag om rätten till arbetstagares uppfinningar som regel skall betraktas som en arbetsgivare för sig. Den omständigheten att en anställd, bortsett från försvaret, icke har skyldighet att avstå rätt till uppfinning annat än till den egna myndigheten synes icke innebära hinder för att uppfinningen efter överenskommelse med uppfinnaren skulle kunna få utnyttjas också inom andra grenar av statsförvaltningen än den där uppfinnaren är anställd. En sådan utvidgning av användningsområdet skulle utgöra ett led i uppfinningens exploatering utanför det arbetsområde inom vilket den gjorts. Härifrån är steget icke långt till försök att intressera även enskilda företagare inom och utom landet för uppfinningar som äro härför lämpade. Som förut anförts torde det ligga i både arbetsgivares och anställdas intresse, att av de senare gjorda uppfinningar vinna så stor spridning som möjligt. I den mån uppfinnarna sakna initiativkraft eller förmåga att själva på angivet sätt exploatera sina uppfinningar, skulle den hjälp staten i egenskap av arbetsgivare lämnar i sådant hänseende kunna vara av utomordentligt värde. Det torde visserligen blott i undantagsfall kunna komma i fråga, att staten i egen regi skulle bedriva tillverkning annat än för egen räkning eller försäljning av alster, vilka härröra från i statlig verksamhet tillkomna uppfinningar. Genom en för ändamålet lämpad organisatorisk anordning skulle emellertid staten kunna förmedla goda kontakter och medverka vid upplåtelse av licenser m. m. En sådan verksamhet skulle sannolikt i många fall resultera i ökat utbyte av inom den statliga verksamheten tillkomna uppfinningar till gagn för både uppfinnarna och det allmänna.

Ett för större delen av statsförvaltningen gemensamt patentorgan skulle som remissinstans kunna yttra sig i ärenden avseende krav på ersättning för intrång i patent och därvid lämna sakkunniga yttranden om återropade patents giltighet och omfattning samt möjligheter att undvika patentintrång m. m.

Ett patentorgan av nyss angivet slag synes även kunna utnyttjas i forskningens tjänst. Inom ett sådant organ utvecklas nämligen förmågan och rutinen att utforska hur långt den tekniska utvecklingen, sådan den återspeglas framför allt i patentskriftslitteraturen, hunnit på ett givet område. Även om forskargrupper ofta hunnit längre på sina specialområden än som kan utläsas ur nämnda litteratur, torde det icke sällan inträffa att forskarna av händelsernas utveckling tvingas in på områden som ligga vid sidan om deras egentliga uppgifter eller att de tilldelas helt nya uppgifter, där det måste vara angeläget att, innan den tekniska forskningen sättes in, utröna vad som tidigare utträttats på området. Här utgör den erfarenhet och de kunskaper som magasineras i patentskriftslitteraturen en förnäm-

lig källa, vilken bör tillvaratagas. Det kan icke vara rationellt, att forskare ägna tid och krafter åt lösning av problem som redan förut lösts på fullt tillfredsställande sätt. I det föregående ha givits konkreta exempel på hur långvarigt forskningsarbete i onödan ägnats saker som sedan lång tid tillbaka varit kända. Icke heller kan det vara riktig hushållning med begränsade personal- och andra resurser att mer än som är oundgängligen nödvändigt lägga ned arbete och kostnader på patentsökning av uppfinningar som vid nyhetsgranskning hos patentverket visa sig icke uppfylla det nyhetskrav som är förutsättning för patenterbarhet.

På grund av vad sålunda anförts anse revisorerna det angeläget, att åtgärder snarast vidtagas för att i anslutning till statlig verksamhet tillkomna och andra för den statliga verksamheten betydelsefulla uppfinningar av staten utnyttjas på effektivast möjliga sätt. Till främjande av detta syfte bör den service i patentfrågor som redan finnes hos vissa myndigheter genom lämpliga organisatoriska anordningar göras tillgänglig för hela statsförvaltningen. I samband därmed böra även utredas möjligheterna för staten att i ökad utsträckning medverka till uppfinningarnas exploatering utanför den statliga sektorn. Slutligen bör undersökas i vad mån patentskriftslitteraturen och annat jämförbart material skall kunna på ett effektivare sätt än f. n. sker utnyttjas i forskningens tjänst.

Ecklesiastikdepartementet

§ 30

Kostnaderna för domkapitlens verksamhet

Den genomgripande reform i avseende å skolväsendets lokala och regionala ledning som beslöts av 1956 års riksdag (prop. nr 182, r. skr. nr 420) har i fråga om domkapitlens verksamhet fått till följd, att deras befattning med skolväsendets administration fr. o. m. den 1 juli innevarande år helt upphört. Tidigare voro stiftsstyrelsernas uppgifter i hithörande hänseende av betydande omfattning. Redan 1686 års kyrkolag stadgade skyldighet för biskoparna att ha uppsikt över gymnasier och skolor. En parallellbestämmelse till nämnda stadgande utgjorde § 65 folkskolestadgan, vilken ålade biskop och domkapitel i varje stift att ha "en sorgfällig uppsikt över anstalterna för folkundervisningen samt vaka över deras ledning och utveckling till uppfyllande av deras viktiga bestämmelse". Den år 1951 tillsatta skolstyrelseutredningen har i sitt år 1955 framlagda betänkande (SOU 1955: 31) sammanställt de viktigaste folkskoleärenden med vilka domkapitlen för det dåvarande togo befattning. I sammanställningen, som återgives här nedan, har domkapitel förkortats Dk och skolöverstyrelsen SÖ.

1. Dk prövar och godkänner förslag till organisationsplan. Förutsätter förslaget inackordering eller skolskjutsar och kan Dk och skoldistrikt ej enas, eller om Dk ej anser sig kunna godtaga av folkskolinspektören gjort yrkande, skall Dk med eget yttrande överlämna förslaget till SÖ för prövning och godkännande. Dk skall tillse, att organisationsplanen och ordningsstadgan för distriktet står i överensstämmelse med folkskolestadgan och i övrigt gällande författningar rörande folkundervisningen.
2. Dk yttrar sig till SÖ över förslag till väsentliga avvikelser från normalundervisningsplanen för fortsättningsskolan.
3. Dk skall avgiva utlåtande till SÖ över förslag till tim- och kursplaner för folkskolans högre avdelning och för sådana klasser av den obligatoriska folkskolan, vilka icke omfattas av de av Kungl. Maj:t fastställda tim- och kursplanerna.
4. Då ordinarie lärartjänst blir ledig, skall behovet av tjänsten omprövas. Är därvid skolstyrelsen och inspektören ej ense, skall — om ändring av organisationsplanen erfordras — ärendet underställas Dk och i annat fall SÖ för avgörande.
5. Vid oenighet mellan skolstyrelse och inspektör angående förslag till ordinarie lärartjänst skall Dk upprätta slutligt förslag till tjänsten.
6. Skolstyrelsens beslut om förflyttning inom landsbygdsdistrikt av ordinarie lärare skall underställas Dk:s prövning och fastställelse.

Finner inspektören mot styrelsens mening att ordinarie lärare bör flyttas inom distriktet, må frågan av honom underställas Dk:s avgörande.

Om Dk och inspektören är av olika mening angående förflyttning som här avses, skall ärendet av Dk underställas SÖ:s prövning.

7. Vid oenighet mellan inspektör och skolstyrelse rörande förflyttning av lärare till annat skoldistrikt skall ärendet — om ändring av organisationsplanen erfordras — underställas Dk. I annat fall underställes ärendet SÖ.
8. Dk prövar förslag om lärartjänsts förening med prästerlig tjänst.
9. Dk skall med vissa undantag fastställa kyrkorådets förslag till distriktsindelning, tjänstetyp och instruktion för kantorstjänst. Förslag till instruktion upprättas av kyrkorådet, som, innan förslaget insändes till Dk, inhämtar yttrande av skolstyrelsen och inspektören.
10. Dk kan i vissa fall medgiva, att lärartjänst avskiljes ur kantorstjänst.
11. Dk skall bestämma resekostnadsersättning och traktamente åt kantor och vikarierande kantor samt ersättning för flyttningkostnader.
12. Kantorstjänst må ej ledigförklaras utan Dk:s medgivande.
13. Om det befinnes ändamålsenligt att lärjunge hänvisas till skola i annat skoldistrikt än det han tillhör, bör överenskommelse mellan distrikten träffas om att sådan hänvisning skall ske. Kan överenskommelse ej träffas, äger Dk föreskriva, att barn från ett distrikt skall gå i skola i ett annat. Dk må också fastställa ifrågakommande ersättningar.
Är det vid oenighet mellan distrikten fråga om samtliga barn på folk- eller småskolestadiet, skall Dk med eget yttrande underställa Kungl. Maj:t ärendet för avgörande.
14. Om skolstyrelsen, kyrkoherden och inspektören icke kan enas om lärjunges ledighet från skolan för deltagande i konfirmationsundervisning, skall Dk avgöra frågan.
15. Om skolstyrelse vägrat upplåta med statsbidrag uppförd skollokal för annat än undervisningsändamål, skall skolstyrelsen, om den som begärt upplåtelsen fordrar det, hänskjuta ärendet till Dk för avgörande.
16. Dk skall till SÖ avgiva utlåtande vid tillsättning av skolhemsföreståndarinnorna.
17. Efter förslag av vederbörande folkskolinspektör utser domkapitlet två ledamöter av en för varje läroverk tillsatt intagningsnämnd.
Domkapitlet i Luleå och Härnösand har härutöver att fullgöra vissa uppgifter rörande nomadundervisningen, vilka behandlas särskilt i kap. 15.
Slutligen fyller domkapitlet den viktiga funktionen att i regel som första instans pröva besvärsmål rörande folkskoleväsendet, såväl när det gäller besvär över skolstyrelsebeslut, som fattats på grund av kommunallagarnas allmänna bestämmelser, kommunalbesvär, som i fråga om besvär över beslut fattade på grund av bestämmelse i specialförfattning, s. k. självförvaltningsbesvär.

Kostnaderna för domkapitlets och stiftsnämndernas verksamhet bestridas dels i form av ett under riksstatens åttonde huvudtitel uppfört anslag kallat Domkapitlet och stiftsnämnderna, dels genom bidrag ur kyrkofonden. För innevarande budgetår är riksstatsanslaget beräknat till för avlöningar 1 028 800 kronor och för omkostnader 151 400 kronor, vilket i förhållande till närmast föregående budgetår innebär en höjning med respektive 124 700 kronor och 7 300 kronor. Kyrkofondens bidrag till angivna ändamål uppföres i form av särskilda uppbördsmedel i den för domkapitlet och stifts-

nämnderna fastställda avlönings- och omkostnadsstaten. Ifrågavarande bidrag utgör för innevarande budgetår tillhoppa 1 869 000 kronor. Av de kostnader som avses skola bestridas av ovannämnda avlöningsanslag falla på statsverket alla utgifter för den vid domkapitlet i Stockholm avlönade personalen ävensom utgifter för vissa arvoden och andra ersättningar till den del de avse övriga domkapitel samt på kyrkofonden alla utgifter för avlönande av den skogliga personalen hos stiftsnämnderna, för arvoden och andra ersättningar avseende stiftsnämnderna och för avlönande av kyrkoherdarna för döva. De kostnader i övrigt som bestridas från anslaget delas lika mellan statsverket och kyrkofonden. I fråga om omkostnaderna utgår ur kyrkofonden bidrag med belopp motsvarande hälften av de beräknade sjukvårds- och expenskostnaderna för samtliga domkapitel utom Stockholms, hälften av en nu utgående hyresersättning av 4 000 kronor till Uppsala domkyrka och hela den beräknade kostnaden för stiftsnämndernas verksamhet och kyrkoherdarnas för döva verksamhet. Återstoden av de beräknade kostnaderna bestrides med medel från riksstaten.

Principerna för här nämnda uppdelning av kostnaderna för stiftsstyrelsernas verksamhet synas i viss mån oklara. En viss vägledning härutinnan erbjuder emellertid lagen den 30 augusti 1932 (nr 404) om kyrkofond, som i 1 § stadgar att kyrkofonden skall användas för kyrkliga ändamål på sätt i lagen bestämmes och förvaltas av statskontoret utan sammanblandning med andra medel. Mot bakgrunden av nämnda stadgande torde få antagas att ett av de väsentligaste motiven för att en del av utgifterna för domkapitlens verksamhet hittills bestritts av direkta statsmedel varit dessa institutioners befattning med rent statliga förvaltningsgöromål, framför allt ovan angivna uppgifter i fråga om undervisningsväsendet.

I detta sammanhang må slutligen omnämnas att kyrkofondens kapitalbehållning alltsedan tillkomståret 1914 utvisat en betydande stegring. Enligt bokslutet för budgetåret 1957/58 utgöra sålunda fondens kapitaltillgångar för närvarande i runt tal 80 miljoner kronor.

Revisorernas uttalande. Före ikraftträdandet den 1 juli innevarande år av den vid 1956 års riksdag beslutade omorganisationen av skolväsendets lokala och regionala ledning ålåg det domkapitlet på grund av därom meddelade föreskrifter att utöva den lokala statliga effektivitetskontrollen och allmänna uppsikten över skolväsendet, i första hand folkskolorna. Sedan den nya organisationen trätt i kraft, ha emellertid nämnda åligganden anförtrotts andra organ, nämligen länsskolnämnderna och skolstyrelserna. Domkapitlens befattning med hithörande frågor har därigenom helt upphört.

Såsom tidigare nämnts bestridas kostnaderna för domkapitlens och stiftsnämndernas verksamhet dels i form av riksstatsanslag, dels genom bidrag ur kyrkofonden. För innevarande budgetår är förstnämnda anslag beräknat till för avlöningar och omkostnader sammanlagt i runt tal 1 180 000 kronor,

under det att kyrkofondens bidrag för samma ändamål uppgår till 1 869 000 kronor.

Såvitt revisorerna kunnat finna, saknas för närvarande fasta utgångspunkter för ett säkert bedömande av vilka principer som legat till grund för den angivna kostnadsfördelningen. Emellertid torde ett av de mest välgående skälen för att domkapitlens verksamhet delvis finansierats med direkta statsmedel ha varit nämnda institutioners tidigare befattning med rent statliga förvaltningsuppgifter, främst på skolväsendets område. En viss betydelse i detta sammanhang torde vidare kunna tillmätas förberörda stadgande i kyrkofondslagen, som uttryckligen begränsar kyrkofondens användningsområde till kyrkliga ändamål.

Oberoende av vilka principer som varit vägledande vid fördelningen av här berörda kostnader, aktualiserar emellertid enligt revisorernas mening den nya skolorganisationen frågan om i vilken utsträckning domkapitlen i fortsättningen skola finansieras över riksstaten. Revisorerna vilja i detta sammanhang understryka att någon gemenskap över huvud icke längre föreligger mellan domkapitlens primära och dominerande uppgifter som kyrklig myndighet och de lokala och regionala skolmyndigheternas åligganden. Det förefaller därför revisorerna mest naturligt — icke minst med hänsyn till de betydande kapitaltillgångar över vilka kyrkofonden förfogar och till det ändamål dessa medel äro avsedda för — att kostnaderna för domkapitlen i sin helhet bestridas genom bidrag ur kyrkofonden. Enligt revisorernas mening bör i vart fall, som en konsekvens av att nämnda institutioner numera befriats från varje befattning med skolväsendet, en minskning av de direkta statsanslagen för deras verksamhet genomföras. Revisorerna få därför föreslå, att åtgärder i här angivet syfte snarast vidtagas.

§ 31

Utbetalningen m.m. av de allmänna studiebidragen

Jämlikt av Kungl. Maj:t den 30 maj 1958 fastställt allmänt studiehjälpsreglemente (SFS 1958: 326) utgår enligt de grunder och i den ordning som i reglementet sägs statlig studiehjälp dels i form av allmänt studiebidrag, särskilt studiebidrag, stipendier och studielån till elever vid statliga eller under statlig tillsyn ställda läroanstalter och kurser, dels i form av stipendier till elever vid brevskolor. I fråga om de allmänna studiebidragen har i reglementet bl. a. stadgats följande.

Allmänna studiebidragen utgå till elever i sådan skola eller kurs med minst fyra månaders heltidsundervisning, där statlig studiehjälp kan utgå i form av studielån ur allmänna studielånefonden, särskilt studiebidrag eller annat stipendium än till kursavgifter vid brevskola. Allmänt studiebidrag utgår med 34 kronor i månaden från och med kvartalet efter det, varunder eleven fyllt 16 år, till och med det kvartal, varunder eleven fyller 18 år, dock endast under läsåret eller kurstiden.

Ansökan om allmänt studiebidrag skall, innan bidraget första gången må erhållas vid vederbörande läroanstalt, ingivas till denna senast en månad före terminens eller kursens slut. Ansökan göres på formulär, som fastställs av studiehjälpsnämnden.

Allmänt studiebidrag beviljas och utbetalas, om läroanstalten står under kommunens skolstyrelse, av denna och eljest av rektor. För skolstyrelse erforderliga uppgifter om elevs närvaro lämnas av rektor. Medel för studiebidragens bestridande rekvireras som regel från länsstyrelsen. Bidragen utbetalas före terminens eller kursens slut mot kvitto till elevens målsman.

Allmänna studiebidragen skola, i vad avser läroanstalt vars räkenskaper granskas av riksräkenskapsverket, redovisas i läroanstaltens räkenskaper. Beträffande annan läroanstalt skall över bidragen föras särskild redovisning. Redovisningen skall så snart ske kan insändas till den myndighet, från vilken medel till bidragen rekvirerats, för att bifogas myndighetens till riksräkenskapsverket ingående kassaverifikationer. Vid slutet av varje läsår skall skolstyrelsen (rektor) som regel till studiehjälpsnämnden lämna uppgift om det sammanlagda beloppet av de under året utbetalade allmänna studiebidragen. Ansökan om allmänt studiebidrag skall förvaras av skolstyrelsen (rektor) intill utgången av tredje kalenderåret efter det då den ingavs.

Såsom framgår av ovanstående är varje elev i sådan skola eller kurs som anges i reglementet berättigad till allmänt studiebidrag under förutsättning att eleven uppfyller villkoret i fråga om ålder. Någon behovsprövning föregår således icke utbetalandet av bidraget. Ej heller ha några kvalifikationskrav uppställts i fråga om t. ex. elevens uppförande, ådagalagd studie-

flit etc. Det allmänna studiebidraget kan därför i viss mån betecknas såsom ett förlängt barnbidrag.

Revisorernas uttalande. Enligt allmänt studiehjälpsreglemente utgår till elever mellan 16 och 18 år, vilka undervisas i sådan skola där eleverna kunna få statlig studiehjälp, allmänt studiebidrag med 34 kronor i månaden. För att utfå bidraget skall elevens målsman till vederbörande läroanstalt ingiva ansökan på särskilt formulär, som fastställles av studiehjälpsnämnden. Lyder läroanstalten under skolstyrelse beviljas och utbetalas studiebidraget av skolstyrelsen. I fråga om annan läroanstalt fullgör rektor nämnda åligganden. Medel för bidragens bestridande rekvireras som regel från länsstyrelsen.

Rätt till allmänt studiebidrag tillkommer alla elever i ovan angivna skolor under förutsättning att de uppfylla villkoret i fråga om levnadsålder. Utbetalningen av bidraget föregås således icke av någon behovs- eller annan kvalifikationsprövning. Mot bakgrunden härav framstår enligt revisorernas mening det i studiehjälpsreglementet föreskrivna ansökningsförfarandet som överflödigt. Revisorerna anse därför att bestämmelsen härom bör slopas.

Såsom förut nämnts utbetalas det allmänna studiebidraget antingen av skolstyrelsen eller av vederbörande läroanstalts rektor. Då fråga är om skola vars räkenskaper granskas av riksräkenskapsverket, redovisas de gjorda utbetalningarna i skolans räkenskaper. Beträffande annan läroanstalt är föreskrivet, att särskild redovisning över bidragen skall insändas till den myndighet, från vilken medel till bidragen rekvirerats, för att bifogas myndighetens till riksräkenskapsverket ingående kassaverifikationer. Revisorerna anse det tillämpade förfaringssättet i fråga om utbetalningen och redovisningen av det allmänna studiebidraget alltför komplicerat. Det må i detta sammanhang erinras om att det allmänna barnbidraget, vilket såsom hjälpform är av ungefärligen samma beskaffenhet som det allmänna studiebidraget, utbetalas av barnavårdsnämnderna. Enligt revisorernas mening synas starka skäl tala för att de båda bidragsformerna i utbetalnings- och redovisningshänseende samordnas. Enklast synes en dylik samordning kunna åstadkommas genom att barnavårdsnämnderna övertaga de åligganden som nu åvila skolstyrelser och rektorer i avseende å de allmänna studiebidragen. Sistnämnda myndigheters befattning med ifrågavarande ärenden skulle genom en sådan anordning kunna helt upphöra och vederbörande läroanstalters uppgifter i hithörande hänseende inskränkas till enbart en anmälan till barnavårdsnämnderna om vilka elever som uppfylla fordringarna för erhållande av allmänt studiebidrag.

Jordbruksdepartementet

§ 32

Lantbruksstyrelsens byråorganisation

I anslutning till det vid 1947 års riksdag fattade principbeslutet om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken framlade Kungl. Maj:t i propositionen nr 149 till 1948 års riksdag förslag till organisation av rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område. Detta förslag godkändes i huvudsak av riksdagen. Enligt beslutet skulle den centrala organisationen av rationaliseringsverksamheten handhas av ett centralorgan, benämnt lantbruksstyrelsen, som skulle bildas genom sammanslagning av dåvarande lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen. Det nybildade ämbetsverket skulle organiseras på två avdelningar — rationaliseringsavdelningen och lantbruksavdelningen — med ett antal byråer på varje avdelning. Till rationaliseringsavdelningen skulle höra jordförbättringsbyrån, byggnadsbyrån, planläggningsbyrån och sociala byrån, medan lantbruksavdelningen skulle bestå av lantbruksbyrån, stuteribyran och undervisningsbyrån. Dessutom skulle finnas en kanslibyrå och en kameratebyrå, vilka icke skulle ingå i någon av ovannämnda avdelningar.

Genom beslut av 1954 års riksdag utökades antalet byråer med ytterligare en, nämligen jordbruksekonomiska byrån, vilken tillhör lantbruksavdelningen.

Vid 1958 års riksdag beslöts, att husdjurssektionen inom lantbruksbyrån skulle utbrytas ur denna byrå och bilda stomme i en ny byrå — husdjursbyrån — i vilken stuteribyran skulle uppgå.

Antalet byråer i lantbruksstyrelsen är således för närvarande tio.

Kostnaderna för lantbruksstyrelsen uppgingo under det första budgetåret till i det närmaste 1 700 000 kronor, varav 1 460 000 kronor i avlöningar. För innevarande budgetår ha anvisats sammanlagt 3 162 100 kronor, varav för avlöningar 2 815 600 kronor.

Frågan om lantbruksstyrelsens organisation har tidigare berörts av riksdagens revisorer. I sin år 1952 avgivna berättelse uttalade revisorerna, att det av närmare angivna skäl syntes antagligt, att fördelar skulle vara att vinna genom att samtliga administrativa ärenden hos lantbruksstyrelsen koncentrerades till en byrå, varför revisorerna föreslogo att frågan om en sammanslagning av styrelsens kansli- och kameratebyråer toges under övervägande.

Med anledning härav anförde lantbruksstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 10 januari 1953 bl. a., att styrelsen tidigare i anslagsäskanden och i andra sammanhang framhållit, att den år 1948 fastställda organisationen för styrelsen och lantbruksnämnderna vore att betrakta som ett provi-

sorium i avbidan på närmare erfarenheter beträffande verkningarna av rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område samt att en allmän översyn av organisationen i en framtid kunde komma att visa sig erforderlig. Under den tid organisationen varit i tillämpning hade styrelsen haft tillfälle att göra vissa erfarenheter och därvid uppmärksammat, att en del brister vidlåde organisationen. Styrelsen hade dock dittills icke ansett tidpunkten vara inne för en översyn utan hade velat avvakta ytterligare erfarenheter på området. Styrelsen hade även funnit, att organisationen av kansli- och kameralbyråerna i vissa avseenden icke vore helt tillfredsställande. Gränsdragningen mellan de båda byråernas arbetsuppgifter hade sålunda icke kunnat ske på det sätt, som ursprungligen varit avsett. Utan att taga ställning till hur frågan i sak borde lösas kunde styrelsen vitsorda, att spörsmålet om organisationen av de båda byråerna behövde närmare utredas. Detta borde enligt styrelsens uppfattning lämpligen ske i samband med en översyn av styrelsens organisation i dess helhet.

Med anledning härav anhöll 1953 års riksdag (statsutsk. utl. nr 102, r. skr. nr 227), att Kungl. Maj:t ville föranstalta om att frågan om en eventuell sammanslagning av styrelsens kansli- och kameralbyråer upptoges till närmare övervägande.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 1 september 1953 anmälde lantbruksstyrelsen, att styrelsen med beaktande av statsrevisorernas erinringar igångsatt utredning rörande fördelningen på styrelsens olika byråer av de administrativa arbetsuppgifterna. Styrelsen framhöll därvid, att vissa fördelar skulle stå att vinna genom jämkning i någon mån av den dåvarande fördelningen samt att den övervägde att försöksvis vidtaga åtgärder för en sådan jämkning.

Med anledning härav förklarade Kungl. Maj:t i skrivelse till 1954 års riksdag (skr. nr 50, p. 15), att någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida icke för det dåvarande ansetts påkallad.

Någon allmän översyn av lantbruksstyrelsens organisation har hittills icke kommit till stånd.

Årets revisorer ha funnit det vara av intresse att granska vissa av lantbruksstyrelsens fackbyråer och vilja härom lämna följande redogörelse.

Å *jordförbättringsbyrån* handläggas ärenden rörande lån och bidrag ur statens avdikningslånefond respektive statens avdikningsanslag samt ärenden rörande jordbrukets inre rationalisering av övervägande teknisk natur; dock icke ärenden rörande husbyggnad. Byrån sammanställer årsstatistik över beviljade och indragna understödsmedel ur statens avdikningslånefond och statens avdikningsanslag.

Det väsentligaste arbetet på byrån har varit handläggning av ärenden rörande statliga bidrag och lån till torrläggningsföretag. Genom beslut av 1951 års riksdag överflyttades emellertid beslutanderätten i vissa torrlägg-

ningsärenden från lantbruksstyrelsen till lantbruksnämnderna. I enlighet därmed ha lantbruksnämnderna genom kungörelsen den 15 juni 1951 (nr 413) om ändring i kungörelsen den 11 juni 1948 (nr 342) angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m. erhållit bemyndigande att i viss utsträckning bevilja kreditgaranti för lån till torrläggningsföretag ävensom statsbidrag ur rationaliseringsanslaget till sådana företag. På byrån skola alltjämt handläggas ärenden angående lån och bidrag till större eller mera komplicerade företag såsom invallningsföretag m. fl. Denna decentralisering har emellertid medfört en betydande avlastning av arbetet på byrån, vilket närmare framgår av nedanstående tablå.

År	Antal beviljade ansökningar	Beviljade bidrag ur statens avdikningsanslag kr.	Beviljade lån ur statens avdikningslånefond kr.
1949	691	3 558 850	2 655 960
1950	894	5 292 010	4 365 310
1951	603	2 717 335	1 986 800
1952	279	3 945 754	3 662 610
1953	86	2 343 863	3 718 740
1954	152	3 637 043	5 851 190
1955	82	2 803 620	4 061 480
1956	69	2 071 320	4 590 630
1957	59	2 638 580	3 209 460

Tidigare handlades på jordförbättringsbyrån även ärenden rörande låne- och bidragsgivning samt verksamhet i övrigt för jordbrukets inre rationalisering. Sådana ärenden gällde främst nyodling, stenröjning, jordkörning, täckdikning, betesförbättring m. fl. Byrån handlade även besvärsmål rörande nämndernas beslut i sådana ärenden. Dessa ärenden överflyttades år 1957 till planläggningsbyrån. På jordförbättringsbyrån behölls endast dithörande ärenden av övervägande teknisk — dock icke byggnadsteknisk — natur. En å denna byrå befintlig byrådirektörsbefattning (Ae 24), som inrättades för att handha vissa frågor rörande den inre rationaliseringen, har under några år hållits vakant men nyligen ånyo tillsatts. Innehavaren av tjänsten skall handlägga ärenden rörande inre rationalisering, inklusive erosions- och markvårdsfrågor.

Personalen på byrån har genom det minskade arbetet kunnat betydligt reduceras. En del tjänster hållas sålunda vakanta, och vissa befattningshavare ha överflyttats till annan byrå. För närvarande tjänstgör å byrån följande personal, nämligen en byråchef i Bo 1, en byrådirektör i Ae 24, en förste byråsekreterare i Ae 23, två byråingenjörer i respektive Ao 19 och Ae 19, en kontorist i Ao 9 samt ett kontorsbiträde i Ao 5 (reglerad befordringsgång).

Föredragning av låne- och bidragsärenden inför vederbörande överdirektör handhas av ordinarie lantbruksingenjören i Gotlands län, som har Stockholm som stationeringsort. Utom ärenden från eget distrikt handlägger denne även vissa ärenden från Kalmar läns södra område, där lantbruksingenjörsbefattningen hålles vakant.

Förste byråsekreteraren granskar och förvarar av torrlägningsföretagen avlämnade säkerhetsförbindelser samt biträder inom kanslibyrån såsom organisationsföredragande beträffande lantbruksnämnderna. De båda byråingenjörerna handha granskningen av arbetsplaner och kostnadsförslag.

Enligt gällande instruktion handläggas på *byggnadsbyrån* ärenden av övervägande husbyggnadsteknisk natur (inbegripet ärenden angående gödselvårds- och siloanläggningar).

Genom byrån utövar lantbruksstyrelsen överinseendet över den del av lantbruksnämndernas verksamhet som rör planlösning och konstruktion av ekonomibyggnader och andra fasta anläggningar för jordbruket. Byrån meddelar föreskrifter samt lämnar råd och anvisningar till nämndernas byggnadskonsulenter och byggnadskontrollanter och utfärdar — för att underlätta byggnadskonsulenternas arbete — detalj- och typritningar, konstruktionsberäkningar, modeller och byggnadsutredningar.

Byrån handlägger även besvär över lantbruksnämndernas beslut i ärenden av övervägande teknisk natur rörande lånegaranti och avskrivningslån till ekonomibyggnader.

Byggnadsbyrån biträder vid behov andra byråer inom styrelsen — såsom undervisnings-, husdjurs-, lantbruks- och sociala byråerna — i byggnadstekniska frågor som sammanhånga med där förekommande ärenden.

Samarbetet med planlägningsbyrån omfattar huvudsakligen bebyggelseplanering och byggnadsvärdering samt uppförande av andelsladugårdar och andra byggnadsfrågor på föreningsjordbruk.

Slutligen samlar, sammanställer och bearbetar byrån statistiskt material rörande lantbruksnämndernas låne- och bidragsgivning till byggnadsverksamhet, förekomsten av olika byggnadstyper och konstruktioner, byggnadskostnader m. m.

Byrån är organiserad på tre sektioner, nämligen en för byggnadsutredningar, en för konstruktionsberäkningar och en för besvärärenden. Utom byråchefen finnas följande befattningshavare: på sektionen för byggnadsutredningar en förste byråingenjör i Ao 23, en befattningshavare i Ag 21, en befattningshavare i Ae 19 och en befattningshavare i Ag 1, på sektionen för konstruktionsberäkningar en befattningshavare i Ae 21 och ett kanslibitråde i Ao 7 samt på sektionen för besvärärenden en förste byråingenjör i Ae 23 och en amanuens i Ae 15. Sammanlagt finnas således på byrån — byråchefen inräknad — nio befattningshavare.

Byråchefen och befattningshavaren i lönegrad Ag 21 ha arkitektutbildning. Befattningshavarna i lönegraderna Ao 23, Ae 23 och Ae 21 ha erhållit

ingenjörutbildning inom husbyggnadstekniska facket vid tekniskt institut. Ingen av byråns befattningshavare har utbildning inom jordbruksområdet.

Revisorerna ha granskat byråns koncept till utgående skrivelser för kalenderåren 1953—1957 ävensom genomgått personregistren till diarierna för samma tid. Något sakregister har icke förts på byrån. Revisorerna äro medvetna om att man icke genom en sådan granskning kan fullt tillförlitligt bedöma själva arbetsbelastningen, enär åtskilliga göromål kunna vara av den art, att de icke komma till synes i diarierna; så har uppgivits vara förhållandet för byggnadsbyråns del. Byråns utgående skrivelser kunna i huvudsak uppdelas på i nedanstående sammanställning angivna ärendesgrupper.

	1953	1954	1955	1956	1957
1. Besvär över lantbruksnämnds beslut i bidragsärende	19	16	28	24	17
2. Skrivelser ang. överlämnande av förslag till byggnader, ritningar m. m.	67	23	20	39	24
3. Utlåtanden på grund av remiss från departement	1	2	2	1	1
4. Uppskov med färdigställande av byggnadsarbete	1	1	10	6	14
5. Skrivelser ang. statsbidrag, lånegarantier, avskrivningslån m. m.	1	2	6	7	2
6. Infordrande av anbud, materialbeställningar m. m.	2	—	5	4	5
7. Diverse utgående meddelanden, rapporter m. m.	17	30	23	49	34
Summa	100	74	94	130	97

Såsom av tabellen framgår är antalet utgående skrivelser i sin helhet förhållandevis ringa. Antalet inkomna ärenden enligt personregistret är dock något högre.

En väsentlig del av dessa skrivelser utgöres emellertid av underhandskrivelser från byråns tjänstemän avseende exempelvis rekvisitioner av diverse materiel, meddelanden och förfrågningar av olika slag, överlämnande av skioptikonbilder, fotografier m. m. Antalet besvärärenden har i medeltal icke uppgått till två i månaden. Till grupp 2 i sammanställningen ha hänförts ett antal missivskrivelser angående översändande av ritningar, oavsett om dessa varit standardritningar o. d. — vilket icke närmare framgått av skrivelserna — och åtgärden således närmast varit en expeditions-sak eller ritningarna varit för det speciella fallet särskilt utarbetade. Under grupp 5 ha upptagits skrivelser, som utgöra svar på förfrågningar från lantbruksnämnder och enskilda angående statsbidrag och lån.

I anslutning till revisorernas granskning av diariet och register har från byggnadsbyrån lämnats bl. a. följande uppgifter, som belysa verksamheten.

På byrån diarieföres endast vissa ärenden, såsom besvärärenden med frågor av huvudsakligen byggnadsteknisk natur, yttranden till myndigheter utanför lantbruksstyrelsen, korrespondens m. m.

På grund av att byrån är en byggnadsteknisk fackbyrå, där agronomisk och juridiskt utbildad personal saknas, handlägges sådana besvärärenden angående byggnader, där huvudproblemet gäller ekonomisk behovsprövning, brukningsenhetens ekonomiska bärkraft, brukningsenhetens produktionsinriktning, säkerheter för lån m. m. av andra byråer på lantbruksstyrelsen. Denna typ av ärende översändes i regel till byrån endast då det gäller yttrande över ärendenas byggnadsfrågor.

En annan stor grupp av ärenden, som ej diarieföres på byrån, utgöres av yttranden över ansökningar om statligt stöd till lagerhus för spannmål, frukt, potatis m. m., ridhusanläggningar, ekonomibyggnader för lantmannaskolor, lantbruksskolor, yrkesskolor m. m.

För kontroll av lantbruksnämndernas låne- och bidragsverksamhet till ekonomibyggnader granskar byggnadsbyrån en del av dessa ärenden.

Byggnadsbyråns arbetsuppgifter utöver dessa ärenden omfattar projektering av byggnader i olika delar av landet. Denna projekteringsverksamhet syftar till att åstadkomma nya typer av byggnader anpassade till nya driftsformer, nya byggnadsmaterial och nya konstruktionsmetoder. Genom att dessa projekt utnyttjats som demonstrationsobjekt har lantbruksnämnderna kunnat påverka lantbrukarna att bygga billigare och bättre ekonomibyggnader.

För att förse lantbruksnämndernas byggnadskonsulenter med byggnadsteknisk information utarbetar byggnadsbyrån typritningar, detaljritningar, kostnadskalkyler, byggnadstekniska utredningar, litteraturförteckningar. Till denna informationsverksamhet hör också översättningar och utdrag ur utländsk fackpress.

Vid genomförandet av den nya lantbruksorganisationen fr. o. m. den 1 juli 1948 förutsattes, att byggnadsbyrån skulle ersätta egnahemsstyrelsens byggnadskontor men därjämte få betydelsefulla nya uppgifter i samband med utvecklingsplaneringen m. m. I instruktionen den 7 juni 1940 (nr 593) för egnahemsstyrelsen med underlydande lokalförvaltningar föreskrevs bl. a., att å byggnadskontoret skulle upprättas eller granskas ritningar, arbetsbeskrivningar och kostnadsberäkningar i de byggnadsärenden, som handlades hos egnahemsstyrelsen, ävensom utarbetas normalplaner, typ- och detaljritningar samt byggnadstekniska föreskrifter för byggnadsföretag såväl å fastigheter under styrelsens egen förvaltning som å andra fastigheter, med vilkas bebyggande styrelsen hade befattning. Å byggnadskontoret skulle vidare handläggas ärenden rörande övervakningen över sådan byggnadsverksamhet, vartill lån eller bidrag beviljats av egnahemsorganen, samt rörande bedrivandet av lämplig upplysningsverksamhet till främjande av byggnadskulturen på landsbygden. Vid nämnda tid var byggnadskontoret den enda myndighet som bedrev sådan verksamhet. Egnahemsnämnderna hade huvudsakligen till uppgift att svara för låne- och bidragsverksamheten, handhava förmedlingen och biträda egnahemsstyrelsen vid jordanskaffnings- och arrendeegnahemsverksamheten m. m., men något arbete

motsvarande det som ålåg byggnadskontoret utfördes icke vid nämnderna. Något organ dit jordbrukarna kunde vända sig för att erhålla råd och upplysningar på byggnadsområdet fanns icke.

En stor del av det arbete som sålunda tidigare centralt utfördes av egna-hemsstyrelsens byggnadskontor har genom omorganisationen överflyttats på lantbruksnämnderna. Byggnadskonsulenterna biträda där vid granskning av ritningar, arbetsbeskrivningar och kostnadsberäkningar m. m. i samband med ansökningar om bidrag och lån. Nämnderna meddela därvid råd och upplysningar. Numera utövas också rådgivningsverksamhet av ett flertal enskilda företag, som specialiserat sig på jordbrukets byggnadsfrågor. Bland större sådana märkes Lantbruksförbundets byggnadsförening u. p. a. (LBF), som bildades under 1940-talet och nu har ett 20-tal kontor i landet. LBF upprättar ritningar till lantgårdar, kvarnanläggningar, större magasinsanläggningar, lagerhus och torkanläggningar.

Jordbrukets upplysningsnämnd har till uppgift att sprida kännedom om de resultat som uppnås vid statliga och statsunderstödda forsknings-, försöks- och provningsanstalter på jordbrukets och trädgårdsodlingens områden ävensom vid annan med understöd av statsmedel bedriven forsknings-, försöks- och provningsverksamhet på dessa områden. I detta syfte utger upplysningsnämnden bl. a. tidskriften "Försök och forskning", som distribueras genom Jordbrukarnas föreningsblad, vilken för närvarande utgår i en upplaga om 360 000 exemplar.

Vidare må nämnas att statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader har till uppgift att genom vetenskaplig forskning och praktiska försök verka för att lantmannabyggnader av olika slag erhålla en ändamålsenlig utformning, främst ur byggnadsekonomiska, jordbruksekonomiska och hygieniska synpunkter. Vid anstalten kunna forsknings- och försöksresultat skola genom anstaltens försorg samlas, ordnas och bearbetas samt på lämpligt sätt bekantgöras, så att de kunna utnyttjas vid jordbruket.

På *sociala byrån* handläggas ärenden rörande social låne- och bidragsverksamhet på jordbrukets område och den sociala jordbruksegnahemsverksamheten i övrigt ävensom vanhävdsärenden. Byrån meddelar erforderliga föreskrifter och anvisningar till ledning för nämnderna vid handhavande av den statliga lånegarantiverksamheten rörande jordbruksegnahemslån och driftslån, upplåtelser av arrendeegnahem och uppsikt över jordbruk enligt bestämmelserna i vanhävdslagen. Jordbruksegnahemslånen ha till ändamål att underlätta för mindre bemedlade eller obemedlade personer att under vissa förutsättningar förvärva bärkraftiga jordbruk eller stödjordbruk. Upplåtelse av arrendeegnahem innebär, att på kronan tillhörig mark brukningsenhet upplåtes på arrende till enskild jordbrukare med rätt för denne att inlösa den till honom upplåtna marken. De driftslåneärenden som byrån handlägger avse statlig lånegaranti till förenämnda båda kategorier av brukare för att tillgodose deras behov av kredit för an-

skaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödselmedel, foder o. d. samt för bestridande av andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften på fastigheten. Byrån handlägger vidare besvär över nämndernas beslut i förenämnda ärenden samt i ärenden rörande stödlån och bidrag i anledning av skördeskador.

Därjämte handlägger byrån ärenden rörande kronolägenheter ovan odlingsgränsen i de tre nordligaste länen. Lantbruksnämnderna sköta den lokala verksamheten under ledning av lantbruksstyrelsen. Vissa ärenden underställas styrelsens prövning, såsom frågor om byggnadshjälp till lägenhetshavarna, upplåtande av nya och nedläggande av gamla lägenheter samt överförande av lägenheter till s. k. norrländska fjällägenheter, vilket sistnämnda innebär att kronan i fortsättningen svarar för lägenheternas bebyggande. Styrelsen avgör dessa ärenden eller vidarebefordrar dem med yttrande till Kungl. Maj:t.

I övrigt handhar byrån fördelningen av de anslag, vilka anvisats för de verksamhetsgrenar som sålunda sortera under byrån, ävensom beräkningen av medelsbehovet på samma anslag.

Personalen på byrån utgöres av en byråchef i Bo 1, en byrådirektör å övergångsstat i Ao 23, som huvudsakligen handlägger ärenden rörande norrländska fjällägenheter m. m., ett kanslibiträde i Ae 7 samt ett kontorsbiträde i Ae 5.

Enligt nedanstående sammanställning fördela sig ärendena under åren 1953—1957 på följande grupper.

	1953	1954	1955	1956	1957
Arrendeegnahemsverksamheten	39	34	45	32	28
Arbetarsmåbruksverksamheten	256	128	17	4	1
Lappkolonisation	4	15	17	14	18
Fjällägenheter m. m.	56	54	47	54	56
Egnahemslån (jordbruks- och bostads-) ..	41	16	9	—	1
Stödlån (skördeskador)	952	20	434	465	37
Lånegaranti för jordbruksegnahemslån ..	146	160	150	172	147
Lånegaranti för driftslån	75	83	102	87	73
Ackords- och hjälplån	3	2	4	3	2
Tillämpning av uppsiktslagen	13	30	25	15	10
Diverse	17	9	7	4	6
	1 602	551	857	850	379

Av sammanställningen framgår att antalet ärenden under ovannämnda 5-årsperiod väsentligt nedgått. Byråns befattning med arbetarsmåbruksverksamheten har sålunda praktiskt taget upphört, då numera lån för sådant ändamål icke längre utlämnas, utan i stället statens stöd till finansiering av verksamheten utgår i form av statlig kreditgaranti för lån, upptagna i enskilda kreditinrättningar. En oviss faktor är emellertid ärendena angående besvär över lantbruksnämndernas beslut i fråga om stödlån för skördeskador. Dessa ärenden variera högst betydligt i antal, givetvis beroende på omfattningen av föreliggande skador.

1947 års centrala lantbrukskommitté hade i sitt år 1947 avgivna betänkande rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering (SOU 1948: 2) föreslagit, att på planlägningsbyrån skulle handläggas ärenden tillhörande den sociala verksamheten, exempelvis jordbruksegnahemslån, driftslån och arrendeegnahemslån, samt ärenden rörande lantbruksföreningar och andelsladugårdar. Med hänsyn till de stora och tämligen skiftande uppgifterna för planlägningsbyrån hade kommittén övervägt, huruvida icke byrån lämpligen borde delas i två byråer, av vilka en huvudsakligen skulle ägna sig åt de konstruktiva uppgifterna och den andra svara för den sociala jordverksamheten, fastighetsförvaltningen och löpande ärenden rörande yttre rationalisering m. m. Uppenbarligen måste dock enligt kommitténs mening gränsen mellan dessa båda byråer bli mycket flytande på grund av det intima samband som rådde mellan planlägnings- och verkställighetsåtgärder. Kommittén hade icke heller funnit sig övertygad om att uppdelningen i två byråer för det dåvarande vore nödvändig för bemästrande av arbetsuppgifterna utan ansåge, att erfarenhet borde avvaktas, innan ytterligare en byrå inrättades.

I förutnämnda proposition till 1948 års riksdag ifrågasatte emellertid vederbörande departementschef lämpligheten av att planlägningsbyrån handlade samtliga ärenden rörande den sociala låne- och bidragsverksamheten på jordbrukets område samt likartade ärenden. Dessa ärenden vore av i viss mån annan karaktär än de som utgjorde byråns egentliga arbetsuppgift. Härtill komme, att redan de ärenden som mera direkt hade samband med den yttre rationaliseringen kunde väntas bliva så omfattande och arbetskrävande, att de i och för sig komme att bereda full sysselsättning för en byrå av lämplig storlek. Departementschefen ansåg det under sådana förhållanden vara lämpligt att ärenden rörande den sociala jordbruksverksamheten, fastighetsförvaltningen och löpande ärenden rörande yttre rationalisering m. m. skulle handläggas på en särskild social byrå. Dessa ärenden motsvarade till stor del dem som dittills handlagts å egnahemsstyrelsens jordanskaffningsbyrå. Enligt departementschefens mening borde det få ankomma på lantbruksstyrelsen att närmare överväga fördelningen av arbetsuppgifterna mellan de båda byråerna. Enligt gällande instruktion för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna handläggas ärenden rörande fastighetsförvaltningen och den yttre rationaliseringen på planlägningsbyrån.

Revisorernas uttalande. Vid den nya jordbruksreformens genomförande förelågo betydande svårigheter att bedöma icke blott omfattningen av de arbetsuppgifter som kunde komma att åvila de olika rationaliseringsorganen utan även den lämpligaste fördelningen av uppgifterna dem emellan. Personalbehovet kunde till följd härav icke med säkerhet beräknas. Detta har gällt såväl den centrala som den regionala organisationen. Frågan om en allmän översyn av lantbruksstyrelsens byråorganisation har också i

olika sammanhang under senare år berörts. Det har därvid ansetts, att en sådan översyn borde företagas men att dessförinnan ytterligare erfarenheter av rationaliseringsverksamheten borde inhämtas. Då nu tio år förflutit efter reformens tillkomst och under denna tid tillräcklig erfarenhet borde ha vunnits beträffande densamma, ha revisorerna funnit det vara av intresse att ingå på en närmare granskning av styrelsens byråorganisation.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1959/60 har lantbruksstyrelsen framlagt vissa synpunkter på lantbruksnämndernas organisation och arbetsuppgifter. Styrelsen har därvid anfört, bland annat, att den allmänna utvecklingen på jordbrukets område lett till att förutsättningarna för verksamheten med jordbrukets rationalisering successivt ändrats under den gångna tioårsperioden. Arbetsuppgifterna för lantbruksnämnderna hade förskjutits väsentligt. Medan arbetet med den yttre rationaliseringen fortgående intensifierats alltmera, hade verksamheten för den inre rationaliseringen totalt sett undergått en påtaglig minskning.

De förändringar och förskjutningar som styrelsen sålunda påvisat ha enligt vad revisorerna vid sin granskning kunnat konstatera även kommit att beröra rationaliseringsavdelningen inom styrelsen. En väsentlig minskning av arbetsbelastningen har inträtt särskilt på jordförbättringsbyrån och sociala byrån, medan däremot arbetet på planläggningsbyrån ökat. Denna utveckling torde bli ännu mera framträdande, allteftersom den yttre rationaliseringen effektiviseras, samtidigt som den inre rationaliseringen avtager i omfattning. Vad jordförbättringsbyrån beträffar har emellertid den största avlastningen i arbetet skett genom att beslutanderätten i vissa torrlägningsärenden överflyttats till nämnderna. På byrån skola alltjämt handläggas ärenden angående lån och bidrag till större eller mera komplicerade företag, men dylika företag torde för framtiden bli ganska fåtaliga.

Byggnadsbyrån, som enligt 1948 års riksdagsbeslut i frågan skulle ersätta egnahemsstyrelsens byggnadskontor, avsågs att få betydelsefulla nya uppgifter i samband med utvecklingsplaneringen m. m. Byråns verksamhet synes emellertid icke ha fått den omfattning som tillämnats den. På grund av svårigheten att erhålla för vissa befattningar tillräckligt kvalificerad personal ha vidare svårigheter förelegat för byrån att fullfölja de uppgjorda arbetsprogrammen. Väsentliga delar av det arbete som utföres på byrån äro vidare av den natur, att de handhas även av andra organ. Särskilt må erinras om den verksamhet som bedrives av jordbrukets upplysningsnämnd och av statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader. Den sistnämnda har att utöva forsknings- och försöksverksamhet samt att sprida kännedom om resultaten av denna verksamhet, vari ingår jämväl uppgiften att utarbeta nya typer samt uppgöra normer och ritningar för jordbrukets ekonomibyggnader. Det må även nämnas att en särskild kommitté, i vilken representanter för lantbruksstyrelsen och forskningsanstalten ingå, behandlar

brandskyddsfrågorna inom jordbruket. Vid lantbruksnämnderna biträda byggnadskonsulenter med granskning av ritningar m. m. samt utföra i vissa fall projekteringsarbeten o. dyl. Byggnadsbyråns verksamhet i nu angivna hänseende har således en motsvarighet på andra håll.

Enligt det av 1947 års centrala lantbrukskommitté framlagda förslaget till byråindelning hade kommittén icke ansett inrättandet av en särskild byrå för ärenden tillhörande den sociala jordverksamheten vara erforderligt, utan sådana ärenden syntes kommittén böra handläggas på planläggningsbyrån. I propositionen föreslogs emellertid — vilket jämväl bifölls av riksdagen — att en social byrå skulle tillskapas för att svara för utom den sociala jordbruksverksamheten även fastighetsförvaltningen och löpande ärenden rörande yttre rationalisering m. m. Ärenden tillhörande de båda sistnämnda grupperna kommo dock icke att tilldelas byrån, utan sådana ärenden ha från början handlagts på planläggningsbyrån. Sociala byrån har sålunda fått ett mycket begränsat verksamhetsområde, vilket även framgår av den i det föregående intagna sammanställningen. Byråns personal är också ytterst fåtalig.

Såsom framgår av det anförda ha beträffande de tre byråer inom lantbruksstyrelsen vilka nu varit föremål för revisorernas intresse — nämligen jordförbättringsbyrån, byggnadsbyrån och sociala byrån — avsevärda förändringar inträffat under den tioårsperiod som styrelsens nuvarande organisation varit i tillämpning. Dels ha arbetsuppgifterna betydligt minskat och dels ha dessa uppgifter icke kommit att helt motsvara vad som förutsattes vid organisationens tillblivelse. Även om dessa uppgifter alltjämt äga stor betydelse för respektive grenar av jordbruksadministrationen, vilja revisorerna starkt ifrågasätta om verksamheten vid de nämnda byråerna är av den omfattning, att en särskild byrå för var och en av dessa grenar alltjämt är behövlig, eller om icke snarare dessa verksamhetsgrenar jämte erforderlig personal skulle kunna inordnas såsom sektioner i den övriga byråorganisationen. Revisorerna föreslå därför att en omprövning snarast kommer till stånd rörande detta spörsmål.

Såsom förut nämnts ha revisorerna tidigare varit inne på frågan om en sammanslagning av kansli- och katedralbyråerna. Revisorerna anse att denna fråga ånyo bör tagas under överbäggande i nyssnämnda sammanhang.

Lantbruksnämnderna

Det principbeslut angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken som fattades av 1947 års riksdag åsyftade i främsta rummet att underlätta och främja den fortsatta rationaliseringsverksamheten inom jordbruket samt därigenom skapa förbättrade försörjningsmöjligheter för jordbrukets utövare. Genom beslut angående den statliga låne- och bidragsverksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering avsåg man sålunda att i väsentligt högre grad än dittills ekonomiskt stödja och stimulera av jordbrukarna planerade rationaliseringsåtgärder.

Vad beträffar den lokala organisationen av rationaliseringsverksamheten förutsattes därvid, att hushållningssällskapen allttjämt skulle handhava verksamheten för rationalisering av jordbrukets driftsförhållanden samt att verksamheten för yttre och inre rationalisering skulle omhändervhas av särskilda för varje hushållningssällskaps område inrättade lantbruksnämnder, vilka skulle ersätta egnahemsnämnderna och torrläggningnämnderna.

Något i detalj utformat organisationsförslag för länsorganen framlades emellertid icke för riksdagen. Därmed sammanhängande spörsmål skulle bli föremål för utredning av särskilda sakkunniga. Genom beslut den 20 juni 1947 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att för verkställande av utredning rörande vissa med uppbyggandet av den nya organisationen för ärenden angående den yttre och inre rationaliseringen inom jordbruket sammanhängande spörsmål tillkalla dels sakkunniga såsom central utredningskommitté, dels sakkunniga inom varje hushållningssällskaps område att utgöra underavdelningar till den centrala kommittén. Dessa underavdelningar skulle bl. a. på grundval av sin kannedom om förhållandena i vederbörande område göra preliminära beräkningar rörande personalbehovet vid lantbruksnämnderna. Centralkommittén — den s. k. 1947 års centrala lantbrukskommittén — avgav sitt betänkande den 19 december 1947 (SOU 1948: 2).

På grundval av kommitténs betänkande framlade Kungl. Maj:t år 1948 proposition i ämnet (nr 149), vilken i huvudsak godkändes av riksdagen.

Enligt sedermera utfärdad instruktion den 17 juni 1948 (nr 349) för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna skall för varje län finnas en lantbruksnämnd. Kalmar och Älvsborgs län skola dock med avseende å här ifrågakarande verksamhet vartdera vara uppdelade på två områden, sammanfallande med hushållningssällskapens verksamhetsområden. Lantbruksnämnd utgöres av sju ledamöter. Tre av dem utses av Kungl. Maj:t för en tid av fyra år. Kungl. Maj:t förordnar en av dessa ledamöter att vara ordförande i nämnden samt utser en suppleant för envar av dem. Två ledamöter jämte suppleanter utses av hushållningssällskapet eller dess förvaltningsutskott för samma tid som de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna. Såsom

självskrivna ledamöter i nämnden ingå lantbruksdirektören hos nämnden samt hushållningssällskapets sekreterare.

Lantbruksnämnd är som regel uppdelad på fyra avdelningar, nämligen en för yttre rationalisering, en för inre rationalisering, en lantbruksingenjörsavdelning och en administrativ avdelning.

Inom avdelningen för yttre rationalisering, som i regel står under lantbruksdirektörens direkta ledning, handläggas bl. a. ärenden rörande jordbrukets utvecklingsplanering samt ärenden av jordpolitisk art. I allmänhet torde även frågor rörande förvaltningen av lantbruksnämndernas fastigheter och den sociala jordbrukskreditgivningen handläggas inom denna avdelning.

Avdelningen för inre rationalisering står i regel under en lantbrukskonsulents ledning. Inom avdelningen handläggas bl. a. frågor rörande jordförbättringsåtgärder och jordbrukets byggnader.

Lantbruksingenjörsavdelningen med lantbruksingenjören som chef utgör en direkt fortsättning av den tidigare lantbruksingenjörsorganisationen. Inom avdelningen handläggas frågor rörande torrläggning av mark m. m.

Den administrativa avdelningen med en kamrerare som chef sköter förutom de rent kamerala uppgifterna såsom kassaförvaltning etc. även verkställighetsåtgärderna beträffande lån och bidrag.

En stor del av lantbruksnämndens ärenden avgöres av inom nämnden tillsatta delegationer. En delegation för yttre rationalisering och en delegation för inre rationalisering äro obligatoriska.

Till lantbruksnämndernas förfogande finnas ortsombud — som regel ett ombud inom varje kommun — vilka ha till uppgift bl. a. att tillhandagå jordbrukarna med upplysningar om låne- och bidragsmöjligheter och att till lantbruksnämnderna vidarebefordra ansökningar samt lämna uppgifter rörande förhållanden som äro av betydelse för nämndernas behandling av låne- och bidragsärenden.

Kostnaderna för avlöningar och omkostnader vid lantbruksnämnderna framgå av följande uppställning, som visar belastningen på anvisade anslag.

Budgetår	Avlöningar	Omkostnader	Summa
1948/49	5 300 290	1 654 483	6 954 773
1949/50	6 005 546	1 978 016	7 983 562
1950/51	6 600 206	1 791 229	8 391 435
1951/52	7 724 130	2 137 485	9 861 615
1952/53	8 970 588	2 292 415	11 263 003
1953/54	9 206 938	2 622 806	11 829 744
1954/55	9 467 067	2 343 365	11 810 432
1955/56	10 220 881	2 483 520	12 704 401
1956/57	10 675 182	2 546 935	13 222 117
1957/58	11 347 079	2 565 422	13 912 501
Summa	85 517 907	22 415 676	107 933 583

Härtill komma utgifterna på det särskilda anslaget till Ersättning åt ortsombuden, vilka utgifter för den redovisade tioårsperioden uppgå till omkring 2 270 000 kronor, ävensom utgifterna under särskilda anslag för planeringskommittéer, för utrustning m. m.

Vid behandling av Kungl. Maj:ts förenämnda proposition nr 149 förklarade jordbruksutskottet (utl. nr 27/1948) beträffande lantbruksnämndernas personalbehov, att utskottet icke hade anledning att göra någon erinran mot den ram för organisationen, som angivits i propositionen. Utskottet ville emellertid understryka, att denna ram endast borde betraktas som ett provisorium i avbidan på närmare erfarenheter rörande arbetsbelastningen hos nämnderna och på den ökning av anslagen för rationaliseringsändamål, som borde ske, då mera normala förhållanden inträdde. Organisationer har sedermera undergått vissa förändringar. Sålunda ha nämnderna — delvis i samband med att nya arbetsuppgifter pålagts dem — erhållit mindre personalförstärkningar. Bl. a. må nämnas tillkomsten av ett antal befattningar som biträdande lantbruksdirektörer. Huvuddelen av de successiva kostnadsökningarna sammanhännga dock med de allmänna lönereglerna som ägt rum under perioden.

Den under innevarande budgetår gällande personalorganisationen vid lantbruksnämnderna framgår av tablån på följande sida.

Under den tid som förflutit sedan den nya lantbruksorganisationen trädde i verksamhet ha från olika håll framlagts förslag om ändrad fördelning av arbetsuppgifterna mellan rationaliseringsorganen samt omorganisation av dessa.

I flera vid 1951 års riksdag väckta motioner förordades sålunda, att förmedlingen av statsunderstöd till betesförbättring skulle överflyttas från lantbruksnämnderna till hushållningssällskapen. I andra motioner framställdes yrkande om utredning angående överförande av lantbruksnämndernas arbetsuppgifter till länsstyrelser och hushållningssällskap. I utlåtande häröver (nr 17/1951, p. 6) avstyrkte jordbruksutskottet motionerna. Utskottet framhöll därvid, bl. a., att det med hänsyn till den relativt korta tid, som förflutit efter tillkomsten av lantbruksorganisationen, icke vore möjligt att få till stånd en allsidig bedömning av frågan huruvida förändringar i organisationens uppbyggnad och arbetsuppgifter kunde vara erforderliga. Mot vad utskottet sålunda uttalade gjorde riksdagen icke någon erinran.

I två vid 1952 års riksdag väckta motioner hemställdes om utredning angående sammanslagning av hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna. Lantbruksstyrelsen, vars yttrande i frågan inhämtats, framhöll bl. a. att de olika grenar av den med statligt stöd bedrivna verksamheten till det svenska jordbrukets rationalisering, som hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna var för sig omhändertade, otvivelaktigt stode i sådant

Lantbruks- nämnds- område	Teknisk personal											Kontorspersonal								Extra befattnings- havare	S:a totalt	Ortsombud ²⁾			
	Lbr. dir.	Bitr. lbr. dir.	Lbr. kons.	Byggn. kons.	Lbr. ass.	Skogs-fj.-män	Lbr. instr.	Byggn. kontr.	Lbr. ing.	E. o. lbr. ing.	Ing. i bef. gång	I:e ass.	Ass.	Tekn.	S:a	Kamm.	Kansliskrv.	Kontorist	Kanslibiträde				Kartbiträde	Skriv- och kont. bitr.	S:a
Stockholms	1		1	1	2	1	1				1	2	1		11	1		3			8	12	1	24	47
Uppsala	1		2				2				1	1	4	4	16	1		4			5	10	2	28	25
Södermanlands . . .	1		3	1			3				1	1		2	12	1		3			9	9	2	23	59
Östergötlands	1		2	1	1		3				1	2		3	16	1		3	1		6	11	—	27	100
Jönköpings	1		4	1			4				1	1		3	13	1		3			4	8	1	22	65
Kronobergs	1		2	1	1	1	3				1	2		2	13	1		2			4	8	—	21	68
Kalmar norra omr.	1		1				2							4	4	1		1			2	5	1	10	21
» södra »	1		2	1			2				1			11	1		2				5	9	—	20	47
gotlands	1		1	1	1		1				1	1		8	1		2				2	6	1	15	22
Glekinge	1		2	1			2				1	1		8	1		2				3	7	—	15	29
Kristianstads	1		2	1	1		1				2	2	1	13	1		3			1	5	10	—	23	75
Malmöhus	1		2	1	1		3				2	4	2	17	1		3				6	11	2	30	65
Hallands	1		2	1		1	3				2	2		14	1		3				3	7	1	22	49
Göteborgs o. Bohus	1		2	1	2		1				1	1		7	1		1			1	2	6	3	16	29
Älvsb. norra omr. .	1		2	1	1		5				2			17	1		2				5	9	1	27	65
» södra »	1		3	1		1	2				1	1		11	1		2				5	9	—	20	45
Skaraborgs	1	1	2	1	2		6			1	1	5	2	25	1	1	2				10	16	2	43	56
Värmlands	1	1	2	1	1	1	4				3	3		12	1		3			1	8	13	3	28	74
Örebro	1		3	1		1	2				1	2	2	15	1		3				4	8	4	27	56
Västmanlands	1		2	1	1		3				2	3	4	18	1		2		2		7	12	1	31	63
Kopparbergs	1	1	1	1	3	2	3				1	1		15	1		3			1	4	9	—	24	45
Gävleborgs	1	1	3	1	1	2	4				1			16	1		3				6	10	4	30	36
Västernorrlands . .	1	1	2	1	2	3	7				1	1		19	1	1	2			1	8	15	3	37	63
Jämtlands	1	1	4	1		3	7				1	1		20	1	1	2			1	6	12	1	33	45
Västerbottens	1	1	3	2	2	2	5				2	1		22	1	1	2			2	9	16	1	39	32
Norrbottnens	1	1	4	2	3	2	8				1	2		26	1	1	2			1	10	17	—	43	30
Hela landet	26	8	59	26	25	20	87 + 4 vak.	3	24 + 1 vak.	2 + 8 vak.	1 + 5 vak.	31	38	29 + 6 vak.	379	26	5	63	19	10	142	265	34 ¹⁾	678	1 311

1) Därav 3 med halvtid.

2) Uppgivet antal 1 juli 1956.

förhållande till varandra, att en ömsesidig, intim samverkan mellan de båda organisationerna vore en förutsättning för att resultatet av rationaliseringsarbetet fullt ut skulle kunna motsvara förväntningarna. De ekonomiska förutsättningarna för yttre och inre rationalisering måste bedömas på grundval av överväganden rörande möjligheterna att genomföra driftsrationalisering. Driftsrationaliseringen ägde å andra sidan ofta sådant samband med olika åtgärder avseende inre och yttre rationalisering, att den borde bedömas i sammanhang med förslag till sådana åtgärder. Samverkan mellan sällskap och nämnd hade dittills i allmänhet fungerat till belåtenhet å ömse sidor. Klart vore emellertid, att ännu mycket kunde göras — icke minst med stöd av vunnen erfarenhet — för att intensivisera och effektivisera denna samverkan. Styrelsen ville vidare framhålla, att det, sedan ytterligare erfarenheter vunnits av verksamheten vid lantbruksnämnderna, efter några år torde bli ofrånkomligt, att den statliga lantbruksorganisationen översåges, därvid även sådana frågor som fördelningen av arbetsuppgifterna och samverkan mellan sällskap och nämnd ånyo borde övervägas.

Styrelsen för hushållningssällskapens förbund, som även yttrade sig över motionerna, erinrade om att styrelsen tidigare i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslagit, att förmedlingen av statsunderstöd till betesförbättringar skulle överflyttas från lantbruksnämnderna till hushållningssällskapen. Styrelsen framhöll vidare, att de skäl, som anförts för att betesförbättringsåtgärderna skulle sammankopplas med driftsrationaliseringen, även gällde för flertalet andra av de åtgärder, som vore hänfödda till den inre rationaliseringen. Det vore därför enligt förbundsstyrelsens mening mest ändamålsenligt, om sistnämnda åtgärder handhades av samma organ som svarade för driftsrationaliseringen. Hushållningssällskapen syntes sålunda böra svara för bägge grupperna av åtgärder. Härigenom skulle också kostnaderna för rationaliseringsverksamheten i viss utsträckning kunna begränsas, eftersom med nuvarande förhållanden befattningshavare från två organ ofta måste fara till samma gård för att handlägga likartade och sammanhängande ärenden.

Jordbruksutskottet (utl. nr 50/1952) förklarade sig icke böra frångå den ståndpunkt, som utskottet intagit vid 1951 års riksdag. I likhet med lantbruksstyrelsen ville utskottet emellertid framhålla, att — sedan verksamheten hunnit att ytterligare stabiliseras — en översyn av ifrågavarande organisation syntes böra ske. Vid denna översyn borde prövas de spörsmål, som kunde föreligga beträffande samverkan mellan lantbruksnämnd och hushållningssällskap samt gränsdragningen mellan de båda organens arbetsuppgifter.

I motioner vid 1953 och 1955 års riksdagar väcktes olika förslag om översyn av lantbruksnämndsorganisationen. Motionerna blevo emellertid avslagna av riksdagen under hänvisning till den tidigare intagna ståndpunkten.

Samma fråga behandlades ånyo motionsvis såväl vid 1957 års riksdag som vid B-riksdagen innevarande år. De vid 1957 års riksdag väckta motionerna föranledde jordbruksutskottet att inhämta ett antal yttranden, vilkas innehåll redovisas i utskottets utlåtande nr 34. Av remissmyndigheterna anförde hushållningssällskapens förbund, att skäl förelåge för en ändrad gränsdragning mellan lantbruksnämnder och hushållningssällskap, på så sätt att arbetsuppgifterna med den inre rationaliseringen överfördes till hushållningssällskapen för att där sammanföras med driftsrationaliseringsärendena, vilka redan åvilade sällskapen. Lantbruksstyrelsen ställde sig i sitt yttrande helt avvisande till tanken på en ändring av den lokala nämndorganisationen. Enligt styrelsens mening kunde man icke vänta någon besparing därigenom och några nya skäl hade icke anförts sedan frågan senast varit föremål för prövning. Styrelsen framhöll vidare bl. a. att lantbruksnämnderna under hela den tid de varit verksamma hade måst arbeta med en reducerad personalstyrka, ehuru verksamheten under årens lopp kunnat intensifieras alltmer. Väntade man sig ökade insatser för främjande av jordbrukets rationalisering, måste man också vara beredd att ställa ökade resurser till nämndernas förfogande. I detta sammanhang kunde nämnas att det på flera håll vore förenat med svårigheter för lantbruksnämnderna att på ett smidigt sätt och utan lång tidsutdräkt genomföra yttre rationaliseringsåtgärder, på grund av att lantmäteriet icke hade tillräckliga resurser till sitt förfogande för att någorlunda snabbt genomföra de lantmäteriförrättningar, som påkallades av nämndernas projekt. Under praktiskt taget nämndernas hela tillvaro hade det sålunda varit mycket svårt att få hjälp av lantmäterimyndigheterna i tillnärmelsevis den utsträckning som varit önskvärd. Det syntes styrelsen vid sådant förhållande vara föga framkomligt att söka få till stånd en intensifiering av den yttre rationaliseringen genom att låta lantmäterimyndigheterna helt taga hand om denna verksamhet. För övrigt torde det enligt styrelsen förhålla sig så, att tyngdpunkten inom lantmäteriets verksamhetsfält under de senaste årtiondena alltmer förskjutits från den rena landsbygden till tätortsbebyggelsen. Vad därefter anginge hushållningssällskapens möjligheter att övertaga någon del av lantbruksnämndernas arbetsuppgifter vore att märka, att sällskapen liksom nämnderna hade brist på personal, sedan verksamheten därstädes undergått en betydande utökning och intensifiering. Det syntes därför icke föreligga någon möjlighet att dess befattningshavare vid en överflyttning av den inre rationaliseringen till sällskapen till någon del skulle kunna åläggas även därmed sammanhängande uppgifter utan men för sällskapens verksamhet i övrigt.

1957 års motioner föranledde icke någon riksdagens åtgärd. Jordbruksutskottet erinrade om att yrkanden av liknande slag tidigare vid flera tillfällen varit föremål för riksdagens prövning utan att föranleda några åtgärder. Vidare framginge, att jordbruksupplysningskommittén enligt givna

direktiv hade att närmare granska och pröva den gällande gränsdragningen mellan hushållningssällskapens och nämndernas arbetsuppgifter i fråga om upplysnings- och rådgivningsverksamheten inom jordbruket. Slutligen syntes 1954 års fastighetsbildningskommitté och 1956 års lantmäterikommitté få anledning att komma in på vissa samordningsproblem på ifrågakvarande område.

Ej heller de vid B-riksdagen innevarande år behandlade motionerna i ämnet ha vunnit riksdagens bifall. Jordbruksutskottet fann i sitt utlåtande i anledning av motionerna, att tiden ännu icke vore inne för en omprövning av hela organisationskomplexet. Bland annat borde man först avvakta resultatet av ett flertal pågående utredningar, vilka berörde formerna för den fortsatta rationaliseringsverksamheten.

Under § 26 i sin år 1954 avgivna berättelse framhöll riksdagens revisorer bl. a., att frågan om en sammanslagning av lantbruksnämnderna i Kalmar län borde övervägas. Därigenom skulle enligt revisorernas mening icke obetydliga besparingar kunna vinnas, i främsta rummet beträffande personal men därjämte i fråga om utgifter för lokaler och andra omkostnader, även om en viss ökning måste motses beträffande resekostnaderna. En utredning i det av revisorerna angivna syftet har sedermera kommit i gång genom Kungl. Maj:ts uppdrag i mars 1958.

Antalet jordbruk i landet har sedan en följd av år undergått en successiv minskning, som varit särskilt märkbar i fråga om de mindre brukningsenheterna. I sin föregående år avgivna berättelse ha revisorerna i samband med en redogörelse för vissa bidrag till jordbrukets inre rationalisering framlagt uppgifter härom, till vilka i detta sammanhang må hänvisas. Därav framgår bl. a. att antalet jordbruk i landet enligt de senaste fyra jordbruksräkningarna, företagna 1937, 1944, 1951 och 1956, nedgått från 303 000 till 268 000 i runda tal. Angående utvecklingen under tiden mellan de senaste båda jordbruksräkningarna må följande uppgifter anföras.

Storleksgrupp	Antal jordbruk år 1951	Minskning under perioden 1951— 1956	Minskning genomsnitt per år
Totala antalet över 2 ha	282 140	— 14 038	— 2 808
därav 2—5 ha	95 945	— 8 791	— 1 758
» 5—10 ha	89 755	— 6 509	— 1 302
» 10—20 ha	59 790	— 249	— 50

Lantbruksstyrelsen lämnar vissa statistiska redogörelser angående lantbruksnämndernas verksamhet för den yttre rationaliseringen. I redogörelsen för perioden 1/7 1955—31/12 1957 lämnas bl. a. följande uppgifter om antalet brukningsenheter som under den angivna perioden undergått storleksrationalisering, varvid vederbörande lantbruksnämnd på ett eller annat sätt varit inkopplad på ärendet.

Storleksgrupp efter åkerareal före åtgärd	Antal	Antal, genomsnitt för ett år	Medelareal åker, ha	
			före åtgärd	efter åtgärd
högst 2 ha	423	170	1,4	4,4
2—5 ha	1 060	424	3,9	6,7
5—10 ha	1 825	730	7,7	11,5
10—20 ha	1 315	526	14,4	19,2
över 20 ha	577	230	38,1	43,4
summa	5 200	2 080	11,5	15,4

I följande tabell lämnas motsvarande uppgifter om brukningsenheter som under perioden undergått storleksrationalisering på grund av lantbruksnämndernas aktiva ingripande.

Storleksgrupp efter åkerareal före åtgärd	Antal	Antal, genomsnitt för ett år	Medelareal åker, ha	
			före åtgärd	efter åtgärd
högst 2 ha	99	40	1,5	4,8
2—5 ha	496	200	4,0	7,5
5—10 ha	1 125	450	7,7	12,0
10—20 ha	757	303	14,2	19,5
över 20 ha	201	80	31,2	36,3
summa	2 678	1 070	10,4	14,8

(Rationaliseringen har utöver här angiven åkerareal även avsett skogsmark).

Lantbruksnämndernas aktiva medverkan till de jordrationaliseringar som redovisas i den senare tabellen har kunnat lämnas i olika former. Åtgärdernas natur framgår av följande uppställning.

Åtgärd	Antal rationaliseringar under	
	tiden 1/7 1955— 31/12 1957	Antal, genomsnitt under ett år
1. Lantbruksnämnden har sålt egna fastigheter eller delar därav	681	272
2. Nämnden har underlättat förvärv genom att bevilja köparen statligt stöd i form av lånegaranti, avskrivningslån eller direkt bidrag	590	236
3. Åtgärd under 1 och 2 i förening	445	178
4. Nämnden har underlättat förvärv genom att taga initiativ till förhandlingar med säljare av lämpliga fastigheter och lämpliga köpare av dessa fastigheter	413	165
5. Åtgärd under punkterna 2 och 4 i förening	293	117
6. Annan kombination av åtgärder enligt punkterna 1—5 eller annan aktiv åtgärd	177	71
7. Nämnden har meddelat jordförvärvstillstånd i samband med rationalisering på jordbrukares eget initiativ (angives ej i de fall nämndens åtgärder framgå av föregående punkter)	2 522	1 009
8. Nämnden har vidtagit en eller flera åtgärder enligt punkterna 1—7 och har dessförinnan förhindrat annan köpare att förvärva ifrågakvarande fastighet genom att vägra förvärvstillstånd eller statligt stöd	79	32
Summa	5 200	2 080

De medel som erfordras för statlig stödverksamhet för yttre och inre rationalisering anvisas å det under riksstatens nionde huvudtitel uppförda anslaget Bidrag till jordbrukets rationalisering. I vilken utsträckning dessa medel tagits i anspråk belyses av nedanstående uppställning, som avser åren 1949—1957.

År	Yttre rationalisering		Inre rationalisering	
	Lånegaranti kronor	Statsbidrag kronor	Lånegaranti o. lån kronor	Statsbidrag kronor
1949	2 214 815	428 660	9 524 225	13 273 311
1950	4 216 590	564 153	13 770 839	19 719 618
1951	4 625 555	470 517	9 560 195	15 124 172
1952	4 553 494	645 900	11 638 175	19 603 638
1953	6 717 755	772 964	14 353 863	20 415 229
1954	7 547 295	846 139	18 240 345	20 793 978
1955	7 692 575	704 203	16 760 495	17 756 129
1956	7 883 075	463 898	14 295 900	16 719 039
1957	9 135 460	444 009	14 502 210	17 545 920
Summa	54 586 614	5 340 443	122 646 247	160 951 034

Lantbruksnämndernas verksamhet för den inre rationaliseringen och deras befattning med vissa andra större ärendesgrupper åskådliggöres genom följande uppgifter, hämtade ur lantbruksstyrelsens statistiska sammandrag för åren 1949—1957.

	Åren 1949—1957	Genomsnitt per år
1. Statligt stöd till inre rationaliseringsåtgärder:		
a. Täckdikning, hektar	51 653	5 739
b. Vägar (ägovägar), km	1 644	183
c. Nyodling, hektar	14 945	1 661
d. Betesförbättring, hektar	20 853	2 317
e. Stenröjning, hektar	65 212	7 246
2. Tillstånd till jordförvärv:		
a. Bifallna ansökningar	38 998	4 333
b. Avslagna eller återkallade	7 675	853
3. Lånegaranti för jordbruksegnahems-lån och driftslån:		
a. Antal lånegarantier för jordbruksegnahemslån	11 393	1 266
b. Garanterat belopp för d:o, milj. kr.	198	22
c. Antal lånegarantier för driftslån	7 062	785
d. garanterat belopp för d:o, kr.	55	6
4. Beviljat statligt stöd till jordbrukare som lidit skada på grund av felslagen skörd (avser åren 1952, 1954 och 1955):		
a. Antal stödlån	51 553	17 184
b. Belopp för stödlån, milj. kr.	137	45,7
c. Antal stödbidrag och arealbidrag	156 565	52 188
d. Belopp för d:o, kr.	89	29,6
5. Producentbidrag:		
a. Antal bidragsberättigade	—	165 703
b. Bidragsbelopp milj. kr.	495	55

Till här redovisade uppgifter må vidare anmärkas, att arbetsuppgifterna under vissa verksamhets- eller stödgrenar successivt minskat, under det att tendensen beträffande andra områden varit stabil eller ökande. En väsentlig nedgång har sålunda inträffat beträffande nyodling (från 3 179 hektar år 1949 till 482 hektar år 1957), betesförbättring (från 2 863 till 1 279 hektar) och stenröjning (från ca 8 000 till 5 445 hektar). Detsamma gäller beträffande antalet lånegarantier för jordbruksegnahemslån och driftslån samt i fråga om producentbidragen. En väsentlig ökning har däremot ägt rum beträffande jordförvärvstillståndsärenden och beträffande rationaliseringsbidrag för vägar.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 12 maj 1958 har lantbruksstyrelsen framlagt vissa synpunkter på lantbruksnämndernas organisation och arbetsuppgifter. Styrelsen anför inledningsvis, att flyttningen från jordbruket till andra näringar gått snabbare än man tidigare ansett sig böra räkna med och att denna flyttning under det kommande decenniet säkerligen komme att ske i ökat tempo. Även om den ökade mekaniseringen och jordbrukets rationalisering på grund av bortfall av ett antal jordbruk icke medfört någon större produktionsökning totalt sett, hade dock produktionsframstegen i andra länder och särskilt den senaste tidens utveckling på den europeiska marknaden lett till aktuella avsättningssvårigheter. Jordbruket syntes därför vara hänvisat till att genomföra den fortsatta rationaliseringen med utgångspunkt bl. a. från att produktionsapparaten komme att undergå viss krympning. Frågan om nedläggning av de sämsta jordarna och de svagaste jordbruken finge därigenom ökad aktualitet. Genom den antydda utvecklingen hade arbetsuppgifterna för lantbruksorganisationen undergått betydande förskjutningar. I fråga om den inre rationaliseringen hade sålunda nyodlingen reducerats till obetydlig storlek i förhållande till dess omfattning vid organisationens tillkomst år 1948. Torrläggning för nyodlingsändamål hade så gott som helt bringats att upphöra. Stenröjning och betesförbättring vore på nedgående allteftersom de bättre och mest odlingsvärda markerna behandlats. Dikningen hade fått sin tyngdpunkt på företag av mindre omfattning, under det att de stora torrläggningföretagen, som dominerat verksamheten ända in på början av 1950-talet, numera vore rätt fåtaliga. Av täckningen förelåge alltjämt ett stort behov, men man hade alltmer frångått de äldre metoderna med tämligen schablonartade system och i stället eftersträvat att lösa dräneringsfrågan på enklare sätt, t. ex. genom enkla avloppsdiken.

Den berörda utvecklingen belystes bl. a. av antalet avslutade förrättningar avseende projektering för inre rationalisering. Detta antal var år 1950 ca 18 000 och år 1957 ca 10 500. Nedgången hade varit kraftigast beträffande nyodling, från 4 128 slutförda förrättningar år 1950 till 384 år 1957, samt beträffande betesförbättring, från 2 895 till 1 043, och stenröj-

ning, från 6 330 till 3 134. De projekterade arealerna utgjorde år 1957 (med 1950 års tal inom parantes) för nyodling 363 ha (3 751), för betesförbättring 1 450 ha (5 284) och för stenröjning 5 615 ha (10 280). Det framhölls emellertid att nedgången vore mycket ojämn, om man betraktade dess geografiska fördelning inom landet.

Lantbruksstyrelsen framhöll vidare, att personalorganisationen alldeles särskilt måste komma att beröras av den anpassning som föranleddes av de ändrade förutsättningarna. Den starka personella övervikt på den inre rationaliseringens område, som till en början präglade organisationen, hade styrelsen sökt att successivt utjämna genom en omfördelning till förmån för den yttre rationaliseringen, som i detta läge krävde starkare insatser. Som exempel kunde nämnas, att styrelsen inom den gällande personalramen lyckats bygga upp en skoglig organisation, som täckte det mest trängande behovet, och även lantbruksutbildad personal hade fått övergå till uppgifter med yttre rationalisering. Vidare vore att märka, att lantbruksingenjörskåren av olika skäl minskats med ungefär en tredjedel under de senaste fem åren utan att motsvarande nyrekrytering ägt rum. Enligt styrelsens mening borde den begynnande anpassningen nu påskyndas. Inom styrelsen hade därför igångsatts en utredning om de ändringar i organisationen som nu borde genomföras, vilket styrelsen nu ville bringa till Kungl. Maj:ts kännedom. Styrelsen ville härtill framhålla, att det av olika skäl kunde befinnas motiverat att göra en vidare översyn av lantbruksorganisationen än den styrelsen här åsyftade. För sådant fall hade styrelsen icke något att erinra mot utan funne det tvärtom önskvärt att utredningen anförtröddes åt särskilda sakkunniga.

Revisorernas uttalande. För handhavande av den statliga stödverksamheten för jordbrukets rationalisering, vilken enligt 1947 års riksdagsbeslut skulle åvila det allmänna, tillskapades år 1948 en ny organisation, lantbruksorganisationen, centralt knuten till lantbruksstyrelsen och regionalt bestående av lantbruksnämnderna. De sistnämnda uppbyggdes på den äldre egnahemsorganisationen och övertogo det väsentliga av dess uppgifter. En betydande personalförstärkning ägde dessutom rum för att lantbruksnämndernas kapacitet skulle komma att motsvara det mera omfattande arbetsprogrammet. Samtidigt inordnades lantbruksingenjörorganisationen inom lantbruksnämndernas ram.

Gränsdragningen mellan lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen skedde på så sätt att den s. k. inre rationaliseringen — innefattande förbättringsåtgärder för jord, ekonomibyggnader och anläggningar — uppdrogs åt nämnderna, under det att sällskapen liksom tidigare skulle ombesörja drifrationaliseringen. På lantbruksnämnderna skulle vidare ankomma den s. k. yttre rationaliseringen, d. v. s. åtgärder för förbättring av brukningsenheterna i fråga om storlek, ägosammansättning och ägoan-

ordning. Lantmäteriorganisationens arbetsuppgifter berördes icke av de genomförda förändringarna.

Under den tid som förflutit sedan lantbruksnämnderna påbörjade sin verksamhet ha flerfaldiga gånger genom motioner i riksdagen och på annat sätt yrkanden eller förslag framställts om en omprövning av lantbruksorganisationen i syfte att begränsa dess omfattning. Stundom ha samtidigt därmed förelegat förslag om en begränsning även av arbetsuppgifterna, exempelvis nämndernas prövning av jordförvärv. I vissa fall ha angivits de riktlinjer efter vilka förslagsställaren tänkt sig den ifrågasatta organisationsminskningen — som regel en sammanslagning med hushållningssällskapen, eventuellt även med lantmäteriorganisationen. De berörda förslagen ha emellertid hittills genomgående blivit avvisade. Bland skälen härför har nämnts bl. a., att tillräcklig erfarenhet först borde vinnas av den tämligen nya organisationen samt att det icke kunde vara något att vinna av en sammanslagning, enär de nämnda myndigheterna var för sig hade mer än nog av arbetsuppgifter.

Lantbruksnämnderna ha nu varit i verksamhet under jämnt tio år, och tillräcklig erfarenhet bör alltså ha vunnits av deras uppgifter och organisationens ändamålsenlighet. Personalstyrkan, som under angivna tid icke undergått några större förändringar, uppgår för närvarande till omkring 680 personer och den sammanlagda årliga medelförbrukningen för avlöningar och omkostnader till i runt tal 14 miljoner kronor. Samtidigt må erinras om att statens motsvarande kostnader för bidrag till hushållningssällskapen under sistförflutna budgetår uppgingo till omkring 11,6 miljoner kronor.

Det svenska jordbruket har under senare år undergått en märkbar strukturförvandling, en utveckling som alltjämt pågår. Bland de påtagliga tecknen på denna förvandling märkes minskningen i antalet smärre brukningsenheter. Under tiden mellan de senaste tre jordbruksräkningarna — åren 1944, 1951 och 1956 — minskade sålunda antalet jordbruk i storleksgruppen 2—10 hektar med sammanlagt mer än 16 procent. I storleksgruppen 2—20 hektar var motsvarande nedgång mer än 12 procent.

Till stor del försiggår denna utveckling som en självrationisering, oberoende av ingripanden eller impulser från allmänna organs sida. Små jordbruk försvinna ofta som självständiga brukningsenheter i och med att innehavarna upphöra med driften, och en betydande förstärkning av ofullständiga jordbruk äger rum genom att friställda mindre brukningsdelar genom arrendering eller liknande läggas till närbelägna gårdar. Visserligen torde bland de rationaliseringar till vilka lantbruksnämnderna lämnat en mera aktiv medverkan redovisas åtskilliga fall av mera komplicerad natur, där någon rationalisering knappast hade kunnat komma till stånd utan nämndernas ingripande eller biträde, men å andra sidan inrymma nämndernas arbetsredogörelser många fall, där en godtagbar lösning kunnat åstadkom-

mas utan medverkan av ett statligt rationaliseringsorgan. I fråga om den inre rationaliseringen visar utvecklingen ett starkt minskat behov av vissa typer av jordförbättringsåtgärder, exempelvis nyodling, betesförbättring och torrläggning. Starkare krav på lönsamhet hos företagen har också medverkat till den nedåtgående tendensen.

Som redan nämnts fortgår nu nämnda utveckling i huvudsak oberoende av utifrån verkande faktorer. Det är sålunda naturligt att arbetskraften lämnar sådana sysselsättningsobjekt som icke ge skäligt utbyte. Därjämte kan det emellertid enligt revisorernas mening göras gällande, att en medveten begränsning skulle kunna ske på vissa av lantbruksnämndernas verksamhetsområden. Föregående års revisorer framhöllo att stödåtgärderna för den inre rationaliseringen i tämligen stor omfattning syntes vara inriktade på små gårdar eller eljest av ringa omfattning. Stundom gällde det så obetydliga belopp att det kunde ifrågasättas, huruvida icke kostnaderna för lantbruksnämndernas arbete med planläggning, administration och kontroll motsvarade eller t. o. m. överstege de utgående bidragen. Revisorerna förordade därför en begränsning av bidragsgivningen och en koncentring till företag av mera väsentlig betydelse. I en särskild redogörelse innevarande år ha revisorerna vidare riktat uppmärksamheten på att lantbruksnämndernas aktiva inköpspolitik i fråga om jordbruksfastigheter i icke ringa utsträckning synes ha lett till att fastigheter och fastighetsdelar blivit kvarliggande år efter år i en s. k. rationaliseringsreserv; revisorerna ha därför framhållit önskvärdheten av en större restriktivitet även på detta område. Det må här även erinras om att särskilda sakkunniga innevarande år erhållit Kungl. Maj:ts uppdrag att pröva det fortsatta beståndet av bl. a. jordförvärvslagen och uppsiktslagen, varvid i sammanhanget skola beaktas de betydande förändringar som under senare år skett beträffande jordbrukets struktur och produktionsförhållanden. Då sistnämnda frågor alltså befinna sig under utredning ha revisorerna saknat anledning att närmare ingå därpå. Den allmänna beröring med frågor om förvärvstillstånd som erhållits vid granskningen av den yttre rationaliseringen har dock givit revisorerna ett allmänt intryck av att i vart fall prövningen av förvärvstillstånd beträffande mindre fastigheter utan olägenhet skulle kunna väsentligt lättas.

Det program som innefattas i 1947 års beslut om statligt stöd till jordbrukets rationalisering medför alltjämt betydande arbetsuppgifter för en statlig organisation. Det synes dock revisorerna uppenbart att så väsentliga förändringar inträffat på detta område, att förutsättningarna för lantbruksnämndernas arbete och organisation icke äro desamma som för tio år sedan. De förändringar som ägt rum och som ovan i korthet berörts tala samtliga i riktning mot att arbetsuppgifterna minska. Vid sådant förhållande vill det synas som om risk föreligger att den nuvarande i huvudsak statliga administrationsapparaten med två var för sig omfattande regionala

länsorganisationer — lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen — snart nog kommer att visa sig överdimensionerad. En koncentration av arbetsuppgifterna synes därför vara möjlig, vilket i sin tur skulle kunna öppna vägen för en begränsning av organisationen.

Revisorerna föreslå därför att en översyn företages rörande denna organisations uppgifter och utformning.

I diskussionen om lantbruksnämndernas organisation har framhållits att såväl nämnderna som den lokala lantmåteriorganisationen äro aktivt verk-samma på den yttre rationaliseringens område. Så snart en rationalisering förutsätter ändring i fastighetsindelningen, fordras medverkan från lant-mäteriets sida. Vidare företer å ena sidan lantbruksnämndernas arbete med den inre rationaliseringen och å andra sidan hushållningssällskapens göromål i fråga om driftrationaliseringen mycket stora likheter. Det kan förut-sättas att en uppdelning på olika myndigheter av så inbördes närbesläktade göromål, inriktade på samma arbetsobjekt, måste föranleda åtskilligt dub-belarbete och att genom en samordning besparingar skulle kunna göras, i första hand beträffande kostnaderna för fältarbete, resor och kamerala uppgifter. Ehuru revisorerna icke äro beredda att ange de riktlinjer efter vilka en begränsning av organisationen kan tänkas bli möjlig, torde man kunna utgå från att det i sammanhanget måste prövas, huruvida förut-sättningar finnas för dels överförande till lantmåteriorganisationen av de delar av lantbruksnämnderna som närmast handha den yttre rationalise-ringen, dels ock ett sammanförande i en eller annan form av hushållnings-sällskapen och lantbruksnämndernas avdelningar för inre rationalisering.

Såsom framgår av redogörelsen i det föregående är den tendens mot ett minskat behov av rationaliseringsåtgärder som utgör utgångspunkten för revisorernas förslag icke geografiskt jämnt fördelad över hela landet utan framträder starkare på vissa håll och mindre markerat på andra. Likaså torde flerstädes åtminstone den inre rationaliseringen efter hand bli så långt framskriden, att ekonomiskt försvarbara förbättringsåtgärder på den odlingsvärda marken äro i huvudsak slutförda. Befolkningspolitiska och sociala skäl kunna vidare göra det motiverat att i vissa län behålla en starkare organisation för det statliga rationaliseringsstödet, under det att andra län kunna ha en sådan struktur i näringshänseende, att jordbrukets anpassning sker mera självständigt. Revisorerna vilja framhålla att det icke bör betraktas som självskrivet, att en eventuell sammanslagning av vissa lokala organ måste äga rum samtidigt och likformigt över hela landet. Snarare kan det antagas medföra fördelar att en sammanslagning prövas såsom försöksorganisation inom några län för att därefter successivt genomföras i den mån förutsättningar därför visa sig föreligga. Därigenom skulle också erfarenheter vinnas rörande organisationens lämpligaste ut-formning.

Den centrala lantbruksadministrationen

Enligt den för *lantbruksstyrelsen* gällande instruktionen (SFS 1956: 553) åligger det styrelsen bl. a. att

i den mån sådant ej ankommer på annan myndighet utöva ledningen av och kontrollen över de statliga åtgärderna för att förbättra jordbrukets brukningsenheter i fråga om storlek, ägosammansättning eller ägoanordning (yttre rationalisering);

främja mera varaktig förbättring av jord, ekonomibyggnader eller tekniska anordningar å befintliga eller planerade brukningsenheter (inre rationalisering);

i samarbete med rikets hushållningssällskap främja övriga åtgärder för förbättring av driftsförhållandena och det ekonomiska utbytet av jordbruket (driftsrationalisering); samt

leda och övervaka den sociala jordbruksegnahemsverksamheten ävensom verksamheten för beredande av särskilt stöd åt vissa mindre jordbruk.

Under lantbruksstyrelsen lyda lantbruksnämnderna och deras ortsbud samt statens hingstdepå och stuteri. Under styrelsens överinseende stå Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut, statens centrala frökontrollanstalt, statens maskinprovningar samt jordbrukets upplysningsnämnd. Styrelsen handhar överinseendet över och inspektionen av statens och med statsmedel understödda lantbruksundervisningsanstalter med undantag av lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök. Under styrelsens tillsyn stå därjämte hushållningssällskapen samt med statsmedel understödda lokala lantbrukskemiska kontrollstationer och frökontrollanstalter.

Lantbruksstyrelsen utgöres av en generaldirektör och chef, två överdirektörer, varav en tillika souschef, och fyra av Kungl. Maj:t för en tid av fyra år förordnade särskilda ledamöter.

Överdirektörerna förestå var sin avdelning, nämligen rationaliseringsavdelningen och lantbruksavdelningen. Såsom nämnts redan under § 32 höra till rationaliseringsavdelningen en jordförbättringsbyrå, en byggnadsbyrå, en planläggningsbyrå och en social byrå, medan i lantbruksavdelningen ingå en lantbruksbyrå, en husdjursbyrå, en undervisningsbyrå och en jordbruksökonomisk byrå. Vidare finnas en kanslibyrå och en kameralbyrå, vilka enligt instruktionen skola vara underställda generaldirektören eller den av överdirektörerna som generaldirektören bestämmer. Varje byrå förestås av en byråchef, vilken ingår såsom ledamot av styrelsen vid handläggning av ärende som tillhör hans byrå.

Den vid lantbruksstyrelsen tjänstgörande personalen uppgick den 1 oktober 1958 till ett antal av 132, fördelade med 35 på rationaliseringsavdelningen, med 53 på lantbruksavdelningen och med 44 på de båda admini-

strativa byråerna. För innevarande budgetår ha styrelsens avlönings- och omkostnadsanslag anvisats med respektive 2 815 600 och 346 500 kronor.

Enligt den för *statens jordbruksnämnd* gällande instruktionen (SFS 1956: 376) åligger det nämnden

att såsom centralt organ under Kungl. Maj:t handha den prisreglerande verksamheten på jordbrukets område och övriga frågor rörande avsättningen inom och utom landet av jordbruksprodukter och förnödenheter för jordbrukets behov, däribland klassificeringen av kött, i den mån ej dessa frågor enligt Kungl. Maj:ts bestämmande ankomma på annan myndighet;

att såsom centralt organ under Kungl. Maj:t handha den prisreglerande verksamheten på fiskets område och därmed sammanhängande avsättningsfrågor, däri inbegripet frågor rörande handelsregleringen för fisk, ävensom åtgärder i syfte att främja kvaliteten på fisk och fiskprodukter;

att under inseende av riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap svara för sådana uppgifter beträffande den ekonomiska försvarsberedskapen som avse livsmedel, fodermedel, utsäde, gödselmedel och fettråvaror, dock att inköp och lagerhållning av dylika varor i beredskapssyfte skola ankomma på jordbruksnämnden endast i den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer;

att fullgöra de uppgifter i övrigt med avseende å livsmedel, livsmedelsråvaror och jordbruksförnödenheter som Kungl. Maj:t överlämnar till nämnden; samt

att handlägga frågor rörande restitution av skatt å bensin som förbrukas vid jordbruket.

Det skall vidare, i den mån Kungl. Maj:t icke annat föreskrivit, ankomma på jordbruksnämnden

att, såvitt avser livsmedel, livsmedelsråvaror och jordbruksförnödenheter, under Kungl. Maj:t handha utredningar och regleringar som hänföra sig till Sveriges varuutbyte med utlandet och till landets medverkan i internationella organisationer;

att utöva tillsyn över den prisreglerande verksamhet som enligt beslut av riksdagen eller Kungl. Maj:t bedrives av sammanslutningar på jordbrukets och fiskets områden; samt

att utgöra tillsynsmyndighet över svenska kontrollanstalten för mejeriprodukter och ägg.

Jordbruksnämnden utgöres av en generaldirektör och chef, tillika ordförande i nämnden, samt högst fem ledamöter, vilka förordnas av Kungl. Maj:t.

Inom nämnden finnes ett kansli bestående av fem byråer, nämligen byrån för animaliska produkter (animaliebyrån), vari ingå en sektion för ärenden rörande fettvaror (fettvarusektionen) och en sektion för ärenden rörande fisk (fisksektionen), byrån för vegetabiliska produkter (vegetabiliebyrån),

administrativa byrån, utredningsbyrån och utrikeshandelsbyrån. Administrativa byrån inrymmer två sektioner, en beredskapssektion och en kansli-sektion. I utredningsbyrån ingår en statistiksektion. Varje byrå förestås av en byråchef.

Den vid jordbruksnämndens kansli tjänstgörande personalen uppgick den 1 oktober 1958 till ett antal av 146.

För överläggningar med jordbruksnämnden, dock utan rätt att delta i dess beslut, är inrättat statens jordbruksnämnds råd. Rådet består av två avdelningar, en för frågor på jordbrukets område och en för prisregleringsfrågor på fiskets område. Ledamöterna i rådet utses av Kungl. Maj:t, som ock bestämmer antalet ledamöter och dessas fördelning på de båda avdelningarna.

Till ledning för jordbruksnämndens prisreglerande verksamhet skola verkställas beräkningar över jordbrukets inkomstförhållanden av en särskild expertdelegation (kalkylsakkunniga). Delegationen utses av Kungl. Maj:t, som även bestämmer antalet ledamöter däri. Kalkylsakkunniga äga erhålla biträde av nämndens kansli, främst utredningsbyrån.

För innevarande budgetår ha jordbruksnämndens avlönings- och omkostnadsanslag anvisats med respektive 2 874 400 och 647 000 kronor.

Enligt den för *lantmäteristyrelsen* gällande instruktionen (SFS 1958: 263) åligger det styrelsen bl. a. att, i enlighet med instruktionen samt i lag och särskilda författningar givna föreskrifter,

leda och öva tillsyn över fastighetsbildningen enligt den för landsbygden gällande lagstiftningen och övriga grenar av rikets lantmäteriväsende, till den del tillsyn däröver ej tillkommer annan ämbetsmyndighet, ävensom över arbetet med förande av jordregister; samt

hava överinseendet över mätningsväsendet i rikets städer, köpingar och andra samhällen där den för städerna gällande ordningen för bebyggande skall iakttagas, orter å landet där fastighetsregister skall föras enligt de för stad meddelade bestämmelserna samt områden å landet för vilka, ändå att sådant register ej skall föras där, stadsplan fastställt eller där eljest tomtindelning såsom i stad finnes ävensom över arbetet med uppläggande och förande av fastighetsregister enligt de för stad gällande bestämmelserna.

Lantmäteristyrelsen, som är chefsmyndighet för länslantmäterikontoren och lantmäteriets distriktsorganisation, utgöres av en generaldirektör och chef samt såsom ledamöter fyra byråchefer. Dessa förestå var sin byrå, nämligen administrativa byrån, landsbyrån, stadsbyrån och utredningsbyrån. I administrativa byrån ingå ett arkiv och ett kamrerarekontor.

Den vid lantmäteristyrelsen tjänstgörande personalen uppgick den 1 oktober 1958 till ett antal av 89, varav 5 deltidsanställda. För innevarande budgetår ha styrelsens avlönings- och omkostnadsanslag anvisats med respektive 1 348 200 och 162 800 kronor.

Vid 1957 års riksdag hemställdes i två likalydande motioner (I: 53 och II: 61), att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en utredning i rationaliserings- och besparingssyfte om sammanslagning av statens jordbruksnämnd med kungl. lantbruksstyrelsen.

Till stöd för sitt yrkande anförde motionärerna bl. a. följande.

Det har från början varit klart att det råder ett nära samband mellan den verksamhet som lantbruksstyrelsen bedriver för jordbrukets rationalisering och den prisreglerande verksamhet som omhänderhaves av jordbruksnämnden.

Som exempel kan nämnas strukturrationaliseringen å ena sidan och pris- och avsättningsfrågan å andra sidan. För att främja det nödvändiga samarbetet äger lantbruksstyrelsens chef rätt att närvara vid jordbruksnämndens plenarsammanträden vid behandlingen av ärenden, som beröra lantbruksstyrelsens verksamhetsområde, samt att yttra sig där och få sin mening antecknad till protokollet. Motsvarande rätt tillkommer jordbruksnämndens chef vid lantbruksstyrelsens plenarsammanträden.

Bland de frågor, som intimt beröra båda organen, kunna nämnas utformningen av särskilt prisstöd åt de mindre jordbruken, särskilda stödåtgärder vid felslagen skörd, såsom areal- och kontantbidrag samt stödlån, kvalitetskontroll å jordbruksprodukter, i den mån sådan kontroll utövas av statliga organ, samt kvalitetsfrämjande åtgärder i övrigt, regleringen av importen och exporten av utsäde och levande djur ävensom fodermedelskontrollen.

Över motionerna avgåvos yttranden av bl. a. lantbruksstyrelsen och statens jordbruksnämnd.

Lantbruksstyrelsen, som ansåg att den av motionärerna väckta tanken kunde med hänsyn till det nära sambandet mellan de båda verken i och för sig synas ändamålsenlig, framhöll därutöver bl. a. följande.

Från lantbruksstyrelsens sida sett torde behovet av en fortlöpande nära samverkan med jordbruksnämnden främst göra sig gällande på lantbruksavdelningens, och särskilt då lantbruksbyråns, men även på jordbruksekonomiska byråns verksamhetsfält. Bland de frågor, vilkas handläggning i särskilt hög grad påkallar att en sådan kontakt upprätthålles, framhåller styrelsen — i likhet med motionärerna — bl. a. sådana, som rör kvalitetsbefrämjande åtgärder samt vissa frågor avseende reglering av import och export ävensom fodermedelskontrollen. Ehuru gränsdragningen mellan de båda ämbetsverkens kompetensområden i dylika frågor ännu icke är helt klar har dock samarbetet mellan styrelsen och jordbruksnämnden även i dessa hänseenden enligt styrelsens mening kunnat förlöpa på ett i stort sett tillfredsställande sätt. I den mån det alltjämt förekommer brister i sådant avseende, torde det böra ankomma på ämbetsverken att överenskomma om lämpliga former för en önskvärd fortsatt utbyggnad av samarbetet. Något tvivel om att detta skall lyckas föreligger icke på lantbruksstyrelsens sida. I den mån det likväl skulle komma att kvarstå olösta gränsdragningsproblem, torde sådana enskilda frågor böra av ämbetsverken underställas Kungl. Maj:ts prövning. Att ifrågasätta en sammanslagning av verken på grund av att sådana problem kan förekomma inom en förhållandevis begränsad sektor av deras verksamhet, bör enligt styrelsens mening icke ifrågakomma. Vad angår övriga av motionärerna särskilt omnämnda frå-

gor — exempelvis stödåtgärder vid felslagen skörd — har några olägenheter, såvitt styrelsen har sig bekant, icke försports av att handläggningen måst ske i samråd mellan ämbetsverken. Samrådet har härvid alltid kunnat ske i smidiga former och utan att det medfört tidsutdräkt.

Det synes även böra framhållas, att lantbruksstyrelsens verksamhetsfält är icke endast mycket vidsträckt utan även synnerligen mångskiftande, ett förhållande, varom redan det stora antalet fackbyråer inom styrelsen samt den omfattande lokala förvaltning, som står under styrelsens direkta ledning eller tillsyn, ger en i detta sammanhang tillräcklig antydan. Även om det rent teoretiskt skulle kunna anses önskvärt att sammanföra den produktionsbefrämjande verksamheten och den prisreglerande verksamheten på jordbrukets område under en gemensam central myndighet, skulle detta stöta på praktiska hinder av stor räckvidd. Bl. a. skulle verksamhetsfältet få en sådan omfattning, att det i praktiken måste bli omöjligt för en person att överblicka, samordna och leda arbetet inom det organ, som då skulle bildas. Även i övrigt skulle ett sådant organ bli otympligt och medföra organisatoriska nackdelar, vilka till ingen del skulle uppvägas av de besparingar, som möjligen skulle vinnas genom att kamerala och i viss mån även andra administrativa ärenden kunde handläggas av gemensam personal.

Efter att ha lämnat en redogörelse för de omständigheter som på sin tid föranledde statsmakterna att inrätta två olika centralmyndigheter för den statliga jordbruksrationaliseringen och för prisregleringen på jordbrukets område anförde statens jordbruksnämnd bl. a. följande.

Jordbruksnämnden vill för sin del till en början framhålla, att det nära samband, som föreligger mellan den prisreglerande verksamheten och rationaliseringsverksamheten, i och för sig måste anses tala för att de båda verksamhetsgrenarna — därest så även ur andra synpunkter är möjligt — skall handhas av ett och samma centralorgan. Redan nu har man även genom vissa organisatoriska åtgärder sökt trygga ett intimt samarbete mellan de båda organen. Sålunda föreskrives i lantbruksstyrelsens instruktion, att jordbruksnämndens chef äger närvara vid behandlingen inom lantbruksstyrelsens plenum av ärende, som är av intresse för båda verken, samt därvid deltaga i överläggningen men ej i beslutet. Motsvarande bestämmelse finnes i jordbruksnämndens instruktion, såvitt gäller lantbruksstyrelsens chef. Det torde även vara anledning att konstatera, att samarbetet mellan de båda verken under de gångna åren har förflutit friktionsfritt. Å andra sidan är det emellertid också klart, att instruktionsmässiga föreskrifter av den art, som nyss har berörts, ej kan utgöra någon fullständig garanti för den samordning av de båda verksamhetsgrenarna till jordbrukets främjande, som är en nödvändig förutsättning för ett gott resultat av verksamheten i dess helhet. Säkerhet för att för jordbrukets utveckling viktiga frågor bedömes och handlägges på samma sätt, såväl när det gäller den prisreglerande verksamheten som när det gäller rationaliseringsverksamheten, ernås därför otvivelaktigt bäst genom att dylika frågor centralt handläggas av ett och samma organ.

Det nära samband, som föreligger mellan de båda organens arbetsuppgifter och arbetsområden, tager sig även uttryck i att i många fall frågor av likartad karaktär handlägges av båda organen eller arbetsuppgifterna i viss mån griper in i varandra. Åtskilliga exempel härpå har anförts i motiönerna. Som ytterligare exempel kan nämnas, att nämnden i viss omfatt-

ning äger disponera över prisregleringsmedel till stöd åt forsknings-, försöks- och upplysningsverksamhet, medan den statliga stödverksamheten på dessa områden eljest i väsentliga delar sorterar under lantbruksstyrelsen. Beträffande mjölkstandardiseringen är lantbruksstyrelsen kontrollorgan men jordbruksnämnden åtalsmyndighet. Lantbruksstyrelsen ordnar kurser i köttklassificering, under det att denna klassificering i övrigt ankommer på jordbruksnämnden. Frågor angående de ekonomiska förhållandena inom trädgårdsnäringen och andra speciella produktionsgrenar handläggas, vid remissbehandlingen av utredningar o. d., såväl av nämnden som av styrelsen. Gränsdragningen inom några av de uppräknade specialområdena har vid olika tillfällen ändrats. Handläggningen av vissa typer av ärenden — frågor rörande missväxtbidrag, köttklassificering, producentbidrag m. m. — har sålunda ankommit under vissa perioder på jordbruksnämnden (eller livsmedelskommissionen), under andra på lantbruksstyrelsen. Det synes icke minst med hänsyn till vad nu anförts om det nära sambandet mellan de olika organens arbetsuppgifter vara sannolikt, att en sammanföring av de båda organen till en enhet skulle öppna möjlighet till administrativ förenkling och besparingar.

Jordbruksnämnden har hittills uppehållit sig vid de skäl, som kan anses tala för en sammanslagning av lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden. Det är emellertid anledning att understryka, att det jämväl finnes oständigheter, som kan anses tala mot en sammanslagning eller i vart fall göra värdet av en sammanslagning mera tveksamt. Jordbruksnämnden hänvisar härvidlag i första rummet till frågan om ej det organ, som skulle bildas genom en dylik sammanslagning, skulle bli alltför stort för att det skulle bli möjligt för verkets ledning att på önskvärt sätt överblicka och hålla samman verksamheten i dess helhet. Såsom inledningsvis erinrats synes det främst ha varit farhågor i detta avseende, som var avgörande för 1942 års jordbrukskommitté, då kommittén icke ansåg sig kunna förorda att den prisreglerande verksamheten och rationaliseringsverksamheten skulle sammanföras till ett enda centralt organ. Läget är visserligen nu annorlunda än det var, då jordbrukskommittén avgav sitt betänkande. Jordbrukskommittén torde bl. a. ha räknat med att den statliga rationaliseringsverksamheten skulle få väsentligt större omfattning än vad som sedermera blivit fallet. Även om man bortser från de överväganden, som kan ha legat till grund för jordbrukskommitténs ställningstagande, och bedömer frågan med utgångspunkt från den personalorganisation, som nu finnes vid jordbruksnämnden och lantbruksstyrelsen, ävensom de arbetsuppgifter, som nu åvilar de båda organen, kan det dock icke förnekas, att en viss tveksamhet inställer sig med tanke på möjligheten att under en enhetlig ledning effektivt hålla samman dessa omfattande och mångskiftande arbetsuppgifter.

I sitt utlåtande nr 27 avstyrkte jordbruksutskottet bifall till den i motionerna begärda utredningen. Till stöd för sitt ställningstagande framhöll utskottet bl. a. följande.

Såsom framgår av utredningen i ärendet har bildandet av ett gemensamt centralorgan för att handha de båda leden i den statliga jordbrukspolitiken visserligen övervägts rent teoretiskt men icke ansetts genomförbart i praktiken. Enligt utskottets mening skulle ett sådant organ uppenbarligen bli så stort och tungrott, att dess ledning svårligen skulle kunna överblicka och hålla samman verksamheten. Detta har även understrukits i de remiss-

yttranden, som avgivits i ärendet. Vidare torde ett organ av traditionell verkstyp såsom lantbruksstyrelsen knappast lämpa sig för handläggning av prisregleringsärenden, som kräver snabba avgöranden och en smidig anpassning till prisväxlingarna på den internationella marknaden. Än mindre skulle enligt utskottets förmenande ett dylikt verk vara ägnat att fungera som beredskapsorgan på jordbruks- och livsmedelsområdet.

I en vid utlåtandet fogad reservation hemställdes om bifall till de förevarande motionerna. Denna reservation segrade i första kammaren, medan andra kammaren följde utskottet. Frågan hade därmed fallit vid 1957 års riksdag.

Revisorernas uttalande. Under ett annat avsnitt av årets berättelse ha revisorerna förordat en översyn rörande den regionala lantbruksorganisationens uppgifter och utformning. Enligt revisorernas mening borde därvid prövas, huruvida förutsättningar finnas för dels överförande till lantmäteriorganisationen av de delar av lantbruksnämnderna som närmast handha den yttre rationaliseringen, dels ock ett sammanförande i en eller annan form av hushållningssällskapen och lantbruksnämndernas avdelningar för inre rationalisering. Under hänvisning till de väsentliga olikheter som föreligga mellan skilda delar av landet ha revisorerna rekommenderat, att den ändrade organisation som kunde följa av förslaget måtte prövas försöksvis inom några län för att därefter successivt genomföras i den mån förutsättningar därför visade sig vara för handen.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår är lantbruksstyrelsen chefsmyndighet i vad avser såväl den inre rationaliseringen som driftsrationaliseringen inom jordbruksnäringen. En eventuell sammanslagning av hushållningssällskapen och lantbruksnämndernas avdelningar för inre rationalisering påverkar därför icke frågan om verksamhetens centrala ledning. Förhållandena äro däremot annorlunda försåvitt gäller den yttre rationaliseringen. Därest lantbruksnämndernas befattning med hithörande arbetsuppgifter överfördes till länslantmäterikontoren, skulle nämligen vid oförändrad organisation i övrigt ledningen av denna verksamhet komma att utövas av två centrala ämbetsverk, lantbruksstyrelsen såväl som lantmäteristyrelsen. Detta vore redan ur arbetsorganisatorisk synpunkt mindre lämpligt. Därtill kommer att de sakliga skäl som tala för ett samgående mellan de på förevarande område regionalt verksamma organen med samma styrka kunna åberopas för en enhetlig central administration. Erinras må att lantmäteristyrelsen redan enligt sin nuvarande instruktion har att leda och öva tillsyn över fastighetsbildningen på landsbygden och att varje yttre rationaliseringsåtgärd i princip innebär att fastighetsindelningen ändras.

Ett överförande av de på lantbruksnämnderna nu ankommande göromålen i fråga om den yttre rationaliseringen till länslantmäterikontoren, vilka i sådant fall självfallet måste få en med hänsyn till de vidgade uppgifterna förändrad organisation, leder alltså till vissa konsekvenser även beträffande

utformningen av verksamhetens centrala administration. De problem som därvid uppkomma torde enklast kunna lösas genom ett infogande av lantbruksstyrelsens rationaliseringsavdelning i lantmäteristyrelsen. Enligt revisorernas mening bör därför jämväl detta spörsmål upptagas till övervägande i anslutning till den översyn av den regionala lantbruksorganisationen som revisorerna i ett tidigare avsnitt förordat. Det torde få förutsättas att därvid vederbörligt samråd sker med såväl 1954 års fastighetsbildningskommitté som 1956 års lantmäterikommitté.

En organisationsändring av nu åsyftat slag skulle leda till att lantbruksstyrelsen, bortsett från den organisationsenhet som kunde erfordras för rent administrativa arbetsuppgifter, komme att bestå av allenast fyra byråer, nämligen lantbruksbyrån, husdjursbyrån, undervisningsbyrån och jordbruksekonomiska byrån. Därvid är då att märka att en utredning f. n. pågår av frågan om den centrala ledningen av hela yrkesutbildningen och därmed sammanhängande spörsmål. Skulle denna utredning resultera i att hithörande arbetsuppgifter koncentrerades till en enda myndighet, kommer av allt att döma undervisningsbyrån inom lantbruksstyrelsen att avvecklas. Huru denna fråga än löses är det emellertid uppenbart, att bortfallet av lantbruksstyrelsens rationaliseringsavdelning skulle innebära en så kraftig krympning av byråorganisationen att det aktualiserar frågan, huruvida styrelsen i detta förminskade skick längre utgör en lämplig administrativ enhet. Revisorerna äro för sin del av den uppfattningen, att i ett dylikt läge möjligheterna att tillföra lantbruksstyrelsen nya arbetsuppgifter böra ingående prövas. En organisatorisk samordning med statens jordbruksnämnd framstår därvid såsom mest ändamålsenlig.

Frågan om en sammanslagning av jordbruksnämnden och lantbruksstyrelsen behandlades, såsom av det föregående framgår, vid 1957 års riksdag med anledning av ett motionsledes framfört förslag om en utredning i ämnet. I sitt utlåtande nr 27 avstyrkte jordbruksutskottet detta förslag, väsentligen med hänsyn till att det genom en dylik sammanslagning bildade organet skulle bli så stort och tungrott, att dess ledning svårigen skulle kunna överblicka och hålla samman verksamheten. Motionerna föranledde heller icke någon riksdagens åtgärd; en vid utlåtandet fogad reservation med tillstyrkande av den begärda utredningen segrade dock i första kammaren.

Revisorerna dela den uppfattning som kom till uttryck i jordbruksutskottets nyssberörda utlåtande, nämligen att en sammanslagning av den nuvarande lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden skulle leda till en administrativt otymplig och svårhanterlig anordning. Det må sålunda framhållas, att ett organ av denna karaktär skulle få ett antal byråer, vida överstigande vad som härutinnan är normalt inom statsförvaltningen. De betänkligheter som sålunda kunna anföras mot 1957 års motionsförslag drabba emellertid icke tanken på ett sammanförande av lantbruksstyrelsens lantbruksavdelning med jordbruksnämnden. Såsom ovan angivits tala tvärtom

starka organisatoriska skäl för en dylik åtgärd. Även ur rent sakliga synpunkter kunna vägande motiv åberopas härför. Uppenbarligen föreligger ett mycket påtagligt inbördes samband mellan den produktionsfrämjande verksamhet som ankommer på nyssnämnda lantbruksavdelning och den prisreglerande verksamhet som handhaves av jordbruksnämnden. Produktionens både omfattning och inriktning inom jordbruksnäringen bestämes sålunda i hög grad av prissättningen liksom omvänt de prisreglerande åtgärdernas effektivitet påverkas av produktionsresultatet. I sitt yttrande över de förenämnda motionerna lämnade f. ö. såväl lantbruksstyrelsen som särskilt jordbruksnämnden en rad exempel på arbetsuppgifter och arbetsområden, vilka mer eller mindre äro gemensamma för de båda organen.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter anse revisorerna att — därest den av revisorerna förordade översynen av den regionala lantbruksorganisationen skulle leda till att lantbruksnämndernas nuvarande befattning med jordbrukets yttre rationalisering överfördes till länslantmäterikontoren och i anslutning därtill lantbruksstyrelsens rationaliseringsavdelning infogades i lantmäteristyrelsen — en undersökning bör verkställas rörande förutsättningarna för och lämpligheten av ett organisatoriskt samgående mellan lantbruksstyrelsens lantbruksavdelning och statens jordbruksnämnd.

Reservation

av herr *Pettersson*, vilken ansett att förevarande paragraf icke hade bort inflyta i berättelsen.

§ 35

Lantbruksnämndernas fastighetsinnehav

1947 års beslut angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken innebar bl. a., att statsverket genom lantbruksnämnderna skulle understödja den s. k. yttre rationaliseringen. Arbetet därmed skulle sikta på att inom jordbruksnäringen skapa brukningsdelar, vilka med hänsyn till storlek och sammansättning vore lämpade att lämna sina brukare en tillfredsställande inkomst antingen genom utvidgning av arealen eller genom förbättring av arronderingen och ägosammansättningen. Som en riktpunkt för rationaliseringsarbetet angavs ett arealinnehåll av 20 hektar åker som önskvärt; rationaliseringsarbete i det allmännas regi borde icke inriktas på brukningsdelar med större arealinnehåll.

Bland de statliga åtgärder som skulle kunna komma till användning för att underlätta den yttre rationaliseringen nämndes dels låne- och bidragsverksamhet, dels en aktiv inköpspolitik, dels ock införande av viss förköpsrätt för det allmänna.

Beträffande den aktiva inköpspolitiken framhölls under förarbetena till jordrationaliseringsreformen, att det allmännas inköpsverksamhet ingalunda enbart borde taga sikte på att staten skulle förvärva sådana brukningsdelar som behövdes för den yttre rationaliseringens genomförande och sedan i sin tur överlåta dessa. En minst lika viktig uppgift borde vara att förmedla överlåtelser av jord i rationaliseringssyfte från den ene jordägaren till den andre. Å andra sidan betonades, att staten genom rationaliseringsorganen ej borde inskränka sig till att pröva inkomna ansökningar om lån och bidrag utan borde genom sina organ aktivt verka för genomförandet av rationaliseringsåtgärder. I sådana områden där behov av yttre rationalisering föreläge borde det allmänna sålunda genom lantbruksnämnderna undersöka möjligheterna att genomföra dylika åtgärder, söka stimulera jordbrukarnas intresse för desamma samt över huvud aktivt verka för sådana uppörelser som fordrades för att få till stånd den önskade rationaliseringen. Statens ekonomiska medverkan behövde ej nödvändigtvis taga den formen att staten utlämnade lån och bidrag. I vissa fall kunde det befinnas lämpligt att staten själv inträdde som köpare av en fastighet eller fastighetsdel för att sedan i sin tur överlåta denna mark till jordbrukare som vore i behov av tillskotts jord. Ett dylikt förfaringssätt syntes särskilt kunna komma i fråga i sådana fall då en viss fastighets mark vore avsedd att uppdelas på två eller flera angränsande brukningsdelar. Statliga inköp av jord i rationaliseringssyfte kunde befinnas lämpliga ej blott i sådana fall, då avsikten vore att marken åter skulle försäljas i samband med förvärvet eller endast kort tid därefter. Dylika köp kunde vara lämpliga även om det måste beräknas förflyta viss tid, innan den önskade rationaliseringen kunde genomföras. Några snäva riktlinjer för organens handlande på detta

område borde icke uppdragas, utan organen borde ha befogenhet att anpassa sina åtgärder efter vad som i varje särskilt fall befunnes mest lämpligt.

Vid behandlingen av frågan om inköspolitiken underströks vidare det starka samband som kunde beräknas komma att råda mellan å ena sidan låne- och bidragsverksamheten och å andra sidan inköspolitiken. Det kunde sålunda tänkas, att den aktiva inköspolitiken användes som en form för att lämna rationaliseringsbidrag då inköp gjordes i statens eget namn. En lantbruksnämnd kunde exempelvis förvärva en fastighet som erfordrades för komplettering av en annan brukningsdel och sedan överlåta densamma till den senare brukningsdelens ägare till ett pris som låge under den av nämnden erlagda köpesumman. — Rörande frågan om möjligheterna för nämnderna att biträda med förstärkning av jordbruk med skog framhölls bl. a., att det syntes naturligt att i skogsbygderna arbetet med den yttre rationaliseringen vid sidan av den rationalisering av själva jordbruket, som lämpligen kunde genomföras, också skulle inriktas på att komplettera brukningsdelarna med skog, så att de brukningsdelar där jordbruket utgjorde brukarens huvudsakliga sysselsättning i största möjliga utsträckning skulle bli bärkraftiga brukningsdelar, där vad som kunde brista i jordbrukets lönsamhet uppvägdes av tillgången på egen skog. En dylik utveckling syntes utgöra en förutsättning för att man i dessa trakter skulle kunna uppehålla jordbruket i önskvärd omfattning och på ett effektivt sätt utnyttja den till jordbruket knutna arbetskraften.

Såsom ett led i förverkligandet av 1947 års beslut om jordbrukets rationalisering infördes med giltighet fr. o. m. den 1 juli 1948 de bestämmelser som innefattades i 1947 års lag om kronans förköpsrätt och 1948 års lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet. Förköpslagen syftade till att underlätta bildandet av bärkraftiga brukningsdelar. För sådant ändamål ägde vederbörande lantbruksnämnd, då försäljning skedde av jordbruksfastighet, att å kronans vägnar inlösa fastigheten till det pris som köparen utfäst. Jordförvärvslagen hade till syfte att förhindra olämpliga förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter, främst spekulationsförvärv och vissa slag av kapitalplaceringsinköp. Dylika förvärv ställdes genom lagen under statlig kontroll genom att jordbruksfastighet i princip ej finge förvärvas genom köp, byte eller gåva utan tillstånd av vederbörande lantbruksnämnd. De grunder efter vilka tillståndsprövningen skulle ske angåvos i 3 § jordförvärvslagen. Tillstånd skulle icke meddelas, bl. a. om anledning förelåge till antagande att fastigheten skulle bli vanskött i sökandens ägo eller att sökanden med förvärvet huvudsakligen åsyftade att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång som vore behövlig såsom stöd för ortens jordbruk eller att bereda sig vinst genom snar avyttring av fastigheten eller liknande. En viss restriktivitet skulle vidare tillämpas om det kunde antagas att förvärvet huvudsakligen avsåg kapital-

placering eller köparen av en jordbruksfastighet kunde antagas icke ha för avsikt att själv ägna sig åt jordbruket eller redan ägde jordbruksfastighet; i dylika fall förutsattes för tillstånd att förvärvet skulle medföra övervägande nytta för jordbruket eller näringslivet i orten eller att egendomen för sökanden hade synnerligt värde utöver det ekonomiska.

Såväl förköps- som jordförvärvslagarna undergingo vissa ändringar år 1951. År 1955 ersattes båda lagarna av en ny jordförvärvslag (SFS 1955: 272), i det väsentliga byggande på samma principer som de tidigare bestämmelserna. Jordbruks- och skogsfastigheter få sålunda alltjämt ej genom köp, byte eller gåva förvärvas utan tillstånd av lantbruksnämnd. De grunder efter vilka lantbruksnämndernas tillståndsprövning skall ske överensstämman i stora delar med motsvarande regler i 1948 års jordförvärvslag. I likhet med vad som tidigare gällde kan förvärvstillstånd vägras, om egendomen befinnes böra tagas i anspråk för att underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter. Såsom en nyhet har emellertid år 1955 den bestämmelsen tillkommit att säljaren, om förvärvstillstånd av sådan anledning vägras, kan påfordra att kronan löser fastigheten till det av köparen utfästa priset, såvida detta icke uppenbarligen överstiger egendomens värde eller egendomen häftar för in-tecknad gäld till högre belopp än priset. Denna bestämmelse har givetvis motiverats av att en jordägare under angivna förhållanden icke har möjlighet att avyttra egendomen till annan än nämnden eller av nämnden anvisad köpare.

1955 års jordförvärvslag äger giltighet t. o. m. juni 1961. Vid lagens tillkomst förutsattes, att spörsmålen om dess bibehållande och om utformningen av en fortsatt lagstiftning på området skulle upptagas till prövning efter viss tid. I enlighet härmed har Kungl. Maj:t den 16 maj 1958 tillkallat sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning av nyssnämnda frågor, i vilket sammanhang även bolagsförbudslagen och uppsiktslagen skola bli föremål för översyn. I direktiven för utredningen erinras om de betydande förändringar som under senare år skett beträffande jordbrukets struktur och produktionsförhållanden. Vidare framhålles att ifrågavarande lagbestämmelser grundats såväl på ekonomiska betraktelsesätt som på sociala och befolkningspolitiska aspekter ävensom på önskemålet att förhindra uppenbara spekulationsköp av jordbruks- och skogsfastigheter.

Under åren 1949—1957 ha av lantbruksnämnderna i riket inköpts och försålts fastigheter enligt omstående uppställning, av vilken också framgår innehavet av mark vid respektive års slut och dess fördelning på åker och skog.

År	Antal köpta	Antal sålda	Innehav vid årets slut			
			antal	areal åker	areal skog	tax. värde kronor
1949	139	62	200	1 332	23 384	3 296 970
1950	204	139	304	1 806	26 224	4 332 519
1951	306	189	461	2 739	30 687	6 476 307
1952	376	269	660	3 717	38 966	10 858 160
1953	486	392	861	5 264	44 927	15 508 988
1954	443	409	1 020	5 897	49 059	17 953 362
1955	421	405	1 180	6 646	53 865	20 964 012
1956	420	469	1 265	6 501	57 420	22 365 821
1957	484	532	1 395	6 850	60 695	32 944 248

Följande tabell visar inkomster och utgifter på *jordfonden*, på vilken in- och utgående köpeskillingar ävensom vissa driftkostnader redovisas.

Budgetår	Inkomster kronor	Utgifter kronor
1948/49	136 279	1 479 401
1949/50	558 048	2 966 752
1950/51	1 828 308	5 366 412
1951/52	3 192 892	8 642 260
1952/53	4 913 869	13 091 288
1953/54	7 607 092	13 265 342
1954/55	9 756 809	14 802 254
1955/56	9 410 375	13 755 835
1956/57	12 291 161	18 399 946

Frågan om lantbruksnämndernas fastighetsförvärv och förvaltningen av nämndernas fastighetsinnehav har vid ett flertal tillfällen varit föremål för riksdagens intresse. Sålunda framställdes vid 1956 års höstriksdag en interpellation rörande bl. a. lämpligheten av att nämnderna ökade sitt jordförvärv i den omfattning som skedde även i sådana fall då ett uppenbart kompletteringsbehov av närliggande fastigheter icke inom rimlig tid kunde förutses. Vidare förekom vid 1957 års riksdag en interpellation angående användningen av lantbruksnämndernas skogsinnehav, varvid ifrågasattes möjligheterna för lantbruksnämnderna att i raskare takt disponera sina skogsinnehav för komplettering av ofullständiga jordbruk, varjämte vissa frågor rörande lantbruksnämndernas försäljning av virke från sina skogsfastigheter upptogs till behandling. Då besvarandet av dessa interpellationer lämna en god bild av hur man från lantbruksnämndernas sida hittills sett på frågorna om fastighetsförvärv och förvaltning av fastigheterna, torde en redogörelse här få lämnas för det väsentliga av svarens innehåll.

Vid besvarandet av nyssnämnda interpellationer framhölls till en början,

att lantbruksnämndernas förvärv av fastigheter uteslutande skedde i syfte att disponera ifrågavarande mark för komplettering av jordbruk antingen direkt eller efter byte med annan markägare. Att nämndernas verksamhet icke finge ha till syfte att utöka statens jordinnehav vore klart angivet i 1947 års riksdagsbeslut. Nämndernas inköp grundades därför alltid på utredning om hur marken skulle kunna disponeras. — När det vore fråga om mark som direkt skulle användas för komplettering av ett annat jordbruk kunde lantbruksnämnden vanligen inom kort tid sälja marken. I en del fall måste det emellertid draga ut på tiden innan försäljningen kunde avslutas. Som exempel härpå kunde nämnas, att det toge en viss tid om den inköpta marken skulle delas mellan flera jordbrukare och man skulle försöka nå enighet mellan dem. Likaså finge man räkna med dröjsmål då lantmåteriförrättning erfordrades, och alldeles särskilt bleve detta fallet när det vore fråga om mera genomgripande omarronderingar av flera brukningsenheter. I vissa mera komplicerade rationaliseringsfall inköpte lantbruksnämnderna mark i fullt medvetande om att det kanske toge förhållandevis lång tid, eventuellt några år, innan försäljning kunde ske. Särskilt gällde detta då nämnden efter hand köpte gårdar i ett skifteslag, där behovet av omreglering av ett flertal fastigheter vore stort och där man kunde räkna med att inom en ej alltför avlägsen framtid sådan omreglering kunde genomföras. I lantbruksnämndernas verksamhet med komplettering av jordbruk med skog förekomme det också, att nämnderna förvärvade skogsmark som kunde användas för markbyte med bolag. Genom sådana byten kunde det bli möjligt att från bolagen till jordbruket återföra skogsmark som låge väl till ur jordbrukets synpunkt. Det låge i sakens natur att dylika transaktioner ofta kunde taga ganska lång tid att genomföra. Det gällde ju i dessa fall förhandlingar om planlösningar, priser och köpevillkor dels mellan lantbruksnämnd och bolag, dels mellan nämnd och vederbörande jordbrukare. Dessutom erfordrades ofta lantmåteriförrättning i samband med markbytet. Av det sagda framginge, att det vore naturligt att lantbruksnämnderna ständigt innehade vissa marker för kompletteringsändamål. Att markinnehavet ökat efter hand under de gångna åren hade bl. a. sin förklaring i att rationaliseringsverksamheten fortlöpande tilltagit i omfattning, efter hand som nämnderna kommit i gång med sina uppgifter. Det kunde också nämnas, att de fastigheter som nämnderna inköpte utgjorde endast en ringa del av vad som årligen utbjödes till dessa.

Vad därefter angår frågan om skötseln av de av lantbruksnämnderna förvärvade fastigheterna framhölls i 1956 års interpellationssvar, att den mark som nämnderna inköpte ofta vore i mindre gott skick. Inköpen berörde ju vad inägojorden beträffade praktiskt taget endast gårdar som visat sig sakna förutsättningar att bestå som särskilda brukningsenheter. I allmänhet hade i sådana fall skötseln av jordbruket i större eller mindre grad försämrats under åren närmast före försäljningen till nämnden. I fråga om

skogen förekomme det ej sällan att denna vore hårt uthuggen och att ägaren velat sälja fastigheten vid en tidpunkt, då skogen vore i behov av kostsamma skogsvårdande åtgärder. Byggnaderna vore också i de flesta fall ganska dåliga. När en lantbruksnämnd förvärvade mark som den hade för avsikt att så snart som möjligt sälja vidare för kompletteringsändamål, kunde det självfallet icke bli fråga om att genomföra något upprustningsprogram i nämndens egen regi. Detta borde i stället ankomma på den nye brukaren. Om nämnden bleve tvungen att behålla åkerjorden någon tid, arrenderade nämnden alltid ut jorden och sökte givetvis då också se till att skötseln icke eftersattes. Några nyinvesteringar, exempelvis täckdikning, förekomme emellertid icke i allmänhet. Ej heller skedde som regel någon upprustning av byggnader, enär dessa ofta bleve överflödiga sedan den avsedda rationaliseringen ägt rum och vanligen ej heller behövdes under mellantiden. Med hänsyn till att den skog som lantbruksnämnderna förvärvade vore avsedd att bli stödskog till jordbruk ägde avverkningar rum med återhållsamhet, huvudsakligen endast för att tillgodose kraven på skogsvård, och avsåge företrädesvis gallring av utvecklingsbar skog.

Revisorerna ha sökt bilda sig en uppfattning om hur lantbruksnämndernas fastigheter komma till användning för avsedda ändamål och ha i detta syfte bl. a. studerat aktmaterial vid lantbruksnämnderna i Värmlands, Västernorrlands och Jämtlands län ävensom avlagt besök vid några fastigheter och fastighetskomplex. I det följande må återgivas vissa uppgifter som inhämtats från dessa lantbruksnämnder ävensom redogöras för omständigheterna beträffande ett antal fastighetsförvärv. Det må nämnas att urvalet skett i huvudsak stickprovvis, dock har sådana lantbruksnämnder kommit i fråga, där man i sin ägo behållit ett icke alltför litet antal fastigheter. Beträffande de särskilda förvärven har granskningen inriktats på sådana fastigheter som någon längre tid varit i vederbörande nämnds besittning. Sådana fastigheter som förvärvats och ånyo överlåtits inom en relativt kort tidrymd ha ur nu aktuella synpunkter icke varit föremål för revisorernas intresse. Det här redovisade siffermaterialet lämnar emellertid även vissa uppgifter om nämndernas samtliga förvärv.

Till en början må följande uppgifter lämnas rörande fastighetsinnehavets fördelning på olika nämnder och på skilda ägoslag vid utgången av år 1957.

Lantbruksnämnds- område	Antal	Areal åker hektar	Areal skog hektar	Tax.-värde kr.
Sthlms län o. stad	40	242	636	853 700
Uppsala	24	287	254	617 600
Södermanlands	43	420	956	1 449 049
Östergötlands	26	503	1 856	2 633 800
Jönköpings	45	252	1 672	1 299 509
Kronobergs	18	98	763	874 900

Kalmar norra	40	232	970	1 346 700
Kalmar södra	23	155	711	940 650
Gotlands	42	214	1 005	577 900
Blekinge	66	224	1 283	1 222 000
Kristianstads	53	317	471	971 300
Malmöhus	26	188	23	545 850
Hallands	46	224	711	711 050
Göteborgs o. Bohus	33	188	701	739 300
Älvsborgs norra	39	227	748	611 650
Älvsborgs södra	72	219	1 324	1 656 300
Skaraborgs	65	311	525	897 300
Värmlands	56	271	1 805	1 841 300
Örebro	50	257	525	785 750
Västmanlands	15	84	315	407 800
Kopparbergs	103	245	2 602	1 893 040
Gävleborgs	38	169	2 185	1 449 200
Västernorrlands	178	613	8 033	3 394 200
Jämtlands	109	302	8 366	1 595 500
Västerbottens	74	230	10 135	1 962 600
Norrbottnens	71	378	12 120	1 666 300
Hela riket	1 395	6 850	60 695	32 944 248

De tre län från vilka revisorerna valt de efterföljande exemplen torde i fråga om det procentuella antalet jordbruk i storleksgruppen 2—20 hektar ungefär motsvara genomsnittet för riket. Inom den grupp som innefattas av nyssnämnda arealgränser uppvisa emellertid de nämnda länen en förhållandevis större koncentration av jordbruken mot de lägre arealerna. Det sagda belyses av denna uppställning, som bygger på 1951 års jordbruksräkning.

	Procentuell andel brukningsenheter i storleksgruppen 2—20 hektar	Därav i storleksgruppen		
		2—5 hektar	5—10 hektar	10—20 hektar
Hela riket	65 %	25 %	24 %	16 %
Värmlands län	61 %	28 %	22 %	11 %
Västernorrlands län	65 %	36 %	24 %	5 %
Jämtlands län	66 %	36 %	23 %	7 %

De valda länen kunna samtliga betecknas som skogslän, och inkomster av ett till jordbruket hörande skogsskifte är det för lantbruksnäringen i orten normala. Lantbruksnämndernas rationaliseringsarbete kommer därför här mer än annorstädes att inriktas på förstärkning av jordbruk med skog. Särskilt Värmlands och Västernorrlands län ha också ett jämförelsevis stort

inslag av bolagsskog med otillfredsställande arrondering, och även enskild skog är därstädes ofta delad i långsmala, svårbrukade skiften. Det har därför ansetts som ett framträdande önskemål, att lantbruksnämndernas yttre rationalisering vid sidan om den primära uppgiften att skapa bärkraftiga brukningsenheter även medverkar till en omarrondering av skogsmark i större skala. Vanligen sker detta genom triangelbyten bolag—lantbruksnämnd—jordbrukare. Lantbruksnämnderna inköpa skogsmark som lämpar sig att överföra i bolagshand; bolagen förvärva denna mark i utbyte mot skogsmark med sådan belägenhet, att den med nämndernas förmedling kan lämnas som förstärkning av enskilda jordbruk.

Av följande tabell framgår hur fastighetsinnehavet i de tre länen successivt tillvuxit och i vilken omfattning inköpta fastigheter efter hand försålts av nämnderna.

År	Värmlands län			Västernorrlands län			Jämtlands län		
	An-tal ¹	Areal ha		An-tal ¹	Areal ha		An-tal ¹	Areal ha	
		Åker	Skog		Åker	Skog		Åker	Skog
1949 Förvärvade	4	26	155	3	12	29	13	50	182
Sålida	—	—	—	4	8	20	8	34	87
Innehav	4	26	155	14	83	406	8	25	125
1950 Förvärvade	11	78	202	6	13	275	21	75	572
Sålida	7	48	103	1	—	—	10	30	116
Innehav	8	56	253	20	96	681	23	70	581
1951 Förvärvade	22	200	676	18	71	1132	19	61	546
Sålida	8	20	138	3	15	78	13	30	126
Innehav	25	235	792	35	152	1735	31	101	1002
1952 Förvärvade	49	371	957	23	114	1195	22	90	1150
Sålida	32	230	293	12	47	293	9	26	54
Innehav	56	376	1456	50	211	2552	45	165	2098
1953 Förvärvade	28	259	378	51	202	1565	32	148	950
Sålida	24	111	224	40	90	389	29	61	490
Innehav	68	524	1610	88	323	3728	57	252	2558
1954 Förvärvade	25	206	380	41	168	1440	30	141	1622
Sålida	43	246	483	25	80	313	27	159	1080
Innehav	66	484	1507	110	411	4855	63	234	3100
1955 Förvärvade	19	148	346	48	224	1701	33	102	1614
Sålida	43	285	699	46	125	715	30	68	589
Innehav	54	347	1154	137	510	5841	78	268	4125
1956 Förvärvade	17	105	627	54	185	1987	31	129	3912
Sålida	36	189	166	48	151	816	36	118	1332
Innehav	53	263	1615	147	544	7012	86	270	6714
1957 Förvärvade	24	194	430	64	292	2352	44	106	2287
Sålida	42	186	240	72	197	945	38	74	635
Innehav	56	271	1805	178	613	8033	109	302	8366

¹ Uppgifterna äro hämtade ur lantbruksstyrelsens årliga statistiska redogörelser för lantbruksnämndernas verksamhet. Om man till innehavet under ett år lägger det följande årets förvärv och frånräknar samma års försäljningar, borde slutsumman bli lika med innehavet under sistnämnda år. Emellertid redovisas i vissa fall andra tal för innehavet. Förhållandet förklaras därav, att nämnderna icke år från år enhetligt redovisat antalet fastigheter, exempelvis i de ofta förekommande fall då en brukningsdel

består av ett stort antal jordregisternummer. Stundom kan en konsekvent redovisning icke vara möjlig. Såsom exempel kan nämnas att en nämnd inköpt ett flertal smärre fastigheter, vilka sammanläggas och ett följande år säljas som en brukningsenhet. Ömvänt kan en större fastighet bli föremål för delförsäljningar vid skilda tillfällen, såsom då jorden och skogen säljas till olika köpare och därvid redovisas som olika försäljningar.

Lantbruksnämnderna eftersträva i princip att snarast möjligt överlåta inköpta fastigheter till enskilda brukare. Såsom framgår av det ovan sagda kan emellertid icke sällan åtskillig tid förflyta, innan försäljningen kommer till stånd, exempelvis då nämnden successivt inköper mark i ett skifteslag i avsikt att genomföra en större omarrondering eller då avvecklingen fördröjes av en mera tidsödande lantmåteriförrättning. Nedan intagna uppställning visar genomsnittet av de tider under vilka de försålda fastigheterna varit i vederbörande lantbruksnämnds ägo. Uppgifterna rörande de kvarvarande fastigheterna visa antal och fördelning på inköpsår. Det må nämnas att uppgifterna ej äro helt uttömmande; vissa fastigheter som undergått delförsäljningar vid olika tidpunkter ha uteslutits, emedan en redovisning i denna förenklade form icke skulle bli rättvisande.

A. Försålda fastigheter

Län	Inköpsår	Antal	Genomsnittlig tid som fastigheterna varit i lantbruksnämndens hand
Värmlands län	1949—53	50	1 år 3 mån.
»	1954	6	7 »
»	1955	3	9 »
»	1956	4	3 »
»	1957	8	2 »
Västernorrlands län	1948—53	49	1 år 9 »
»	1954	24	9 »
»	1955	18	9 ½ »
»	1956	14	3 »
»	1957	15	1 »
Jämtlands län	1948—53	77	1 år 7 »
»	1954	19	1 » 1 »
»	1955	15	6 ½ »
»	1956	14	4 »
»	1957	9	2 »

B. Kvarvarande fastigheter

Län	Inköpsår	Antal
Värmlands län	1949—53	24
»	1954	9
»	1955	4

Län	Inköpsår	Antal
Värmlands län	1956	6
»	1957	6
Västernorrlands län	1948—53	47
»	1954	23
»	1955	24
»	1956	24
»	1957	42
Jämtlands län	1948—53	22
»	1954	8
»	1955	14
»	1956	14
»	1957	29

För ytterligare belysning av arbetet med fastigheternas överförande i enskild ägo må återgivas en sammanställning, vilken gjorts av lantbruksnämnden i Värmlands län och innehåller ett försök att systematisera de huvudsakliga skäl som vid utgången av 1957 förelågo för att fastigheterna alltjämt funnos kvar hos nämnden.

	Antal	Areal i hektar	
		åker	skog
Fastigheten avsedd att ingå i			
kommande bolagsbyte	13	7	689
Lämplig köpare avvaktas	15	85	209
Försäljning eller byte pågår	3	18	109
Ytterligare köp avvaktas	7	55	97
Fastigheten färdig för försäljning	10	36	536
Förlagsköp för fastighetsreglering	6	75	181

I det ovan berörda interpellationssvaret av år 1956 rörande lantbruksnämndernas jordförvärv m. m. lämnades såsom ett exempel på hur verksamheten utvecklades inom en nämnd, där rationaliseringen hade tämligen stor omfattning, följande uppgifter från Jämtlands län. Av de fastigheter som nämnden sålt under tiden 1948—1956 hade 68 procent överlåtits oförändrade och de hade varit i nämndens ägo genomsnittligt nio månader. De återstående fastigheterna hade delats upp i samband med att de använts för komplettering, och de hade stannat i nämndens ägo under i genomsnitt 16 månader. Av de fastigheter som vid svarets avgivande voro i nämndens ägo voro ungefär 30 procent avsedda att säljas odelade, och beträffande omkring 20 procent pågingo planeringar och förhandlingar om uppdelning och överlåtelse. Drygt 30 procent ingingo i bolagsbyten som lågo under beredning. I återstående fall voro försäljningarna beroende av sådana åtgärder som laga skifte, sjöreglering, byte med kommuner o. d.

Följande redogörelser för vissa speciella fastighetsförvärv avse att tjäna som exempel på sådana fall, där fastigheter av skilda anledningar kommit att under längre tid kvarbliva i vederbörande lantbruksnämnds besittning.

Bålhyttan 1³⁶, Färnebo socken, Värmlands län.

Fastigheten, som innehåller omkring 63 ha, varav 6 ha åker och 57 ha skog, var föremål för överlåtelse år 1949. Då köparen redan tidigare var innehavare av ett tillräckligt jordbruk, övertog lantbruksnämnden fastigheten med stöd av förköpslagen för en köpeskilling av 21 800 kronor. År 1950 upplätos två mindre områden med åbyggnader till sommarnöjen; det ena såldes år 1953 för 6 000 kronor.

Fastigheten är av lantbruksnämnden avsedd att försäljas till ett större skogsbolag, som äger angränsande skog. Att överlåtelse ännu icke kommit till stånd beror på att fastigheten skall ingå i ett större bolagsbyte, som bl. a. skall tillförsäkra lantbruksnämnden skogsmark lämplig för komplettering av jordbruk.

Västra Malsjö, Grums socken, Värmlands län.

Det skifteslag i vilket lantbruksnämndens fastigheter ingå omfattar 819 ha mark, varav 115 ha åker och 670 ha skog. Åkermarken fördelar sig på 15 fastigheter, av vilka 9 innehålla mindre än 10 ha. Därjämte ingå i skifteslaget 25 lägenheter utan åkermark, så att totala antalet jordregisterfastigheter uppgår till 40. Lantbruksnämnden har under år 1950 inköpt två fastigheter i byn med en sammanlagd areal av 81,7 ha (därav 16,2 ha åker och 59,8 ha skog) för en köpeskilling av 53 200 kronor. Härav har hittills försålts endast ett åkerskifte om 1,4 ha.

Syftet med nämndens förvärv har varit att åstadkomma en bättre arrondering av hela det jordbruksområde som skifteslaget utgör. Rationaliseringsarbetet har emellertid fördröjts, bl. a. genom att förhandlingarna med ägaren till en av de fastigheter som har en nyckelposition i byn icke lett till resultat. Då det nu anses tveksamt om sistnämnda fastighet framdeles kommer att bli tillgänglig för förvärv, överväger lantbruksnämnden att avveckla sitt fastighetsinnehav i byn.

Åsebyn, Silleruds socken, Värmlands län.

Den av nämnden innehavda fastigheten saknar åkerareal; den innehåller 262 ha mark, varav 208 ha redovisas som skogsmark. Då fastigheten år 1951 blev till salu hade stiftsnämnden i länet överenskommit med säljaren om överlåtelse för en köpeskilling av 100 000 kronor. Stiftsnämnden erhöi emellertid icke Kungl. Maj:ts medgivande till förvärvet, och lantbruksnämnden inköpte i stället fastigheten för 135 000 kronor.

Till byn Åsebyn hör omkring 100 ha åker och 1 800 ha skog; av skogsmarken ligga 700 ha i »hemskogen» och återstoden i »utskogen». Nämndens skifte ligger i utskogen. Flertalet fastigheter i byn äro stödjordbruk; endast tre gårdar kunna betecknas som bestående småbruk och äro därför

ägnade att förstärkas med skog. Lantbruksnämnden har emellertid valt att disponera skogen för ett kommande bolagsbyte, varvid vederbörande bolag skulle avstå viss skogsmark i Åsebyns hemskog. Ett skogsbolag som äger mark, angränsande till nämndens skifte, har tillfrågats år 1951 men har intill senaste år icke visat intresse för bytesaffär. Numera ha dock förhandlingar upptagits om överlåtelse.

Silkesta, Väse socken, Värmlands län.

Åkerjorden i ifrågavarande by är splittrad på sju gårdar, av vilka lantbruksnämnden — i syfte att åstadkomma en bättre arrondering — köpt två. Delförsäljningar ha skett från båda dessa gårdar. Den fortsatta omarronderingen har emellertid stagnerat på grund av svalt intresse från några av de övriga fastighetsägarna, varjämte även äganderättsförhållandena inom ett dödsbo vållat svårigheter. Nämnden anser sig tills vidare böra behålla sitt innehav i väntan på att motståndet skall ge med sig.

Nämndens ursprungliga inköp omfattade 97 ha, varav 40 ha åker och 37 ha skog. Priset var 95 000 kronor. Efter försäljningarna har nämnden kvar 57 ha, varav 12,7 ha åker och 27,7 ha skog.

Rud, Hammarö socken, Värmlands län.

I december 1951 avtog lantbruksnämnden (med Kungl. Maj:ts senare fastställelse) en ansökan från en ingenjör i Hammarö köping att förvärva ifrågavarande fastighet, som då angavs innehålla 1 ha åker och 2,7 ha skog. Sökanden ägde redan tidigare en angränsande fastighet, innehållande 2,5 ha åker och 2 ha skog, vilken fastighet betecknades som »hobbygård» och var tänkt att tjäna som bostad efter pensioneringen. Ingenting av nu nämnda båda fastigheter hade ekonomihus. Inom stamhemmanet hade tidigare flera tomter avstyckats för sommarbebyggelse.

Efter nyssnämnda avslagsbeslut var den tidigare ägaren villig att sälja skogen för förstärkning av något närbeläget jordbruk. Skogen köptes därför av lantbruksnämnden för 8 000 kronor, under det att tomt och byggnad såldes till annan person.

Sedermera har det emellertid visat sig att i Rud icke finnes någon fastighet som har behov av komplettering med skog. Jordbruken där äro mest stödjordbruk; den största gården på listan över tänkbara spekulanter upptager 10 ha åker och 20 ha skog. Jordbruket i byn betecknas numera allmänt som »nedgången», och det finns knappast någon lämplig jordbrukare att övertaga det lilla skogsskiftet.

Rödmossen, Väse socken, Värmlands län.

Fastigheten innehåller 69 ha, varav 25 ha åker och 34,5 ha skog. Den förvärvades i maj 1955 efter hembud från en ägare som av åldersskäl ville upphöra med driften. Då jordbruket var svagt och byggnaderna dåliga, ansåg lantbruksnämnden icke lämpligt att en ny ägare investerade kapital i gården; då därtill de övriga jordbrukarna i byn syntes vara intresserade

av en rationalisering, inköpte nämnden gården i sistnämnda syfte. Intresset för ytterligare markförvärv har emellertid därefter icke varit lika framträdande, och gårdens framtida användning var ännu hösten 1958 icke klar. Sedan ladugården nedrivits har tomt och boningshus fransålts fastigheten.

Berg m. fl., Ekshärads socken, Värmlands län.

År 1952 förvärvade Uddeholmsbolaget från AB Skånska banken ett större skogskomplex, det s. k. Elindebolkomplexet, om 995 ha i Norra Ny socken för en köpeskilling av 1 200 000 kronor. Som villkor för Kungl. Maj:ts tillstånd till förvärvet träffades ett avtal mellan bolaget och lantbruksnämnden, enligt vilket bolaget förband sig att såsom kompensation för förvärvet till nämnden eller till av nämnden anvisade köpare under en tidsperiod av 10 år överlåta skogsmark i motsvarande omfattning, i första hand skogsmark belägen inom Ekshärads socken. Grunden härtill var, att det inom Norra Ny socken icke fanns något större behov av skogskomplettering, under det att denna fråga var mera aktuell i den angränsande Ekshärads socken. En förteckning på fastigheter som i första hand skulle överlåtas var bifogad avtalet.

Med stöd av detta avtal ha efter hand vissa överlåtelser kommit till stånd. Sålunda har bolaget till två enskilda jordbrukare försålt skogsområden om 34 respektive 28 ha. Till lantbruksnämnden ha enligt olika köpekontrakt åren 1952 och 1956 försålts sammanlagt 422 ha för köpeskillingar om tillhoppa 996 200 kronor. Härigenom har bolaget slutligt fullgjort sina åtaganden enligt kontraktet. Enligt lantbruksnämndens mening har emellertid det här tillämpade systemet icke lämnat så goda erfarenheter, att det manar till efterföljd; nämnden har funnit att genomförandet av de avtalade överlåtelserna gått trögt. Exempel härpå utgöra de meningsbyten som ägt rum rörande skogens värdering. Den skog bolaget förvärvat i Norra Ny socken är sämre belägen än den som avstås i de mera tätbefolkade bygderna i Ekshärad, vilket givetvis måste beaktas vid överlåtelserna. Bolaget har också till en början gjort gällande, att skogsmark icke borde avstås med mindre det kunde konstateras att de följande skogskompletteringarna stode i överensstämmelse med de allmänna riktlinjerna för jordbruksrationaliseringen, d. v. s. att kompletteringen avsåge att tillskapa bärkraftiga, bestående brukningsenheter. Enligt bolagets mening borde lantbruksnämnden först göra upp en fullständig plan för hur den övertagna skogen skulle disponeras. Innan så skett vore det ej heller lämpligt att företaga taxering av det aktuella skogskapitalet, eftersom det då vore alltför stor risk för att taxeringen om några år måste göras om. Lantbruksnämnden å sin sida har ansett det angeläget att en taxering snarast komme till stånd. Innan så skett kunde man nämligen icke förhandla med de tilltänkta köparna; dessa måste ju veta vilka områden på marken det kunde bli fråga om att övertaga och vilket pris skogen skulle betinga.